

Улсын бүртгэлийн
дугаар.....

Нууцын зэрэглэл: А

Аравтын бүрэн ангиллын код

Төсөл гүйцэтгэх гэрээний
дугаар: ШуСс – 2019/69

**БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ
БОЛОВСРОЛЫН ХҮРЭЭЛЭН**

**“МОНГОЛЫН ХҮҮХДИЙН ЦОГЦ ХӨГЖЛИЙН
ОНОШИЛГООНЫ СУУРЬ СУДАЛГАА”**

Шинжлэх ухаан, технологийн төслийн тайлан

2019-2020

I Боть (3)

Төслийн удирдагч:

**С.Санжаабадам – доктор (Ph.D), дэд
проф.**

**Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэмтэн
нарийн бичгийн дарга**

Санхүүжүүлэгч байгууллага:

Шинжлэх ухаан, технологийн сан

Захиалагч байгууллага:

Боловсрол, Шинжлэх Ухааны Яам

Тайлан өмчлөгч:

Боловсролын хүрээлэн

Улаанбаатар

2021

ХУРААНГУЙ

Шинжлэх ухаан технологийн хууль, Шинжлэх ухаан, технологийн төсөл хэрэгжүүлэх журам, Боловсрол, Соёл, Шинжлэх ухаан, Спортын Сайдын 2019 оны 02 сарын 25-ны өдрийн А/86 тоот тушаалыг үндэс болгон 2019-2020 онд хэрэгжүүлсэн ШуСс-2019/69 тоот гэрээт “Монгол хүүхдийн цогц хөгжлийн оношлогооны суурь судалгаа”-г хэрэгжүүлсэн юм. Энэхүү судалгааны урьдач нөхцөл нь 2014-2017 онд хэрэгжүүлсэн “Монголын хүүхэд залуучуудын хөгжлийн шалгуур, үзүүлэлтийг тодорхойлох технологийг сургалтын практикт нэвтрүүлэх нь” сэдэвт судалгаа байсан бөгөөд бид эдгээр судалгаагаар Монголын хүүхэд, залуучуудын цогц хөгжлийн онцлогийг тогтоох зорилготой байв.

Бусад улс орнуудын туршлагаас харахад хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн онцлогийг тогтоохдоо давтан судалгааны үр дүнд авч үзэн, энэ чиглэлийн судалгааг тасралтгүй хийдэг байна. Иймээс бид Монголын хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн онцлогийг тогтоох судалгааг 4 жилийн зайтай 3 удаа хийх зорилгыг тавьж, уг судалгааны гарааг 2014 онд эхэлж, 2 дугаар шатны судалгааг БШУЯ-ны захиалгаар, ШУТС-ийн санхүүжилтээр 2019-2021 онд хэрэгжүүлж байна.

Түлхүүр үгс: хүүхэд, хөгжил, нас, ай, бие бялдар, бэлтгэлжилт, танин мэдэхүй, хэл яриа, нийгэмшил, чадвар, хамаарал.

Арга судлалын үндэс

Оюун ухааны бүтцэд танин мэдэхүйн процессыг багтаан (Векслер,Д., Терстоун,Л., Гилпорд,Г.Ж., Бине,А., Амтхауэр,Р., Стернберг,Р зэрэг) нөгөө талаас танин мэдэхүй гэсэн ойлголтоор оюун ухааны хөгжлийг авч үздэг (Выготский,Л.С., Столяренко,Л.) онолын чиг хандлагууд байдгаас энэхүү судалгаанд танин мэдэхүйг оюун ухааны нэг бүрэлдэхүүн болгон авч үзсэн. Учир нь бид цогц хөгжилд нийгэмшлийг нэг домайн болгож үзэж байгаа юм. Оюун ухаан гэсэн ойлголтод танин мэдэхүйн процессуудаас гадна нийгэмшлийн чадварууд хамаарч тодорхойлогддог. Мөн Монгол улсад орчин үеийн сургах зүйд танин мэдэхүйн хөгжил гэсэн ойлголтыг ашиглаж ирсэн 90 гаран жилийн туршлагатай бөгөөд уг судалгааны үр дүн боловсролын салбарын хэрэглэгчдэд илүүтэй хамаатай юм.

Судалгаанд ашигласан аргачлалуудын үндэс нь Векслерийн тест, Кауфманы тест, Бинегийн тест зэрэгт шинжилгээ хийж, танин мэдэхүйн хөгжил нь юмсыг бүхэл бүтнээр хүртэх, ой тогтоолт, анхаарал, сэтгэхүйн хурд, хийсвэр сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжлийн цогц юм гэж үзэж даалгавруудыг сонгов. Танин мэдэхүйн чадваруудыг судлах даалгавруудыг нэгдүгээрт, хэл ярианы ба хэл ярианы бус даалгавраар судалдаг хандлага, хоёрдугаарт насны онцлог, гуравдугаарт, боловсролын

тогтолцооны түвшинг харгалзсан. Нийгэмшлийн хүрээг нийгмийн харилцаа (Хартуп), дасан зохицол (Пиаже,Ж., Рожерс,К.); сэтгэлийн хөдөлгөөн (Кюатер, Выгосткий,Л.С., Мухина,В.С., Жон Майер, Голман,Д.), эзэнэгшилт (Боулби, Эйнсворт), бие хүний онцлог (Ротбарт), үнэт зүйлийн чиг баримжаа, нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх байдал (Дарьхүү,Р.)-аар тус тус авч үзэв.

Боловсролын тогтолцооны түвшинг үндэслэн сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 нас, бага боловсролын 6-10 нас, суурь боловсролын 11-14 нас, бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны ангиллаар 4 хувилбартай аргачлал боловсруулан, шинжилгээг хийв.

Хүүхдийн цогц хөгжлийг тодорхойлох зорилгоор:

3-5 насны хүүхдийн хувьд:

- бие бялдын 11 сорил
- танин мэдэхүйн 11 даалгавар
- нийгэмшлийн 21 даалгавар

6-10 насны хүүхдийн хувьд:

- бие бялдын 13 сорил
- танин мэдэхүйн 23 даалгавар
- нийгэмшлийн 23 даалгавар

11-14 насны хүүхдийн хувьд:

- бие бялдын 13 сорил
- танин мэдэхүйн 23 даалгавар
- нийгэмшлийн 35 даалгавар

15-17 насны хүүхдийн хувьд:

- бие бялдын 13 сорил
- танин мэдэхүйн 23 даалгавар
- нийгэмшлийн 35 даалгаврыг тус тус ашиглав.

Судалгааны мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийхдээ MS-Excel, SPSS-25, SPSS-Amos, Stata, EViews, Testan-6.0 зэргийг ашигласан.

Судалгааны мэдээлэлд:

Өгөгдөл бэлтгэх, цэвэрлэх боловсруулах шатанд:

Descriptive analysis

Outliers analysis

Missing values analysis

Өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийх шатанд:

Хүчин зүйлийн шинжилгээ

Каноникал шинжилгээ

Найдвартай байдлын шинжилгээ

Корреляци

Регресс

Даалгаврын шинжилгээ

T-тест

Independent T-тест

Вариацийн шинжилгээ гэсэн шинжилгээг хийв.

Судалгааны үр дүн

Бид судалгааны нэг болон хоёрдугаар шатны мэдээлэлд шинжилгээ хийж, тухайн насны хүүхдийн хөгжилд гарсан өөрчлөлт, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйл, хөгжлийн чадваруудын хамаарлыг тогтоов. Чадваруудын хамааралд шинжилгээ хийснээр хүүхдийн хэдэн насанд ямар чадвар голлох үүрэгтэйг илрүүлэв.

Хүүхдийн цогц хөгжлийн онцлогийг тогтоох зорилготой судалгаанд Улаанбаатар, Хөвсгөл, Дорнод аймгууд хамрагдсан. Түүвэрт хамрагдсан бусад аймгуудад судалгаа хийхэд санхүүжилтийн хэмжээ дутсантай холбоотойгоор үр дүнг үндэсний хэмжээнд тархах боломжгүй болсон. Иймээс Улаанбаатар, Дорнод, Хөвсгөл аймгийн нийтлэгт үндэслэн хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг дараах байдлаар гаргасан. Үүнд:

Бие бялдрын хөгжлийн онцлог

- Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн биеийн ерөнхий хөгжил нас зүйн онцлог, физиологийн хөгжлийн дагуу явагдаж байна.
- Улаанбаатар хот, Хөвсгөл аймгийн хүүхдүүдийн хурд нас нэмэгдэхэд сайжирсан.
- Дорнод аймгийн хувьд 5 насанд хурд саарсан байна.
- Нийт хүүхдийн хувьд нас нэмэгдэхэд хөлийн булчингийн хүч сайжирсан байна.
- Мөн 2-р шатны судалгаанд бага боловсролын 6-7 насанд хурд өссөн, 8 насанд буурсан байдал харагдаж байна. Харин 15-17 насанд өссөн үзүүлэлттэй байна.
- Хүүхдүүдийн биеийн хөгжилд орой эрт унтах, спортоор хичээллэдэг байдал эерэгээр нөлөөлсөн байна.

Танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог:

Сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүдийн анхаарлын шилжилт, харааны ой тогтоолт, бодит үйлдлийн сэтгэхүйн чадвар сайн байна. 4 наснаас юмсын нийтлэг гол шинжийг таньж нэгтгэн ерөнхийлөх сэтгэхүйн чадвар бий болдог байна.

Судалгаанд хамрагдсан 6-17 настай хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн хувьд:

- Улаанбаатар хотын хүүхдүүдийн 6-10 насанд анхаарлын тогтворжилт, утгын ой тогтоолт, ярих чадвар нэмэгдсэн байна.
- Дорнод, Хөвсгөл аймгийн 6-10 насанд хүүхдүүдийн богино хугацааны харааны ой, анхаарлын тогтворжилт сайжирсан бол утгын ой тогтоолтын чадвар буурсан байна.
- Улаанбаатар хотын 11-14 настай хүүхдүүдийн харааны ой, утгын ой тогтоолт сайжирсан, 15-17 настай хүүхдүүдийн анхаарлын тогтворжилт нэмэгдсэн байна.
- Дорнод аймгийн хүүхдүүдийн сонорын ой тогтоолт нэмэгдэж, анхаарлын тогтворжилт буурсан байна. Мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар буурсан.
- Хөвсгөл аймгийн хувьд ажигч чанар утгын ой тогтоолт, ярих яадвар сайжирчээ.
- Хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар сул байна. Мөн юмсыг анхаарлаа төвлөрүүлэн ажиглан хүртэх чадвар сул байна. Хүчин чармайлт бага шаардсан хялбар зүйлийг хүртэх нь илүү байна. Хүүхдүүдийн ажиллах чадвар ялангуяа бага ангийн хүүхдүүдэд амархан буурч анхаарал сарнидаг тал харагдаж байна.
- Богино хугацаанд цифр тоо зэргийг хараад тогтоох нь сул, харин дүрс тогтоох чадвар сайн байна. Харж мэдээллийг тогтооход эхний мэдээллийг л илүү тогтоодог байна. Сонсоод мэдээллийг тогтоох, утгын ой тогтоолт хэвийн дундаж түвшинд байна. Сонсоод мэдээллийг тогтоохдоо эхний болон сүүлийн сонссон үгүүдээ илүү сайн тогтоож сэргээн санадаг, утгаар нь мэдээллийг тогтоохдоо утга хөөж тогтоох нь илүү, харин үйл явдлыг тодруулсан утга, хийсвэр, байнга хэрэглэдэггүй үг орсон утгыг сэргээн санах нь бага байдаг байна.
- Сэтгэхүйн хөгжлийн хувьд 6-7 насанд бодит сэтгэхүйн хөгжил танин мэдэхүйд нь давамгайлдаг, 11-17 насанд хийсвэр сэтгэхүй хөгжиж байгаа ч танин мэдэхүйд нь бодит шинж давамгайлдаг. 15-17 насанд сэтгэхүйн хийсвэр шинж аажмаар нэмэгддэг байна. Хүүхдүүдийн сэтгэхүйн хөгжилд задлан шинжлэх чадвар давамгайлж харин нийтлэг шинжээр нь оновтой нэгтгэх нь сул байна. Юмсыг хялбар илэрхий шинжээр нь нэгтгэдэг байдал харагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл, аналитиз-синтек чадвар нь сул байна.
- Хүүхдүүдэд бодит ахуйн шинжтэй үгийн нөөц илүү давамгайлдаг байна. Бодол санаагаа ярьж илэрхийлэхдээ энгийн богино өгүүлбэрээр тоочих хандлага ажиглагдлаа.

Судалгаанд хамрагдсан 6-17 настай хүүхдүүдийн нийгэмшлийн хувьд:

- 3 наснаас хүүхдүүд өөрийн нэр, насаа мэддэг болдог бол 4 наснаас цэцэрлэгийн бүлгээ нэрлэдэг болдог байна. Энэ нь өөрийн тухай ойлголт сайжирч байгаагийн илэрхийлэл юм.
- 3 настай хүүхэд тодорхой дүрэм журам баримтлах талаар ойлголттой, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадвартай болсон байдаг байна.
- Судалгааны 2-р шатанд 6-17 настай хүүхдүүдийн өөртөө итгэх итгэл, өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх чадвар, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох, бусадтай нээлттэй идэвхтэй харилцах харилцаа, бусдын сэтгэл санааг ойлгож харилцах, бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар, үнэт зүйлийн чиг баримжаа, хэм хэмжээг чухалчлах чадвар өссөн үзүүлэлттэй байна.

Чадваруудын харилцан хамаарах байдал

- 3-5 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн айн чадварууд сайн байх тутам бие бялдар, нийгэмшлийн айн чадвар сайн байна. Хүүхдийн нас нэмэгдэх тутам хөгжлийн гурван айн хамаарал нэмэгдэж байна. Энэ насны хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх болон шилжүүлэх чадвар, бодит үйлдлийн сэтгэхүйн чадвар болон сэтгэхүйн ерөнхийлэн дүгнэх чадварууд нь бие бялдар болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай хөгжиж байна. Үгийн нөөцийг танин мэдэхүйн бусад чадвартай харьцуулахад нийгэмшил болон бие бялдрын цөөн чадвартай хамааралтай байна.
- 6-10 настай хүүхдийн хувьд нийгэмшлийн айн чадварууд сайн хөгжих нь танин мэдэхүй болон бие бялдрын айн чадварууд сайн хөгждөг байна. Нийгэмшлийн айн харилцааны /28/, хариуцлагатай байх чадвар /24/, өөртөө итгэх итгэл /21/, аливаа үйлийг хийхдээ бусдын шаардлагагүй гүйцэтгэх чадвар /21/, үнэт зүйлийн чиг баримжаа-эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах /25/, багшийн хэлснийг биелүүлэх /25/, байгаль орчноо хамгаалах /24/ зэрэг нь бие бялдрын болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл /6/, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар /2/, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар /3/ нь бие бялдар болон нийгэмшлийн цөөн чадвартай хамааралтай байна.
- 11-14 насны хүүхдийн нийгэмшлийн айн чадварууд сайн хөгжих тутам танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн айн чадварууд сайн хөгждөг юм байна. Нийгэмшлийн айн чадварууд бие бялдар болон танин мэдэхүйн айн чадваруудтай хамаарах үзүүлэлт 6-10 настай харьцуулахад цөөрсөн байна. Үнэт

зүйлийн чиг баримжаа /19-20/, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар /22/ бие бялдрын болон танин мэдэхүйн чадваруудтай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин нээлттэй идэвхтэй харилцах чадвар /3/, сэтгэлийн хөдөлгөөнийг танин чадвар /5/, өөртөө итгэх итгэл /4/ нь бие бялдар болон танин мэдэхүйн айн цөөн чадвартай хамааралтай байна.

- 15-17 насны хүүхдүүдийн хувьд гурван айн хамаарал өмнөх настай харьцуулахад бие бялдрын чадварууд, танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн чадваруудтай шууд хамааралгүй байна. Нийгэмшлийн айн чадвар сайн байх тутам бие бялдар болон танин мэдэхүйн айн чадвар сайн байна. Нийгэмшлийн чадварууд бие бялдар болон танин мэдэхүйн чадваруудтай хамаарах үзүүлэлт 11-14 настай харьцуулахад буурсан байна. Энэ насанд айдасгүй /21/ болон сэтгэл гутралгүй байдал /16/, эцэг эх хүүхдийн харилцаа /16/, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар /18/, үнэт зүйлийн чиг баримжаа-эрүүл аюулгүй орчинд амьдарх /15/, үнэт зүйлийн чиг баримжаа-амжилт гаргах /15/, үнэт зүйлийн чиг баримжаа -хийж үзэхийг хүссэн зүйлээ хийх /16/, үнэт зүйлийн чиг баримжаа-байгаль орчноо хамгаалах/18/ бие бялдрын болон танин мэдэхүйн олон чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна.

Гүйцэтгэгчид:

Н.Бэгз	Боловсролын хүрээлэн, Академич
С.Санжаабадам	Боловсролын хүрээлэн, Доктор (Ph.D.), дэд проф.
Г.Бүрэнжаргал	Боловсролын хүрээлэн, Доктор (Ph.D.)
Ц.Лхагвасүрэн	Боловсролын хүрээлэн, Магистр (Psy.Ed.), дэд проф.
Б.Энхбаяр	Боловсролын хүрээлэн, Магистр (Psy.Ed.)
Б.Баярмаа	Боловсролын хүрээлэн, Магистр
Б.Мөнхбат	Боловсролын хүрээлэн, Магистр
Б.Баярсайхан	Боловсролын хүрээлэн, Магистр
Д.Наранцэцэг	Боловсролын хүрээлэн

Мэргэжил, арга зүйн баг:

П.Цэрэндондов	МУБИС, Доктор (Ph.D.)
О.Мягмар	МУБИС, Доктор (Ph.D.)
Ж.Батдэлгэр	МУБИС, Доктор (Ph.D.)
Б.Туяа	МУИС, Доктор (Ph.D.)
Г.Сарантуяа	МУИС, Доктор (Ph.D.)
Ж.Баянсан	МУИС, Доктор (Ph.D.)
Б.Мөнгөнцэцэг	МУИС, Доктор (Ph.D.)
Л.Алтанцэцэг	ҮБТДС, Доктор (Sc.D.)
Л.Гүндэгмаа	ҮБЭДС, Доктор (Ph.D.)
Б.Ууганцэцэг	Сэтгэл судлалын үндэсний төв
Т.Дэлгэрмэнд	Сэтгэл судлалын үндэсний төв
Г.Мандухай	Сэтгэл судлалын үндэсний төв
Ш.Ариунболд	Үндэсний статистикийн хороо
О. Шинэбаяр	Хэл зохиолын хүрээлэн, Доктор (Ph.D.)
Ж.Нямаа	ШУТИС, Доктор (Ph.D.)
Б.Балжинням	Мон-Алтиус дээд сургууль

Хамтран ажилласан хүмүүс:

Б.Алтансүх	Боловсролын хүрээлэн
А.Мөнхмагнай	Боловсролын хүрээлэн
Д.Ганчимэг	Боловсролын хүрээлэн
Э.Нарантуяа	Боловсролын хүрээлэн
О.Мөнхжин	Боловсролын хүрээлэн
Ч.Дэнсмаа	Боловсролын хүрээлэн
Ц.Цэвэгмид	Боловсролын хүрээлэн
О.Ирвэс	Боловсролын хүрээлэн
Г.Түвшинжаргал	Боловсролын хүрээлэн
Р.Түвшинжаргал	Боловсролын хүрээлэн
А.Аззаяа	Боловсролын хүрээлэн
Э.Сундуйжав	Боловсролын хүрээлэн
Г.Сарангэрэл	МУИС
Ч.Төрбадрах	МУБИС-СӨБ
Т.Цэнд-Аюуш	ҮБТДС

Б.Нямлхагва	ҮБТДС
А.Цолмон	ҮБТДС
Э.Золжаргал	ҮБТДС
Х.Ганзул	ҮБТДС
Б.Энх-Амгалан	Аварга дээд сургууль
Т.Цэрэндулам	Аварга дээд сургууль
Ө.Одбаг	Аварга дээд сургууль
Б.Дуламсүрэн	Аварга дээд сургууль
П.Цэвэлмаа	Аварга дээд сургууль
А.Тунгалагтамир	Аварга дээд сургууль
С.Банзрагч	Аварга дээд сургууль
Ц. Энхцэцэг	Монголын үйлдвэрчний эвлэлийн холбоо
С.Доржпүрэв	20 дугаар ЕБС

Хамтран ажилласан байгууллага:

Дорнод аймгийн БСУГ
Хөвсгөл аймгийн БСУГ
Улаанбаатар, БЗД, 40 дүгээр ЕБС
Улаанбаатар, БЗД, 87 дугаар ЕБС
Улаанбаатар, СБД, 71 дүгээр ЕБС
Улаанбаатар, СБД, 31 дүгээр ЕБС
Улаанбаатар, СХД, 105 дугаар ЕБС
Улаанбаатар, ХУД, “Буянт-Ухаа” ЦС
Налайх, Ерөнхий боловсролын “Голомт” ЦС
Хөвсгөл, Мөрөн, “Эрдмийн далай” ЦС
Хөвсгөл, Мөрөн, 2 дугаар ЕБС
Хөвсгөл, Цагаан-Уул сумын ЕБС
Хөвсгөл, Ренчинлхүмбэ сумын ЕБС
Дорнод, Хэрлэн, Хан-Уул ЦС
Дорнод, Хэрлэн, 5 дугаар ЕБС
Дорнод, Баяндун сумын ЕБС
Дорнод, Цагаан-Овоо сумын ЕБС
Улаанбаатар, БГД, 161 дүгээр цэцэрлэг
Улаанбаатар, БЗД, 211 дүгээр цэцэрлэг

Улаанбаатар, СБД, 143 дугаар цэцэрлэг
Улаанбаатар, СБД, 223 дугаар цэцэрлэг
Улаанбаатар, СХД, 127 дугаар цэцэрлэг
Улаанбаатар, ХУД, 230 дугаар цэцэрлэг
Улаанбаатар, ЧД, 154 дугаар цэцэрлэг
Налайх, 123 дугаар цэцэрлэг
Дорнод, Хэрлэн, 14 дүгээр цэцэрлэг
Дорнод, Хэрлэн, 8 дугаар цэцэрлэг
Дорнод, Баяндун сумын цэцэрлэг
Дорнод, Цагаан-Овоо сумын цэцэрлэг
Мөрөн, 1 дүгээр цэцэрлэг
Мөрөн, 3 дугаар цэцэрлэг
Хөвсгөл, Цагаан-Уул сумын 3 дугаар цэцэрлэг
Хөвсгөл, Ренчинлхүмбэ сумын 1 дүгээр цэцэрлэг

НЭР ТОМЬЁНЫ ТАЙЛБАР

НЭР ТОМЬЁО	ТАЙЛБАР
Ажигч чанар Perceptual attention Перцептивное внимание	Юмс үзэгдэл, түүнийг бүрдүүлэгч хэсгүүд, шинж чанарыг зорилготойгоор анхааран богино хугацаанд ажиглах хүртэхүйн чадвар.
Ажиллах чадвар Work capacity Работоспособность	Тодорхой хугацааны турш үйл ажиллагааг үр дүнтэй, тууштай гүйцэтгэх хувь хүний сэтгэц-физиологи, ур чадварын онцлог, түвшинг агуулсан чадавх.
Анхаарал Attention Внимание	Хүний сэтгэцийн үйл ямар нэгэн мэдээлэл, юмс үзэгдэл, үйл ажиллагаанд төвлөрөх үйл явц. Зориудын ба зориудын бус, хожуу идэвхжих анхаарал гэж 3 хуваана. Мэдээлэл цочроогчдод зориудаар сэтгэц-ухамсраа хандуулах нь зориудын анхаарал. Янз бүрийн мэдээлэл - цочроогчдод санаандгүй сэтгэц-ухамсраа хандуулахыг зориудын бус анхаарал гэнэ. Зориудын бус анхааралтай ойролцоо шинжтэй, үйл ажиллагааны явцад хүний сонирхол эсвэл хандлагатай нь холбоотойгоор үүсэж буй анхаарлын төвлөрлийг хожуу идэвхжих анхаарал гэнэ.
Анхаарлын тогтворжилт Focal attention Устойчивость внимания	Удаан хугацааны турш юмс үзэгдэлд сэтгэц ухамсраа зориудаар төвлөрүүлэх чадвар.
Анхаарлын шилжилт Attention shifting Переключаемость внимания	Зорилго чиглэлтэйгээр сэтгэц ухамсраа нэг зүйлээс өөр зүйлд, үйл ажиллагааны нэг төрлөөс өөр төрөлд шилжүүлэх чадвар. Хэрэв ингэж чадахгүй тохиолдолд анхаарлын сарнил үүснэ.
Бага насны хүүхэд Pre-school aged child Дети дошкольного возраста	3-6 хүртэлх насны сургуульд ороогүй хүүхэд.
Бие бялдрын бэлтгэлжилт Physical fitness Физическая подготовленность	Тодорхой зорилготой бэлтгэлийн үр дүнд төлөвшин тогтсон хөдөлгөөний болон ажиллах чадвар. Бие бялдрын бэлтгэлжилтийг хурд, хүч, тэсвэр, авхаалж самбаа, уян хатан гэсэн 5 чанараар тодорхойлно. Тэсвэр - Булчингийн үйл ажиллагааны явцад гарах биеийн ядралтыг эсэргүүцэх чадвар.

	<p>Авхаалж самбаа – энэ нь нарийн төвөгтэй үйлдлийг хөдөлгөөний тэнцвэрээ олж зөв, авхаалжтай гүйцэтгэх чадварыг хэлнэ.</p> <p>Хүч – гаднын эсэргүүцлийг даван туулах, эсвэл түүнийг булчингуудынхаа хүчээр эсрэг үйлчлэл үзүүлэх чадвар.</p> <p>Уян хатан – хөдөлгөөнийг хамгийн их далайцтай гүйцэтгэх чадвар.</p>
<p>Бие бялдрын хөгжил Physical development Физические развитие</p>	<p>Хүний хөгжлийн суурь болсон бие махбодын хөгжил болох өндөр, жин, биеийн харьцаа, биеийн чанарууд, дотоод эрхтэн тогтолцооны хөгжил болох физиологийн хөгжил юм.</p>
<p>Богино хугацааны ой тогтоолт Short-term memory Кратковременная память</p>	<p>Хязгаарлагдмал хугацаанд (15-30 секунд хүртэлх) мэдрэхүйн үйл ажиллагааны тусламжтайгаар мэдээллийг тогтоон хадгалж сэргээн санах үйл явц.</p> <p>Богино хугацаанд мэдээллийг тогтооход анхаарал чухал ач холбогдолтой.</p>
<p>Бодит дүрслэлийн сэтгэхүй Precasual thinking Мышление, наглядно-образное</p>	<p>Мэдрэхүйн эрхтэнд нөлөөлсөн юмс, үзэгдлүүдийн хэлбэр дүрс, тэдгээрийн шинж чанарыг нэгтгэн ойлгосны үндсэн дээр явагддаг сэтгэхүйн төрөл.</p> <p>Хүн юмс үзэгдлийг түүний шинж чанар, холбоо хамааралд нь суурилан цогцоор нь хүртэн танин мэдэхдээ эхлээд бодитоор харж ойлгодог. Үүнийг бодит дүрслэлийн сэтгэхүй гэнэ.</p>
<p>Зан төлөв Character Характер</p>	<p>Орчны нөлөөгөөр төлөвших хандлагын илрэл. Энэ нь олон тооны шинжүүдээс бүрддэг бөгөөд хүний зан үйл, амьдралын хэв маягийг нь тодорхойлно. (хариуцлагатай, нийтэч, нөхөрсөг, идэвхтэй, хөгжилтэй, гунигтай, аймхай гэх мэт)</p>
<p>Нийгэмшил Socialization Социализация</p>	<p>Хувь хүн бүлэг хүмүүс буюу нийгэмд зохицохын тулд нийгмийн хэм хэмжээ, үзэл баримтлал, эерэг хандлага, харилцааны чадвар эзэмших тасралтгүй үйл явц.</p>
<p>Нийгмийн хэм хэмжээ Social norms Социальная норма</p>	<p>Нийгмийн бүлэг, хамт олон, бүлэглэлийн хүрээнд баримталбал зохих дүрэм журам, зохистой хариу үйлдэл.</p>
<p>Ой тогтоолт Memory Память</p>	<p>Мэдээллийг тогтоох, хадгалах, сэргээн санах процесс.</p> <p>Ой тогтоолтод оролцож буй сэтгэцийн үйлийн онцлогоор нь хөдөлгөөний, сэтгэлийн хөдөлгөөний, дүрслэлийн, үг яриа-утгын ой тогтоолт гэж ангилдаг.</p> <p>Зорилго хүчин чармайлтын оролцоогоор нь зориудын ба зориудын бус ой тогтоолт гэж ангилна.</p> <p>Мэдрэхүйн эрхтний оролцоогоор нь харааны, сонорын, хүрэлцэхүйн, үнэрлэх, амтын ой тогтоолт гэж ангилна.</p>

Сэтгэлийн хөдөлгөөн Emotion Эмоция	Бодит байдал, юмс, үзэгдэлд хандах дотоод сэтгэлийн тогтвортой хандлага. Хүний сэтгэлийн хөдөлгөөний хөгжил нь өөрийн болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох, илэрхийлэх, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө зохицуулах чадварыг агуулна.
Сэтгэхүй Thinking Мышление	Юмс үзэгдлийн шинж чанар харилцаа холбоог нэгтгэн дүгнэх дам тусгал бүхий танин мэдэхүйн дээд шат. Сэтгэхүй нь хүн өмнөө шинэ зорилго тавих, түүнийгээ төлөвлөх, зорилгоо биелүүлэх шинэ арга хэрэгсэл боловсруулах, асуудлыг шийдвэрлэх, хүмүүсийн харилцан ойлголцолд үүрэгтэйгээс гадна мэдээллийг задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх, харьцуулах, ангилах сэтгэхүйн үйлдлийн тусламжтайгаар мэдээллийн гол утгыг хийсвэрлэн ойлгож, нэгтгэн дүгнэх үүрэгтэй. Хэлбэрээр нь бодит үйлдлийн сэтгэхүй, бодит дүрслэлийн сэтгэхүй, хийсвэр сэтгэхүй гэж ангилна.
Сэтгэхүйн ангилах үйлдэл	Үзэгдэл юмсыг гол, нийтлэг шинжээр нь бүлэглэх.
Сэтгэхүйн задлан шинжлэх үйлдэл	Үзэгдэл юмсыг түүнийг бүрдүүлэгч хэсгүүдэд задалж сэтгэх үйлдэл
Сэтгэхүйн нэгтгэн дүгнэх үйлдэл	Үзэгдэл юмсын шинж чанар, тэдгээрийн хоорондын харилцаа холбоог илрүүлэн нэгтгэх сэтгэхүйн үйлдэл
Танин мэдэхүйн хөгжил Cognitive development Когнитивное развитие	Сэтгэн бодох үйл ажиллагааны төрлүүд буюу буюу хүртэхүй, ой тогтоолт, ухагдахуун төлөвшил, асуудлыг шийдвэрлэх, учир шалтгаанд нь сэтгэх сэтгэхүйн процессуудын хөгжил.
Өөртөө хандах хандлага Self-perception Самосознание	Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл, өөрийн үнэлэмжийн эерэг болон сөрөг үнэлгээ
Ухагдахуун төлөвшил Concept formation Формирование понятия	Бодит зүйлийн гол шинжийг тусгаж, хийсвэрлэсний үр дүнд тогтсон ухагдахуун эзэмших.
Үг тайлбарлах	Юмс үзэгдлийн талаарх ухагдахуун-ойлголтын дотоод мөн чанар-агуулгыг нээн илрүүлэх сэтгэхүйн хийсвэрлэх үйлдэл.
Үнэт зүйл Values Ценность	Хүний амьдралын баримжаа болж буй эрхэмлэн дээдэлдэг, чухал ач холбогдолтой зүйлсийн талаарх итгэл үнэмшил
Харилцаа Communication	Харилцааны чадвар нь бусадтай хамтрах буюу үр дүнтэй харилцах, бусдаас дэмжлэг хүсэх, бусдын сэтгэл санааг

Общение	ойлгож харилцах, түүнийгээ зөв илэрхийлэх чадваруудаас бүрдэнэ.
Хийсвэр сэтгэхүй Abstract thinking Абстрактное мышление	Үзэгдэл юмсыг ухагдахуун, бусад тэдгийн системд тулгуурлан тусгах сэтгэхүйн төрөл.
Хөгжлийн бүрдэл Domain Домайн	Бүхэл зүйлийг бүрдүүлэх үндсэн нэгж хэсэг. Хүүхдийн хөгжил бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшил гэсэн бүрдэлтэй.
Хүртэхүй Perception Восприятие	Хүний мэдрэхүйн эрхтэнд үйлдэл үзүүлсэн юмс үзэгдлийн талаарх уураг тархинд туссан дүр төсөөлөл. Юмс үзэгдлийн талаарх бүхэл бүтэн дүр төсөөлөл үүсэх сэтгэц-физиологийн нарийн үйл явц.
Хүүхэд Child Ребёнок	Төрсөн үеэс өсвөр нас дуусах үе хүртэлх насны хүн
Хэл ярианы хөгжил Language development Вербальные способности	Насанд хүрэгчдийн тусламжтайгаар харилцааны үр дүнд үг яриаг ойлгох, үгийн нөөцтэй болох, өгүүлбэрээр ярих чадвар эзэмших үйл явц.
Цогц чадамж Competence Компетенция	Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын цогц бөгөөд хүний идэвх зан үйлийн хөдөлгөгч хүч.
Чадвар	Үйлийг амжилттай гүйцэтгэх хувь хүний дотоод арга, туршлага. Тухайлбал, анхаарлаа төвлөрүүлэх, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө удирдах, бусдыг хүлээн зөвшөөрөх гэх мэт. Гэхдээ энэ нь дандаа дадлын түвшинд хүрсэн эзэмшилт биш юм.
Ээнэгшилт Attachment Привязанность	Хүүхдийн нялх, балчир насанд бий болдог ба хүүхэд эцэг эх, өөр бусад асран хамгаалагчдадаа хандах сэтгэлийн хөдөлгөөний эерэг, таатай, бат бөх, тогтвортой, цаг хугацаанаас үл хамаарах хандлага бөгөөд энэ нь хүүхдийн харилцаа, сэтгэлийн хөдөлгөөний хөгжилд чухал үүрэгтэй байдаг бүрдэл. Хүүхэд эцэг эхтэйгээ идэвхтэй харилцах, тэдэнд итгэх, ойр дотно хандах хандлагаар илэрнэ.
Ярих чадвар Verbal ability Речь устная	Бодол санааг ойлгох, аман хэлбэрээр илэрхийлэх чадвар.

АГУУЛГА

Хураангуй	2
Нэр томъёоны тайлбар.....	12
Хүснэгтийн жагсаалт	17
Зургийн жагсаалт	25
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ АРГА СУДЛАЛЫН ҮНДЭС	29
1.1 Үндэслэл	29
1.2. Судалгааны түүврийн арга зүй.....	30
1.3 Судалгааны зохион байгуулалт	32
1.4 Судалгааны арга зүй.....	33
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. УЛААНБААТАР ХОТЫН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ ...	57
2.1 Судалгаанд хамрагдсан 3-17 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл	57
2.1.1 Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл.....	57
2.1.2. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл.....	66
2.1.3. Дүгнэлт 69	
2.2. Судалгаанд хамрагдсан 3-17 насны хүүхдийн бие бялдрын өсөлт хөгжлийн онцлог.....	72
2.2.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн онцлог	72
2.2.2 Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн онцлог	76
2.2.3. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн онцлог	85
2.2.4. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн онцлог	87
2.2.5. Дүгнэлт 98	
2.3. Судалгаанд хамрагдсан 3 - 17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог	100
2.3.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог	100
2.3.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог.....	116
2.3.3. Суурь, бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог	147
2.3.4. Дүгнэлт 177	
2.4 Судалгаанд хамрагдсан 3-17 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	179
2.4.1 Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	179
2.4.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	187
2.4.3. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	205
2.4.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	218
2.4.5. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	231
2.4.5 Дүгнэлт 240	

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1. Танин мэдэхүйн даалгаврын тохирц (6-7 нас), Улаанбаатар.....	52
Хүснэгт 2. Танин мэдэхүйн даалгаврын найдвартай байдлын коэффициент (6-7 нас)	52
Хүснэгт 3.Танин мэдэхүйн даалгаврын тохирц байдал (8-10 нас)	53
Хүснэгт 4.Танин мэдэхүйн даалгаврын найдвартай байдлын коэффициент (8-10 нас)	54
Хүснэгт 5. Танин мэдэхүйн даалгаврын тохирц байдал (11-17 нас)	55
Хүснэгт 6. Танин мэдэхүйн даалгаврын найдвартай байдлын коэффициент (11-17нас), Улаанбаатар.....	56
<i>Хүснэгт 7. Санаа бодлоо яриагаар илэрхийлж буй байдал (3-5 нас)</i>	<i>61</i>
Хүснэгт 8. Өөрийн санаа бодлыг илэрхийлж буй байдал, насаар (3-5 нас).....	61
Хүснэгт 9. Сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар, эцэг, эхийн хариулт	62
Хүснэгт 10. Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг эсэх талаарх эцэг, эхийн хариулт, насаар.....	62
Хүснэгт 11. Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг талаарх хариулт, насаар ..	63
Хүснэгт 12. Гараа угаах, шүдээ угаах гэх мэт дадал, насаар	63
<i>Хүснэгт 13. Халбага, сэрээ, харандааг өөрөө барьдаг байдал, насаар.....</i>	<i>64</i>
Хүснэгт 14. Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай эсэх, эцэг, эхийн хариултаар.....	64
Хүснэгт 15. Саадыг давж гүйх, харайх зэрэг үйлдлийг хэр хийдэг талаарх эцэг, эхийн хариулт	65
Хүснэгт 16. Хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээллийн хамаарал	65
Хүснэгт 17. Хүүхдийн хөгжилтэй холбоотой эцэг эхийн хариулт	65
Хүснэгт 18. Нийт хүүхдүүдийн амьдарч буй газар, хувиар	66
Хүснэгт 19. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн амьдарч буй нөхцөл, хувиар	67
Хүснэгт 20. Нийт хүүхдүүдийн сургуулиас хэр зайтай амьдарч байгаа байдал, хувиар	67
Хүснэгт 21. Эцэг эхийн хүүхдэдээ хандах хандлага, хувиар.....	67
Хүснэгт 22. Хүүхдүүдийн эцгийн боловсрол эзэмшсэн байдал, хувиар	68
Хүснэгт 23. Хүүхдүүдийн эхийн боловсрол эзэмшсэн байдал, хувиар	68
Хүснэгт 24. Хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлт, хувиар	69
Хүснэгт 25. Хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлт, хувиар.....	69
Хүснэгт 26. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн статистик үзүүлэлт (3-5 нас).....	72
Хүснэгт 27. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн индекс, насаар (3-5 нас)	73
Хүснэгт 28. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)...	73
Хүснэгт 29. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	74
<i>Хүснэгт 30. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойрог, насаар, см (3-5 нас)</i>	<i>74</i>
Хүснэгт 31. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	74
Хүснэгт 32. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	75
Хүснэгт 33. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас) .	76
<i>Хүснэгт 34. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)</i>	<i>77</i>
<i>Хүснэгт 35. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн индекс, насны бүлгээр (6-17 нас)</i>	<i>78</i>
<i>Хүснэгт 36. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн статистик үзүүлэлтүүд (6-17 нас) ...</i>	<i>79</i>
<i>Хүснэгт 37. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог статистик үзүүлэлтүүд (6-17 нас)</i>	<i>80</i>
Хүснэгт 38. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн статистик үзүүлэлтүүд, см (6-17 нас)	81
<i>Хүснэгт 39. Охид, хөвгүүдийн баруун гарын атгах хүчний статистик үзүүлэлтүүд, кг (6-17 нас).....</i>	<i>82</i>
Хүснэгт 40. Охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний статистик үзүүлэлтүүд (6-17 нас)	83
<i>Хүснэгт 41. Охид, хөвгүүдийн тэнцвэрийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)</i>	<i>85</i>
<i>Хүснэгт 42. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын статистик үзүүлэлт, сек (3-5 нас)</i>	<i>85</i>

Хүснэгт 43. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын статистик үзүүлэлт, см (3-5 нас).....	86
Хүснэгт 44. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын статистик үзүүлэлт, сек (4-5 нас).....	86
Хүснэгт 45. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний статистик үзүүлэлт, см (3-5 нас).....	87
Хүснэгт 46. Охид, хөвгүүдийн гарын хүчний чанарын статистик үзүүлэлтүүд, удаа (6-17 нас)	89
Хүснэгт 47. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын статистик үзүүлэлтүүд, см (6-17 нас)....	90
Хүснэгт 48. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын статистик үзүүлэлтүүд, сек (6-17 нас)	92
Хүснэгт 49. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын статистик үзүүлэлт, сек (6-17 нас).....	93
Хүснэгт 50. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний статистик үзүүлэлтүүд, см (6-17 нас)	94
Хүснэгт 51. Хүчин зүйлийн хамаарал.....	96
Хүснэгт 52. Бие бялдрын үзүүлэлтүүдийн харилцан хамаарал.....	96
Хүснэгт 53. Судалгаа 1 ба судалгаа 2 ын бие бялдрын үзүүлэлтийн ялгаатай байдал.....	97
Хүснэгт 54. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт (3-5 нас).....	101
Хүснэгт 55. Хүртэхүйн ажигч чанарын стандарт үзүүлэлтүүд (3-5 нас)	101
Хүснэгт 56. Хүртэхүйн чадвар – ажигч чанар статистик үзүүлэлт (3-5 нас).....	101
Хүснэгт 57. Ажигч чадварын гүйцэтгэсэн хугацаа, хүйсээр (3-5 нас)	102
Хүснэгт 58. Ажигч чанарын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас).....	102
Хүснэгт 59. Ажигч чанарын зураг тус бүрийн гүйцэтгэл зөв гүйцэтгэлийн хувь, насаар (3-5 нас)	103
Хүснэгт 60. Анхаарлын тогтворжилт ба статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	104
Хүснэгт 61. Анхаарлын тогтворжилтын түвшин, насаар (3-5 нас).....	104
Хүснэгт 62. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	105
Хүснэгт 63. Анхаарлын шилжилтийн түвшин, насаар (3-5 нас).....	105
Хүснэгт 64. Сонорын ой тогтоолтын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт	106
Хүснэгт 65. Сонсож тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт (3-5 нас).....	106
Хүснэгт 66. Сонсож тогтоосон үгийн гүйцэтгэлийн хувь, насаар (3-5 нас).....	107
Хүснэгт 67. Харааны ой тогтоолтын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт.....	107
Хүснэгт 68. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт үгийн тооны статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	107
Хүснэгт 69. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын түвшин, насаар (3-5 нас)	108
Хүснэгт 70. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт түвшин, насаар (3-5 нас).....	108
Хүснэгт 71. Логиктой сэтгэх чадварын статистик үзүүлэлт (3-5 нас).....	109
Хүснэгт 72. Логиктой сэтгэх чадварын түвшин, насаар (3-5 нас).....	109
Хүснэгт 73. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	110
Хүснэгт 74. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн даалгаварын сорилын гүйцэтгэл, насаар (3-5 нас)	110
Хүснэгт 75. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорил 2 -ын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)	111
Хүснэгт 76. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт .	112
Хүснэгт 77. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт	112
Хүснэгт 78. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын үзүүлэлтийн түвшин, насаар (3-5 нас).....	112
Хүснэгт 79. Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт.....	113
Хүснэгт 80. Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт.....	113
Хүснэгт 81. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын түвшин, насаар (3-5 нас).....	113
Хүснэгт 82. Ярих чадварын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт.....	114
Хүснэгт 83. Санаагаа өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байдал, насаар (3-5 нас).....	114
Хүснэгт 84. Санаагаа дүгнэж илэрхийлсэн байдал, насаар (3-5 нас)	114

Хүснэгт 85. Анхаарлын тогтворжилт, утгын ой тогтоолтын статистик ач холбогдолтой ялгаа-судалгааны 1 ба 2 дугаар үе шат (6-7 нас).....	116
Хүснэгт 86. Мэдээллийг тогтоох, хүртэх чадварын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-7нас).....	116
Хүснэгт 87. Ажигч чанарын түвшин- дундаж үзүүлэлт (6-7 нас).....	117
Хүснэгт 88. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс тогтоох- статистик үзүүлэлт (6-7 нас).....	118
Хүснэгт 89. Сонорын ой тогтоолт ба наснаас хамаарсан ялгаа, статистик үзүүлэлт (6-7 нас).....	120
Хүснэгт 90. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт статистик үзүүлэлт (6-7нас).....	120
Хүснэгт 91. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас).....	121
Хүснэгт 92. Анхаарал, богино хугацааны ой тогтоолт - судалгааны 1 ба 2-р шат (8-10 нас).....	121
Хүснэгт 93. Танин мэдэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (8-10 нас).....	121
Хүснэгт 94.Танин мэдэхүйн чадвар, статистик үзүүлэлт (8-10 нас).....	122
Хүснэгт 95. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас).....	123
Хүснэгт 96. Ажигч чанарын наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас).....	123
Хүснэгт 97. Хүүхдийн ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	123
Хүснэгт 98. Юмсыг бүхэлд нь хүртэх чадвар ба насны хоорондын статистик ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас).....	123
Хүснэгт 99. Хүүхдүүдийн ажигч чанар,насаар, дундаж үзүүлэлт (8-10 нас).....	124
Хүснэгт 100. Бүхэлд нь хүртэх чадвар даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	124
Хүснэгт 101. Анхаарлын тогтворжилтын наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас).....	125
Хүснэгт 102. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	126
Хүснэгт 103. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, статистик үзүүлэлт (8-10 нас).....	126
Хүснэгт 104. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	127
Хүснэгт 105. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт (8-10 нас).....	127
Хүснэгт 106. Анхаарлаа шилжүүлэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	127
Хүснэгт 107. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - цифр тогтоох, статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	128
Хүснэгт 108. Богино хугацааны харааны ой, дүрс тогтоох, статистик үзүүлэлт (8-10нас).....	128
Хүснэгт 109. Богино хугацааны харааны ой, дүрс зураг тогтоох нь наснаас хамаарсан ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас).....	129
Хүснэгт 110. Богино хугацааны харааны ой , дүрс зураг тогтоох, статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	129
Хүснэгт 111. Богино хугацааны харааны ой, дүрс зураг тогтоох, статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	130
Хүснэгт 112. Утгын ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	131
Хүснэгт 113. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	131
Хүснэгт 114. Сэтгэхүй, хэл ярианы чадварын статистик ач холбогдолтой ялгаа, судалгааны 1 ба 2-р шат (6-10 нас).....	134
Хүснэгт 115. Сэтгэхүй, хэл ярианы чадварын статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас).....	134
Хүснэгт 116. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7 нас).....	136

Хүснэгт 117. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (, 6-7 нас)	136
Хүснэгт 118. Хийсвэр сэтгэхүй ба насны хоорондын статистик ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас)	137
Хүснэгт 119. Хийсэр сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	137
Хүснэгт 120. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)	139
Хүснэгт 121. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	139
Хүснэгт 122. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас)	139
Хүснэгт 123. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	140
Хүснэгт 124. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар, насаар (8-10 нас).....	140
Хүснэгт 125. Математик сэтгэхүйн чадвар наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)	141
Хүснэгт 126. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)	141
Хүснэгт 127. Үг тайлбарлах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)	142
Хүснэгт 128. Үгийн утга тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	142
Хүснэгт 129. Үг ангилж чадвар статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	143
Хүснэгт 130. Хүүхдийн ярих чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	145
Хүснэгт 131. Судалгааны 1 ба 2-р шатны судалгааны статистик ач холбогдолтой ялгаа	148
Хүснэгт 132. Танин мэдэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, судалгааны 1 ба 2-р үе шатаар (11-14 нас)	148
Хүснэгт 133. Судалгааны 1 ба 2-р шатны судалгааны үр дүнгийн статистик ач холбогдолтой ялгаа (15-17 нас)	149
Хүснэгт 134. Танин мэдэхүйн чадваруудын статистик үзүүлэлт, судалгааны 1 ба 2-р үе шатаар (15-17 нас).....	150
Хүснэгт 135. Ажигч чанарын наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа (11-17нас)	151
Хүснэгт 136. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)	151
Хүснэгт 137. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насны бүлгээр (11-17 нас).....	152
Хүснэгт 138. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)	152
Хүснэгт 139. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (Улаанбаатар, 11-14 нас).....	153
Хүснэгт 140. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт насаар (11-14 нас).....	153
Хүснэгт 141. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)	154
Хүснэгт 142. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт , насаар (15-17 нас)....	155
Хүснэгт 143. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	155
Хүснэгт 144. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас).....	155
Хүснэгт 145. Анхаарлаа төвлөхрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)	156
Хүснэгт 146. Анхааралтай хурдтай ажиллах чадварын статистиик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	156
Хүснэгт 147. Анхааралтай хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	157
Хүснэгт 148. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас).....	157

Хүснэгт 149. Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох чадвар наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)	158
Хүснэгт 150. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	158
Хүснэгт 151. Богино хугацаан харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадвар наснаас хамаарсан статистик ялгаа (15-17 нас)	159
Хүснэгт 152. Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	159
Хүснэгт 153. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт- дүрс, зураг тогтоох чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас).....	159
Хүснэгт 154. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	159
Хүснэгт 155. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17нас)	160
Хүснэгт 156. Сонорны ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас).....	160
Хүснэгт 157. Сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас).....	161
Хүснэгт 158. Утгын ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас).....	162
Хүснэгт 159. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	162
Хүснэгт 160. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	162
Хүснэгт 161. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	165
Хүснэгт 162. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас).....	165
Хүснэгт 163. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)	166
Хүснэгт 164. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)	167
Хүснэгт 165. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	167
Хүснэгт 166. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	168
Хүснэгт 167. Математик сэтгэхүйн чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (15-17 нас)	169
Хүснэгт 168. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	169
Хүснэгт 169. Үгийн утга тайлбарлах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)	170
Хүснэгт 170. Үгийн утга тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)...	171
Хүснэгт 171.Үгийг утгаар нь ангилах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)	172
Хүснэгт 172. Үгийг утгаар нь ангилах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас) .	173
Хүснэгт 173. Ярих чадварын насны бүлгийн хоорондын статистик ялгаа (11-17 нас)	174
Хүснэгт 174. Ярих чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас).....	174
Хүснэгт 175. Өөрийн тухай ойлголт - Өөрийн нэрийг мэддэг байдал, насаар (3-5 нас)....	181
Хүснэгт 176. Өөрийн насаа мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас).....	181
Хүснэгт 177. Өөрийн хүйсээ мэддэг эсэх, насаар (3-5 нас)	181
Хүснэгт 178. Аавынхаа нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас).....	181
Хүснэгт 179. Ээжийнхээ нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)	182
Хүснэгт 180. Ам бүлийн тоог хэлсэн байдал, хувиар (3-5 нас)	182
Хүснэгт 181. Суралцдаг бүлэг нэрлэсэн эсэх, хувиар (3-5 нас).....	182
Хүснэгт 182. Эерэг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө мэдэх, хувиар (3-5 нас)	182
Хүснэгт 183. Сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө мэдэх, хувиар (3-5 нас)	183

Хүснэгт 184. Гайхаж байгаа хүүхдийг олж таних чадвар (3-5 нас)	183
Хүснэгт 185. Найзуудтайгаа тоголдог, хэрхэн тоглодог талаар (3-5 нас).....	185
Хүснэгт 186. Хүүхэд тоглоомоо хуваалцах байдал (3-5 нас).....	185
Хүснэгт 187. Аюул тохиолдсон үед бусдаас тусламж, дэмжлэг авах чадвар (3-5 нас).....	186
Хүснэгт 188. Өөрт хэрэгтэй зүйл авах үед бусдаас тусламж, дэмжлэг авах чадвар (3-5 нас)	186
Хүснэгт 189. Дүрэм, журам баримтлах чадвар (3-5 нас).....	186
Хүснэгт 190. Олон нийтийн газар дүрэм журам баримтлах чадвар (3-5 нас)	186
Хүснэгт 191. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын ялгаа, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)	187
Хүснэгт 192. Даалгаврын тохиц болон найдвартай чанар, өөртөө хандах хандлага (6-10 нас).....	188
Хүснэгт 193. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын статистик үзүүлэлт (6-10 нас)	188
Хүснэгт 194. Өөртөө хандах хандлагын корреляц хамаарал (6-10 нас)	188
Хүснэгт 195. Бие хүний онцлогийн чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (6-10 нас)	189
Хүснэгт 196. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)	190
Хүснэгт 197. Даалгаврын тохиц болон найдвартай байдал, бие хүний онцлог (6-10 нас)	190
Хүснэгт 198. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)	191
Хүснэгт 199. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	191
Хүснэгт 200. Бие хүний онцлогийн чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)	191
Хүснэгт 201. Даалгаврын тохиц болон найдвартай байдал, сэтгэлийн хөдөлгөөн (6-10 нас)	193
Хүснэгт 202. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас).....	194
Хүснэгт 203. Дасан зохицолтын ялгаатай байдал (6-10 нас)	195
Хүснэгт 204. Дасан зохицолтын даалгаврын тохиц болон найдвартай байдал (6-10 нас)	196
Хүснэгт 205. Дасан зохицолтын чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас).....	197
Хүснэгт 206. Ээнэгшилтийн ялгаатай байдал, судалгаагаар (6-10 нас)	197
Хүснэгт 207. Даалгаврын тохиц ба найдвартай байдал, ээнэгшилт (6-10 нас)	198
Хүснэгт 208. Ээнэгшилтийн чадваруудын статистик үзүүлэлт (6-10 нас).....	198
Хүснэгт 209. Ээнэгшилтийн чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)	198
Хүснэгт 210. Харилцааны чадваруудын ялгаатай байдал, судалгаагаар (6-10 нас)	199
Хүснэгт 211. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас).....	199
Хүснэгт 212. Даалгаврын тохиц ба найдвартай байдал, харилцаа (6-10)	199
Хүснэгт 213. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)	200
Хүснэгт 214. Харилцааны чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас).....	200
Хүснэгт 215. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн ялгаатай байдал, судалгаагаар (6-10 нас)	201
Хүснэгт 216. Даалгаврын тохиц болон найдвартай байдал, үнэт зүйл (6-10 нас)	201
Хүснэгт 217. Үнэт зүйлийн корреляц хамаарал (Улаанбаатар, 6-10 нас)	202
Хүснэгт 218. Нийгмийн хэм хэмжээ, ялгаатай байдал, судалгаагаар (6-10 нас)	203
Хүснэгт 219. Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)	204
Хүснэгт 220. Нийгмийн хэм хэмжээний корреляц хамаарал (6-10 нас).....	204
Хүснэгт 221. Асуулгын тохиц ба найдвартай чанар, өөртөө хандах хандлага (11-14 нас)	205

Хүснэгт 222. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын статистик үзүүлэлт (11-14 нас)	205
Хүснэгт 223. Өөртөө хандах хандлагын корреляц хамаарал (11-14 нас)	206
Хүснэгт 224. Бие хүний онцлогийн чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (11-14 нас)	206
Хүснэгт 225. Даалгавруудын тохирц болон найдвартай байдал, бие хүний онцлог (11-14 нас)	207
Хүснэгт 226. Бие хүний онцлогийн дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)	207
Хүснэгт 227. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)	208
Хүснэгт 228. Даалгавруудын тохирц болон найдвартай байдал – сэтгэлийн хөдөлгөөн (11-14 нас)	209
Хүснэгт 229. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)	209
Хүснэгт 230. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын коррелляц хамаарал (11-14 нас)	209
Хүснэгт 231. Даалгаврын тохирц болон найдвартай байдал, дасан зохицолт (11-14 нас)	210
Хүснэгт 232. Дасан зохицолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	210
Хүснэгт 233. Дасан зохицолтын чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)	211
Хүснэгт 234. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)	211
Хүснэгт 235. Даалгаврын тохирц болон найдвартай чанар, ээнэгшилт (11-14 нас)	212
Хүснэгт 236. Ээнэгшилтийн дундаж үзүүлэлтүүд, насаар (11-14 нас)	212
Хүснэгт 237. Ээнэгшилтийн чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)	213
Хүснэгт 238. Даалгаврын тохирц болон найдвартай чанар, харилцаа (11-14 нас)	213
Хүснэгт 239. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	214
Хүснэгт 240. Харилцааны чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)	214
Хүснэгт 241. Үнэт зүйлийн даалгавруудын ялгаа, судалгаагаар (11-14 нас)	215
Хүснэгт 242. Даалгаврын тохирц болон найдвартай чанар, үнэт зүйлийн чиг баримжаа (11-14 нас)	215
Хүснэгт 243. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн дундаж (11-14 нас)	216
Хүснэгт 244. Даалгаврын корреляц хамаарал, нийгмийн хэм хэмжээ (11-14 нас)	217
Хүснэгт 245. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын статистик үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)	218
Хүснэгт 246. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, өөртөө хандах хандлага (15-17 нас)	218
Хүснэгт 247. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)	219
Хүснэгт 248. Бие хүний онцлогийн ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)	219
Хүснэгт 249. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, бие хүний онцлог (15-17 нас)	220
Хүснэгт 250. Бие хүний онцлогийн чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)	220
Хүснэгт 251. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, сэтгэлийн хөдөлгөөн (15-17 нас)	222
Хүснэгт 252. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)	222
Хүснэгт 253. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, дасан зохицолт (15-17 нас)	223
Хүснэгт 254. Дасан зохицох чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)	224
Хүснэгт 255. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, ээнэгшилт (15-17 нас)	225
Хүснэгт 256. Ээнэгшилтийн чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)	226
Хүснэгт 257. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, харилцаа (15-17 нас)	226
Хүснэгт 258. Харилцааны чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)	227
Хүснэгт 259. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны зарим чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)	228
Хүснэгт 260. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, үнэт зүйлийн чиг баримжаа (15-17 нас)	228

Хүснэгт 261. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас).....	229
Хүснэгт 262. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны корреляц хамаарал (15-17 нас)	229
Хүснэгт 263. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (15-17 нас).....	231
Хүснэгт 264. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)	231
Хүснэгт 265. Бие хүний онцлогийн үзүүлэлтүүдийн дундаж, насаар (6-17 нас).....	233
Хүснэгт 266. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж, насаар (6-17 нас).....	234
Хүснэгт 267. Дасан зохицолтын дундаж, насаар (6-17 нас).....	235
Хүснэгт 268. Ээнэгшилтийн дундаж, насаар (6-17 нас)	236
Хүснэгт 269. Ээнэгшилтийн дундаж, насаар (6-17 нас)	237
Хүснэгт 270. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж, насаар (6-17 нас)	238
Хүснэгт 271. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын дундаж, насаар (6-17 нас)	239

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1. Даалгаврын өгөгдлийн ач холбогдлын түвшний хязгаар (6-7 нас).....	53
Зураг 2. Даалгаврын өгөгдлийн ач холбогдлын түвшний хязгаар (8-10нас).....	54
Зураг 3. Даалгаврын өгөгдлийн ач холбогдлын түвшний хязгаар (11-17 нас).....	55
Зураг 4. Судалгаанд хамрагдсан цэцэрлэг, хувиар.....	57
Зураг 5. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас ба хүйс.....	57
Зураг 6. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцэг, эх ба асран хамгаалагчид.....	57
Зураг 7. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ам бүлийн гишүүдийн тоо.....	58
Зураг 8. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдаж буй жил.....	58
Зураг 9. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хаана амьдарч буй байдал.....	58
Зураг 10. Судалгаанд хамрагдаж буй хүүхдүүдийн амьдралын нөхцөл.....	58
Зураг 11. Хүүхдүүдийн суралцаж буй цэцэрлэг ба гэр хоорондын зай.....	59
Зураг 12. Хүүхдүүдийн эцгийн боловсролын түвшин.....	59
Зураг 13. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн боловсролын түвшин.....	60
Зураг 14. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлт.....	60
Зураг 15. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн гэр бүлийн өрхийн сарын орлого.....	60
Зураг 16. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлтийн байдал.....	61
Зураг 17. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар эцэг, эхийн хариултаар.....	62
Зураг 18. Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг эсэх талаарх эцэг, эхийн хариулт, нийт хүүхдээр.....	62
Зураг 19. Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг талаарх эцэг, эхийн хариулт, нийт хүүхдээр.....	63
Зураг 20. Гараа угаах, шүдээ угаах гэх мэт дадал, нийт хүүхдээр.....	63
Зураг 21. Халбага, сэрээ, харандааг өөрөө барьдаг байдал, нийт хүүхдээр.....	63
Зураг 22. Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох чадвар.....	64
Зураг 23. Саадыг давж гүйх, харайх зэрэг үйлдлийг хэр хийдэг талаарх эцэг, эхийн хариулт.....	64
Зураг 24. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас, хүйс - хувиар.....	66
Зураг 25. Нийт хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн ам бүлийн тоо, хувиар.....	66
Зураг 26. Хичээлийн бус цагаар зохион байгуулдаг ажилд оролцох байдал, хувиар.....	68
Зураг 27. Өрхийн сарын орлого, хувиар.....	69
Зураг 28. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн үзүүлэлт, кг (3-5 нас).....	73
Зураг 29. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог, см (3-5 нас).....	73
Зураг 30. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлт, см (3-5 нас).....	74
Зураг 31. Охид хөвгүүдийн толгойн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	75
Зураг 32. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	77
Зураг 33. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	78
Зураг 34. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	80
Зураг 35. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн дундаж үзүүлэлт, см (6-17 нас).....	81
Зураг 36. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн дундаж үзүүлэлт, см (6-17 нас).....	82
Зураг 37. Охид, хөвгүүдийн баруун гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт, кг (6-17 нас).....	83
Зураг 38. Охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт, кг (6-17 нас).....	84
Зураг 39. Охид, хөвгүүдийн баруун, зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт (6-17 нас).....	84
Зураг 40. Охид, хөвгүүдийн тэнцвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (3-5 нас).....	85
Зураг 41. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (3-5 нас).....	86
Зураг 42. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлт, см (3-5 нас).....	86
Зураг 43. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (4-5 нас).....	87
Зураг 44. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний дундаж үзүүлэлт хүйсээр, см (3-5 нас).....	87

Зураг 45. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (6-10 нас).....	88
Зураг 46. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (11-17 нас).....	88
Зураг 47. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (6-17 нас).....	88
Зураг 48. Охид, хөвгүүдийн хүчний чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	89
Зураг 49. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлт, см (6-17 нас).....	91
Зураг 50. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбааны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (6-17 нас)	93
Зураг 51. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, мин (6-17 нас).....	94
Зураг 52. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний дундаж үзүүлэлт, м (6-17 нас).....	95
Зураг 53. Хүчний чанарын судалгаа 1 ба 2 ийн харьцуулсан байдал, хөвгүүд (6-17 нас)...	97
Зураг 54. Хүчний чанарын судалгаа 1 ба 2-ын харьцуулсан байдал, охид (6-17 нас).....	98
Зураг 55. Ажигч чадварын гүйцэтгэл, насаар (3-5 нас)	102
Зураг 56. Хүртэхүйн ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл (3-5 нас).....	102
Зураг 57. Ажигч чанарын түвшин, насаар (3-5 нас).....	103
Зураг 58. Хүүхдүүдийн ажиглаж тогтоосон байдал (3-5 нас)	103
Зураг 59. Анхаарлын тогтворжилтын түвшин, насаар (3-5 нас)	104
Зураг 60. Анхаарлын шилжилт, насаар (3-5 нас)	105
Зураг 61. Сэргээн санасан үг, хувиар (3-5 нас).....	106
Зураг 62. Тогтоосон үгийн ангилал (3-5 нас)	106
Зураг 63. Хүүхдүүдийн тогтоосон үгийн гүйцэтгэл, нийт үгээр (3-5 нас)	107
Зураг 64. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын түвшин, хувиар (3-5 нас).....	108
Зураг 65. Сонорын ой тогтоолт ба харааны ой тогтоолтын харьцуулсан үзүүлэлт (3-5 нас)	109
Зураг 66. Логиктой сэтгэх чадварын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)	110
Зураг 67. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн гүйцэтгэлийн түвшин (3-5 нас)	111
Зураг 68. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн чадварын сорил 2-ын гүйцэтгэл (3-5 нас).....	111
Зураг 69. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын түвшин, насаар (3-5 нас)	112
Зураг 70. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын түвшин, насаар (3-5 нас)	113
Зураг 71. Санаагаа өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байдал, хувиар (3-5 нас)	114
Зураг 72. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (6-7 нас).....	117
Зураг 73. Ажигч чанарын түвшин, хувиар (6-7 нас).....	118
Зураг 74. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын түвшин, хувиар (6-7 нас).....	118
Зураг 75. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын түвшин, хувиар (6-7 нас).....	119
Зураг 76. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (6-7нас)	119
Зураг 77. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт, хувиар (6-7 нас)	120
Зураг 78. Утгын ой тогтоолтын түвшин, судалгааны 1 ба 2-р шатаар, хувиар (6-7 нас) ...	120
Зураг 79. Утгын ой тогтоолт, сэргээн санаж байгаа утга, хувиар (6-7нас)	121
Зураг 80. Хүртэх чадвар, насаар, хувиар (8-10 нас).....	125
Зураг 81. Судалгааны 1-р шатны гүйцэтгэлийн түвшин, хувиар (8-10 нас).....	125
Зураг 82. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	126
Зураг 83. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, цифр тогтоох, даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас).....	128
Зураг 84. Богино хугацааны харааны ой, дүрс тогтоох, даалгаврын гүйцэтгэлээр (8-10 нас)	129
Зураг 85. Богино хугацааны харааны ой, дүрс зураг тогтоох, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	130
Зураг 86. . Утгын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	131
Зураг 87. Хийсвэр сэтгэхүй, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-7 нас).....	137
Зураг 88. Хийсвэр сэтгэхүй, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	138

Зураг 89. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар, хувиар (8-10 нас).....	138
Зураг 90. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	140
Зураг 91. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	141
Зураг 92. Үг тайлбарлах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-10 нас).....	142
Зураг 93. Үгийг алдаатай ангилах онцлог, хувиар (6-10 нас).....	144
Зураг 94. Ярих чадвар 1 ба 2-р шатны судалгааны харьцуулалт (6-10 нас).....	145
Зураг 95. Ажигч чанар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-17 нас).....	151
Зураг 96. Ажигч чанар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-17нас).....	152
Зураг 97. Бүхэл бүтнээр хүртэх, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	153
Зураг 98. Юмсыг нарийн бүтэц, бүрэлдэхүүнийг хүртэх (11-14 нас).....	154
Зураг 99. Анхааралтай хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	156
Зураг 100. Анхааралтай ажиллах хурд, даалгаврын гүйцэтгэлээр (15-17 нас).....	156
Зураг 101. Богино хугацаанд харааны ой тогтоолт-цифр, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	158
Зураг 102. Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох, даалгаврын гүйцэтгээр, хувиар (15-17нас).....	158
Зураг 103. Сонорын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	160
Зураг 104. Сонорын ой тогтоолт, даалгавраар, хувиар (15-17 нас).....	161
Зураг 106. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	164
Зураг 107. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас).....	165
Зураг 108. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	168
Зураг 109. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, насаар (11-14 нас).....	168
Зураг 110. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас).....	169
Зураг 111. Үгийн утгыг гадаад шинж, илэрхийлж буй юмсын үйлдэл нөлөөллөөр нь тайлбарлах, даалгаврын гүйцэтгэлээр, насны бүлгээр, хувиар (11-17 нас).....	170
Зураг 112. Үгийн утгыг гол шинжээр нь тайлбарлах, даалгаврын гүйцэтгэлээр, насны бүлгээр, хувиар (11-17 нас).....	170
Зураг 113. Үгийг утгаар нь ангилахад гаргаж байгаа алдаа, даалгаврын гүйцэтгэлээр, насны бүлгээр, хувиар (11-17 нас).....	172
Зураг 114. Ярих чадвар, насаар, дундаж үзүүлэлт (11-17нас).....	175
Зураг 115. Гунигтай, ууртай байгаа хүүхдийг таних хувиар (3-5 нас).....	183
Зураг 116. Баярлаж байгаа хүүхдийг олж таних (3-5 нас).....	184
Зураг 117. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас).....	187
Зураг 118. Өөртөө итгэх итгэлийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	189
Зураг 119. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас).....	193
Зураг 120. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас).....	193
Зураг 121. Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдэх чадвар (6-10 нас).....	194
Зураг 122. Дасан зохицолтын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас).....	195
Зураг 123. Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх чадварын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	195
Зураг 124. Дотоод хяналтын чадварын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	195
Зураг 125. Гадаад хяналтын чадварын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	195
Зураг 126. Дасан зохицолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас).....	196
Зураг 127. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас).....	197
Зураг 128. Үнэт зүйлийн зарим үзүүлэлтийн дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас).....	201

Зураг 129. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас)	204
Зураг 130. Бие хүний онцлогийн зарим чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (Улаанбаатар, 11-14 нас)	206
Зураг 131. Сэтгэлийн хөдөлгөөний зарим чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (11-14 нас)	208
Зураг 132. Дасан зохиолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)...	210
Зураг 133. Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцааны дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)	211
Зураг 134. Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцлийн дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (11-14 нас)	212
Зураг 135. Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын дундаж, судалгаагаар (11-14 нас)	213
Зураг 136. Үнэт зүйлийн зарим даалгавруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)	215
Зураг 137. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн дундаж, хүйсээр (11-14 нас).....	216
Зураг 138. Нийгмийн хэм хэмжээг баримтлах чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (Улаанбаатар, 11-14 нас)	217
Зураг 139. Бие хүний онцлогийн зарим чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас) ..	219
Зураг 140. Бие хүний онцлогийн зарим чадваруудын дундаж үзүүлэлтийн ялгаа, хүйсээр (15-17 нас)	220
Зураг 141. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)	221
Зураг 142. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)	222
Зураг 143. Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар, судалгаагаар (15-17 нас).....	223
Зураг 144. Дасан зохицолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас).....	224
Зураг 145. Дасан зохицох чадваруудын үзүүлэлт - түвшин ба хувиар (15-17 нас).....	224
Зураг 146. Ээнэгшилтийн дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)	225
34. Зураг 147. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)	225
Зураг 148. Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)	226
Зураг 149. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)	227
Зураг 150. Үнэт зүйлийн зарим чадварын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)	228
Зураг 151. Нийгмийн хэм хэмжээг баримтлах чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)	231
Зураг 152. Өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмжийн дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-17 нас).....	232
Зураг 153. Өөртөө итгэх итгэлийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)	232
Зураг 154. Өөрийн үнэлэмжийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)	232
Зураг 155. Бие хүний онцлогийн үзүүлэлтүүдийн дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)	233
Зураг 156. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)	234
Зураг 157. Дасан зохицолтын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)	235
Зураг 158. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)	236
Зураг 159. Харилцааны чадваруудын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)	237
Зураг 160. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны зарим үзүүлэлтийн дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)	238
Зураг 161. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)	239

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ АРГА СУДЛАЛЫН ҮНДЭС

1.1 ҮНДЭСЛЭЛ

Боловсролын аливаа үйл ажиллагаа нь хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн онцлогтой уялдсан, тэдний хэрэгцээг тооцсон байх нь улс орны хөгжилд нэн чухал болох талаар боловсрол судлаачид, хөгжлийн судлаачид санал нэгдэж байна.

Хүүхэд, залуучуудын суралцахууд бий болж буй шинэ чиг хандлага нь багшлах арга зүйг суралцагчдын онцлогтой уялдуулах, тэдний зөөлөн ур чадварыг хөгжүүлэх, улмаар хүүхдийн цогц хөгжлийн орчинг бүрдүүлэхэд анхаарч байгаа юм.

Хүний цогц хөгжлийг XIX зууны II хагасаас бие бялдар, нийгэмшил, оюун ухаан, танин мэдэхүйн бүрэлдэхүүний цогцод нь авч үзэж ирсэн ба дэлхийн улс орнууд хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн судалгааг гүйцэтгэж, хөгжлийн шалгуур үзүүлэлт боловсруулан ашиглаж байна.

Монгол улсын хувьд, хүүхэд залуучуудын өсөлт хөгжлийн онцлогт тулгуурлан бодлого, сургалтын хөтөлбөр, арга зүйг боловсруулж хөгжлийн үйл явцад шинжлэх ухаанч байр сууринаас хандах хэрэгцээ шаардлага боловсролын бодлого тодорхойлогчид, эрдэмтэн судлаач, багш нарын тулгамдсан асуудал болж байна. Энэхүү хэрэгцээ шаардлагатай холбоотойгоор Монгол хүүхдийн хөгжлийн онцлог, нөлөөлж байгаа хүчин зүйл зэргийг илрүүлэн, шалгуур үзүүлэлтийг боловсруулах судалгааг хийж гүйцэтгэсэн. 2014-2017 онд Боловсролын хүрээлэн нь БСШУЯ-ны захиалга, ШУТС-ийн санхүүжилтээр “Монголын хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн шалгуур, үзүүлэлтийг тодорхойлох технологийг сургалтын практикт нэвтрүүлэх нь” үндэсний түвшний цөм технологийн төслийн судалгааг гүйцэтгэсэн.

Судалгааны үр дүнд 3-21 хүртэлх насны хүүхэд, залуучуудын цогц хөгжлийн онцлогийг бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудаар эхний байдлаар тодорхойлсон. Судалгаанд тулгуурлан хүүхэд, залуучуудын цогц хөгжлийн шалгуур, үзүүлэлтийг боловсролын түвшин бүрээр боловсруулж, уг шалгуурыг ашиглах боломжтой эсэх талаар ЕБС-ийн багш нараас судалгаа авч баталгаажуулан сайжруулав.

Монгол Улсад “18 хүртэлх насны хүнийг хүүхэд” гэж тодорхойлдог бол НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц, Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай Монгол Улсын хуулинд “18 нас хүрээгүй хүн бүрийг хүүхэд гэнэ” гэж тодорхойлжээ.

Хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн онцлогийг тогтоох судалгаа хийдэг бусад улс, орнуудын туршлагаас харахад энэ чиглэлийн судалгааг тасралтгүй хийж, давтан судалгааны үр дүнд авч үздэг онцлогтой байна. Иймээс бид Монголын хүүхэд,

залуучуудын хөгжлийн онцлогийг тогтоох судалгааг 4 жилийн зайтай 3 удаа хийх зорилго тавьж, 2014 онд уг судалгааны гарааг эхлүүлж, 2 дахь шатны үйл ажиллагааг 2020 онд хийв.

Судалгааны зорилго

3-17 настай хүүхдийн цогц хөгжлийн онцлогийг тодорхойлох.

Зорилтууд

- Сургуулийн өмнөх боловсролын түвшний 3-5 настай хүүхдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудыг тодорхойлох;
- Бага боловсролын түвшний 6-10 настай хүүхдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудыг тодорхойлох;
- Суурь боловсролын түвшний 11-14 настай хүүхдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудыг тодорхойлох;
- Бүрэн дунд боловсролын түвшний 15-17 настай хүүхдүүдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудыг тодорхойлох;
- Насны бүлгээр хүүхдийн чадваруудын хамаарлыг тогтоох;
- Хүүхдийн хөгжилд нөлөөлж байгаа хүчин зүйлсийг тодорхойлох.

Судалгааны объект

3-17 настай хүүхдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн хөгжлийн цогц бүрдэл, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлс.

Судлах зүйл

3-17 настай хүүхдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадварууд.

1.2. СУДАЛГААНЫ ТҮҮВРИЙН АРГА ЗҮЙ

Судалгааны мэдээллийг хэвлэмэл болон цахим хэлбэрээр цуглуулсан ба нийслэлийн 7 дүүрэг, 5 аймгийн (онцгой нөхцөл байдлын улмаас Завхан, Орхон, Дорноговь аймгуудын мэдээллийг цуглуулах хугацаа хойшилсон) 16 сургуулийг хамарсан түүвэр судалгааг зохион байгуулсан.

Түүвэр судалгааг хоёр шатат, энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар хийв. Түүврийн дизайн өмнөх судалгаатай ижил зарчмаар тодорхойлогдсон. 1-р шатны судалгааны тайлан гол үзүүлэлтүүдийн хувьд алдааны хязгаар, дизайны нөлөө нь судалгаанд хамрагдсан сургуулиудын хувьд тооцоолж байсан хэмжээнд гарсан тул түүврийн хэмжээ, дизайныг өөрчлөх шаардлагагүй гэж үзсэн.

1-р үе шат: Сургууль сонгох

Сургуулиудыг сонгохдоо нийслэлийн 7 дүүргээс (Баганхангай дүүрэг түүврийн шаардлагад тохирохгүй, Багануур дүүрэг хэт алслагдсан зүүн бүс рүү орох боломжтой тул зүүн бүсээр тооцож түүвэрт оруулсан болно.) 1 сургууль байхаар, нэг бүсээс цөөндөө 1 аймаг, аймаг дотроо 2 сумын сургууль, аймгийн төвийн 2 сургууль байхаар тооцож системчилсэн түүврийн аргаар сонгосон.

Аймаг	Бүс	Боломжит						Сонгогдсон						
		Сургууль			Цэцэрлэг			Сургууль			Цэцэрлэг			
		Аймгийн төв	Сум	Нийт	Аймгийн төв	Сум	Нийт	Аймгийн төв	Сум	Нийт	Аймгийн төв	Сум	Нийт	
Баян-Өлгий	Баруун бүс	15	29	44	28	22	50							
Говь-Алтай	Баруун бүс	6	22	28	11	19	30							
Завхан	Баруун бүс	6	24	30	11	30	41	2	2	4	2	2	4	
Увс	Баруун бүс	8	22	30	16	18	34							
Ховд	Баруун бүс	8	17	25	25	18	43							
Дорнод	Зүүн бүс	13	14	27	23	13	36	2	2	4	2	2	4	
Сүхбаатар	Зүүн бүс	4	12	16	11	13	24							
Хэнтий	Зүүн бүс	5	21	26	14	22	36							
Говьсүмбэр	Төвийн бүс	3	2	5	8	3	11							
Дархан-Уул	Төвийн бүс	21	5	26	34	7	41							
Дорноговь	Төвийн бүс	5	16	21	16	26	42	2	2	4	2	2	4	
Дундговь	Төвийн бүс	5	14	19	8	14	22							
Өмнөговь	Төвийн бүс	6	16	22	10	19	29							
Сэлэнгэ	Төвийн бүс	7	28	35	8	36	44							
Төв	Төвийн бүс	4	27	31	7	43	50							
Архангай	Хангайн бүс	10	23	33	17	19	36							
Баянхонгор	Хангайн бүс	9	22	31	23	20	43							
Булган	Хангайн бүс	4	18	22	6	16	22							
Орхон	Хангайн бүс	23	1	24	38	1	39			4			4	
Өвөрхангай	Хангайн бүс	7	25	32	17	30	47							
Хөвсгөл	Хангайн бүс	9	26	35	22	28	50	2	2	4	2	2	4	
Багануур	Улаанбаатар			4			10							
Багахангай	Улаанбаатар			1			3							
Баянгол	Улаанбаатар			49			105			1			1	
Баянзүрх	Улаанбаатар			63			189			1			1	
Налайх	Улаанбаатар			8			14			1			1	
Сонгинохайрхан	Улаанбаатар			32			119			1			1	
Сүхбаатар	Улаанбаатар			50			66			2			2	
Хан-Уул	Улаанбаатар			43			126			1			1	
Чингэлтэй	Улаанбаатар			26			52			1			1	
		Нийт								28				28

2-р үе шат: Судалгаанд оролцогч сонгох

Түүврийн анхан шатны нэгж буюу судалгаанд оролцогчийг сонгох энгийн санамсаргүй түүврийн аргаар дараах нөхцлүүдийг тооцож сонгов. Үүнд:

- Өмнөх судалгаанд хамрагдсан судалгаанд оролцогчийг өгөгдлийн сангаас авч сонгож авсан.
- Үлдсэн тооны судалгаанд оролцогчийг RNG (random number generator) app ашиглан тухайн насны судалгаанд хамрагдах боломжтой (эрүүл мэнд болон бусад шалтгаанаас бусад) судалгаанд оролцогчдоос сонгосон.

Түүврийн хэмжээ

Түүврийн хэмжээг судалгаанд хамрагдах боломжтой оролцогчдоос тэнцүү магадлалтайгаар түүврийн хэмжээг дараах томъёогоор тооцно.

$$n = \frac{z^2 p(1-p)}{e^2} def f$$

n-судалгаанд хамрагдах оролцогчдын тоо буюу түүврийн хэмжээ

z-хүсч байгаа ач холбогдлын түвшинг тодорхойлох статистик утга

p-судалгаагаар хэмжих түлхүүр үзүүлэлтийн хувийн жин

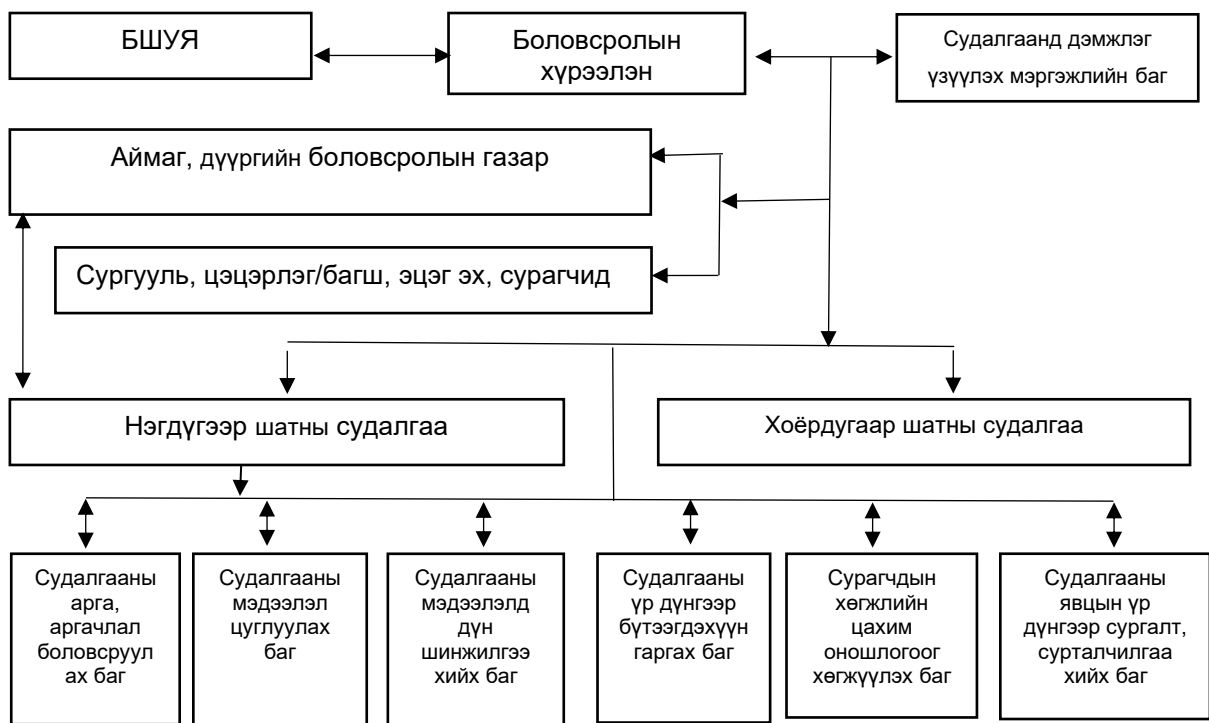
deff-дизайны нөлөө буюу ямар нэг шалтгаанаар судалгаанд хамрагдахгүй байх

тохиолдол байдгийг тооцон түүврийн хэмжээг тодорхой хувиар ихэсгэх үзүүлэлт

e-Итгэх мужид хүлээн зөвшөөрөгдөх алдааны хязгаар

Ингээд судалгааны нийт түүврийн хэмжээ 5040 байхаар тооцсон ба хооронд нь харьцуулах тохиолдолд түүврийн тэгш хуваарилалт илүү зохимжтой гэж үзсэн болно.

1.3 СУДАЛГААНЫ ЗОХИОН БАЙГУУЛАЛТ



Хамтын ажиллагааны чиглэл:

- БШУЯ нь энэхүү судалгааны захиалагч бөгөөд судалгааны үр дүнг өмчилнө.
- Боловсролын хүрээлэн хамтрагч талуудтай судалгааны удирдамж, арга зүй боловсруулах, мэдээлэл цуглуулах шатанд техникийн болон санхүүгийн дэмжлэг авах мөн хүүхдийн оношилгооны аргачлалыг сургалтын практикт хэрэгжүүлэх

- боломжийг авч үзэх, үр дүнгийн шатанд хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг тогтоож, үр дүнг түгээн дэлгэрүүлэхэд хамтран мэргэжлийн манлайлан ажиллаж байна.
- Орон нутгийн түвшинд судалгааг зохион байгуулахад аймаг, дүүргийн боловсролын газрын дэмжлэг авч хамтран ажиллав.
 - Судалгааны мэдээлэл цуглуулахад сургууль, цэцэрлэгийн түвшинд зохион байгуулж, танхимын түвшинд хүүхдийн хөгжлийн оношилгоог хийж, үр дүнг багшлах үйл ажиллагаанд ашиглах, аргачлалыг хөгжүүлэх чиглэлээр хамтран ажиллав.
 - Судалгааны мэдээлэл цуглуулахад багш, эцэг эхчүүдээс дэмжлэг авах, ялангуяа багш нартай хамтран хүүхдийн цогц хөгжлийн оношилгооны аргачлалыг сайжруулах, хүүхдийг оношлох, үр дүнг ашиглах аргачлалыг хөгжүүлэх чиглэлээр хамтран ажиллав.
 - Судалгааны аргачлалыг хөгжүүлэх чиглэлээр сурагчдын дэмжлэгийг авч ажиллав.
 - Судалгааны багуудтай судалгааны үе шат бүрт төлөвлөгдсөн ажлуудыг зорилтын хүрээнд хэрэгжүүлж, үр дүнг гаргахад хамтран ажиллав.

1.4 СУДАЛГААНЫ АРГА ЗҮЙ

XX зууны дунд үеэс хүний хөгжлийг танин мэдэхүй, нийгэмшил, бие бялдрын хөгжлийн цогц хэмээн үзэж хөгжлийг судлахдаа цогц арга зүйгээр, хүчин зүйлийн нэгдэлд нь судлах хандлага давамгайлах болжээ.

Танин мэдэхүйн хөгжил нь оюун ухаан гэсэн ойлголтой төстэй хэрэглэгдэх нь түгээмэл. Ялангуяа, тест судлалын хүрээнд танин мэдэхүйн хөгжлийг оюун ухааны хөгжил хэмээн тодорхойлсоор ирсэн.

Судлаачид оюун ухааныг юмс үзэгдлийг хүртэх, мэдлэг эзэмших, мэдээллийг боловсруулах, хэл яриаг эзэмших үйл явц, танин мэдэхүйн үйлүүдийн төлөвшил гэж үздэг бол (гештальт онол, нийгэм-соёлын хандлага, танин мэдэхүйн сурахуйн онол, мэдээллийн хандлага, үйлийн түвшний онол гэх мэт) зарим нь оюун ухааныг зөвхөн мэдээлэл боловсруулах танин мэдэхүйн үйл явц төдий биш өргөн хүрээний ойлголт, ялангуяа, хүрээлэн буй орчиндоо дасан зохицох, зан төлөв, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө зохицуулах чадвар гэж үздэг байна (генетик хандлага, зохицуулалтын хандлага). Иймд оюун ухаан нь мэдлэг, танин мэдэхүйн үйлийг агуулсан хэсгээс бүрдэхээс гадна нийгэм-соёлын орчинд дасан зохицох, зан төлөвөө хянан зохицуулах чадварыг өөртөө агуулсан өргөн хүрээний ойлголт ажээ.

XX зууны сүүлээс оюун ухааныг хүний амьдрах чадварыг нөхцөлдүүлэгч сэтгэцийн нийлмэл үзэгдэл болох талаас нь тайлбарлах байдал улам нэмэгдэж, сэтгэн бодох чадвар буюу танин мэдэх үйл нь хөгжлийн нэгэн хэсэг ба оюун ухааныг бүхэлд нь тодорхойлж чадахгүй тул бусад бүрдэл буюу бие хүний онцлог, харилцаа, шийдвэр гаргалт, дасан зохицох байдал, танин мэдэхүйн үйл явц нь нийлээд оюун ухааны илрэл гэж үзэх болсон (Кауфман, 2006; Штернберг, 2011).

Эндээс үзэхэд, хүний сэтгэцийн хөгжлийг бүхэлд нь оюун ухаан гэж нэрийдэх нь нийцтэй ба харин танин мэдэхүйн хөгжлийг оюун ухаан гэсэн ойлголтоор тэмдэглэх нь хязгаарлагдмал байх талтай байна.

Тест судлалын хүрээнд оюун ухааны хөгжлийг танин мэдэхүйн бүтэц талаас нь түлхүү авч үздэг.

Бид энэхүү судалгаагаар хүний хөгжлийн бүрдэл хэсгийг танин мэдэхүй болон нийгэмшил хэмээн авч үзэхдээ дээр дурдсан үзэл баримтлалыг үндэс болгосон. Үүнээс гадна бидний судалгааны үр дүн нь боловсрол, сургалтын бодлого, шийдвэр, хэрэгжилтэд ашиглагдах давхар зорилготойг харгалзан хүүхдийн танин мэдэхүй, хувь хүний төлөвшлийн үйл явцыг судлагдахуун болгов. Харин бие бялдрын бүрдэл нь олон улс, эрдэмтэн судлаачдын хүрээнд судлагдахуун, аргын хувьд харьцангуй тогтвортой, стандарчилагдсан арга зүйтэй тул түүнийг үндэс болгов.

ТАНИН МЭДЭХҮЙН ХӨГЖЛИЙН ДААЛГАВАР

Бид 3-5, 6-10, 11-14, 15-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварыг судлахдаа хүүхдийн сэтгэл зүйн онцлогийг харгалзан, хүртэхүй, анхаарлын төвлөрөл, богино хугацааны ой, утгын ой, бодит сэтгэхүй, хийсвэр сэтгэхүй, хэл ярианы чадваруудыг судлагдахуун болголоо.

Танин мэдэхүйн хөгжлийн цөмийг хүртэхүй, анхаарал, ой, тогтоолт, сэтгэхүй, хэл ярианы чадвар хэмээн үзэж тухайн чадваруудыг авч үзлээ.

Танин мэдэхүйн чадварыг судлах даалгаврыг сонгож боловсруулахдаа нэгдүгээрт, хэл ярианы ба хэл ярианы бус даалгавраар судалдаг хандлага; хоёрдугаарт, насны онцлог; гуравдугаарт, боловсролын түвшний агуулгын онцлогийг харгалзан үзэв.

Боловсролын түвшинд хамрагдах насаар нь сургуулийн өмнөх нас (3-5 нас), бага боловсролын нас (6-10 нас), суурь боловсролын нас (11-14 нас), бүрэн дунд боловсролын нас (15-17 нас) гэж тооцон түүврийг сонгож авсан.

Даалгаврын аргачлал боловсруулалтын гол онцлог нь:

1. Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар нь сургуулийн өмнөх насны хүүхдээс ач холбогдолтой ялгаа багатай, тестийн даалгаврын

заавар, гүйцэтгэлийг ойлгох нь хангалтгүй талтай тул зарим аргачлал нь сургуулийн өмнөх насны хүүхэдтэй төстэй буюу 8-10 насны хүүхдийнхээс ялгаатай байхаар боловсруулагдсан.

2. Хүүхдийн танин мэдэхүйн нас зүйн онцлогийг тодорхойлохоос гадна нас нэмэгдэхэд хэрхэн өөрчлөгдөж байгаа харьцуулалтыг хийх, хөгжлийн мэдрэмтгий үеийг илрүүлэх үүднээс насны бүлгүүдэд даалгаврууд нь арга зүйн хувьд төстэй, мөн зарим насны онцлогтой уялдан аргачлалын агуулга нь бага зэрэг ялгаатай байхаар боловсруулсан.
3. Найман наснаас эхлээд хүүхэд юмсын талаар хийсвэр ойлголт төсөөлөлтэй болж, сурах арга барил эзэмшиж, танин мэдэхүйн зориудын үйл төлөвшсөн байдаг тул нэлээд даалгаврууд нь 8-17 нас хүртэл ижил байна.
4. Танин мэдэхүйн чадваруудыг насны бүх бүлэгт хүртэхүй, анхаарал, ой тогтоолт, сэтгэхүй, хэл ярианы чадвараар авч үзсэн.
5. Даалгаврын хүнд, хөнгөний түвшин нь насны онцлог, боловсролын түвшинг харгалзан үзсэнээс гадна танин мэдэхүйн цогц үйл ажиллагаа, харилцан хамаарлыг илрүүлэхэд чиглэсэн.
6. Танин мэдэхүйн хөгжил нь бодитоос хийсвэр рүү, ерөнхийгөөс нэгж рүү, зориудын бусаас зориудын үйл рүү чиглэдэг зүй тогтлыг харгалзан үзэж даалгаврын хүнд хөнгөн болон төрлийг сонгож боловсруулав.

1. Хүртэхүйн чадварыг тодорхойлох даалгавар

а/ Ажигч чанарыг судлах даалгавар

Юмсыг анхааралтай хүртэж, тэдгээрийн бүтэц бүрэлдэхүүнийг таньж мэдэх чадварыг ажигч чанар гэнэ. Бид юмсыг богино хугацаанд анхааралтай ажиглан тэдгээрийн өвөрмөц онцлог, бүтэц бүрэлдэхүүн, ялгаатай байдлыг нь таних чадварыг ажигч чанар хэмээн үзэж судалсан. Үүнийг судалдаг үндсэн 2 арга байдаг ба нэгдүгээрх нь зургийн дутуу хэсгийг олох, 2 юмсын ялгаатай байдлыг олох аргаар судалдаг байна. (Андронникова Е.А, Зайка Е.В, 2001).

3-5, 6-7 насанд энгийн зургийн дутуу зурагдсан дутуу зурагдсан хэсгийг богино хугацаанд олж нэрлэх (шууд хүртэх) даалгавар, 8 ба түүнээс дээш насанд 2 зургийн ялгаатай зурагдсан юмсыг богино хугацаанд олох даалгаврыг сонгов. Энэхүү ялгаатай зүйлсийг зургаас олж нэрлэх даалгавар хүүхдийн анхаарал, ой тогтоолттой холбоотой шууд хүртэх чадварыг шаардана.

3-5 насанд ажигч чанарын даалгаврын бүтэц нь хөнгөнөөс хүнд рүү чиглэсэн зүй тогтлыг агуулсан. Жишээлбэл, хамгийн эхний зурагт ширээний 1 хөл нь дутуу

байгааг, 2 дахь зураг нь хайчны нэг ирийг нэрлэх бол сүүлийн даалгавар нь хүүхдээс илүү анхаарал ажигч чанарыг шаардсан буюу хаалганы бариул дутуу зурагдсаныг нэрлэх юм. Харин 6-7 насанд аргачлал нь адилхан ч олж гүйцэтгэх даалгаврын тоо нь нэмэгдсэн байгаа. 3-5 насанд 4 даалгавар байгаа бол 6-7 нас нь 7 даалгавартай.

б/ Хүртэхүйн бүхэл бүтэн чанар ба орон зайн хүртэхүйг судлах даалгавар

8-17 насанд хүртэхүйг судлах нэмэлт даалгавар болгож зургийн дутуу зүйлийг олж нэрлэх даалгаврыг оруулсан. 2 зургийн хоорондын ялгаатай зүйлийг олох даалгавартай харьцуулахад зургийн дутуу зүйлийг олж нэрлэх нь анхаарал, харьцуулах чадвар, ой тогтоолтыг бага шаардах ба юмсыг бүхэлд нь хүртсэний дараагаар задалж хүртэх чадварыг шаарддаг онцлогтой. Харин 2 зургийн ялгаатай зүйлсийг олж нэрлэх нь жижиг хэсгүүдийг тус бүрт хүртэх чадварыг шаарддаг тул анхаарал, ой тогтоолт зэрэг танин мэдэхүйн бусад процессын оролцоог илүү шаардана. Харин бүхэлд нь хүртэх чадварыг шаарддаггүй.

Ийнхүү танин мэдэхүйн хувьд бүхэллэг эсвэл аналитик (задлан шинжлэх) хэв шинж давамгайлж байгаа эсэхийг илрүүлэх зорилгоор *Векслерийн оюун ухааны шкалын* даалгавар болох “зургийн дутуу зүйлийг олж нэрлэх” даалгавраар хүртэхүйн чадварыг судалсан. Даалгаврын онцлог нь хөнгөнөөс хүнд рүү чиглэсэн зүй тогтолтой, хүндрэх тусам анхаарал, зүй тогтолд нь сэтгэх чадварыг илүү шаарддаг. Иймд сэтгэхүйн хийсвэрлэл, анхаарлын төвлөрлийн онцлогийг давхар илрүүлэх боломжтой юм.

2. Анхаарлыг судлах даалгавар

Анхаарлын чадварыг судлахдаа анхаарлын тогтворжилт, шилжилтийг судлагдахуун болгов. Анхаарлыг судлах үндсэн шалгуурыг сэтгэхүйн хурд, бүтээлч чанар буюу оновчтой гүйцэтгэлийг гэж үзсэн.

Даалгаврын сонголтыг хийхдээ хүүхдийн нас зүйн онцлог, чадварыг харгалзан үзсэн. Ийнхүү 3-5, 6-7 насанд энгийн дүрсүүдэд, өгөгдсөн хялбар тэмдэглэгээг зурж тэмдэглэх даалгаврыг гүйцэтгэнэ (*Пьер - Рузений арга, Векслерийн аргатай төстэй*), 3-5 насанд тэмдэглэх дүрсийн тоо цөөн. 8-10 насанд өгөгдсөн хугацаанд 1 оронтой 2 тоонуудыг хооронд нь нэмэх, хасах үйлдлийг ээлжилж гүйцэтгэх (Крепелиний арга), 11-14 насанд өгөгдсөн олон тооны үсгүүдээс олох ёстой үсгүүдийг олж зохих тэмдэглэгээгээр тэмдэглэх (Бурдоны арга), 15-17 насанд өгөгдсөн хугацаанд 1 оронтой тоонуудыг хооронд нь нэмж хасах үйлдлийг аргачлалын дагуу гүйцэтгэх даалгаврыг оруулсан. (Крепелиний арга). Эдгээр даалгаврууд нь хүүхдийн насны онцлог чадвартай нь уялдан даалгаврын хүндийн

түвшин нь үйлдлийн энгийн хялбар байдал, анхаарлын төвлөрөл, хийсвэр сэтгэхүйн оролцоогоороо ялгаатай юм. Тухайн аргуудаар анхаарлын төвлөрөл, шилжилтийн чадварыг нь хамтад нь тодорхойлсон.

Мөн 8-аас дээш насанд өгөгдсөн тоонуудад харгалзах тэмдэглэгээг хийх даалгавар нэмэлтээр орсон (*Векслерийн “шифрлэх” тест*). 8-10 насанд тоон үйлдэл хийх, 11-14 насанд үсэг олж тэмдэглэх, 15-17 насанд тоон үйлдэл хийх зэрэг даалгаврууд нь харьцангуй анхаарлын тогтворжилт, хийсвэр сэтгэхүйг илүү шаардана. Харин энгийн нэг оронтой тоонд харгалзах дүрс тэмдэглэгээг хийх нь харааны хүртэхүй, хөдөлгөөний чадвар илүү оролцдог онцлогтой. Тухайн даалгавраар гүйцэтгэлийн хурдыг үнэлэх боломжтой. Мөн танин мэдэхүйн хийсвэрлэлийн түвшинг харьцуулан тодруулах үүднээс даалгаврыг сонгосон болно.

3.Ой тогтоолтыг судлах даалгавар

а/ Богино хугацааны харааны ой тогтоолтыг судлах даалгавар

Богино хугацааны ой тогтоолтыг 2 аргачлалаар судалсан. Нэгдүгээрт нь, 8 ба түүнээс дээш насанд 2 оронтой 12 цифрийг хараад дарааллаар нь тогтоох (Э.Р.Ахмежановын арга (Ж.Миллерийн арга ч гэж нэрлэдэг), хоёрдугаарт, хялбар дүрс, зургийг хараад дэс дарааллаар нь тогтоох (12 дүрс зураг) гэсэн хоёр даалгаврыг сонгосон.

3-5, 6-7 насанд энгийн зураг тогтоох (3-5 насанд 9 зураг, 6-7 насанд 12 зураг) аргаар богино хугацааны ой тогтоолтыг судалсан.

8-аас танин мэдэхүйн хөгжлийн түвшин, ой тогтоолтын онцлогийг тодорхойлох үүднээс цифр болон дүрс, зургийг тогтоох 2 аргачлалаар судалгаа авсан. Цифр тогтоох нь сэтгэхүйн харьцуулах, хийсвэрлэх болон анхаарлын төвлөрлийн оролцоог илүү шаарддаг бол энгийн дүрс, зураг тогтоох нь шууд харааны хүртэхүй, төсөөллийн оролцоотой явагддаг тул илүү хялбар байдаг байна.

б/ Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтыг судлах даалгавар

Мэдээллийг сонсоод шууд сэргээн санах богино хугацааны ой тогтоолтыг судлахдаа бид 10 үг сонсоод сэргээн санах арга (А.Р.Лурнигийн арга)-аар судаллаа. 3-5 ба 6-7 насанд өгөгдсөн үгс нь адилхан, харин 8-10 ба 11-14 насанд тогтоох үгс нь мөн адилхан байхаар боловсруулсан. 3-7 насанд тогтоох үгс нь энгийн бодит үгс байх ба 11-14 насанд үгсийн нөөцийг харгалзан үзэж юмсыг нэрлэсэн, хийсвэр үгс оролцсон үгсийг сонгож авсан. Харин 15-17 насанд юмс үзэгдлийн талаарх мэдлэгтэй нь холбоотой үгс, хийсвэр үгсийг тогтоож сэргээн санахад чиглэсэн.

Ийнхүү даалгаврын сонголт бүхий үгс нь бодитоос хийсвэр рүү чиглэсэн байгаа нь насны онцлогийг тусгахаас гадна танин мэдэхүйн хийсвэрлэл, зориудын шинжийг илрүүлэх зорилготой. Нас нэмэгдэх тусам үгс илүү хийсвэрлэлтэй болж байгаа нь ой тогтоолтын зориудын шинжийг илүү шаардана. Харин үгс нь илүү танил энгийн байх нь зориудын хүчин чармайлтыг тодорхой хэмжээгээр шаардах ч төсөөлөл дээр тулгуурладаг онцлогтой.

в/ Утгын ой тогтоолтыг судлах даалгавар

Мэдээллийг утга санаа, учир шалтгаан, холбоо хамааралд нь тогтоох чадвар болсон утгын ой тогтоолтыг богино хэмжээний өгүүллэг, үлгэр сонсоод утгаар нь үйл явдлыг нь сэргээн санах аргаар судалсан (Утгын ой тогтоолтыг судлахад өргөн хэрэглэгддэг аргачлал бөгөөд анх С.Я. Рубинштейн үндсийг нь тавьсан гэж үздэг, 1962). Энэ чадварыг 6-7, 8-10, 11-14, 15-17 насанд судалсан.

6-7 насанд энгийн хураангуй өгүүлбэртэй, хялбар үйл явдалтай өгүүллэгийг уншиж өгч утгаар нь үйл явдлыг нь яриулах даалгавраар судалсан. 8-10 насанд энгийн үйл явдалтай үлгэр, 11-16 насанд олон үйл явдлыг агуулсан хийсвэр утга оролцсон үлгэр, 17 насанд илүү нарийн үйл явдал, хийсвэр үг, мэдлэг туршлагатай холбогдохуйц богино хэмжээний өгүүллэгийг сэргээн санах даалгаврыг хүүхэд гүйцэтгэсэн.

Ийнхүү насны онцлог, хамрагдаж буй боловсролын түвшинтэй уялдуулан даалгаврын агуулга гүнзгийрсэн. Өгүүллэг, үлгэр энгийн байх тусам анхаарлын тогтворжилтыг бага шаардаж, үйл явдлыг төсөөлөн тогтоох боломжтой. Харин өгүүллэг, үлгэрийн үйл явдал нарийсах тусам анхаарлын тогтворжилт, хийсвэр сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжлийн оролцоог илүү шаардана. Энэ нь мөн танин мэдэхүйн хөгжлийн нэгдмэл байдлыг илэрхийлэх боломжтой юм.

Сэтгэхүйг судлах даалгавар

Сэтгэхүй нь юмсын зүй, тогтол, холбоо хамаарлын шинж, учир шалтгааныг таньж мэдэх сэтгэцийн шууд бус тусгал юм. Хүний сэтгэхүй нь бодитоос хийсвэр шинж рүү чиглэн хөгждөг тул сэтгэхүйг ерөнхийд нь бодит ба хийсвэр сэтгэхүй гэж 2 хуваадаг. Бодит сэтгэхүйн хөгжилд тулгуурлан хийсвэр сэтгэхүй хөгжинө.

Сургуулийн өмнөх насанд танин мэдэхүй нь бодит шинжтэй байх ба хүүхэд юмс үзэгдлийг бодитоор хүртсэний үндсэн дээр таньж мэддэг. Харин сургуульд орсноор хийсвэр сэтгэхүйн хөгжил эрчимтэй хөгжиж ялангуяа 7, 8 наснаас хүүхдэд хийсвэр ойлголтууд бий болж, сэтгэхүйн ангилах, хийсвэрлэх, харьцуулах гэх мэт чадвар илт

нэмэгддэг байна (Л.С.Выготский). Бид бодит ба хийсвэр сэтгэхүйг гол судлагдахуун болголоо.

а/ Хийсвэр сэтгэхүйг судлах даалгвар

Хийсвэр сэтгэхүйн даалгавар нь сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэн дүгнэх чадварыг илрүүлэхэд чиглэнэ.

Танин мэдэхүйн хөгжлийг судлахад өргөн хэрэглэдэг сонгодог тестүүд тухайлбал, Векслерийн тестийн 3-7 насны хувилбар (WPPSI)-т орсон даалгавар болох зургуудыг дарааллаар нь байрлуулах, 7-16 насны хувилбарт асуултад хариулах, 16-аас дээш насанд арифметик хийсвэр сэтгэхүйн хөгжлийг судалдаг байна. Стэнфорд-Бинегийн тестэд сэтгэхүйн хөгжил, ойлголтын төлөвшлийг асуултад хариулах даалгавраар судалдаг байна.

3-5 насанд энгийн зурган дүрслэлийг хараад учир шалтгаан, зүй тогтлыг нь таних чадварыг илрүүлэх даалгавраар судалсан (Р.С.Немов). Энэ нь тухайн насны хүүхдийн энгийн юмс үзэгдлийн талаарх мэдлэг, төсөөлөлтэй нь холбоотой ба шууд хүртэхүйн чадварт тулгуурласан. Хүүхдийн ажигч чанар, бүхэлд нь харж ойлгох дээр үндэслэн юмс үзэгдлийн зүй тогтол, үр дагаврыг нь таних чадварыг илрүүлэхэд чиглэнэ.

6-10 насанд асуултад хариулах аргаар судалсан. 11-17 насанд арифметик үйлдэл хийх сэтгэхүйн чадвараар судалсан (Векслерийн тест). Тухайн даалгавар нь 11-14, 15-17 насанд хүнд хөнгөний түвшнээрээ ялгаатай.

б/ Бодит сэтгэхүйн даалгавар

3-5, 6-7 насанд хүүхдийн бодит дүрслэлийн сэтгэхүйг судлав. Сургуулийн өмнөх насанд хүүхэд энгийн дүрс зургийг хараад хэлбэр, хэмжээ, холбоос зэргийг нь хүртэн ойлгож, дуурайж гүйцэтгэх чадвартай байх ба энэ нь сургуулийн бэлэн байдлыг тодорхойлох нэг үзүүлэлт юм. Хүүхэд сургуульд орсноор хийсвэр сэтгэхүй эрчимтэй хөгждөг боловч тэдний танин мэдэхүйд бодит сэтгэхүй давамгайлсаар байдаг тул сургалт хөгжлийн бүхий л үйл ажиллагаанд үүнийг тооцон үзэх зайлшгүй шаардлагатай байдаг. Энэ насанд хүүхдийн танин мэдэх үйл ажиллагаа нь юмсыг хараад түүний холбоо хамаарлыг таньж мэдэх чадвар танин мэдэхүйд илүү давамгайлдаг. Тухайн чадвар нь хүүхдийн харааны хүртэхүй, хөдөлгөөний эв дүй, чадвар дадалтай ихээхэн холбоотой.

Бодит дүрслэлийн сэтгэхүй нь янз бүрийн холбоос бүхий энгийн дүрсийг хараад холбоосыг ойлгож дуурайж зурах, мөн өгөгдсөн хэмжээний дагуу дүрсийг дуурайж

зурах даалгавраар бодит сэтгэхүйн хөгжлийн онцлогийг судалсан. 3-5 насанд дүрсийн тоо цөөн.

в/ Сэтгэхүйн харьцуулах чадварыг судлах даалгавар

- Хэл ярианы бус - сэтгэхүйн харьцуулах чадвар

Сургуулийн өмнөх насанд юмсын хэлбэр хэмжээг хараад адилтгах, ялгаатай зүйлийг нь олж харах чадвар хөгждөг нь сэтгэхүйн харьцуулах чадвар хөгжих урьдал болно. Иймд 3-5 насанд 4 бүлэг дүрсээс ялгаатай дүрсийг олох цуурал даалгавраар сэтгэхүйн харьцуулах чадварыг судалсан. Даалгавар хөнгөнөөс хүнд рүү чиглэсэн 4 багц хэсэгтэй.

- Хэл ярианы - сэтгэхүйн харьцуулах чадвар

Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар нь хийсвэр сэтгэхүйн хөгжлийн чухал үйлдэл бөгөөд хүний сэтгэхүйн задлан шинжлэх, нэгтгэх, ангилах үйлдэлтэй холбоотой юм. Ялангуяа задлан шинжлэх сэтгэхүйн чадвартай холбоотой юм.

1. Бага боловсролын 8 наснаас эхлэн хүүхдэд сурах чадвар, хийсвэр ойлголтын төлөвшил, танин мэдэхүйд нь хийсвэр сэтгэхүйн оролцоо нэмэгддэг тул хэл ярианы - сэтгэхүйн харьцуулах чадварыг 8-14 насанд юмсын хоорондын илэрхий харьцаа, зүй тогтлыг нь таньж мэдэх даалгавраар, 15-17 насанд хийсвэр сэтгэхүй танин мэдэхүйд нь давамгайлж юмс үзэгдлийн дотоод учир шалтгааныг танин мэдэх нас зүйн онцлогийг харгалзан үзэж ойлголт хоорондын багтаамж, харьцаа, утгын холбоо хамааралд нь харьцуулах даалгавраар судалсан.

в. Хэл яриа - сэтгэхүйн харьцуулах чадвар – ижил төсийг олох даалгавар

8-аас дээш насанд хэл яриа-сэтгэхүйн харьцуулах чадварыг судлахдаа юмсын ижил төсөөтэй талыг нь таних даалгавраар судалсан. Өмнө нь дурдсан даалгавар нь юмсын хоорондын харьцаа холбоог илрүүлэх бол энэхүү даалгавар нь ижил төстэй талыг нь танихад чиглэнэ. Тухайн даалгавар нь юмсын гол шинжийг нь гол бус шинжээс нь ялгах, нэгтгэн дүгнэх (синтез) сэтгэхүйн чадвартай илүү холбоотой. Даалгавар нь энгийнээс нарийн руу чиглэсэн бүтэцтэй. Өөрөөр хэлбэл, даалгаврууд нь аажмаар хийсвэр сэтгэхүйн чадвар, задлан шинжлэх чадварыг илүү их шаарддаг. Даалгавар нь 8-14, 15-17 насны 2 хувилбартай. (*Векслерийн тест*)

Сэтгэхүйн нэгтгэх (синтез) чадварыг судлах даалгавар

Сэтгэхүйн нэгтгэх чадвар нь чадвар нь задлан шинжлэх, ижил төсөөтэй шинжийг нь таних, хэл ярианы чадвар, үгийн нөөц, мэдлэг зэргийг шаарддаг нарийн нэгдмэл хийсвэр сэтгэхүйн үйлдэл юм.

Хэдийгээр тухайн чадвар нь сургуулийн өмнөх насны хүүхдэд хожуу төлөвшдөг гэж үздэг боловч хэрхэн хөгждөг онцлогийг нь илрүүлэх үүднээс багц энгийн дүрс зургийг харуулан тэдгээрийг бүхэлд нь нэр өгөх аргаар сэтгэхүйн тухайн чадварыг судлах зорилтыг тавьсан. 4 багц зургийг хэрэглэсэн ба энэ нь хөнгөнөөс хүндэрсэн буюу хүүхдийн сэтгэхүй, мэдлэгийн оролцоог илүү шаардана.

Хэл ярианы чадварыг судлах даалгавар

Хэл ярианы эзэмшилт нь танин мэдэхүй, харилцааны нэгдмэл үйл явцын үр дүн бөгөөд юмс үзэгдэл ба түүнийг тэмдэглэж байгаа үг хоёрын хооронд холбоо үүсэх замаар хөгждөг байна (*Шахнорович А.М*). Хэл яриа ба сэтгэхүйн холбоо нь хүний үг яриа дахь утгаар илэрдэг зүй тогтолтой тул хэл яриа ба сэтгэхүй нь салшгүй холбоотой юм. Хэл ярианы хөгжлийг судлахдаа үгийн утгыг эзэмшсэн байдал буюу юмсын талаарх ойлголтын төлөвлөөр тодорхойлдог. Хэл ярианы хөгжил нь үгийн хэрэглээний онцлог, хувь хүний зан төлөвийн онцлог, сэтгэхүйн ерөнхийлөх нэгтгэн дүгнэх чадвартай холбоотой юм (Леонтьев, А.Н, 1989).

Хэл ярианы хөгжлийн илрэл болох ойлголтын төлөвшлийг судлахдаа хэвтээ ба босоо гэсэн 2 чиглэлээр судалдаг сэтгэц-хэл шинжлэлийн хандлага байдаг. Хэвтээ чиглэлд үгийн утгын хийсвэрлэлийн түвшин, сэтгэхүйн нэгтгэн дүгнэх чадвар зэрэг сэтгэцийн талыг нь судалдаг бол босоо чиглэлд нь үгийн нөөцийг авч үзнэ. Практикт хэрэглэхдээ судалгааны зорилгоос хамааран нэгийг нь эсвэл хоёуланг нь сонгож хэрэглэдэг (*Шахнорович.А.М, 1973*).

Хэл яриа нь сэтгэхүйтэй хамтдаа хөгждөг. Иймд хүний танин мэдэхүйн хөгжлийг судлахдаа хэл яриа, сэтгэхүйг хамтад нь авч үздэг.

Хүүхдийн хэл ярианы хөгжлийг оношлох үндсэн 2 чиглэл байна. Нэгдүгээрт нь, хэл шинжлэл талаас ойлголтын төлөвшил, идэвхтэй хэрэглэж буй үгийн тоо, өгүүлбэр зүйн хэрэглээг, сэтгэл зүйн талаас нь үгийн утгын хийсвэрлэлийн түвшин, сэтгэхүйн нэгтгэн дүгнэх чадварыг хэл ярианы хөгжлийн үзүүлэлт болгон судалдаг. Гэтэл ийнхүү салгаж үзэх нь практик дээр боломж хязгаарлагдмал байдаг. Учир нь хэл яриа нь хэл шинжлэлийн ч сэтгэл зүйн шинжийг ч адилхан агуулдаг тул нэгдэлд нь судлах нь зохимжтой юм (Немов.Р.С, 2001).

Векслерийн тестийн даалгаварт ойлголтын төлөвшлийг асуултад хариулах асуултад хариулах, үгийн нөөцийг үг тайлбарлах даалгавраар судалдаг.

Иймд дээрх онцлогийг харгалзан хэл ярианы хөгжлийг оношлох даалгаврын сонголт, боловсруулалтыг хийхдээ хэл шинжлэл талаас нь ойлголтын төлөвшил буюу үгийн утгын эзэмшилт, идэвхтэй хэрэглэж буй үгийн тоо, өгүүлбэр зүйн

хэрэглээний онцлогийг, сэтгэл зүйн талаас үгийн утгын хийсвэрлэлийн түвшин, сэтгэхүйн нэгтгэн дүгнэх чадвар зэргийг гол үзүүлэлт болгосон.

6-17 насанд ойлголтын төлөвшлийг судлахдаа үгийг утгын гол шинжид нь тулгуурлан тайлбарлах, утгын ижил төстэй шинжээр нь үгсийг бүлэглэх даалгавраар судалсан.

Мөн зураг хараад ярих даалгаврыг 3-17 хүртэлх насанд оруулсан. Энэ нь санаагаа өгүүлбэрээр илэрхийлж байгаа болон нэгтгэн дүгнэх онцлогийг илрүүлэхэд чиглэнэ. 3-5 насанд зураг нь ялгаатай байх ба хүүхэд санаагаа хэрхэн илэрхийлж байгаа үг, өгүүлбэрийн хэрэглээний онцлогийг илрүүлэхэд чиглэнэ.

НИЙГЭМШЛИЙН ДААЛГАВАР

Нийгэмшлийн даалгаврыг судлуулагчийн өөртөө хандах хандлага, сэтгэлийн хөдөлгөөн, харилцаа, дасан зохицолт, ээнэгшилт, үнэт зүйл, нийгмийн хэм хэмжээний төлөвшлийг илэрхийлэх бодомж хэлбэрээр өгсөн.

Олон улсын боловсролын салбар нь хүүхдийн Нийгэмшлийн хөгжлийг үнэлэн боловсролын тогтолцоондоо нэвтрүүлж ирсэн. Үүнийг “Нийгэм-сэтгэлийн хөдлөлд суралцах” (SEL) болон Skills for Life (SFL) хэмээн томъёолж олон улс орнууд боловсролын хөтөлбөртөө нэвтрүүлж байна. Нийгэм-сэтгэлийн хөдөлгөөнд суралцах загварт суурилсан хөтөлбөрүүдийн жишээг дурдвал Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning (CASEL), Center for Social and Emotional Education, Edutopia: The George Lucas Educational Foundation, TRIBES зэрэг төрийн бус байгууллагууд нийгэм сэтгэлийн хөдөлгөөнд суралцах ур чадварыг боловсролын байгууллагуудад, эцэг эхчүүдэд болон сурагчдад зориулан үйл ажиллагаа явуулж байна. Энэхүү загварын үндсэн ойлголт нь хүүхэд болон насанд хүрэгчдэд амьдралын үндсэн чадварууд болон өөрийн зохион байгуулалт, харилцааны ур чадвар, ёс зүй эзэмшүүлэх зорилготой байдаг байна (Edutopia, 2014).

Нийгэмшил – Сэтгэлийн хөдөлгөөний хөгжлийн хэмжигдэхүүн нь өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө удирдах, өмнөө тавьсан зорилгодоо хүрэх, бусдын сэтгэлийг ойлгох, бусадтай эерэг харилцааг таслахгүй үргэлжлүүлэх, хариуцлагатай шийдвэр гаргахад шаардлагатай мэдлэг, чадвар, туршлага эзэмших, түүнийг үр дүнтэй амьдралдаа хэвшүүлэх үйл явцын нэгдэл юм (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning, 2013). CASEL

Нийгэмшлийг:

1. Нийгмийн харилцааны чадамж (Social Skills)

2. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадамж (Emotional skills, Responsible Decision making)
3. Өөрийн ухамсар (Self-awareness)
4. Ээнэгшилт (Attachment)
5. Бие хүний онцлог (Personality) гэсэн дэд хэсгүүдэд хуваасан байна. Дээрх судалгаанд үндэслэн монгол хүүхдийн нийгэмшлийн хөгжлийн чадварыг 7 шалгуураар судлан гаргаж ирсэн. Үүнд:

1. Нийгмийн харилцааны чадвар
2. Нийгмийн дасан зохицох чадвар
3. Үнэт зүйл ба хэм хэмжээ
4. Бие хүний зан төлөв
5. Өөрийн ухамсар
6. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадвар
7. Ээнэгшилт

Эдгээр шалгуур үзүүлэлтийг тус бүрт нь авч үзье.

1. Нийгмийн харилцааны чадвар

Хүүхэд бүр бусдын адилаар өөртөө болон нийгмийн хөгжилдөө хувь нэмэр оруулах чадвартай байдаг бөгөөд бусадтай нээлттэй сайн харилцаатай байх нь түүний нийгмийн чадамжийн түвшинг нэмэгдүүлдэг аж. Жишээлбэл, харилцааны хувьд бусадтай нээлттэй биш, өөрийн байр суурийг тогтоож чадаагүй хүүхдүүд хэвийн харилцаатай хүүхдүүдээс илүү эвдэн сүйтгэх хандлагатай, түрэмгий авиртай байдаг байна (Hartup, 1992). Нөгөө талаас хүүхэд бусадтай тоглох, харилцах цаашлаад өөрийгөө энэ нийгмийн нэгээхэн хэсэг гэж мэдэрснээр бусадтай харилцах харилцаа нь илүү бат бэх болж эерэг харилцааны чадварыг эзэмшдэг байна.

Нийгэм-сэтгэл зүйн дасан зохицол

Нийгэм-сэтгэл зүйн дасан зохицол гэдэг нь хүн нийгмийн шинэ орчин нөхцөл, харилцан үйлчлэлд суралцах үйл явц юм. Энэ нь харилцаа болон тухайн нийгмийн бүлгээс ихээхэн шалтгаалдаг.¹ И.Б.Котова ба Е.Н.Шиянов нарын эрдмийн ажилд дурдсанаар дасан зохицол нь нийгэмшлийн нэг бүрэлдэхүүн хэсэг аж.

Харчева В.Г. «Социологийн үндэс» номондоо нийгэмшлийн 2 хэлбэрийг хуваасан байна: “Дасан зохицол” буюу нийгмийн орчин, түүний шаардлагад идэвхгүй суралцах хэлбэр, мөн “идэвхтэй харилцан үйлчлэлцэл” буюу нийгэмдээ нөлөөлөх эрхээ эдлэх хэлбэр.

¹ [Гриценко В.В.](#), доктор психологических наук, профессор

Ж.Пиаже хүний сэтгэцийн хөгжил нь бүхэлдээ дасан зохицох үйл явц гэж үзэж, энэ нь ижилсэх (ассимиляци) болон зохицох (аккомодаци) гэсэн 2 арга замаар явагддаг гэж үзсэн. Ижилсэх нь нэгэнт эзэмшсэн мэдлэг, туршлага, чадвараа орчинтойгоо зохицуулан хэрэглэх талаарх ойлголтыг агуулна, харин зохицох нь хүүхэд шинэ зүйлийг сурч мэдэн, орчиндоо тохирсон зан үйлийг эзэмшихийг хэлнэ. Нийгэм-сэтгэл зүйн дасан зохицлыг Америкийн сэтгэл зүйч К.Рожерс өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, сэтгэл хөдлөлийн тав тухтай байдал, манлайлах чиг хандлага гэсэн үзүүлэлтээр хэмжих боломжтой гэжээ.

К.Рожерс, Р.Даймонд нар хүн нийгэмдээ хэрхэн төлөвшиж, нийгэм-сэтгэл зүйн хувьд дасан зохицох үйл явцад бие хүний хөгжлийн хөдөлгүүр болох өөрийн үнэлэмж, өөрийгөө болон бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар, нийгэм дэх чиг баримтлал, манлайлах тэмүүлэл мөн бусдыг даган дуурайх хандлага зэрэг чухал нөлөөлдөг гэж үзсэн байдаг.²

Энэхүү үзлийн дагуу дээрх бие хүний үзүүлэлтүүдийг илрүүлэх мөн нийгэм сэтгэл зүйн дасан зохицох чадварыг илрүүлэх сэтгэл зүйн оношилгоо судалгааны аргыг 1954 онд боловсруулан гаргажээ. Тухайн аргыг 2004 онд ОХУ-ын Сэтгэл судлалын шинжлэх ухааны доктор А.К. Осницкий өөрчлөн гаргасан.

Бид судалгаандаа 6-17 насанд К.Рожерс, Р.Даймонд нарын онолыг баримтлан судалгааны аргыг нь ашигласан.

2. Өөрийн ухамсар

Өөрийн ухамсрын онолд өөрийн ухамсар бол хүрээлэн бүй орчны үйл явдлууд дунд өөрийн хувийн байдал, амьдрал, бие махбодоо ухааран ойлгох байдал гэж тодорхойлжээ. (Duval & Wicklund, 1972, p.2).

LeFrancois (1996)-ийн дэвшүүлснээр өөрийн ухамсрыг өөртөө итгэлтэй байдал, өөрийн тухай ойлголт төсөөлөл, өөрийн идэвхжүүлэлт гэсэн хэсгүүд бүрдүүлнэ. Өөрийн ухамсар бол танин мэдэхүйн механизм дээр үндэслэсэн өөрийн талаарх төсөөлөл гэж зарим судлаачид үздэг (Alison Gopnik, 1994). Оксфордын толь бичигт тайлбарласнаар “Өөрийн зан төлөв, мэдрэмж, хүсэл, сэдлийг ухамсарласан мэдлэг”³. Бие хүний өөрийн ухамсар нь өөрийгөө бусдын нүдээр харж үнэлэх чадвар⁴ зэргээр тайлбарласан байна.

² Dymond R. Adjustment changes over Therapy Self-sorter. // Psychotherapy and Personality Changes. / Ed. by Rogers and R. Dymond. Chicago, 1954.

³ <http://www.oxforddictionaries.com/>

⁴ Л.Уранцэцэг, М.Дэлгэржав, Бие хүний нийгмийн сэтгэл зүй, УБ., 2012, хуудас 151

Эдгээрээс нэгтгэн “Өөрийн ухамсрыг” тодорхойлбол: Хүрээлэн буй ертөнцөөс тусгаар байдлаа ойлгох явцад өөрийн нийгмийн дүр, сэтгэцийн үзэгдэл, өөрийн өнгөрсөн-одоо-ирээдүй дэх баримжааг үнэлэх чадвар юм. Өөрийн ухамсар нь зан үйлээ зохицуулахад гол үүрэг гүйцэтгэнэ.

Бид судалгаандаа өөрийн ухамсрыг судлахдаа 6-17 насанд М.Росенбергийн “Өөрийн хүндлэлийн тест” болон В.В.Столин, С.Р.Пантелеев нарын “Өөрт хандах хандлагыг судлах тест”ийг ашиглалаа.

3. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадвар

Хүүхдийн хөгжилд сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох, ялган таних чадвар маш чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Тухайн чадвар хангалтгүй байх нь цаашдаа бие хүний хөгжил төлөвшилд сөргөөр нөлөөлдөг. Сэтгэл санаатай холбоотой олон асуудал нь тухайн чадвар сул байгаатай холбоотой (J.Ciarrochi, 2006). Хэдийгээр өнгөрсөн хугацаанд бие хүний ажиллах бүтээмжийг үнэлэх үндсэн арга нь оюун ухааны тест байсан боловч сүүлийн жилүүдэд сэтгэлийн хөдөлгөөний чадамжийг судлах түүнийг боловсролын тогтолцоонд нэвтрүүлэхийг дэмжих сэтгэл судлаач нар олширсон (Qualter, 2007).

Сэтгэл судлаачид 1930 оноос эхлэн сэтгэлийн хөдөлгөөний тухай судалж эхэлсэн бөгөөд анх нийгмийн оюун ухаан гэсэн нэршилд хамруулсан байв. Барууны сэтгэл судлалын салбарт “сэтгэл хөдлөлийн чадамж” гэх ойлголт XX зууны төгсгөлд гарч ирсэн байна. Энэ нэр томъёоны талаар ОХУ-ын нэлээн хэдэн эрдэмтэд өөрийн үзлийг илэрхийлсэн ба тэдгээрийн гол төлөөлөгчид Л.С.Выготский “мэдрэмжүүдийн нэгдэл”, А.В.Запорожец “сэтгэл хөдлөлийн төсөөлөл”, В.С.Мухина “мэдрэмжийн оюун ухаан” зэрэг онолоор тодорхойлсон байна. Эдгээр ойлголтын нэгтгэн 1990 онд сэтгэл судлаач Петер Саловей, Жонн Маейр нар “Сэтгэлийн хөдөлгөөний оюун ухаан” гэсэн ойлголтыг гаргасан бол олон нийтэд хүргэсэн хүн нь 1995 онд Emotional Intelligence – EQ номыг бичсэн Даниел Голмен юм. Үүнээс хойш сэтгэлийн хөдөлгөөний оюун ухааны сорил 90-ээд оноос эхлэн дэлхий дахинд дэлгэрч эхэлжээ. Тухайлбал, эрдэмтэн Ваяне Паяне 1985 онд докторын зэрэг хамгаалах нэг сэдэвт бүтээлээрээ EQ (Emotional Intelligence test) сорилыг анх танилцуулсан байна. Улмаар 1987 онд EQ сорилыг ашиглаж судалгаа хийсэн анхны эрдэм шинжилгээний өгүүллэгүүд бичиж байв.

Бид судалгаандаа 6-17 насанд В.Люсиний сэтгэл хөдлөлийн асуулгыг ашигласан бөгөөд энэ нь бусдын болон өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох, сэтгэлийн хөдөлгөөний илэрхийллийг хянах чадварыг агуулжээ.

4. Бие хүний онцлог

Ротбартын зан араншингийн 3-н талт онолын үндсэн ойлголт нь хүүхдэд танин мэдэхүйн болон нийгмийн хүчин зүйлээс нөлөөлөх нөлөөллөөс өмнө хүүхдэд бий болох төрөлхийн араншин юм. Сүүлийн 25 жилд энэ аргачлал нь араншинг тодорхойлох хамгийн өргөн хүрээтэй аргачлалуудын нэг болсон.

Таван хүчин зүйлийн онол нь зан араншин (темперамент)-гийн онолоос урган гарсан ба сүүлийн хориод жилийн судалгааны үр дүнгээр бие хүний хүчин зүйлсийг хэмжихэд тохиромжтой хэмээн судлаачид санал нийлж байна.

Бидний ашигласан тестийн загвар нь бие хүнийг судалдаг Айзанк, Олпорт болон Кеттел нарын ажлууд дээр тулгуурласан болно.

Бие хүний онцлогийг судалснаар сэтгэл хөдлөлийн хөгжлийн хувьд тухайн хүний суурь онцлогт тулгуурлаж (жишээлбэл, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, сэтгэл хөдлөлийн хариу үйлдлийн хурд), хөгжлийн бусад үзүүлэлттэй холбон харьцуулж, улмаар сэтгэл хөдлөлийн хөгжлийг нь тодорхойлох боломжтой. Мөн хүний суурь зан чанарын онцлог болоод бие хүний онцлогийг тодорхойлсноор нийгэмшихүйн хөгжлийн хувьд яагаад өөр байгааг эсвэл яагаад хоцрогдолтой байгааг дүн шинжилгээ хийх боломжтой болно. Үүний нэг жишээ нь: зарим хүүхдүүд нийгмийн хэм хэмжээг дагахгүй байдлыг авч үзвэл энэ нь магадгүй тухайн хүүхдүүдийн сөрөг зан төлөвөөс (Ротбартын тестийн нэг хэмжүүр) болсон байх жишээтэй.

Ротбартын бие хүний онцлог:

- Идэвхтэй/гадагшаа (эерэг хүлээлт, өдөөлттэй, өндөр идэвхтэй, мэдрэмжтэй),
- Сөрөг нөлөөтэй (айдас, уйтгар таагүй байдал, уур, цөхрөл),
- Хичээмтгий хяналт (анхаарал төвлөрүүлэх шилжүүлэх, саатуулах/хүлээж авахгүй байх хяналт, хүртэхүйн мэдрэмж, таашаал бага хүлээн авалт)

6-17 насанд Rothbart Early Adolescent Temperament, Таван хүчин зүйлийн тест - Big Five-ийн аргыг ашиглалаа.

5. Энэнгшилт

Энэнгшилт нь хүмүүсийн хооронд үүссэн цаг хугацаа, орон зайнаас үл хамаарах сэтгэлийн хөдөлгөөний бат бөх, тогтвортой холбоо юм (Ainsworth, 1973; Bowlby, 1969).

Хүүхдийн нийгэм-сэтгэлийн хөдөлгөөний хөгжил тогтвортой явагдахын тулд хүүхэд анхдагч асран хамгаалагчтай тодорхой холбоо харилцаа үүсгэсэн байх хэрэгтэй. Энэхүү харилцааны загвар нь насан туршид хадгалагдаж, тухайн хүний зан үйлийг тодорхойлдог (Bowlby, 1969).

Хүүхдийн ээнэгшилтийн загвар нь хүүхдийн “Би” үзэл баримтлал, сэтгэлийн хөдөлгөөний зохицуулалт болон бусадтай харилцах харилцааны загварыг тодорхойлдог. John Bowlby 1920 онд онолын үзэл бодол болон ерөнхий санааг гаргасан бол Mary Ainsworth 1960-70 онолын үндэслэлийг туршилтаар батлан дэлгэрүүлсэн.

Ээнэгшилт (Attachment) загвар нь дараах хүчин зүйлээр тодорхойлогдоно. Үүнд:

- "Care-giving bond"- халамж анхаарал хүсэх ээнэгшилт
- "Alarm"- Айдас ба аюулаас зайлсхийхтэй холбоотой үүсэх ээнэгшилт
- "Anxiety"- Уур бухимдлаа гаргах байдлаар үүсэх ээнэгшилт

Бага насны хүүхдийн ээнэгшилтийн загвар нь хүүхдийн үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах харилцааны загварыг тогтоодог ба энэ нь насанд хүрсэн үеийн харилцааны загвар, өөрийн үнэлэмж болон нийгэмд үзүүлэх зан үйлийн суурь болдог. Хүүхдийн ээнэгшилтийн загварыг тодорхойлох хүчин зүйл нь эцэг эхийн хүмүүжлийн арга барил ба гэр бүлийн орчин дах эрсдэл эсвэл боломжоос шалтгаалдаг ба энэ нь бат бөх бус холбоогоор холбогдсон хүүхдийн нийгмийн чадамж, зан үйлийн асуудлыг тодорхойлох томоохон хүчин зүйл болдог.

б. Хэм хэмжээ, үнэт зүйл

Хэм хэмжээ гэдэг нь нийгэмд хүмүүс хэрхэн биеэ авч явах хэрэгтэй байдаг талаархи итгэл үнэмшил ба нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зан үйлийн тогтсон загвар юм. Мөн зохистой болон зохисгүй хэм хэмжээ, үнэт зүйлс, итгэл үнэмшил, хандлага болон зан үйлийн талаарх хүмүүсийн тогтоосон (хэрэглэдэг) дүрэм журам юм. Эдгээр дүрэм журмууд нь ил болон далд байж болно. Социологичид тодорхойлохдоо хэм хэмжээ гэдэг бол нийгмийн зан үйлийг жолоодож байдаг албан бус ойлголт хэмээн үзсэн [1].

Үнэт зүйл нь зан үйлийг бүрэлдүүлэгч, тогтсон хэм хэмжээ нь зан үйлээр хэр их илэрдэг, нийгмийн бүлэг тухайн илэрч буй зан үйлийг хэрхэн хүлээж авдаг вэ гэсэн хоёр хэмжүүрээр тодорхойлогдоно [2].

Үнэт зүйлсийн төрлүүдийг ёс зүй, ёс суртахуун, үзэл суртал, оршихуй, оюун санааны, нийгмийн, гоо сайхны үнэт зүйлс гэж авч үздэг. Эдгээр үнэт зүйлс нь хүний зан төлөв, үйлдлийн сонголтод нөлөөлж, түүний баримжаалал болж байдаг. Жишээлбэл, хувь хүний үнэт зүйлд хүлээн зөвшөөрөх, өгөөмөр байдал, хүндлэл, хичээл зүтгэл, итгэл үнэмшил, зэрэг багтаж болно. Социологичид үзэхдээ хувь хүний үнэт зүйлс нь тухайн нийгмийн бүлгээр тодорхойлогдож байдаг ба эдгээр үнэт зүйлс нь тодорхой нөхцөл байдлын дор хэрхэн өөрчлөгддөг болох, ялгаатай

бүлгийн хүмүүс нь нийгмийн зан үйлд нөлөөлж байгаа үнэт зүйлсийг хэрхэн хүлээн авдгийг судалдаг. Харин сэтгэл судлаачид тодорхой үнэт зүйлсийн талаарх итгэл үнэмшил, түүнийг батлах, хүний амжилтад нөлөөлж буй нөлөөлөл талаас нь судалдаг Мөн нөгөө талаар хувь хүний үнэт зүйл нь ёс зүйтэй үйлдэлд суурилсан байдаг. Зарим үнэт зүйл нь физиологийн талаар тодорхойлогддог бөгөөд ерөнхийдөө бие махбодын хувьд өвдөхөөс зайлсхийх, аз жаргалтай, сэтгэл хангалуун байхыг эрэлхийлэх зэрэг объектив байдлыг анхааран үздэг бол бусад үнэт зүйл нь соёлын болон итгэл үнэмшлийн гэх мэт субъектив байдлаар тодорхойлогддог байна.

Хүн юмс үзэгдэл, ойлголтод үнэлгээ өгч, өөрийн хувьд ач холбогдолтой гэж үзсэн зүйлээ үнэт зүйл гэж тооцдог.

Нийгмийн хэм хэмжээг судлахдаа Вашингтоны их сургуулийн асуулга, үнэт зүйлийн баримжааллыг судлахдаа Шварц Шаломын “Бие хүний үнэт зүйлийг тодруулах асуулга”-аар судалсан.

Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн нийгэмшлийн чадварын даалгавар

Сургуулийн өмнөх нас буюу 3 наснаас эхлэн хүүхэд бие даасан тусгаар хүн гэдгээ илүү ихээр мэдэрч, энэ нь гадаад зан үйлээр нь тодорхой ажиглагдаж байдаг. Мөн хүүхэд бусдад санаа бодлоо илэрхийлэх чадвартай болсон байна. Энэ онцлогийг гол болгож бид 3-5 насны хүүхдийн нийгэмшлийн чадварыг:

- Өөрийн тухай ойлголт
- Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадвар (*өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдэх, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних*)
- Харилцааны чадвар (*үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах чадвар, бусдаас дэмжлэг авах чадвар*)
- Дүрмийг дагах чадвар гэсэн бүрэлдэхүүнээр судалсан. Ингэхдээ асуулт асуух, зураг харуулах аргаар судалсан.

Эдгээр аргачлал нь хүүхдийн харилцааны үед зан төлөв, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө зохицуулах, биеэ авч явах чадварын тухай мэдлэг, төсөөлөл, чадварыг илрүүлэхээс гадна хүүхдийн хүртэхүй, сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжлийн онцлогийг давхар илрүүлэх боломжтой юм.

БИЕ БЯЛДРЫН ХӨГЖЛИЙН АРГАЧЛАЛ

Хүүхэд, өсвөр үеийнхний эрүүл мэндийн байдал нь ямар нэг өвчинтэй байгаагаар бус, харин тэдний бие бялдрын болон оюуны өв тэгш хөгжлөөр тодорхойлогдоно. Иймд хүүхдийн эрүүл мэндийг хамгаалан бэхжүүлэхэд чиглэсэн олон асуудлыг

шийдвэрлэхэд өсөлт бойжилтын явцад бие махбодод явагдах биологийн өөрчлөлтийн шинж төрхийг заавал харгалзан үзэх шаардлагатай. Өсөлт, хөгжил гэдэг нь бие махбодод явагдаж байгаа нэгэн процессийн хоорондоо харилцан уялдаатай хоёр тал юм. Өсөлт гэдэг нь бие махбод болон эд эрхтний хэмжээний хувьд өсөн нэмэгдэх тооны өөрчлөлт юм. Хөгжил гэдэг нь эд эрхтний бүтэц, үйл ажиллагааны хувьд боловсронгуй болж байгаа чанарын өөрчлөлт юм. Насны үе шат бүрд бие махбодын өсөлт, хөгжил нь удаашрах, хурдсах зэргээр харилцан адилгүй явагдах бөгөөд түүний үндэс нь бодисын солилцоо юм (Батчулуун,Д., Цолмон,Ч.1990).

1.Биеийн өсөлт

Биеийн өндөр нь интегратив үзүүлэлт бөгөөд “Хүн судлалын онцлог” - ийг тодорхойлох гол үзүүлэлт болдог. Түүнчлэн “өсөлт” гэдэг нэр томъёоны хүрээнд түүний явцыг авч үздэг. Их Британий эрдэмтэн Жеймс Таннер “*Өсөлт бол тухайн нийгэмд болж байгаа үйл явцуудын толь мөн*”- гэж онож хэлсэн. Антропометрийн үзүүлэлтүүд удамшил, угсаа зүй, байгаль, газар зүй болон нийгэм эдийн засгийн гэх мэт олон хүчин зүйлээс шалтгаалдаг. Мөн сэтгэл зүйн уур амьсгал хүний өсөлтөд нөлөөлж болдог байна.

Удамшил, орчны хүчин зүйлс нь хүний өсөлт хөгжилтөд нөлөөлдөг. Хүний биеийн хэмжээ нь заримдаа эволюцийн дасан зохицох зүй тогтлын илэрхийлэл болдог. Тухайлбал, өндөр нуруутай хүмүүс гол төлөв халуун, чийглэг газар нутгийн бүсэд амьдардаг бол, харин намхан нь хүйтэн, туйлын бүс нутагт амьдардаг байна (Katzmarzyk & Leonard, 1998). Түүнчлэн, хоол унд сайтай, халдварт өвчний тархалт багатай өндөр хөгжилтэй орны хүүхдийн бие бялдрын өсөлт хөгжил сайн байхад, ядуурал, өлсгөлөн, өвчин элбэг тохиолддог буурай орны хүүхэд, залуучуудын өсөлт, хөгжлийн түвшин доогуур байна (Bogin, 2001). Ядуу буурай улсаас баян чинээлэг оронд шилжин ирсэн айл гэрийн хүүхдийн өсөлт, хөгжил сайжирч, биеийн өндөр төдийгүй, хөлний урт нь ч нэмэгддэг байна. Учир нь хүүхэд насанд хамгийн түрүүн хөл нь урт болж хөгждөг.

Бид биеийн өсөлт хөгжлийг сургуулийн өмнөх болон сургуулийн насанд биеийн өндөр, жин, толгой, цээж, бүсэлхийн тойрог, хөлийн хүч буюу уртад харайх чадварыг хэмжсэн. Сургуулийн насанд гарын атгах хүчийг хэмжив.

Биеийн өндрийг өндөр хэмжигч, биеийн жинг жин хэмжигч, биеийн тойргийг хулдаасан метр, уртад харайлтыг шугаман метр, гарын атгах хүчийг динамометр багажаар хэмжсэн.

2.Бие бялдрын бэлтгэлжилт

Бие бялдрын бэлтгэлжилт гэдэг нь биеийн чанаруудыг зорилго-чиглэлтэйгээр хөгжүүлэх, бие бялдрын чадвар дадал эзэмших зохион байгуулалттай сурган хүмүүжүүлэх явц, бие бялдрын бэлтгэлийн үр дүн (Алтанцэцэг,Л. 2011). Хүүхэд, залуусын бие бялдрын бэлтгэлжилтийн түвшинг тодорхойлох сорил (дасгалууд) - ыг дэлхийн янз бүрийн орнуудад хэрэгжүүлж байна.

Манайд "Ерөнхийлөгчийн зөвлөлийн тест" боловсруулан хэрэгжүүлсэн туршлага бий. Энэхүү судалгаанд - хэрж гүйх 4x30 фут, сунилт, суугаа байдлаас бөхийлт, хэвтээ байдлаас цээжээ өргөх, 1 миль (1550 метр)газар гүйх гэсэн 5 дасгал багтсан. Бид бие бялдрын бэлтгэлжилтийг хурд, авхаалж самбаа, тэсвэр, хүч, уян хатан чанар гэсэн хөгжлийн 5 чанараар хэмжсэн.

Хурд: Сургуулийн өмнөх болон сургуулийн бага насанд хурдыг хэмжихдээ 30 м-ийн, дунд болон ахлах ангийн хүүхдүүдийг 50 м-ийн зайд гүйлгэж хэмжсэн.

Авхаалж самбаа: Сургуулийн өмнөх насанд авхаалж самбааг бөмбөг сагсанд шидэж оруулах аргаар, сургуулийн насанд 10 м-ийн зайд 3 удаа хэрж гүйх аргаар хэмжив.

Тэсвэр: Тухайн чадварыг судлахдаа хүүхэд гүйх харайх чадвартай болсон эсэхийг харгалзан 4-5 насны хүүхдээс авсан болно. 4 насны хүүхдийг 100м, 5 насны хүүхдийг 200 м-ийн зайд гүйлгэж тэсвэрийн чанарыг тодорхойлсон.

Бага ангийн 6-7 насны хүүхдийг 300м, 8-10 насны хүүхдийг 500м-ийн зайд гүйлгэж хэмжилт хийв.

Дунд ангийн 11-14 насны хүүхэд 500м, 15-17 насанд 1000м гүйлгэж тэсвэрийн чанарыг тодорхойллоо.

Хүч: Сургуулийн насанд гар дээр суниах аргаар хэмжив.

Уян хатан: Сургуулийн өмнөх болон сургуулийн насанд уян хатан чанарыг суугаа байдлаас бөхийх аргаар хэмжихдээ секундомер, шугам, шугман метр, тоолох зэргийг ашигласан.

Судалгааны асуулга

Хүүхэд, залуучуудын бие бялдар, танин мэдэхүйн хөгжил, нийгэмшилд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг илрүүлэн судлах зорилгоор асуулга боловсруулан анкетын аргаар судалгаа авсан. Асуулгыг 6-21 насны хүүхэд, залуучууд бие даан хариулах байдлаар боловсруулсан бөгөөд сургуулийн өмнөх, бага ангийн хүүхдүүдээс хариулж мэдэхгүй тохиолдолд гэр бүл, эцэг эхтэй холбоотой асуулгыг ангийн багш, эцэг эхчүүдээс авсан.

Судалгааны асуултыг:

- Хүн ам зүйн зүйн хүчин зүйл
- Сургуультай холбоотой хүчин зүйл
- Багштай холбоотой хүчин зүйл
- Гэр бүл, эцэг эхтэй холбоотой хүчин зүйл
- Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаатай холбоотой хүчин зүйлтэй холбоотойгоор боловсруулсан.

Судалгааны үр дүнг боловсруулах арга

Судалгааны үр дүнгийн боловсруулалтыг хийхдээ даалгаврыг зөв гүйцэтгэсэн онооны нийлбэр дээр үндэслэн Лайкертийн 5 шкалыг хэрэглэсэн. Үүнд: 1- хөгжлийн маш сул түвшин, 2- сул түвшин, 3- дундаж түвшин, 4- өндөр түвшин, 5- маш өндөр түвшин гэж авч үзсэн.

Математик статистик боловсруулалтын хувьд дескриптив статистик арга, дундаж тооцох, дунджийг харьцуулах, найдвартай байдлыг тооцох арга, хүчин зүйлийн анализ, каноникал анализ, даалгаврын ши нжитлгээ, Т-тест, Индепендент Т –тест, Вариацийн шинжилгээ, корреляци, регрессийн аргыг хэрэглэсэн.

Хүчин зүйлийн анализын аргаар даалгаврын тохирц байдлыг насны үе шатаар, хөгжлийн бүрдэл/айгаар даалгавар тус бүрээр илрүүлж, мэдээллийн үр дүнг боловсруулалт хийв.

Тохирцыг илрүүлэхдээ:

- Итгэх мужид хүлээн зөвшөөрөгдөх алдааны хязгаарыг 0.5 хувиар тооцож, ач холбогдлын түвшингийн хязгаарыг 0.4 байхаар сонгов.
- Даалгаврын бүтцийг зорилго, агуулгын хувьд бүрдлийг үүсгэж чадаж байгаа эсэхийг шалгуур болголоо.
- Судалгааны даалгаврын тохирцыг боловсролын түвшин тус бүрээр гаргасан.
- Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадвар тус бүрээр нийт аргачлалын хүрээнд тохирц байдлыг тодорхойлов.
- Судалгааны аргачлал тус бүрийн даалгаврын тохирцыг илрүүлсэн болно.

Бага боловсролын насны 6-10 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварыг илрүүлэх даалгаврын тохирцын шинжилгээ

6-7 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварыг судлахад нийт 4 чадамж, 9 чадвараар тодорхойлов. Судалгааны 1 ба 2-р шатанд хэрэглэсэн даалгаврын тохирцыг авч үзэхэд:

- үгийн утгыг ойлгож нийтлэг шинжээр нь ангилах,

- үгийн утгыг тайлбарлах логик чадварыг илрүүлэх, мэдлэг, ойлголт-хийсвэр сэтгэхүйн даалгавар
- ярих чадварыг илрүүлэх даалгавар
- ажигч чанар, анхаарлын тогтворжилт, сонорын ой тогтоолт, богино хугацааны харааны ой тогтоолтыг илрүүлэх даалгаврын тохирц сайн байна.

Харин тухайн насны хүүхдүүдийн анхаарлын шилжилт, ярих чадварыг дүгнэсэн өгүүлбэрийн хэрэглээ гэсэн үзүүлэлтээр хэмжих нь тохирц тааруухан байна. Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварыг илрүүлэх даалгаврын бүрэлдэхүүн нь танин мэдэхүйн чадварын бүрдэл, хийсвэрлэлийн шинжийг илэрхийлж чадаж байгаа тул тохирц байдал хангалттай байна.

Судалгааны даалгаврууд нь нийт 6 багцыг үүсгэж байна.

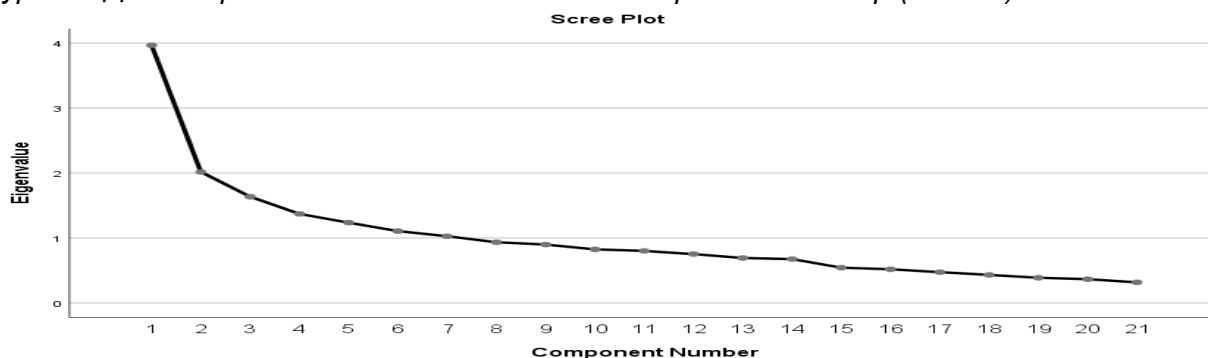
Хүснэгт 1. Танин мэдэхүйн даалгаврын тохирц (6-7 нас), Улаанбаатар

8. Өд	9. Тохирцтой багц даалгавар	10. Тохирц
1.	- Ажигч чанар	.525
	- Богино хугацааны харааны ой	.659
	- Сонорын ой	.431
	- Анхаарлын тогтворжилт	.687
2.	- Хийсвэр сэтгэхүй	.581
	- Үгийн утга тайлбарлах чадвар - Бодит үг түвшин	.817
	- Үгийн утга тайлбарлах чадвар - Хийсвэр үг	.808
	- Үгийн утга тайлбарлах чадвар-Салаа үг	.709
3.	- Үг бүлэглэх Тэмдэг нэр	.822
	- Үг бүлэглэх- Нэрлэсэн үг	.517
	- Үг бүлэглэх - Салаа үг	.828
	- Үг бүлэглэх Хийсвэр үг	.757
4.	- Үг бүлэглэх бодит үг	.684
	- Анхаарлын шилжилт	.687
5.	- Бодит үйлдлийн сэтгэхүй	.577
	- Ярих чадвар-гадаад байдал тоочсон	.671
	- Ярих чадвар-энгийн өгүүлбэрийн хэрэглээ	.771
6.	- Ярих чадвар - нийлмэл өгүүлбэрийн хэрэглээ	.722
	- Ярих чадвар холбоос хэрэглэсэн нийлмэл өгүүлбэр	.712
7.	- Ярих чадвар - Дүгнэсэн өгүүлбэрийн хэрэглээ	.877

Хүснэгт 2. Танин мэдэхүйн даалгаврын найдвартай байдлын коэффициент (6-7 нас)

Өд	Чадамж	Чадвар	Найдвартай байдлын коэффициент (Кронбах Альфа)
1.	Хүртэхүй	- Бүхэлд нь ажиглан хүртэх чадвар	.591
2.	Ой тогтоолт	- Богино хугацааны харааны ой-дүрс тогтоох	.663
		- Утгын ой тогтоолт	
		- Сонорын ой тогтоолт	
3.	Сэтгэхүй	- Хийсвэр сэтгэхүй	.718
		- Бодит үйлдлийн сэтгэхүй	.661
4.	Хэл ярианы чадвар	- Үгийг тайлбарлах логик чадвар	.682
		- Үгийг нийтлэг шинжээр нь ангилал логик чадвар	
		- Ярих чадвар	

Зураг 1. Даалгаврын өгөгдлийн ач холбогдлын түвшний хязгаар (6-7 нас)



8-10 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварыг нийт 4 чадамж, 16 чадвараар тодорхойллоо.

Судалгааны 1-р шатны судалгааны үр дүнд тулгуурлан танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлогийг гүнзгийрүүлэн судлах үүднээс 2-р шатанд нэмэлт даалгавруудыг хэрэглэсэн. 8-10 насанд хүртэхүй, харааны ой тогтоолт сэтгэхүйн харьцуулах чадвар, хийсвэр сэтгэхүйн хөгжлийн онцлогийг судлах нэмэлт даалгаврууд боловсруулсан. Даалгаврын тохирц чанарыг авч үзэхэд:

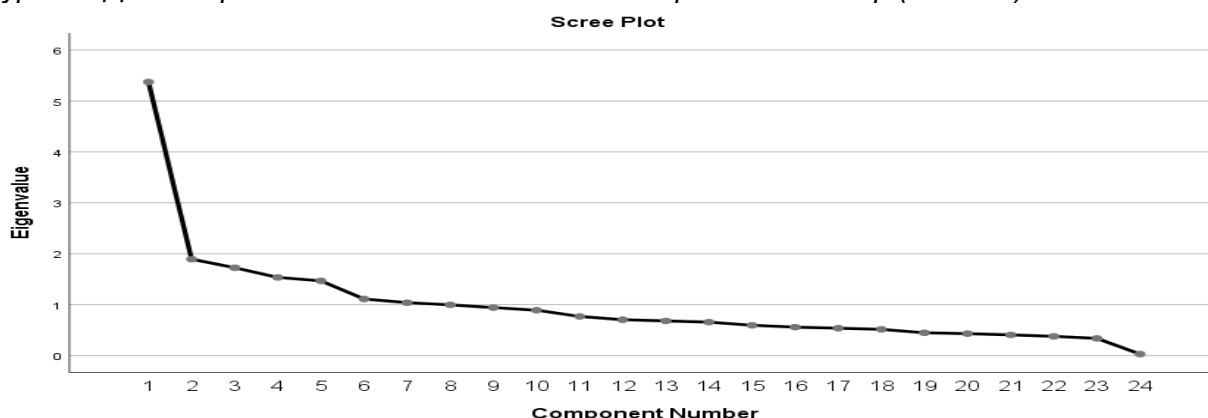
- Үгийн утга тайлбарлах чадвар, мэдлэг, ойлголт-сэтгэхүйн задлан шинжлэх, харьцуулах, нэгтгэн дүгнэх чадвар, сэтгэхүйн математик/тооцоолох чадвар, сэтгэхүйн харьцуулах – ижил төсийг олох, утгын ой тогтоолтыг судлах, үгийн утгын нийтлэг шинжийг таньж ангилах, энгийн шинжээр нь харьцуулах сэтгэхүйн чадварыг илрүүлэх даалгавар
- Анхаарлын тогтворжилт, анхаарлын шилжилт, бүхэл бүтнээр хүртэх, анхааралтай хурдтай ажиллах чадвар
- Ярих чадварыг илрүүлэх үзүүлэлт болох энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, гадаад байдлыг тоочин ярих үзүүлэлт
- Богино хугацааны хараанд дүрс, цифрийг тогтоох, сонсоод мэдээллийг тогтоох, ажигч чанарыг илрүүлэх даалгавруудын тохирц сайн байна.
- Харин ярих чадварыг илрүүлэх үзүүлэлт болох дүгнэсэн өгүүлбэр, нийлмэл өгүүлбэр, холбоос хэрэглэсэн нийлмэл өгүүлбэрийн хэрэглээ үзүүлэлтийн тохирц нь хангалтгүй байна.

Хүснэгт 3. Танин мэдэхүйн даалгаврын тохирц байдал (8-10 нас)

11. дд	12. Тохирцтой багц даалгавар	13. Тохирц
1.	- Анхаарлын тогтворжилт	.431
	- Анхаарлын шилжилт	.856
	- Хүртэхүйн бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	.530
	- Анхаарал хурдтай ажиллах чадвар	.734

2.	- Үгийн утга тайлбарлах логик чадвар (бодит үг, салаа утгатай үг, хийсвэр үг) - Хийсвэр сэтгэхүйн чадвар - Математик сэтгэхүйн чадвар - Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар - Утгын ой тогтоолтын чадвар	.728 .588 .479 .556 .413
3.	- Сэтгэхүйн харьцуулан задлан шинжлэх чадвар - Үг бүлэглэх чадвар	.462 .757
4.	- Ярих чадвар-энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх чадвар - Ярих чадвар-гадаад байдлыг тоочин ярих	.809 .841
5.	- Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох чадвар - Богино хугацааны харааны ой-дүрс тогтоох чадвар - Сонорын ой тогтоолтын чадвар - Ажигч чанар	.621 .668 .582 .413

Зураг 2. Даалгаарын өгөгдлийн ач холбогдлын түвшний хязгаар (8-10нас)



Хүснэгт 4. Танин мэдэхүйн даалгаарын найдвартай байдлын коэффициент (8-10 нас)

дд	Чадамж	Чадвар	Найдвартай байдлын коэффициент (Кронбах Альфа)
1.	Анхаарал, Хүртэхүй	- Задлан шинжилж хүртэх/ажигч чанар - Бүхэлд нь хүртэх - Анхаарлын тогтворжилт - Анхаарлын шилжилт - Анхааралтай хурдтай ажиллах чадвар	.720
2.	Ой тогтоолт	- Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох чадвар - Богино хугацааны харааны ой-дүрс тогтоох чадвар - Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын чадвар - Утгын ой тогтоолтын чадвар	.846
3.	Сэтгэхүй	- Хийсвэр сэтгэхүйн чадвар - Математик сэтгэхүйн чадвар - Задлан шинжилж харьцуулах - Харьцуулан нэгтгэх чадвар	.915
4.	Хэл ярианы чадвар	- Үгийг тайлбарлах логик чадвар - Үгийг нийтлэг шинжээр нь ангилалх логик чадвар - Ярих чадвар	.537

Суурь, бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварыг илрүүлэх даалгаврын тохирцын шинжилгээ

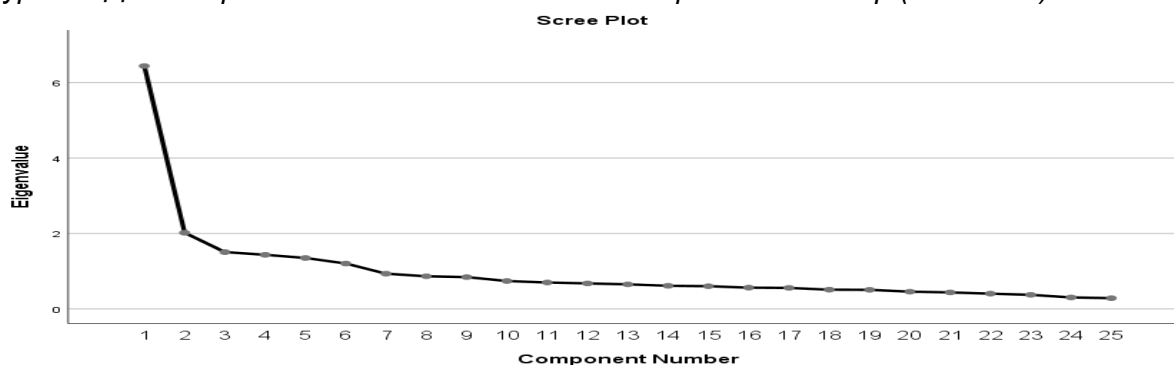
11-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварыг нийт 4 чадамж, 20 чадвараар тодорхойллоо.

Судалгааны 1-р шатны судалгааны үр дүнд тулгуурлан танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлогийг гүнзгийрүүлэн судлах үүднээс 2-р шатанд нэмэлт даалгавруудыг хэрэглэсэн. 11-17 насанд хүртэхүй, харааны ой тогтоолт сэтгэхүйн харьцуулах чадвар, хийсвэр сэтгэхүйн хөгжлийн онцлогийг судлах нэмэлт даалгаврууд боловсруулсан.

Хүснэгт 5. Танин мэдэхүйн даалгаврын тохирц байдал (11-17 нас)

дд	Тохирцтой багц даалгавар	Тохирц
1.	- Анхаарлын тогтворжилт	.750
	- Анхаарлын шилжилт	.711
	- Ярих чадвар-дүгнэсэн өгүүлбэр	.532
2.	- Ярих чадвар-энгийн өгүүлбэрийн хэрэглээ	.891
	- Ярих чадвар-гадаад байдал тоочсон	.785
3.	- Ярих чадвар-нийлмэл өгүүлбэрийн хэрэглээ	.752
	- Ярих чадвар-холбоос хэрэглэсэн нийлмэл өгүүлбэрийн хэрэглээ	.696
4.	- Утгын ой тогтоолт	.409
	- Үгийн утга тайлбарлах логик чадвар (бодит үг, хийсвэр үг, салаа/ижил утгатай үг)	
	- Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх	
5.	- Ажигч чанар/задлан шинжилж ажиглах	.580
	- Бүхэл бүтнээр хүртэх	.581
	- Анхааралтай, хурдтай ажиллах	.596
	- Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох	.640
	- Богино хугацааны харааны ой-дүрс тогтоох	.621
	- Богино хугацааны сонорын ой	.642
	- Математик хийсвэр сэтгэхүй	.493
6.	- Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах	.519
	- Үгийг утгаар нь ангилах логик чадвар (бодит үг, хийсвэр үг, салаа/ижил утгатай үг, тэмдэг нэр, нэрлэсэн үг)	.744

Зураг 3. Даалгаврын өгөгдлийн ач холбогдлын түвшний хязгаар (11-17 нас)



Хүснэгт 6. Танин мэдэхүйн даалгаврын найдвартай байдлын коэффициент (11-17нас), Улаанбаатар

дд	Чадамж	Чадвар	Найдвартай байдлын коэффициент (Кронбах Альфа)	
1.	Анхаарал, Хүртэхүй	- Задлан шинжилж хүртэх/ажигч чанар - Бүхэлд нь хүртэх - Анхаарлын тогтворжилт - Анхаарлын шилжилт - Анхааралтай ажиллах хурд	.679	
2.	Ой тогтоолт	- Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох чадвар - Богино хугацааны харааны ой-дүрс тогтоох чадвар - Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын чадвар - Утгын ой тогтоолтын чадвар	.883	
3.	Сэтгэхүй	- Математик сэтгэхүйн чадвар	11-14 нас	.918
		- Задлан шинжилж харьцуулах - Харьцуулан нэгтгэх чадвар	15-17 нас	.740
4.	Хэл ярианы чадвар	- Үгийг тайлбарлах логик чадвар - Үгийг нийтлэг шинжээр нь ангилах логик чадвар - Ярих чадвар	.607	

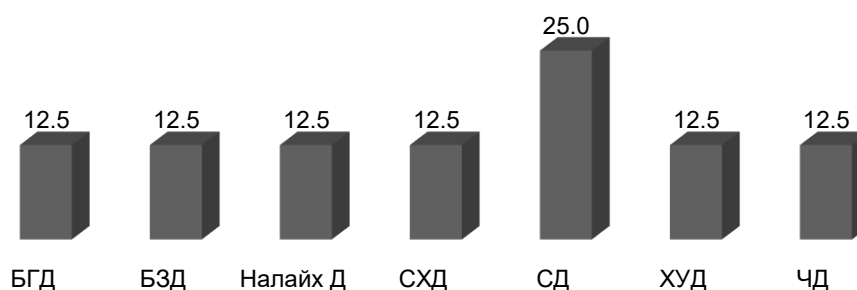
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. УЛААНБААТАР ХОТЫН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ

2.1 СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДҮҮДИЙН ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

2.1.1 Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл

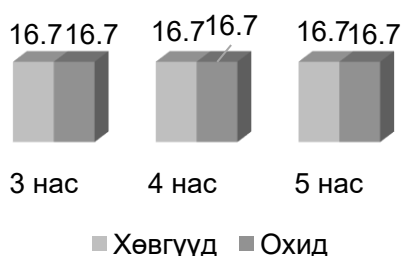
Судалгаанд Улаанбаатар хотын 6 дүүрэг, Налайх дүүргийн цэцэрлэгийн 3-5 насны нийт 288 хүүхэд хамрагдсан. Судалгааны үр дүнг бодитой болгох үүднээс нас, хүйсийн тэнцвэртэй байдлаар эрүүл хүүхдүүдийг сонгож санамсаргүй түүврийн арга ашигласан.

Зураг 4. Судалгаанд хамрагдсан цэцэрлэг, хувиар



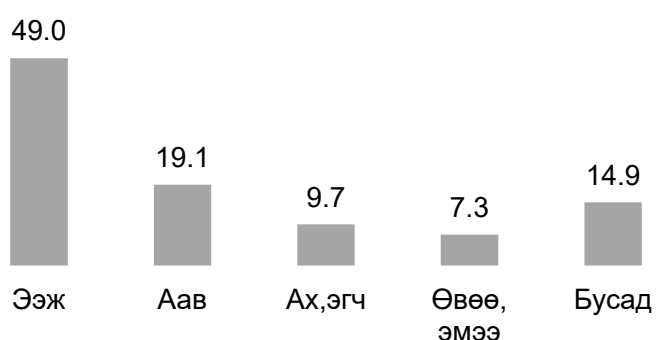
Улаанбаатар хотын цэцэрлэгүүдийг түүврийн аргаар сонгосон.

Зураг 5. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас ба хүйс



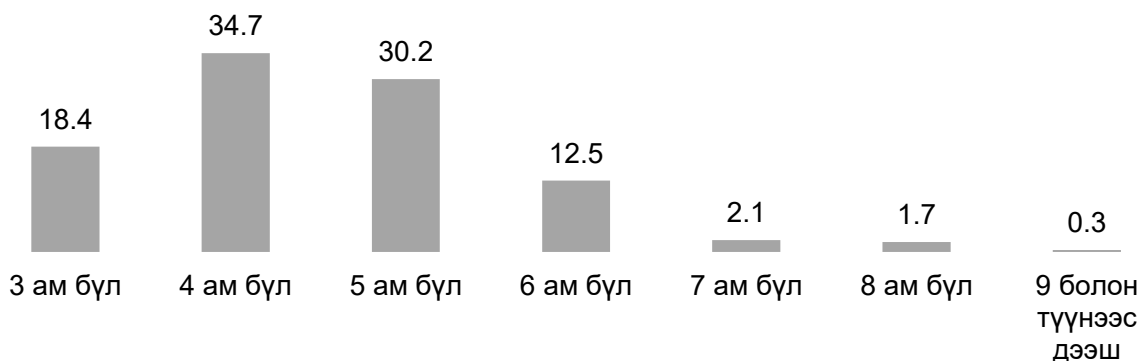
Судалгаанд хамрагдаж буй хүүхдүүдийн эцэг эх болон асран хамгаалагчдаас хүүхдийн танин мэдэхүй, нийгэмшил, бие бялдрын хөгжлийн талаар асуулгын аргаар судалгаа авсан.

Зураг 6. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцэг, эх ба асран хамгаалагчид



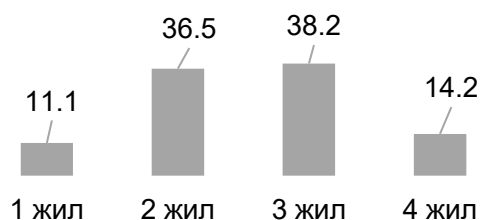
Хүүхдийн хөгжлийн талаарх асуулгад 68.1 хувь нь эцэг, эх, 16 хувь нь өвөө, эмээ болон ах эгч нар, 14.9 хувь нь хүүхдийн эцэг, эхийг төлөөлөх эрхтэйгээр судалгаанд хамрагдсан байна.

Зураг 7. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ам бүлийн гишүүдийн тоо



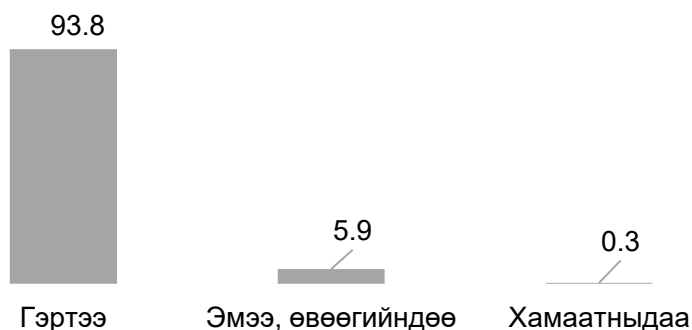
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 64.9 хувь нь 4-5 гишүүнтэй гэр бүлд амьдарч байгаа бол 4.1 хувь нь 7 оос дээш гишүүнтэй гэр бүлд амьдарч байна.

Зураг 8. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдаж буй жил



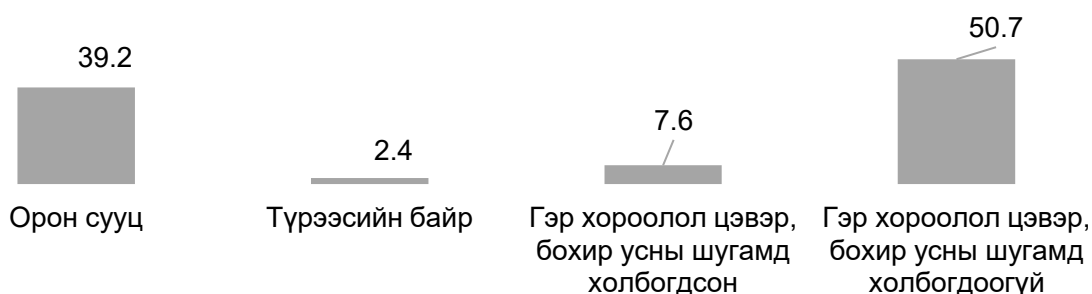
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 11.1 хувь нь сургуулийн өмнөх боловсролд эхний жилдээ хамрагдаж буй хүүхүүд, 74.7 хувь нь 2-3 дахь жилдээ хамрагдаж буй бол 14.2 хувь нь 4 дэх жилдээ хамрагдаж буй хүүхдүүд байна.

Зураг 9. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хаана амьдарч буй байдал



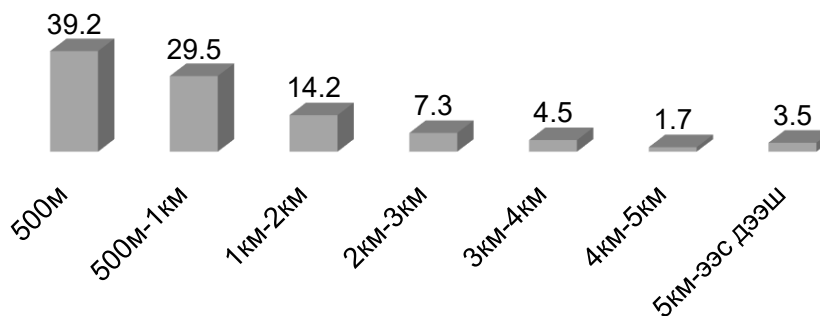
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 93.8 хувь нь гэртээ амьдарч буй бол 6.2 хувь нь эмээ, өвөөгийн дөө болон хамаатныдаа амьдарч буй хүүхдүүд байна.

Зураг 10. Судалгаанд хамрагдаж буй хүүхдүүдийн амьдралын нөхцөл



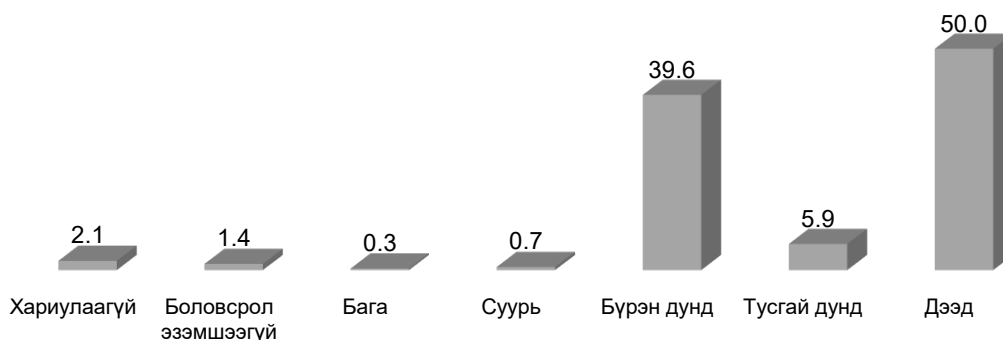
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 50.7 хувь нь бохир усны шугамд холбогдоогүй гэр хороололд амьдарч буй хүүхдүүд байгаа ба 39.2 хувь нь орон сууцанд амьдардаг байна.

Зураг 11. Хүүхдүүдийн суралцаж буй цэцэрлэг ба гэр хоорондын зай



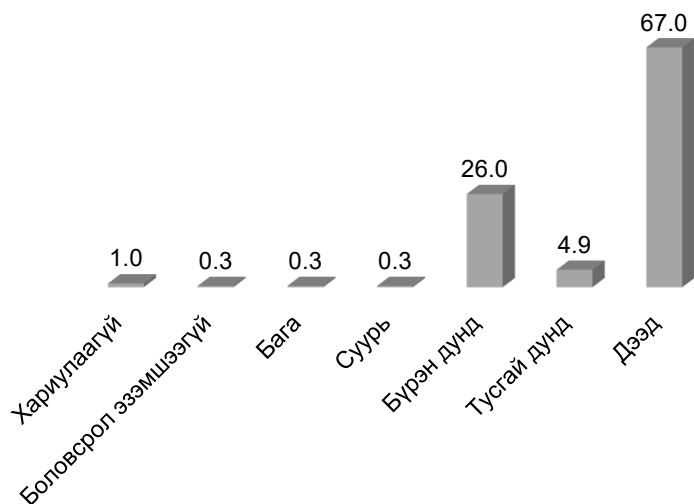
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 82.9 хувь нь гэрээсээ 500м-2 км зайд байрлах цэцэрлэгт хамрагддаг байна. Харин 3.5 хувь нь гэрээсээ 5км -ээс илүү хол зайд амьдардаг байна.

Зураг 12. Хүүхдүүдийн эцгийн боловсролын түвшин



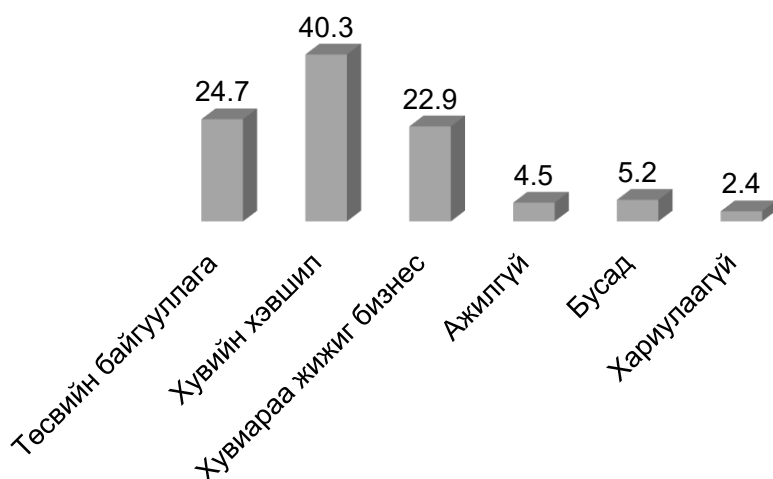
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн 50.0 хувь нь дээд боловсролтой, 39.6 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой, 5.9 хувь нь тусгай дунд боловсрол эзэмшсэн ба 2.1 хувь нь ямар боловсрол эзэмшсэн эсэхталаар хариулаагүй байна.

Зураг 13. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн боловсролын түвшин



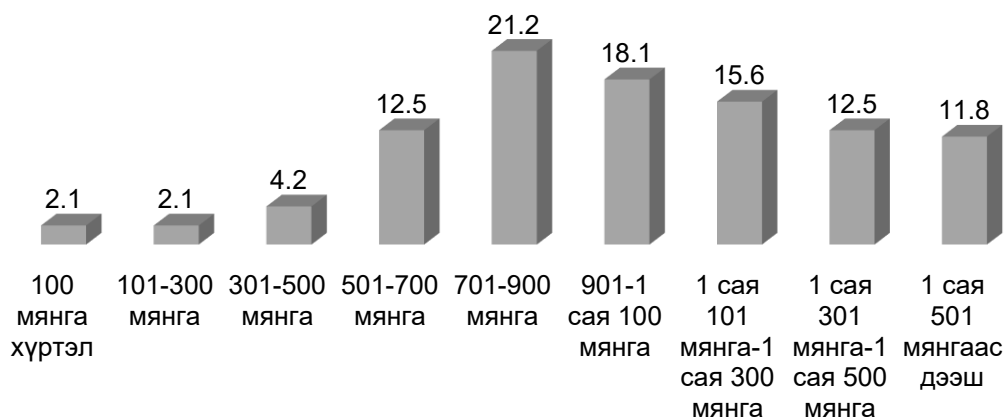
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн 67.0 хувь нь дээд, 26.0 хувь нь бүрэн дунд, 4.9 хувь нь тусгай дунд боловсролтой байна.

Зураг 14. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлт



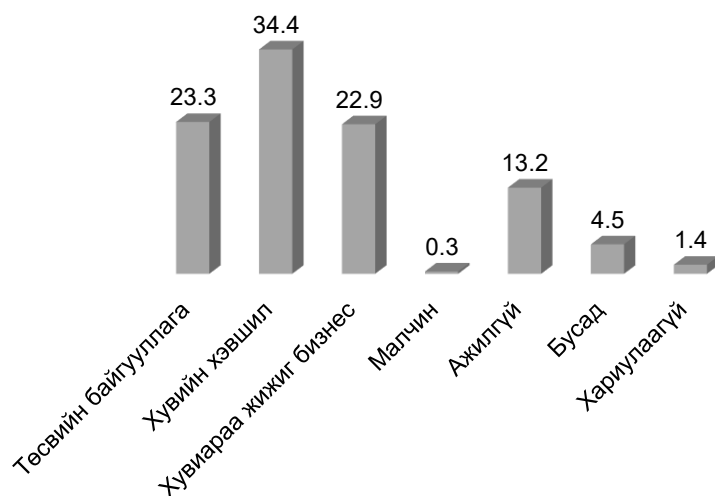
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн 27.7 хувь нь төсвийн байгууллагад, 22.9 хувь нь хувиараа жижиг бизнес эрхэлдэг бол 4.5 хувь нь тодорхой ажил эрхэлдэггүй байна.

Зураг 15. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн гэр бүлийн өрхийн сарын орлого



Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 20.9 хувь нь 100,0-700,0 мянга, 54.9 хувь нь 701,0-1.300 мянган төгрөгний орлогтой гэр бүлд амьдарч байна.

Зураг 16. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлтийн байдал

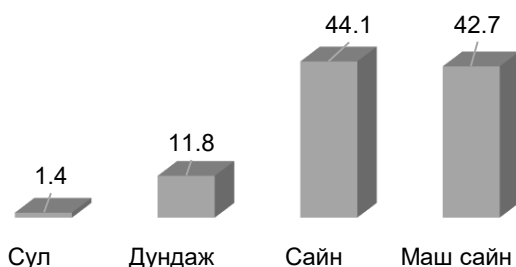


Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлтийг авч үзэхэд 23.3 хувь нь төсвийн байгууллагад, 34.4 хувь нь хувийн хэвшлийн байгууллагад 13.2 хувь нь ямар нэг ажил эрхлээгүй, 0.3 хувь нь малчин байна.

Хүүхдийн хөгжлийн талаарх асуулга

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцэг эх болон асран хамгаалагчдаас асуулгын аргаар хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжил, нийгэмшил, бие бялдрын хөгжлийн талаар асуулга судалгаа авсан болно.

Хүснэгт 7. Санаа бодлоо яриагаар илэрхийлж буй байдал (3-5 нас)



Эцэг эх ба асран хамгаалагчид хүүхдүүд өөрсдийнхөө санаа бодлоо хэл яриагаар 86.8 хувь нь маш сайн, сайн илэрхийлдэг гэж хариулсан байна.

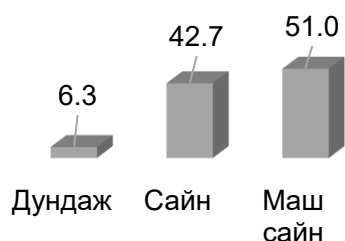
Хүснэгт 8. Өөрийн санаа бодлыг илэрхийлж буй байдал, насаар (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	3.1	1.0	0.0
Дундаж	14.6	8.3	12.5
Сайн	52.1	43.8	36.5
Маш сайн	30.2	46.9	51.0

Эцэг эх болон асран хамгаалагчдын хариултыг авч үзэхэд 3 настай хүүхдүүдийн 82.3 хувь нь, 4 настай хүүхдүүдийн 90.7 хувь нь, 87.5 хувь нь өөрийн санаа бодлоо илэрхийлэх чадвар сайн, маш сайн түвшинд байгаа гэж хариулсан байна. Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 13.2 хувь нь сул буюу дундаж түвшинд санаагаа илэрхийлэх чадвартай гэж хариулсан байна. Эцэг эх болон асран

хамгаалагчдын хариултаас үзэхэд судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд санааг илэрхийлэн сорил гүйцэтгэх боломжтой байна.

Зураг 17. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар эцэг, эхийн хариултаар



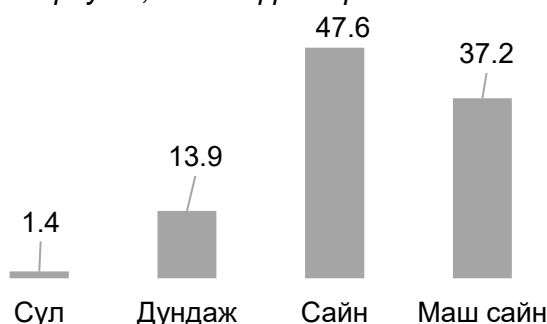
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд баярлаж, уурлаж байгаа гэх мэт сэтгэлийн хөдөлгөөнийг 93.7 хувь нь сайн, маш сайн ялгаж ойлгодог гэж эцэг, эхчүүд хариулжээ.

Хүснэгт 9. Сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар, эцэг, эхийн хариулт

	3 нас	4 нас	5 нас
Дундаж	8.3	3.1	7.3
Сайн	55.2	35.4	37.5
Маш сайн	36.5	61.5	55.2

3 насны хүүхдүүдийн 91.7 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 96.1 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 93.7 хувь нь баярлаж хөөрч, уурлаж бухимдаж байгаа сэтгэлийн хөдөлгөөнийг сайн, маш сайн таньж ойлгодог гэж эцэг эхчүүд хариулсан байна.

Зураг 18. Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг эсэх талаарх эцэг, эхийн хариулт, нийт хүүхдээр



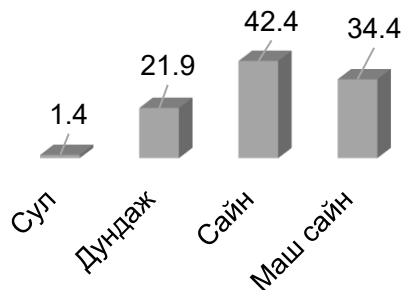
Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 84.8 хувь нь сайн, маш сайн түвшинд өгсөн зааврын дагуу бие даан үйлдлийг хийдэг гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 10. Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг эсэх талаарх эцэг, эхийн хариулт, насаар

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	1.0	2.1	1.0
Дундаж	17.7	13.5	10.4
Сайн	52.1	42.7	47.9
Маш сайн	29.2	41.7	40.6

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 81.3 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 84.4 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 88.5 хувь нь өгсөн зааврын дагуу бие дааж тухайн үйлдлийг хийдэг гэж эцэг, эх болон асран хамгаалагчид нь хариулсан байна.

Зураг 19. Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг талаарх эцэг, эхийн хариулт, нийт хүүхдээр



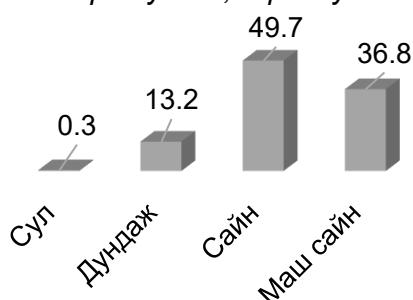
Нийт хүүхдийн 34.4 хувь нь өөрийн сонирхож буй зүйлээ дуустал нь маш сайн хийдэг гэж хариулсан байна. Нийт хүүхдүүдийн 21.9 хувь нь дундаж түвшинд буюу хааяа дуусгалгүй орхих тал байдаг байна.

Хүснэгт 11. Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг талаарх хариулт, насаар

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	3.1	0.0	1.0
Дундаж	27.1	14.6	24.0
Сайн	42.7	45.8	38.5
Маш сайн	27.1	39.6	36.5

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 3.1 хувь нь сонирхсон зүйлээ дуустал нь хийх чадвар сул гэж хариулсан бол 69.8 хувь нь , 4 насны хүүхдүүдийн 85.4 хувь, 5 насангуудыг 74.0 хувь сонирхоод хийж буй зүйлээ дуустал нь хийдэг гэж эцэг, эх болон асран хамгаалагчид хариулсан байна.

Зураг 20. Гараа угаах, шүдээ угаах гэх мэт дадал, нийт хүүхдээр



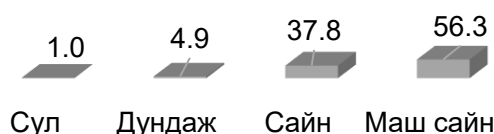
Нийт хүүхдүүдийн 13.2 хувь нь гар шүдээ угаах дадал дундаж түвшинд байгаа бол 86.5 хувь нь өдөр тутам шүдээ, гараа угаах дадал маш сайн төлөвшсөн гэж эцэг, эх асран хамгаалагчид нь хариулсан байна.

Хүснэгт 12. Гараа угаах, шүдээ угаах гэх мэт дадал, насаар

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	1.0	0.0	0.0
Дундаж	16.7	11.5	11.5
Сайн	56.3	40.6	52.1
Маш сайн	26.0	47.9	36.5

Хүүхдүүд 3 наснаас гар болон шүдээ угаах дадалтай болсон гэж эцэг, эх, асран хамгаалагчид нь хариулсан байна.

Зураг 21. Халбага, сэрээ, харандааг өөрөө барьдаг байдал, нийт хүүхдээр



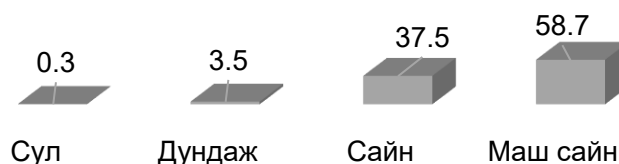
Нийт хүүхдүүдийн 94.1 хувь нь өөрөө халбага сэрээгээр хоолоо идэж чаддаг ба үзэг харандаа барьж зурж, бичиж чаддаг гэж эцэг, эх асран хамгаалагчид нь хариулсан байна.

Хүснэгт 13. Халбага, сэрээ, харандааг өөрөө барьдаг байдал, насаар

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	1.0	2.1	0.0
Дундаж	8.3	2.1	4.2
Сайн	52.1	22.9	38.5
Маш сайн	38.5	72.9	57.3

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд 3 наснаас эхлэн харандаа сайн барьж сурсан байна. Энэ нь бидний сорилыг бие дааж гүйцэтгэх боломжтой гэж эцэг, эх асран хамгаалагчдын хариултаас харж болохоор байна.

Зураг 22. Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох чадвар



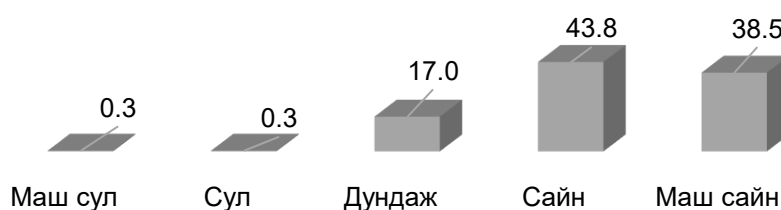
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийг хамтарч тоглох дуртай гэж нийт эцэг, эх асран хамгаалагчид нь хариулсан байна.

Хүснэгт 14. Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай эсэх, эцэг, эхийн хариултаар

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	1.0	0.0	0.0
Дундаж	6.3	0.0	4.2
Сайн	44.8	30.2	37.5
Маш сайн	47.9	69.8	58.3

Хүүхдүүд 3 наснаас эхлэн 92 хувь нь үеийнхээ хүүхдүүдтэй хамтарч тоглох дуртай болдог байна.

Зураг 23. Саадыг давж гүйх, харайх зэрэг үйлдлийг хэр хийдэг талаарх эцэг, эхийн хариулт



Хүүхдүүдийн бие бялдрын хөгжилтэй холбоотой саадыг давж гүйж, харайх чадвар хийт хүүхдүүдийн 82.3 хувь нь сайн маш амжилттай гүйцэтгэдэг гэж хариулсан нь бие бялдрын сорил гүйцэтгэх боломжтой гэж үзэж болох юм.

Хүснэгт 15. Саадыг давж гүйх, харайх зэрэг үйлдлийг хэр хийдэг талаарх эцэг, эхийн хариулт

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Маш сул	1.0	0.0	0.0
Сул	1.0	0.0	0.0
Дундаж	19.8	14.6	16.7
Сайн	53.1	39.6	38.5
Маш сайн	25.0	45.8	44.8

Саад давж гүйх чадвар маш сул ба сул түвшинд 3 насны хүүхдүүдийн 2 хувь нь байгаа бол дундаж түвшинд 3 насны хүүхдүүдийн 19.8 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 14.6 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 16.7 хувь нь дундаж түвшинд гүйцэтгэдэг бол 3 насны хүүхдүүдийн 78.1 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 85.4 хувь нь сайн, маш сайн түвшинд хийж чадна гэж эцэг, эх асран хамгаалагчид хариулсан байна.

Хүснэгт 16. Хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээллийн хамаарал

	Амьдралын нөхцөл	Эцгийн боловсрол	Эхийн боловсрол	Эцгийн хөдөлмөр эрхлэлт	Эхийн хөдөлмөр эрхлэлт	Өрхийн сарын орлого
Амьдралын нөхцөл		-.331**	-.244**			-.320**
Эцгийн боловсрол	-.331**		.364**	-.360**		.371**
Эхийн боловсрол	-.244**	.364**		-.171**	-.208**	.242**
Эцгийн хөдөлмөр эрхлэлт		-.360**			.221**	-.267**

Хүүхдүүдийн амьдарч буй өрийн сарын орлого нь эцэг, эхийн боловсрол ба амьдралын нөхцөлтэй холбоотой байна.

Хүснэгт 17. Хүүхдийн хөгжилтэй холбоотой эцэг эхийн хариулт

Өөрийн санаа бодлоо яриагаар хэр илэрхийлдэг	Баярлаж, уурлаж байгаа гэх мэт сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар	Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг	Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг	Гараа угаах, шүдээ угаах гэх мэт дадал хэр бий болсон	Өөрөө халбага, сэрээ, харандааг хэр барьдаг	Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай	Саадыг давж гүйх, харайх зэрэг үйлдлийг хэр хийдэг
Өөрийн санаа бодлоо яриагаар хэр илэрхийлдэг	.447**	.388**	.327**	.357**	.354**	.354**	.340**
Баярлаж, уурлаж байгаа гэх мэт сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар	1	.508**	.405**	.314**	.510**	.437**	.376**
Өгсөн зааврын дагуу тухайн үйлдлийг хийдэг	бие даан	1	.426**	.392**	.501**	.411**	.463**

Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг	1	.443**	.412**	.388**	.329**
Гараа угаах, шүдээ угаах гэх мэт дадал хэр бий болсон	1	.435**	.308**	.320**	
Өөрөө халбага, сэрээ, харандааг хэр барьдаг			1	.509**	.368**
Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай				1	.525**

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

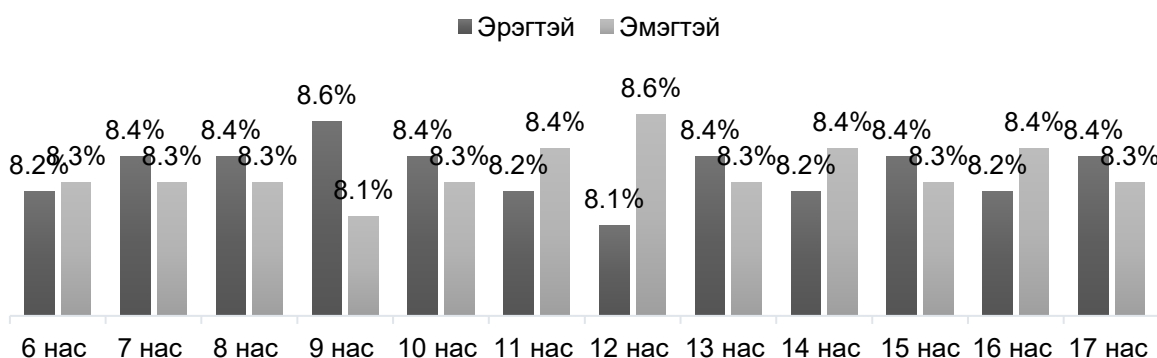
* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Хүүхдүүдийн хөгжлийн талаарх хариултууд бүгд хоорондоо хамааралтай байна.

2.1.2. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл

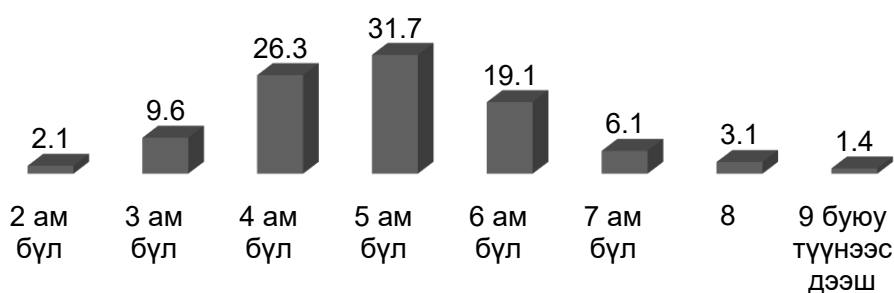
Судалгаанд ЕБС-д суралцаж буй нийслэлийн 7 дүүргийн 14 сургуулийн нийт 1151 хүүхдээс судалгааг санамсаргүй түүврийн аргаар мэдээлэл цуглуулан хүүхдүүдийг хүйсийн хувьд тэнцвэртэй хамрагдахаар судалгаанд хамруулсан.

Зураг 24. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас, хүйс - хувиар



Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 50.4 хувь нь эмэгтэй, 49.6 хувь нь эрэгтэй байна.

Зураг 25. Нийт хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн ам бүлийн тоо, хувиар



Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 61.4 хувь нь 5 ам бүлээс дээш өрхөд, 35.9 хувь нь 3-4 ам бүлтэй өрхөд амьдардаг байна.

Хүснэгт 18. Нийт хүүхдүүдийн амьдарч буй газар, хувиар

дотуур байранд	таньдаг айлдаа	хамаатан	өвөө эмээгийн дээ	гэртээ
1.2	0.2	1.6	6.3	90.7

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 90.7 хувь нь гэртээ амьдарч байгаа бол 9.3 хувь нь таньдаг айл, хамаатан, эмээ өвөөгийн дөө амьдарч байна.

Хүснэгт 19. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн амьдарч буй нөхцөл, хувиар

<i>гэр хороолол</i>	<i>цэвэр, бохир усны хангамжид холбогдсон гэр хороолол</i>	<i>орон сууц</i>	<i>түрээсийн байр</i>
51.3	11.6	32.5	4.5

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 51.3 хувь нь цэвэр ус, бохир усны хангамжид холбогдоогүй гэр хороололд амьдарч байгаа бол 32.5 хувь нь орон сууцанд амьдардаг байна. Нийт хүүхдүүдийн 27.4 хувь нь тусдаа өрөөтэй байна.

Хүснэгт 20. Нийт хүүхдүүдийн сургуулиас хэр зайтай амьдарч байгаа байдал, хувиар

<i>5 км дээш</i>	<i>4-5 км</i>	<i>3-4 км</i>	<i>2-3 км</i>	<i>1-2 км</i>	<i>500 м-1 км</i>	<i>500 м</i>
7.7	7.2	5.2	10.8	18.3	28.4	22.3

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ихэнх хувь нь сургуульдаа 500м – 1 км зайнаас алхаж ирдэг бол хамгийн 7 орчим хувь нь сургуулиасаа 5-аас дээш км-ийн зайд амьдарч байна. Нийслэлд амьдарч буй хүүхдүүдийн 50.7 хувь нь сургуулийнхаа ойр хамран тойрох хүрээнд амьдарч суралцдаг байна.

Нийт хүүхдүүдийн 54.3 хувь нь сургуульдаа явган очдог бол 25.9 хувь нь нийтийн тээврээр, 16.7 хувь нь хувийн унаагаар сургуульдаа хүргүүлэн очдог бол 2.2 хувь нь таксигаар явдаг гэж хариулсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 58.4 хувь нь өөрсдийгөө “эрүүл” гэж тодорхойлсон бол 40.8 хувь нь хааяа өвддөг, 0.8 хувь нь “байнга өвддөг” гэж хариулжээ.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 66.3 хувь нь 20-22 цагийн хооронд унтдаг бол 33.7 хувь нь 23- шөнийн 1 цагт унтдаг байна.

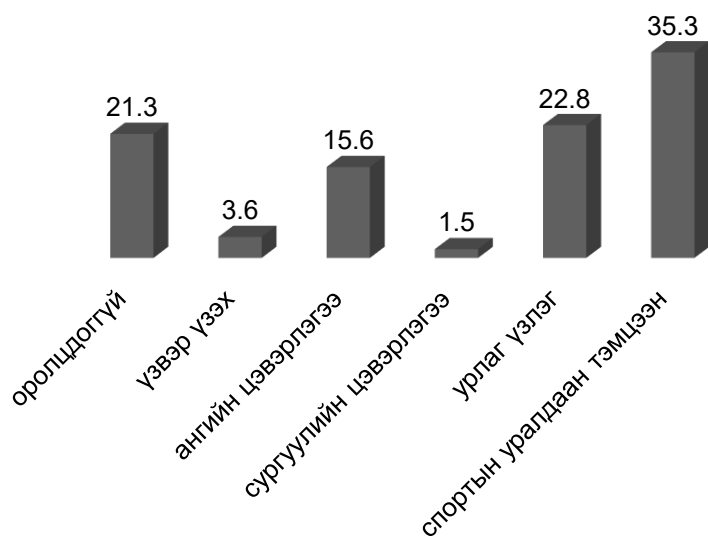
Хүснэгт 21. Эцэг эхийн хүүхдэдээ хандах хандлага, хувиар

<i>зоддог</i>	<i>загнадаг</i>	<i>магтдаг</i>	<i>сайн байдаг</i>	<i>урамшуулдаг</i>
0.7	4.9	12.2	67.1	15.2

6-17 насны хүүхдүүдийн 67.1 хувь нь эцэг эх нь хүүхдэдээ сайн ханддаг гэж хариулсан бол 4.9 хувь нь “загнадаг” эсвэл “зоддог” гэж хариулсан байна. Харин багш нар хүүхдүүдтэй харилцахдаа 2.8 хувь нь “загнаж харьцдаг”, 4.4 хувь нь багш “тоодоггүй”, 35.4 хувь нь “үргэлж зөвлөдөг”, 57.3 хувь нь “сайн харилцдаг” гэж хариулсан байна.

Гэрийн даалгавар гүйцэтгэх нь 7.7 хувьд нь хэцүү байдаг гэсэн бол 31.7 хувь нь амархан байдаг, 60.6 хувь нь дунд зэрэг байдаг гэж хариулжээ.

Зураг 26. Хичээлийн бус цагаар зохион байгуулдаг ажилд оролцох байдал, хувиар



Хичээлийн бус цагаар сургуулиас зохион байгуулж буй ажилд хэрхэн оролцдог талаар хүүхдүүдээс асуухад “ямар нэг ажилд огт оролцдоггүй” гэж 11.8 хувь нь хариулсан бол 23.0 хувь нь “сургуулиас зохион байгуулдаг спортын уралдаан тэмцээнд

оролцдог” гэж хариулжээ.

Спортоор хичээллэдэг эсэх талаар асуухад нийт хүүхдүүдийн 52.4 хувь нь “хичээллэдэг” байна. Хүүхдүүд сонгосон спортын төрлөөрөө ихэвчлэн 1-3 жил хичээллэдэг ба цаашид үргэлжлүүлж буй хүүхдүүдийн хувь бага байна.

Хүснэгт 22. Хүүхдүүдийн эцгийн боловсрол эзэмшсэн байдал, хувиар

Боловсрол эзэмшээгүй	Бага боловсрол	Суурь боловсрол	Бүрэн дунд боловсрол	Тусгай мэргэжлийн боловсрол	Дээд боловсрол	байхгүй
14. 0.4	15. 1.5	16. 3.0	17. 50.0	18. 5.1	19. 29.6	20. 10.4

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эцгийн боловсрол эзэмшсэн байдлыг авч үзэхэд 50.0 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой, 29.6 хувь нь дээд боловсролтой, 4.5 хувь нь бага болон суурь боловсрол эзэмшсэн байгаа ба 0.4хувь нь ямар нэг боловсрол эзэмшээгүй байгаа нь бага хувьтай байна. Мөн нийт хүүхэд, залуучуудын 10.4 хувь нь эцэггүй буюу эзэмшсэн боловсролын түвшинг нь мэдэхгүй байсан.

Хүснэгт 23. Хүүхдүүдийн эхийн боловсрол эзэмшсэн байдал, хувиар

Боловсрол эзэмшээгүй	Бага боловсрол	Суурь боловсрол	Бүрэн дунд боловсрол	Тусгай мэргэжлийн боловсрол	Дээд боловсрол	байхгүй
0.1	0.8	3.0	47.0	6.3	41.2	1.7

Нийт хүүхдүүдийн эхийн 88.2 хувь бүрэн дунд буюу түүнээс дээш боловсрол эзэмшсэн бол 0.1 хувь нь ямар нэг боловсрол эзэмшээгүй гэсэн нь эцгийн боловсрол эзэмшээгүй гэсэн хувиас бага байгаа нь эмэгтэйчүүдийг ямар нэг боловсролын түвшинд хамруулан сургадаг байсантай холбоотой байж болох юм.

Хүснэгт 24. Хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлт, хувиар

ажилгүй	тэтгэвэрт	хувиараа жижиг бизнес эрхэлдэг	хувийн хэвшлийн байгууллагад	малчин	төсвийн байгууллагад	гадаадад	байхгүй
4.3	0.7	29.6	30.0	3.1	17.0	2.9	12.4

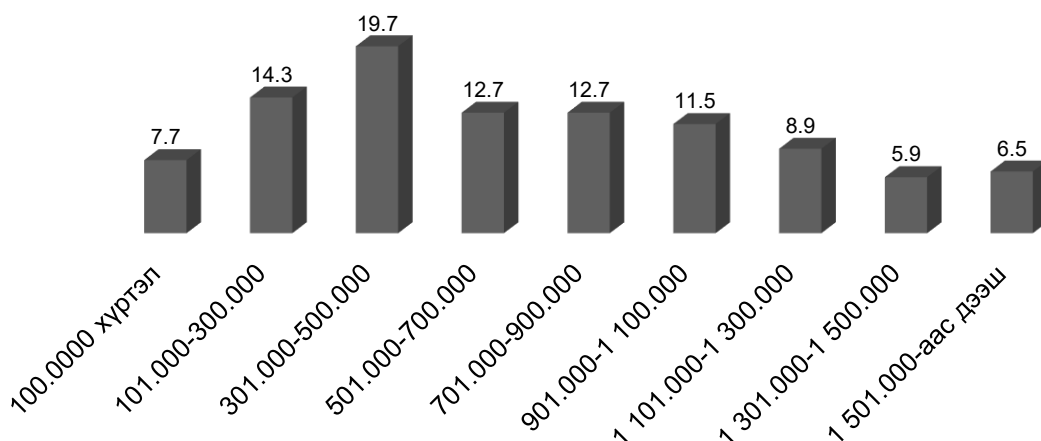
Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлтийн байдлыг авч үзэхэд төсвийн байгууллагад 17 хувь нь ажилладаг, 29.6 хувь нь хувиараа ямар нэг жижиг бизнес эрхэлдэг бол 4.3 хувь нь ямар нэг ажил эрхэлдэггүй байна.

Хүснэгт 25. Хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлт, хувиар

ажилгүй	тэтгэвэрт	хувиараа жижиг бизнес эрхэлдэг	хувийн хэвшлийн байгууллагад	малчин	төсвийн байгууллагад	гадаадад	байхгүй
14.8	1.3	24.1	28.4	2.3	22.7	2.5	3.9

Нийт хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлтийн байдлыг үзэхэд хувиараа жижиг бизнес эрхэлдэг 24.1 хувь, төсвийн байгууллагад 22.7 хувь нь ажилладаг бол ямар нэг ажил хийдэггүй 14.8 хувь байгаа нь өндөр хувьтай байна. Эцэг эхийн гадаадад ажиллаж байгаа хувь нь бараг адилхан 2.7 хувь байна.

Зураг 27. Өрхийн сарын орлого, хувиар



Нийт хүүхдүүдийн 67.1 хувь нь 900.0 мянга хүртэл төгрөгийн орлоготой гэр бүлд амьдарч байгаа ба 32.9 хувь нь сардаа 901.0 мянгаас дээш төгрөгийн орлоготой гэр бүлд амьдарч байна.

2.1.3. Дүгнэлт

СӨБ-д хамрагдаж буй хүүхдүүдийн хувьд:

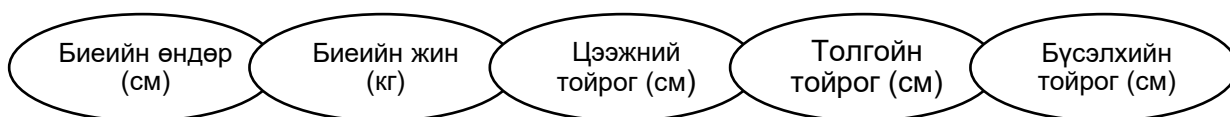
- Нийт хүүхдүүдийн 64.9 хувь нь 4-5 ам бүлтэй өрхөд амьдардаг байна.
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 11.1 хувь нь СӨБ -д эхний жилдээ хамрагдаж буй хүүхүүд, 74.7 хувь нь 2-3 дахь жилдээ хамрагдаж буй бол 14.2 хувь нь 4 дэх жилдээ хамрагдаж буй хүүхдүүд байна.

- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 50.7 хувь нь цэвэр бохир усны системд холбогдоогүй гэр хороололд, 39.2 хувь нь орон сууцанд амьдарч байна.
 - СӨБ-д хамрагдаж буй хүүхдүүдийн 82.9 хувь нь цэцэрлэгээсээ 500м–2 км зайтай газар амьдарч байна.
 - Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эхийн боловсролын түвшинг авч үзвэл 39.6 хувь нь бүрэн дунд, 50.0 хувь нь дээд боловсролтой, төсвийн байгууллагад 23.3 хувь нь, 0.3 хувь нь малчин байна.
 - Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эцгийн боловсролын түвшинг авч үзвэл 39.0 хувь нь бүрэн дунд, 67.0 хувь нь дээд боловсролтой, 22.9 хувь нь хувиараа жижиг бизнес эрхэлдэг, 34.4 хувь нь хувийн хэвшилд, 13.2 хувь нь ямар нэг ажил эрхлээгүй байна.
 - Хүүхдүүдийн 11.8 хувь нь 1.500.000 аас дээш орлогтой гэр бүлд, 4.2 хувь нь 100.000-300.000 мянган төгрөгний сарын орлогтой гэр бүлд амьдарч байна.
 - Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн хувьд 82.3 хувь нь өөрийн санаа бодлоо хэл ярианы тусламжтай илэрхийлэх, 91.7 хувь нь сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних, 81.3 хувь нь өгсөн зааврын дагуу бие дааж ажиллах чадвартай, 69.8 хувь нь сонирхоод эхэлсэн зүйлээ дуустал хийх чадвартай, 82.3 хувь нь шүд гараа угаах дадалтай болсон, 90.6 хувь нь халбага, харандаа өөрөө барих чадвартай гэж эцэг эх, асран хамгаалагчид нь хариулсан байна. Бусад насанд энэ чадварууд нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй байна.
 - Бие бялдрын хөгжлийн хувьд саадыг давж гүйж харайх үйлдлийг 3 насны хүүхдүүдийн 78.1 хувь нь, 4 насны хүүхдүүдийн 85.4 хувь нь, 5 насны хүүхдүүдийн 83.3 хувь нь амжилттай хийж чадна гэж эцэг эх, асран хамгаалагчид нь хариулсан байна.
 - Эцэг эх болон асран хамгаалагчдын хариултаас судалгаанд оролцож буй хүүхдүүд бие даан танин мэдэхүйн даалгавар гүйцэтгэх болон бие бялдрын сорил гүйцэтгэх боломжтой гэж үзэж болох юм
21. ЕБС-д суралцаж буй хүүхдүүдийн хувьд:
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 50.4 хувь нь эмэгтэй, 49.6 хувь нь эрэгтэй байна.
 - Хүүхдүүдийн 61.4 хувь нь таваас дээш ам бүлтэй өрхөд амьдардаг байна.
 - Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 90.7 хувь нь гэртээ амьдарч байгаа бол таньдаг айл, хамаатан, эмээ өвөөгнийндөө 8.1 хувь нь сургуулийн дотуур байранд 1.2 хувь нь амьдарч байна.

- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 51.3 хувь нь цэвэр ус, халуун хүйтэн усанд холбогдоогүй гэр хороололд амьдарч байгаа бол нийт хүүхдүүдийн 32.5 хувь нь орон сууцанд амьдардаг байна.
- Нийт хүүхдүүдийн 25.9 хувь нь нийтийн тээврээр, 16.7 хувь нь хувийн унаагаар сургуульдаа хүргүүлдэг байна.
- Нийт хүүхдүүдийн 52.4 хувь нь спортын ямар нэг төрөлөөр хичээллэдэг буюу голчлон багийн спортоор хичээллэдэг байна.
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн боловсролын түвшин өндөр байна.
- Нийт хүүхдүүдийн 67.1 хувь нь 900,0 мянга хүртэл төгрөгийн орлоготой гэр бүлд амьдарч байна

2.2. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН БИЕ БЯЛДРЫН ӨСӨЛТ ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ

Хүний бие бялдрын хөгжлийг биеийн ерөнхий өсөлт хөгжил, бие бялдрын бэлтгэлжилтийн байдал гэсэн хоёр үндсэн хэлбэрээр авдаг. Бид энэхүү судалгаагаар хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийг биеийн өндөр, биеийн жин, толгойн болон цээжний тойрог хэмжих хэмжилтийн аргаар, бүсэлхийн тойрог; бэлтгэлжилтийг хурд, хүч, уян хатан, авхаалж самбаа, тэсвэрийн чанарыг хугацаагаар хэмжиж тодорхойлсон.



2.2.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн онцлог

Биеийн жин

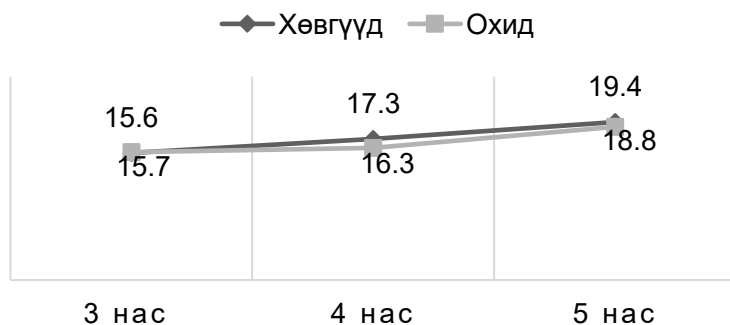
Хэмжих нэгж нь килограмм буюу (кг) бөгөөд хүүхдийг жинг хэмжигч багаж ашиглан хэмжилтийг 0.1 гр-ын нарийвчлалтай хийсэн.

Хүснэгт 26. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
3 нас	15.6	12.1	24.1	12.0	2.4
4 нас	17.3	11.5	24.0	12.5	2.2
5 нас	19.4	10.2	25.0	14.8	2.3
Охид					
3 нас	15.7	9.5	21.0	11.5	2.2
4 нас	16.3	6.9	20.4	13.5	1.4
5 нас	18.8	12.0	25.0	13.0	2.6

Гурван насанд охидын биеийн жингийн хамгийн бага үзүүлэлт 11.5кг, хамгийн өндөр үзүүлэлт 21.0 кг байна. Стандарт хазайлт 2.2 байна. Хөвгүүдийн хувьд хамгийн их үзүүлэлт 24.1 кг, хамгийн бага үзүүлэлт 12.0 кг байна.

Зураг 28. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн үзүүлэлт, кг (3-5 нас)



Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн биеийн жин нас нэмэгдэх тусам нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна. Энэ нь физиологийн өсөлтийн дагуу хөгжил явагдаж байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 27. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн индекс, насаар (3-5 нас)

	Хөвгүүд	БЖИ	Охид	БЖИ
3 нас	15.7	Хэвийн	15.8	Хэвийн
4 нас	15.2	Хэвийн	14.8	Хэвийн
5 нас	15.0	Хэвийн	14.8	Хэвийн

Биеийн жингийн индекс хэвийн байна.

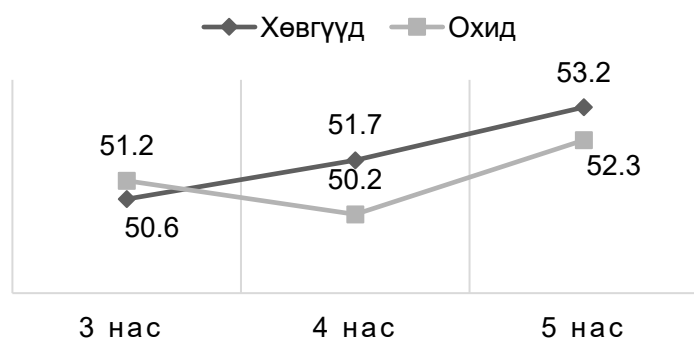
Бүсэлхийн тойрог

Хэмжих нэгж нь сантиметр (см) бөгөөд хэмжилтийг 0.1 см-ын нарийвчлалтай хийсэн.

Хүснэгт 28. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Нас	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
3 нас	50.646	12.0	46.0	58.0	2.7771
4 нас	51.740	12.0	47.0	59.0	2.9191
5 нас	53.229	17.5	46.0	63.5	3.2681
Охид					
3 нас	51.167	12.0	45.0	57.0	2.7969
4 нас	50.217	14.0	43.0	57.0	2.7898
5 нас	52.302	15.0	46.0	61.0	3.1382

Зураг 29. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог, см (3-5 нас)



Хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй байна. Охидын хувьд 4 насанд 1 см-ээр буурсан 5 насанд 2 см-ээр нэмэгдсэн байна.

Цээжний тойрог

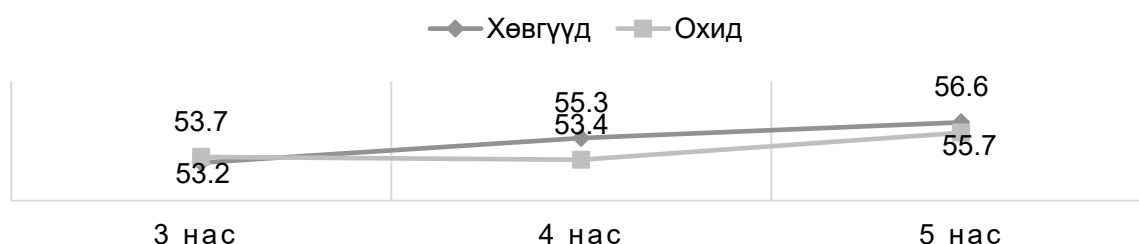
Хүүхдийн цээжний тойргийг хулдаасан метр ашиглан 1 мм-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжсэн.

Хүснэгт 29. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Нас	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
3 нас	53.192	13.0	47.0	60.0	2.4020
4 нас	55.250	10.0	50.0	60.0	2.4925
5 нас	56.573	11.0	51.0	62.0	2.4689
Охид					
3 нас	53.677	10.0	48.0	58.0	2.5275
4 нас	53.438	10.0	48.0	58.0	2.1354
5 нас	55.698	14.0	49.0	63.0	2.8727

Гурван насанд охидын цээжний тойрог хамгийн бага үзүүлэлт 50.3 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 58.0 см байна. Стандарт хазайлт 2.11 байна.

Хүснэгт 30. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойрог, насаар, см (3-5 нас)



Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн цээжний тойрог нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй байна.

Биеийн өндөр

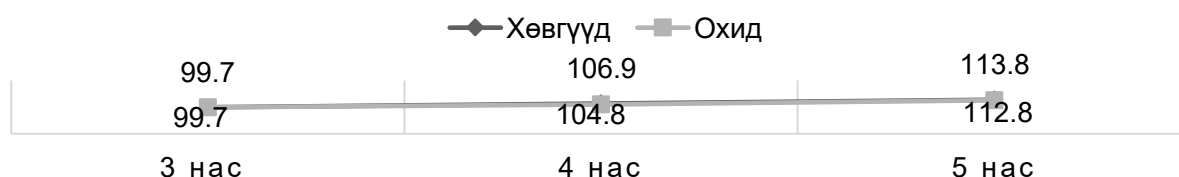
Хэмжих нэгж нь сантиметр буюу (см) бөгөөд хүүхдийг өндрийг өндөр хэмжигч багаж ашиглан хэмжилтийг 0.1 см-ийн нарийвчлалтай авсан.

Хүснэгт 31. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Нас	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
3 нас	99.7	23.7	93.0	116.7	4.7
4 нас	106.9	23.4	96.0	119.4	4.7
5 нас	113.8	14.5	106.0	120.5	3.7
Охид					
3 нас	99.7	20.7	90.0	110.7	4.3
4 нас	104.8	13.6	98.5	112.1	3.2
5 нас	112.8	17.7	105.5	123.2	4.4

Гурваас таван насанд охидын биеийн өндөр хамгийн бага үзүүлэлт 3 насанд 99.7 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 110.7 см байгаа бол 5 насанд 112.8 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 123.2 см байна.

Зураг 30. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлт, см (3-5 нас)



Гурваас таван насанд охидын биеийн өндөр 3-4 насанд 5.1 см, хөвгүүд 7.2 см, 4-5 насанд охид 8.0 см, хөвгүүд 6.9 см өссөн байна. Энэ нь физиологийн өсөлт хөгжлийн дагуу явагдаж байгааг харуулж байна.

Толгойн тойрог

Хүүхдийн толгойн тойргийг хулдаасан метр ашиглан хэмжсэн бөгөөд 1 мм-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжсэн.

Хүснэгт 32. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
<i>Нас</i>				<i>Хөвгүүд</i>	
3 нас	50.2	7.0	47.0	54.0	1.43392
4 нас	51.1	5.0	49.0	54.0	1.15772
5 нас	51.8	6.0	49.0	55.0	1.28824
				<i>Охид</i>	
3 нас	50.3	8.0	46.0	54.0	1.40675
4 нас	50.8	6.0	47.0	53.0	1.26529
5 нас	51.3	8.0	47.0	55.0	1.70998

Хүүхдүүдийн толгойн тойрогийн хэмжээ нас нэмэгдэх бүрд өссөн үзүүлэлттэй байна. Энэ насанд физиологийн өөрчлөлтүүд эрчимтэй явагддаг үе бөгөөд анатоми, физиологийн онцлогоос авч үзвэл: хүүхдийн тархины хэмжээ 5 насанд хүрхэд жингийн хувьд насанд хүрсэн хүнийхтэй бараг тэнцүү болж тархины мушгиралт ба ховилын хөгжил маш эрчимтэй явагддаг байна.

Зураг 31. Охид хөвгүүдийн толгойн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)



Хүүхдүүдийн толгойн тойрог нас нэмэгдэх тусам 1см-1.7 см-ээр нэмэгдсэн байна.

Дүгнэлт

Бие бялдрын хөгжлийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн хувьд: Биеийн өндөр, биеийн жин гэх мэт үзүүлэлтээс гадна хурд, хүч, авхаалж самбаа гэх мэт чанаруудын хөгжлийг хэмжилт хийж дундаж үзүүлэлт болон өсөлтийг хэмжиж үзлээ.

- Гурван насанд охидын биеийн жингийн хамгийн бага үзүүлэлт 11.5кг, хамгийн өндөр үзүүлэлт 21.0кг байна. Хөвгүүдийн хувьд хамгийн их үзүүлэлт 24.1 кг, хамгийн бага үзүүлэлэлт 12.0 кг байна.
- 3-5 насны хүүхдүүдийн биеийн жингийн индекс хувьд хэвийн хэмжээнд байна.

- Хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог охидын хувьд 4 насанд 1см ээр буурсан ч 5 насанд 2 см ээр нэмэгдсэн мөн цээжний тойрог нас нэмэгдэх тусам нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.
- Гурваас таван насанд охидын биеийн өндрийн хамгийн бага үзүүлэлт 3 насанд 99.7 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 110.7 см байгаа бол 5 насанд 112.8 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 123.2 см байна. Хүүхдүүдийн биеийн өндрийн үзүүлэлт харилцан ялгаа ихтэй байна.
- Хүүхдүүдийн толгойн тойрогийн хэмжээ нас нэмэгдэх бүрд өссөн үзүүлэлттэй байна. Энэ насанд физиологийн өөрчлөлтүүд эрчимтэй явагддаг үе бөгөөд анатоми, физиологийн онцлогоос авч үзвэл: 5 насанд хүүхдийн тархины хэмжээ жингийн хувьд насанд хүрсэн хүнийхтэй бараг тэнцүү болж, тархины мушгиралт, ховилын хөгжил эрчимтэй явагддаг байна.
- Хүүхдүүдийн тэнцвэрийн чанар нас нэмэгдэх тусам сайжирдаг ба 5 насанд нэг хөл дээрээ тэнцвэрээ олж хадгалан тогтвортой зогсож чаддаг болдог байна.

2.2.2 Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн онцлог

Охид, хөвгүүдийн бие бялдрын өсөлт, хөгжлийг судлан харьцуулж байх нь тэдний өсөлт, хөгжлийн хурдцыг тогтоохоос гадна тэдэнд тохирсон стандарт боловсруулах үндэслэл болдог.

Бие бялдрын хөгжлийг биеийн өндөр (см), биеийн жин (кг), толгойн тойрог (см), гарын атгах хүч (кг)-ний үзүүлэлтүүдээр хэмжив.

Биеийн өндөр (см)

Хүүхдийг зурагт тайван, номхон зогсоогоод шалнаас толгойн оройн цэг хүртэл 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

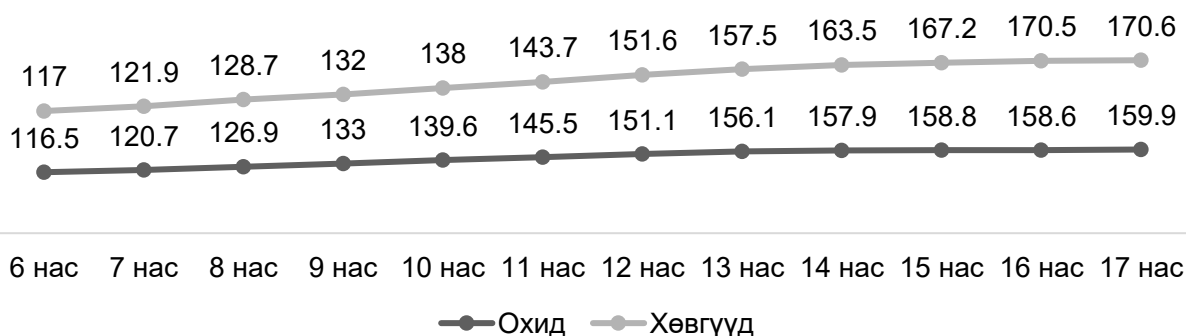
Хүснэгт 33. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)

	Mean	95% Confidence Interval for Mean		Median	Variance	Std. Deviation	Minimum	Maximum	Range	Std. Error
		Lower Bound	Upper Bound							
Охид										
6 нас	116.5	115.3	117.7	117.0	17.2	4.1	108.5	125.5	17.0	0.6
7 нас	120.7	119.3	122.1	120.8	23.2	4.8	109.1	128.1	19.0	0.7
8 нас	126.9	125.4	128.4	126.5	25.8	5.1	113.2	143.0	29.8	0.7
9 нас	133.0	130.9	135.1	132.8	52.4	7.2	113.8	146.4	32.6	1.0
10 нас	139.6	137.1	142.1	137.2	73.7	8.6	124.4	172.8	48.4	1.2
11 нас	145.5	143.1	147.9	147.8	65.3	8.1	126.0	161.0	35.0	1.2
12 нас	151.1	149.2	152.9	151.1	39.3	6.3	137.5	166.0	28.5	0.9
13 нас	156.1	154.6	157.6	156.0	26.8	5.2	143.8	168.0	24.2	0.7
14 нас	157.9	156.3	159.5	157.5	29.6	5.4	148.0	170.0	22.0	0.8

15 нас	158.8	157.2	160.3	159.1	27.6	5.3	145.9	168.8	22.9	0.8
16 нас	158.6	156.8	160.5	157.3	38.3	6.2	149.0	173.3	24.3	0.9
17 нас	159.9	158.0	161.7	158.5	40.7	6.4	146.5	176.4	29.9	0.9
Хөвгүүд										
6 нас	117.0	115.7	118.2	117.1	18.7	4.3	107.0	125.7	18.7	0.6
7 нас	121.9	120.4	123.4	121.7	27.5	5.2	110.0	139.4	29.4	0.8
8 нас	128.7	127.3	130.2	127.5	25.6	5.1	116.0	143.2	27.2	0.7
9 нас	132.0	130.3	133.7	131.2	33.5	5.8	118.1	143.6	25.5	0.8
10 нас	138.0	135.7	140.2	138.5	57.6	7.6	106.4	150.5	44.1	1.1
11 нас	143.7	141.7	145.7	142.0	47.8	6.9	131.0	159.0	28.0	1.0
12 нас	151.6	149.2	153.9	152.3	68.3	8.3	129.5	168.2	38.7	1.2
13 нас	157.5	155.0	160.0	157.6	73.6	8.6	141.5	174.7	33.2	1.2
14 нас	163.5	161.7	165.4	163.7	42.7	6.5	147.9	179.5	31.6	0.9
15 нас	167.2	165.4	169.1	167.0	40.1	6.3	148.6	178.0	29.4	0.9
16 нас	170.5	168.7	172.3	171.0	37.6	6.1	148.1	184.6	36.5	0.9
17 нас	170.6	168.4	172.8	170.8	57.5	7.6	148.0	187.9	39.9	1.1

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй 6-10 насны охидын хувьд 9-10 насанд 6.6 см-ээр болон нас тус бүрдээ 4.2 см-6.2 см нэмэгдсэн бол суурь боловсролын түвшинд 11-12 насанд 7.9-6 см өссөн үзүүлэлттэй байгаа нь хүйс болон насны хувьд физиологийн хөгжлийн дагуу яваглаж байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 32. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)



Биеийн өндрийн үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй байна.

Биеийн жин (кг)

Хүүхдийг жин дээр эгц, хөдөлгөөнгүй зогсоогоод 0.01 кг-ын нарийвчлалтайгаар хэмжсэн.

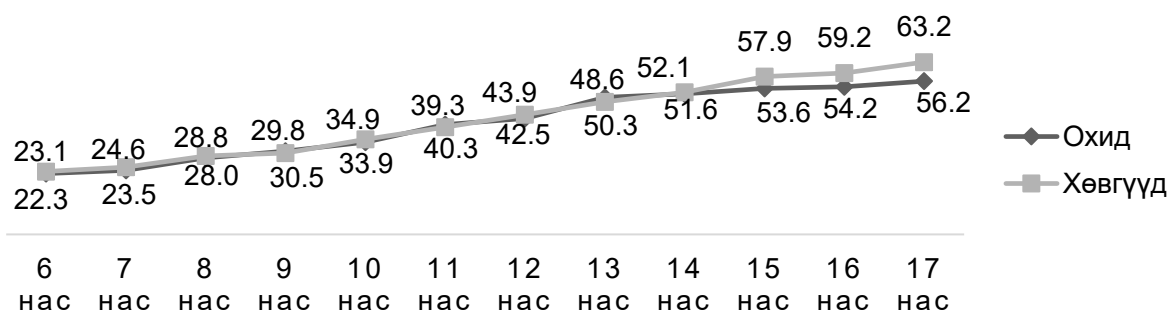
Хүснэгт 34. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Нас		6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Охид													
Mean		22.3	23.5	28.0	30.5	33.9	40.3	42.5	50.3	51.6	53.6	54.2	56.2
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	21.3	22.6	26.4	28.7	31.7	37.4	40.3	47.2	49.1	51.8	51.6	53.2
	Upper Bound	23.3	24.3	29.7	32.4	36.0	43.3	44.6	53.4	54.1	55.3	56.7	59.2
Median		21.6	23.1	26.7	29.0	33.2	38.4	41.5	49.3	50.4	52.7	53.6	54.8
Variance		12.2	8.9	32.9	40.4	56.6	101.6	52.2	113.0	73.5	36.0	73.0	106.2
Std. Deviation		3.5	3.0	5.7	6.4	7.5	10.1	7.2	10.6	8.6	6.0	8.5	10.3
Minimum		17.0	18.7	20.3	17.9	18.8	21.5	29.7	35.0	34.4	43.6	33.9	39.2
Maximum		32.7	30.5	44.2	60.2	51.2	72.8	61.8	90.4	79.4	66.7	81.4	84.0
Range		15.7	11.8	23.9	42.3	32.4	51.3	32.1	55.4	45.0	23.1	47.5	44.8
Interquartile Range		4.9	4.6	8.7	5.5	9.3	8.9	12.5	8.6	10.9	8.7	9.1	11.9

Хөвгүүд													
Mean		23.1	24.6	28.8	29.8	34.9	39.3	43.9	48.6	52.1	57.9	59.2	63.2
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	21.9	23.3	26.7	28.2	32.8	36.7	41.4	45.3	49.3	54.6	56.9	59.6
	Upper Bound	24.3	26.0	30.9	31.4	37.0	41.9	46.4	51.9	54.9	61.1	61.5	66.8
Median		22.4	23.6	26.4	28.4	34.2	36.5	42.8	45.5	51.0	55.2	58.3	59.7
Variance		17.4	22.4	52.7	29.7	53.8	81.7	74.6	130.9	94.5	125.1	65.5	154.5
Std. Deviation		4.2	4.7	7.3	5.4	7.3	9.0	8.6	11.4	9.7	11.2	8.1	12.4
Minimum		16.1	18.3	19.6	21.7	24.1	27.1	29.1	29.5	37.5	35.6	41.4	39.0
Maximum		43.6	42.4	63.7	43.3	55.1	72.8	69.0	77.5	78.3	96.0	86.2	102.7
Range		27.5	24.1	44.1	21.6	31.0	45.7	39.9	48.0	40.8	60.4	44.8	63.7

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй 6-10 насны охид, хөвгүүдийн биеийн жин ойролцоо үзүүлэлттэй байгаа охидын жин нас нэмэгдэх тусам 1.5 - 5.1 кг-аар нэмэгдсэн байна. Суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй 11-17 насанд охидын биеийн жин өмнөх наснаас 2.2 - 4 кг-аар нэмэгдсэн байна.

Зураг 33. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)



Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн биеийн жин нь нас нэмэгдэх тусам физиологийн онцлогийн дагуу өссөн үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 35. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн индекс, насны бүлгээр (6-17 нас)

Охид	6-7 нас	18.5-24.9	хэвийн жинтэй	8-17 нас	25-34.9	Таргалалтын 1.2-р зэрэг
Хөвгүүд	6-9 нас	18.5-24.10	хэвийн жинтэй	10-17 нас	25-34.10	Таргалалтын 1.2-р зэрэг

Биеийн жингийн индексийг жин багатай, хэвийн жинтэй, таргалалтын нэгдүгээр зэрэгтэй, тараглалтын хоёрдугаар зэрэгтэй, хэт тараглалттай гэсэн тоон үзүүлэлтээр үнэлдэг байна. Судалгаанд хамрагдсан 6-17 насны хүүхдүүдийн биеийн жингийн индексийг тооцож үзэхэд охид 8 наснаас, хөвгүүд 10 наснаас таргалалтын 1, 2-р зэрэгт гарч байгаа нь анхаарал татаж байна.

Цээжний тойрог (см)

Цээжний тойргийг хэмжихдээ хулдаасан эсвэл даавуун метр ашиглан хөвгүүдийн далны доод өнцөг, өвчүүний дундуур, хөхний товчийг дайруулан; охидын далны

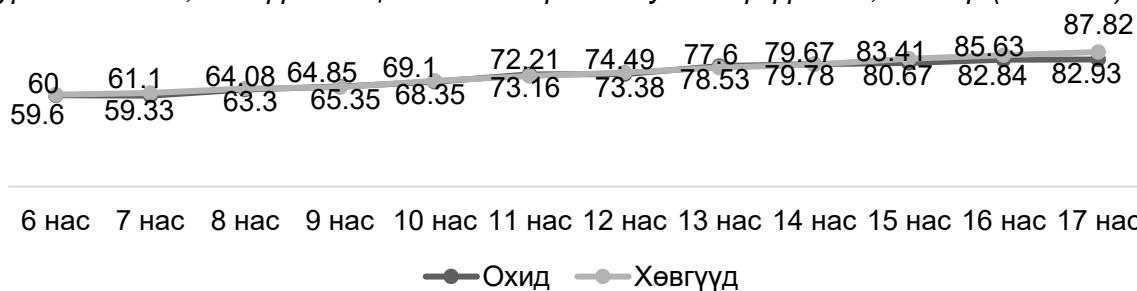
доод өнцөг, өвчүүний дундуур, хөхний дээд талаар дайруулан 0.01-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 36. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн статистик үзүүлэлтүүд (6-17 нас)

Statistic		6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
<i>Охид</i>													
Mean		59.60	59.33	63.30	65.35	68.35	73.16	73.38	78.53	79.78	80.67	82.84	82.93
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	58.51	58.25	61.65	63.68	66.47	70.68	71.15	76.31	77.70	78.84	81.34	81.31
	Upper Bound	60.68	60.42	64.96	67.01	70.24	75.63	75.61	80.75	81.86	82.49	84.34	84.54
Median		59.00	59.00	62.00	65.00	68.00	72.00	73.50	78.00	80.00	82.00	82.00	81.75
Variance		13.70	14.00	32.50	33.60	42.00	70.80	56.20	58.60	50.10	39.50	26.20	30.90
Std. Deviation		3.703	3.744	5.702	5.801	6.486	8.419	7.497	7.657	7.080	6.293	5.123	5.559
Minimum		54	53	55	54	56	61	55	57	56	59	70	74
Maximum		69	68	83	92	84	108	89	106	96	94	97	95
Range		15	15	28	38	28	47	34	49	40	35	27	21
<i>Хөвгүүд</i>													
Mean		60.00	61.10	64.08	64.85	69.10	72.21	74.49	77.60	79.67	83.41	85.63	87.82
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	59.13	59.64	62.39	63.42	67.38	69.70	72.29	75.39	77.76	81.38	84.28	85.71
	Upper Bound	60.88	62.57	65.78	66.29	70.83	74.72	76.69	79.82	81.58	85.45	86.99	89.93
Median		60.00	60.00	62.50	64.00	68.75	70.00	74.00	76.00	80.00	82.00	85.00	87.00
Variance		8.803	25.510	34.131	23.869	35.127	76.396	60.066	58.159	44.118	47.884	22.331	51.776
Std. Deviation		2.967	5.051	5.842	4.886	5.927	8.740	7.750	7.626	6.642	6.920	4.726	7.196
Minimum		54	53	58	57	59	57	55	65	68	71	73	71
Maximum		67	77	87	75	87	108	98	96	96	108	99	108
Range		13	24	29	18	28	51	43	31	28	37	26	37

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам өссөн байна. Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй 6-10 насны хүүхдүүдийн хувьд охидын цээжний тойрог 2.05 - 3 см-ээр, хөвгүүдийн цээжний тойрог 4.25-1.10 см-ээр нэмэгдсэн бол 11-14 наснаас охидын энэ үзүүлэлт 6.20-5.62 см-ээр, хөвгүүдийнх 1.81-4.3 см-ээр тус тус өссөн байна.

Зураг 34. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)



Хүүхдүүдийн цээжний тойрог физиологийн хөгжлийн дагуу өссөн үзүүлэлттэй энэ өсөлт биеийн өндрийн өсөлттэй холбоотой байна.

Бүсэлхийн тойрог (см)

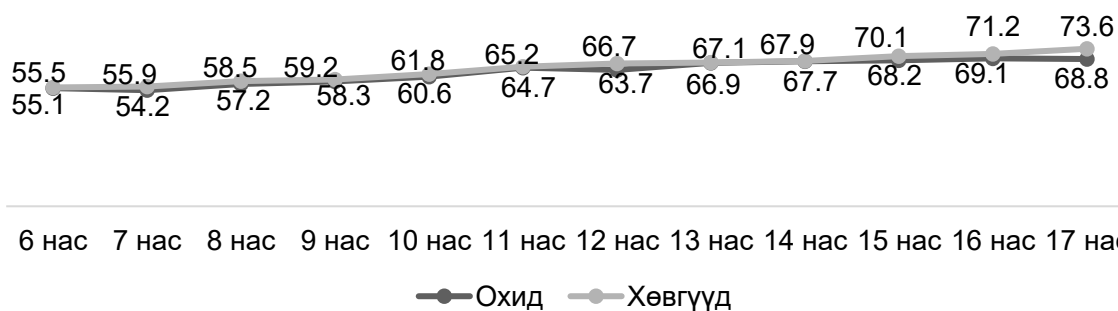
Бүсэлхийн тойргийг хэмжихдээ хулдаасан эсвэл даавуун метр ашиглан 0.01-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 37. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог статистик үзүүлэлтүүд (6-17 нас)

Statistic		6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
Охид													
Mean		55.1	54.2	57.2	58.3	60.6	64.7	63.7	66.9	67.7	68.2	69.1	68.8
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	53.1	53.2	55.3	56.8	58.8	61.8	61.9	64.8	65.7	66.9	67.3	66.7
	Upper Bound	57.2	55.3	59.0	59.9	62.4	67.6	65.6	69.1	69.8	69.5	70.9	71.0
Median		54.0	53.5	56.0	58.0	59.0	63.0	63.0	65.0	66.0	68.0	69.0	68.0
Variance		48.8	13.2	41.2	28.3	39.3	99.6	38.2	54.3	49.2	19.5	37.3	54.8
Std. Deviation		7.0	3.6	6.4	5.3	6.3	10.0	6.2	7.4	7.0	4.4	6.1	7.4
Minimum		48.0	47.0	47.0	50.0	49.0	52.0	53.0	57.0	56.0	60.0	54.0	60.0
Maximum		90.0	65.0	78.0	81.0	75.0	96.0	80.0	97.0	89.0	81.0	83.0	87.0
Range		42.0	18.0	31.0	31.0	26.0	44.0	27.0	40.0	33.0	21.0	29.0	27.0
Хөвгүүд													
Mean		55.5	55.9	58.5	59.2	61.8	65.2	66.7	67.1	67.9	70.1	71.2	73.6
	Std. Error	0.5	0.8	0.9	0.7	0.8	1.1	1.0	1.0	0.9	1.0	0.7	1.2
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	54.6	54.3	56.6	57.8	60.2	63.0	64.6	65.0	66.1	68.1	69.8	71.1
	Upper Bound	56.5	57.5	60.4	60.7	63.4	67.5	68.7	69.2	69.7	72.0	72.5	76.0
Median		55.0	55.0	56.5	58.0	61.5	64.0	65.0	66.0	67.0	68.0	71.0	72.0
Variance		10.8	31.1	43.0	25.1	30.1	62.6	51.4	52.3	38.7	44.1	23.1	70.9
Std. Deviation		3.3	5.6	6.6	5.0	5.5	7.9	7.2	7.2	6.2	6.6	4.8	8.4
Minimum		47.0	47.0	51.0	51.0	53.0	53.0	57.0	54.0	58.0	58.0	61.0	55.0
Maximum		62.0	72.0	83.0	70.0	82.0	96.0	88.0	87.0	85.0	94.0	87.0	96.0
Range		15.0	25.0	32.0	19.0	29.0	43.0	31.0	33.0	27.0	36.0	26.0	41.0

Хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог нас нэмэгдэх тусам 1.3-2.2 см-ээр өссөн үзүүлэлттэй бол охидын хувьд 9-10 насанд эрчимтэй 3.5-2.3 см, 12-13 насанд 3.2 см-ээр өссөн байгаа нь хамгийн өндөр үзүүлэлт байна.

Зураг 35. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн дундаж үзүүлэлт, см (6-17 нас)



Судалгаанд хамрагдсан хөвгүүд, охидын дундаж үзүүлэлт өссөн үзүүлэлттэй байна.

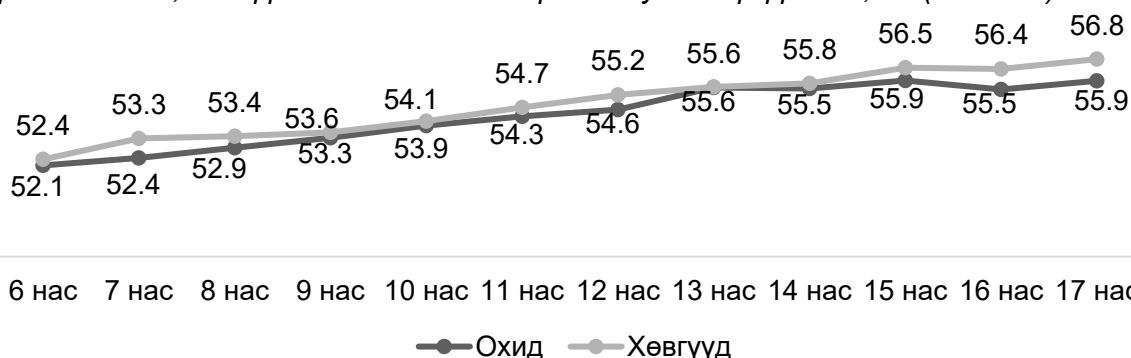
Толгойн тойрог (см)

Охид, хөвгүүдийг эгц зогсоож дагзны болон хөмсөгний төвгөр хэсгийг дайруулан хулдаасан болон даавуун метр ашиглан 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 38. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн статистик үзүүлэлтүүд, см (6-17 нас)

Statistic		6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
Охид													
Mean		52.1	52.4	52.9	53.3	53.9	54.3	54.6	55.6	55.5	55.9	55.5	55.9
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	51.7	52.0	52.5	52.8	53.5	53.7	54.1	55.2	55.0	55.4	55.0	55.4
	Upper Bound	52.5	52.9	53.3	53.8	54.2	54.8	55.0	56.0	56.0	56.3	55.9	56.3
Median		52.0	52.0	53.0	53.0	54.0	54.5	54.8	55.8	55.5	56.0	55.0	56.0
Variance		2.0	2.5	2.1	3.1	1.6	3.5	2.3	2.0	2.9	2.3	2.5	2.3
Std. Deviation		1.4	1.6	1.4	1.7	1.3	1.9	1.5	1.4	1.7	1.5	1.6	1.5
Minimum		50.0	49.5	50.0	50.0	50.0	49.0	51.0	52.0	51.0	53.5	52.0	53.0
Maximum		55.0	57.0	56.0	58.0	56.0	58.0	57.0	59.5	60.0	60.0	59.0	60.0
Range		5.0	7.5	6.0	8.0	6.0	9.0	6.0	7.5	9.0	6.5	7.0	7.0
Хөвгүүд													
Mean		52.4	53.3	53.4	53.6	54.1	54.7	55.2	55.6	55.8	56.5	56.4	56.8
	Std. Error	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	52.0	52.9	52.9	53.1	53.6	54.2	54.8	55.2	55.2	56.1	56.0	56.4
	Upper Bound	52.8	53.7	53.9	54.0	54.5	55.1	55.7	56.0	56.3	56.9	56.9	57.3
Median		52.0	53.0	53.0	54.0	54.0	54.8	55.0	55.0	56.0	56.8	56.8	57.0
Variance		1.9	2.1	3.1	2.6	2.5	2.5	2.3	1.7	3.5	1.9	2.4	2.7
Std. Deviation		1.4	1.5	1.8	1.6	1.6	1.6	1.5	1.3	1.9	1.4	1.5	1.6
Minimum		49.0	50.0	51.0	50.0	51.0	52.0	51.0	52.5	51.0	53.0	53.0	53.0
Maximum		55.0	56.0	59.0	57.0	58.0	58.0	60.0	58.0	59.0	59.0	60.0	61.0
Range		6.0	6.0	8.0	7.0	7.0	6.0	9.0	5.5	8.0	6.0	7.0	8.0

Зураг 36. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн дундаж үзүүлэлт, см (6-17 нас)



Толгойн тойргийн хэмжээ нас нэмэгдэх тусам аажмаар нэмэгдсэн байна. Охид, хөвгүүдийн хувьд толгойн тойргийн хэмжээ 0.4 - 0.5 см-ээр нэмэгджээ.

Гарын атгах хүч (кг)

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн баруун ба зүүн гарын атгах хүчийг 50-100 хүртэл кг заадаг тусгай багаж болох динамометрээр хэмжив.

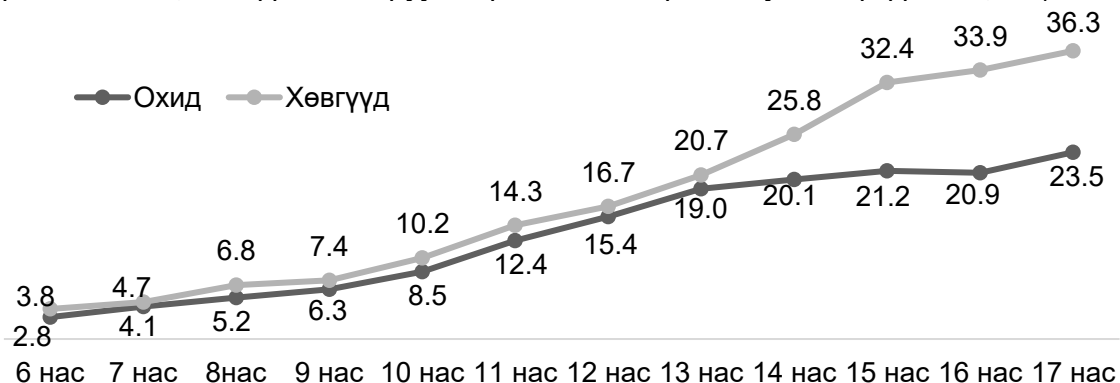
Хүснэгт 39. Охид, хөвгүүдийн баруун гарын атгах хүчний статистик үзүүлэлтүүд, кг (6-17 нас)

Statistic	6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
Охид												
Mean	2.8	4.1	5.2	6.3	8.5	12.4	15.4	19.0	20.1	21.2	20.9	23.5
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.2	3.5	4.6	5.6	7.3	11.2	14.3	17.3	18.7	19.4	22.0
	Upper Bound	3.4	4.8	5.9	7.0	9.7	13.6	16.6	20.6	21.6	23.0	25.1
Median	3.0	4.5	5.0	6.0	7.0	11.5	15.0	20.0	20.0	20.5	20.0	22.5
Variance	4.2	5.1	4.9	6.5	17.8	17.8	15.4	30.9	24.8	38.8	29.9	28.0
Std. Deviation	2.1	2.3	2.2	2.5	4.2	4.2	3.9	5.6	5.0	6.2	5.5	5.3
Minimum	0.0	0.0	0.0	1.0	2.0	5.0	8.0	5.0	6.0	7.0	10.0	14.0
Maximum	8.0	9.0	11.0	13.0	20.0	25.0	26.0	31.0	30.0	32.0	33.0	39.0
Range	8.0	9.0	11.0	12.0	18.0	20.0	18.0	26.0	24.0	25.0	23.0	25.0
Хөвгүүд												
Mean	3.8	4.7	6.8	7.4	10.2	14.3	16.7	20.7	25.8	32.4	33.9	36.3
Std. Error	0.3	0.3	0.4	0.4	0.6	0.6	0.6	1.0	1.0	1.3	1.5	1.1
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	3.1	4.0	6.1	6.7	8.9	13.1	15.5	18.6	23.8	29.8	31.0
	Upper Bound	4.5	5.3	7.5	8.1	11.5	15.6	18.0	22.8	27.9	34.9	36.8
Median	3.0	5.0	6.5	7.0	10.0	15.0	16.5	20.0	25.0	30.5	36.0	38.5
Variance	5.4	5.0	6.0	6.2	19.9	18.1	18.7	51.5	50.4	79.2	103.1	62.7
Std. Deviation	2.3	2.2	2.4	2.5	4.5	4.3	4.3	7.2	7.1	8.9	10.2	7.9
Minimum	0.0	1.0	1.0	3.0	3.0	0.0	6.0	5.0	15.0	14.0	7.0	19.0
Maximum	11.0	12.0	14.0	13.0	22.0	23.0	26.0	40.0	49.0	52.0	51.0	51.0
Range	11.0	11.0	13.0	10.0	19.0	23.0	20.0	35.0	34.0	38.0	44.0	32.0

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй 6-10 насны охидын баруун гарын атгах хүч нь аажим аажмаар 1.3-2.2 кг аар нэмэгдэж өссөн үзүүлэлттэй байна.

Суур боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын хувьд 11 -14 насанд 3.0-3.6 кг аар нас нэмэгдэх тусам атгах хүч нэмэгдсэн бол бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын хувьд 0.3-2.6 кг-аар нэмэгдсэн байна.Охидын хувьд нас нэмэгдэх тусам аажим нэмэгдсэн байна.

Зураг 37. Охид, хөвгүүдийн баруун гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт, кг (6-17 нас)



22. Нас нэмэгдэх тусам гарын атгах хүч нэмэгдсэн охидын хувьд 14 наснаас тогтворжсон хөвгүүдийн хувьд нас нэмэгдэх тусам атгах хүч нэмэгдсэн байна.

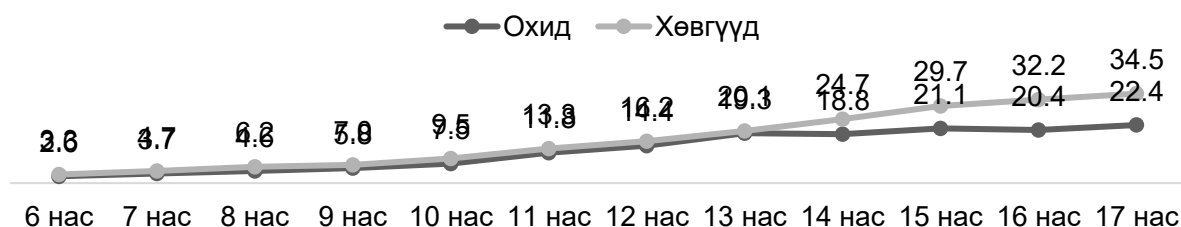
Хүснэгт 40. Охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний статистик үзүүлэлтүүд (6-17 нас)

		6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
Охид													
Mean		2.6	3.7	4.6	5.8	7.5	11.8	14.4	19.3	18.8	21.1	20.4	22.4
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.1	3.1	4.1	5.0	6.4	10.6	13.2	17.2	17.5	19.5	19.1	20.8
	Upper Bound	3.2	4.2	5.1	6.6	8.7	12.9	15.7	21.3	20.1	22.7	21.8	23.9
Median		3.0	4.0	5.0	5.0	6.5	10.0	14.5	20.0	20.0	20.5	20.0	21.0
Variance		3.5	3.5	3.0	8.6	16.2	15.9	17.6	48.3	19.8	29.6	21.6	28.4
Std. Deviation		1.9	1.9	1.7	2.9	4.0	4.0	4.2	7.0	4.5	5.4	4.6	5.3
Minimum		0.0	0.0	1.0	1.0	3.0	5.0	4.0	8.0	5.0	5.0	10.0	10.0
Maximum		9.0	8.0	7.0	12.0	20.0	20.0	23.0	51.0	30.0	32.0	33.0	38.0
Range		9.0	8.0	6.0	11.0	17.0	15.0	19.0	43.0	25.0	27.0	23.0	28.0
Хөвгүүд													
Mean		3.3	4.7	6.2	7.0	9.5	13.3	16.2	20.1	24.7	29.7	32.2	34.5
	Std. Error	0.3	0.3	0.4	0.4	0.7	0.6	0.6	0.9	1.0	1.2	1.4	1.1
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.7	4.0	5.5	6.2	8.2	12.0	15.0	18.4	22.7	27.4	29.3	32.3
	Upper Bound	3.9	5.3	6.9	7.7	10.9	14.6	17.3	21.9	26.7	32.1	35.1	36.6

	Bound												
Median	3.0	4.0	6.0	7.0	9.0	13.0	16.5	20.0	25.0	28.0	33.0	35.0	
Variance	4.4	5.3	6.0	6.6	21.8	20.6	16.5	35.9	48.7	65.2	101.2	55.9	
Std. Deviation	2.1	2.3	2.4	2.6	4.7	4.5	4.1	6.0	7.0	8.1	10.1	7.5	
Minimum	0.0	1.0	2.0	3.0	1.0	0.0	5.0	8.0	5.0	10.0	0.0	17.0	
Maximum	10.0	12.0	14.0	13.0	21.0	24.0	25.0	35.0	46.0	49.0	55.0	49.0	
Range	10.0	11.0	12.0	10.0	20.0	24.0	20.0	27.0	41.0	39.0	55.0	32.0	

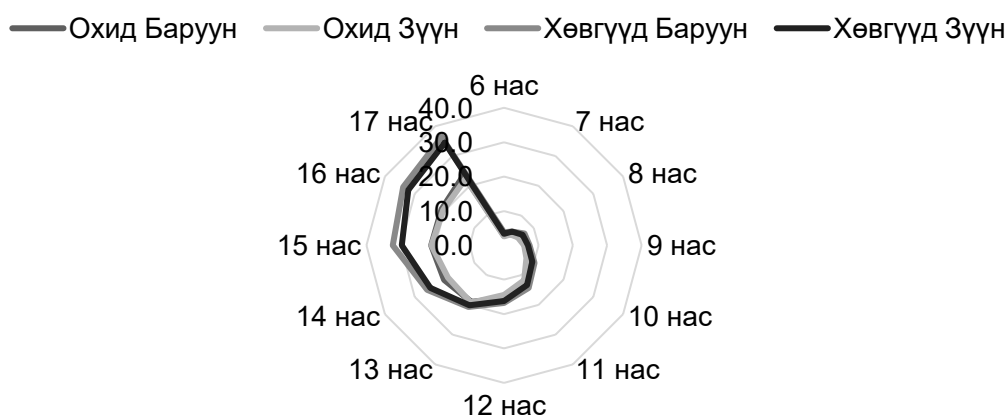
Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй 6-10 насны хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний 1.4 кг-2.5 кг аар нэмэгдсэн бол суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй хөвгүүдийн хувьд нас нэмэгдэх тусам 2.9 кг-4.6 кг аар нэмэгдсэн, бүрэн дунд боловсролын түвшинд 2.5 кг-2.3 кг аар нас нэмэгдэх тусам нэмэгдсэн байна. Нас нэмэгдэх тусам хөвгүүдийн атгах хүч нь хоорондоо ялгаа ихтэй байна.

Зураг 38. Охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт, кг (6-17 нас)



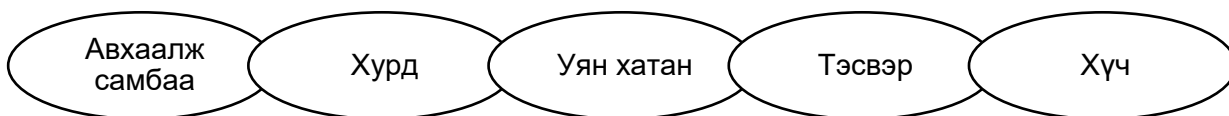
6-17 насны охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт аажмаар өсөж, 11 наснаас хөвгүүдийн гарын атгах хүч аажмаар өссөн бол охидын гарын атгах хүч 14 наснаас тогтворжсон байна.

Зураг 39. Охид, хөвгүүдийн баруун, зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт (6-17 нас)



Хөвгүүдийн хувьд баруун гарын атгах хүч нь зүүн гарын атгах хүчнээс бага зэрэг илүү, охидын хувьд баруун, зүүн гарын атгах хүч бараг адил үзүүлэлттэй байна.

2.2.3. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн онцлог

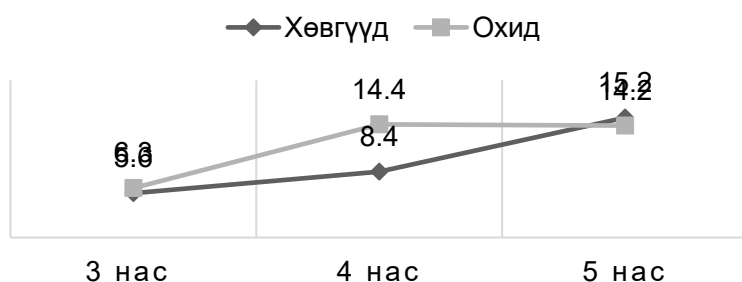


Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн онцлогт тохирсон сорилоор хэмжилт хийлээ.

Хүснэгт 41. Охид, хөвгүүдийн тэнцвэрийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Нас	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
<i>Хөвгүүд</i>					
3 нас	5.6	50.2	0.4	50.55	8.12
4 нас	8.4	39.7	0.0	39.72	7.55
5 нас	15.2	58.1	0.1	58.21	15.27
<i>Охид</i>					
3 нас	6.3	52.3	0.0	52.32	9.54
4 нас	14.4	52.2	1.0	53.18	14.98
5 нас	14.2	59.3	0.7	60.00	13.61

Зураг 40. Охид, хөвгүүдийн тэнцвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (3-5 нас)



Хүүхдүүдийн тэнцвэрийн чанар нас нэмэгдэх тусам сайжирдаг ба 5 насанд нэг хөл дээрээ тэнцвэрээ олж хадгалан тогтвортой зогсож чаддаг болдог байна.

23.

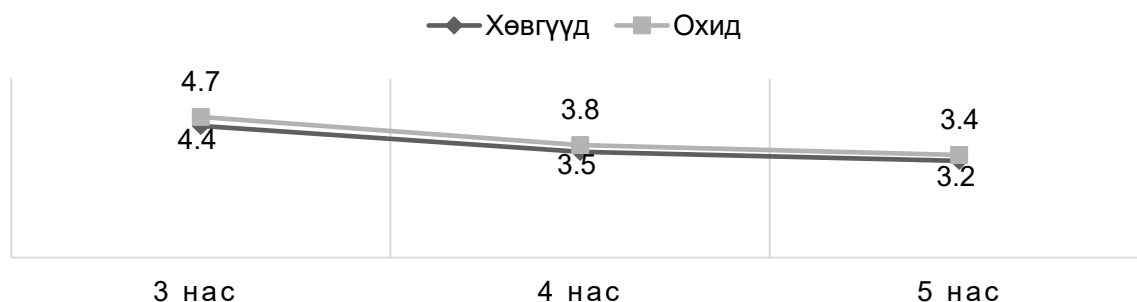
Хурд (сек)

Хүүхдүүдийн хурдыг 10 м гүйлгэж хугацааг 0.01 сек-ын нарийвчлалтай хэмжсэн.

Хүснэгт 42. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын статистик үзүүлэлт, сек (3-5 нас)

	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
<i>Хөвгүүд</i>					
3 нас	4.41	5.35	2.65	8.00	1.01
4 нас	3.54	2.00	2.66	4.66	0.51
5 нас	3.24	3.82	2.56	6.38	0.70
<i>Охид</i>					
3 нас	4.71	3.92	3.07	6.99	0.99
4 нас	3.77	1.95	2.96	4.91	0.47
5 нас	3.43	1.53	2.85	4.38	0.37

Зураг 41. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (3-5 нас)



Хүүхдүүдийн хурд нас нэмэгдэх тусам сайжирсан үзүүлэлттэй байна.

Уян хатан (см)

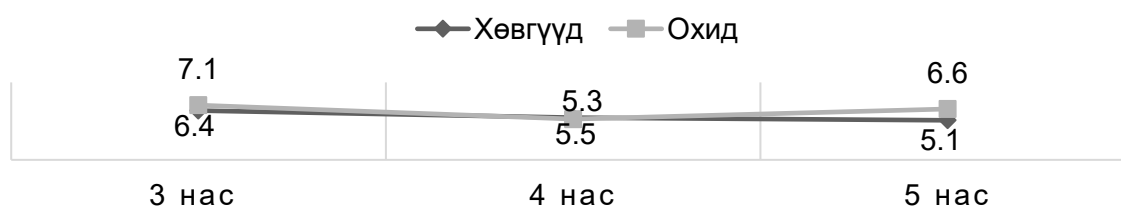
Уян хатан чанарыг суугаа байдлаас бөхийлтөөр авсан ба см-ийн нарийвлалтайгаар хэмжсэн.

Хүснэгт 43. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын статистик үзүүлэлт, см (3-5 нас)

	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
3 нас	6.4	13.0	0.0	13.0	2.8
4 нас	5.5	18.0	-6.0	12.0	3.2
5 нас	5.1	15.0	-3.0	12.0	3.4
Охид					
3 нас	7.1	13.2	1.0	14.2	2.7
4 нас	5.3	10.1	0.0	10.1	3.0
5 нас	6.6	23.0	-7.0	16.0	4.0

Хүүхдүүдийн уян хатан чанар ялгаатай байна. Гурав, таван насны хөвгүүдийн хамгийн бага үзүүлэлт хасах үзүүлэлттэй байхад хамгийн их нь 19-12 см уян байгаа нь ялгаа ихтэй байгааг харуулж байна.

Зураг 42. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлт, см (3-5 нас)



Хүүхдүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлтээс хархад охидын уян хатан чанар нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй байна. Хөвгүүдийн уян хатан чанар 4 насанд бага зэрэг буурсан байна.

Тэсвэр (сек)

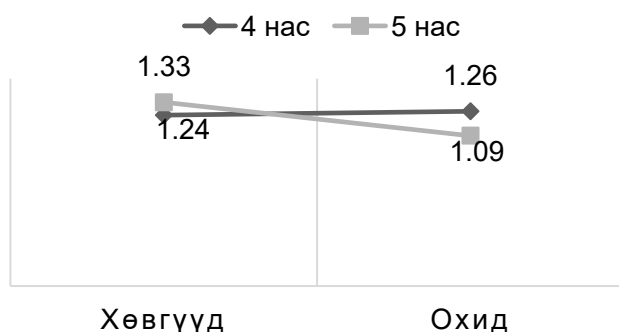
Хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанарыг насны онцлогын дагуу 4 ба 5 насны хүүхдүүдийг 200 м гүйлгэж гүйцэтгэлээр авлаа.

Хүснэгт 44. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын статистик үзүүлэлт, сек (4-5 нас)

	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
4 нас	74.2	43.0	103.0	60.0	9.1

5 нас	79.8	177.0	217.8	40.8	48.8
<i>Охид</i>					
4 нас	75.9	44.4	90.4	46.0	8.5
5 нас	65.2	34.8	80.5	45.7	8.7

Зураг 43. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (4-5 нас)



Тэсвэрийн үзүүлэлтийг насны онцлогын дагуу 3 насны хүүхдүүдээс аваагүй бөгөөд 4 насны хөвгүүдийн хувьд дунджаар 1.33 сек, 5 насны хөвгүүдийн хувьд 1.24 сек байгаа нь нас ахих тусам тэсвэрийн чанар сайжирсан байна. Харин охидын

хувьд тэсвэрийн чанар нас нэмэгдэхэд буурсан байдал ажиглагдлаа.

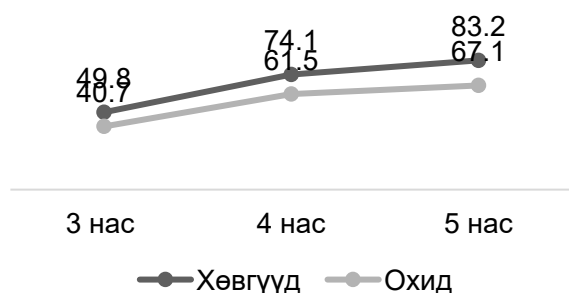
Хүч

Хүүхдүүдийн хүчний чанарыг хөлийн хүчний үзүүлэлтээр 3 удаа түлхэлттэй харайлгаж хамгийн хол харайсан үзүүлэлтээр хэмжиж авлаа.

Хүснэгт 45. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний статистик үзүүлэлт, см (3-5 нас)

	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
<i>Хөвгүүд</i>					
3 нас	49.8	57.0	22.0	79.0	13.8
4 нас	74.1	89.0	28.0	117.0	22.3
5 нас	83.2	94.0	36.0	130.0	22.3
<i>Охид</i>					
3 нас	40.7	56.0	10.0	66.0	14.3
4 нас	61.5	73.0	21.0	94.0	17.4
5 нас	67.1	76.0	27.0	103.0	21.5

Зураг 44. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний дундаж үзүүлэлт хүйсээр, см (3-5 нас)



Гурван насны хүүхдүүд дунджаар охид 40.7 см, хөвгүүд 49.8 см харайсан бол 4 насны охид 61.5 см, хөвгүүд 74.1 см, 5 насны охид 67.1 см, хөвгүүд 83.2 см харайсан нь нас нэмэгдэх тусам хөлийн хүч нэмэгдэж байгааг харуулж байна.

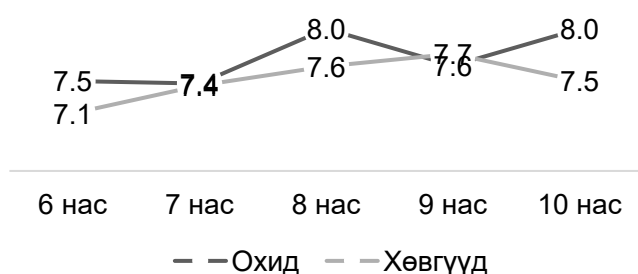
2.2.4. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн онцлог

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийг хурд (сек), хүч (удаа), уян хатан (см), авхаалж самбаа (сек) болон байрнаас уртад харайх буюу доод мөчдийн динамик хүч (см) гэсэн чанаруудаар авч үзэв.

Хурдны чанар (сек)

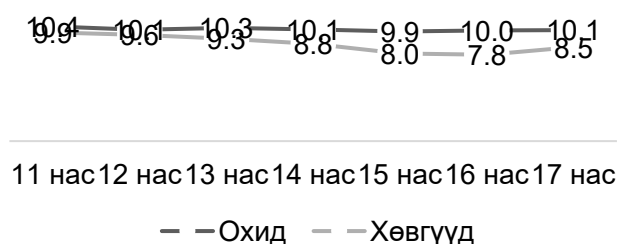
6-10 насны хүүхдүүдийг 30 м, 11-ээс дээш насны хүүхэд, залуучуудыг 50 метрийн зайд гүйлгэж хурдны чанарыг тодорхойлохдоо секундомерийн 0.01 сек-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Зураг 45. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (6-10 нас)



Хурдны чанарын дундаж үзүүлэлтээр 6-10 насны хүүхдүүдийн хурд 7 наснаас буурсан, 9-10 насанд хурд сайжирсан үзүүлэлттэй байна.

Зураг 46. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (11-17 нас)



Хурдны чанарын дундаж үзүүлэлтээр 11-17 насны охидын хурд тогтвортой, хөвгүүдийн хувьд 13 наснаас хурд сайжирсан байна. Охидын хурдны үзүүлэлт аль ч насанд тогтвортой байна.

Зураг 47. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (6-17 нас)



Хүүхдүүдийн хурдны чанар бага боловсролын түвшинд суралцаж буй хүүхдүүдийн хувьд жигд үзүүлэлттэй, суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй хүүхдүүдийн хурд нас нэмэгдэх тусам сайжирсан, бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй хүүхдүүдийн хувьд тогтвортой үзүүлэлттэй байна.

Хүчний чанар (удаа)

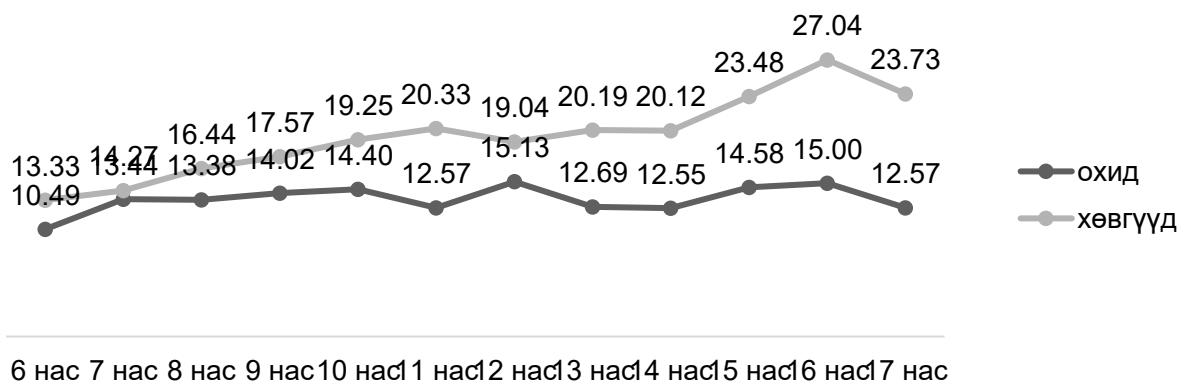
6-17 насны хүүхдүүдийг гар дээр нь сунгалгаж хүчний чанарыг тодорхойлов.

Хүснэгт 46. Охид, хөвгүүдийн гарын хүчний чанарын статистик үзүүлэлтүүд, удаа (6-17 нас)

Statistic	6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
Охид												
Mean	10.4	13.4	13.3	14.0	14.4	12.5	15.1	12.6	12.5	14.5	15.0	12.5
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	8.75	11.7	11.2	12.0	12.7	10.6	13.2	10.9	10.7	12.0	12.8
	Upper Bound	12.2	15.1	15.5	16.0	16.0	14.4	17.0	14.4	14.3	17.0	17.1
Median	10.0	13.5	14.5	14.0	14.0	14.0	15.5	12.5	11.0	13.5	14.0	11.0
Std. Deviation	5.94	5.83	7.38	7.03	5.77	6.48	6.33	6.05	6.15	8.58	7.47	8.24
Minimum	0.00	0.00	0.00	2.00	4.00	0.00	0.00	0.00	3.00	0.00	3.00	0.00
Maximum	21.0	28.0	30.0	28.0	27.0	26.0	28.0	22.0	28.0	40.0	37.0	31.0
Range	21.0	28.0	30.0	26.0	23.0	26.0	28.0	22.0	25.0	40.0	34.0	31.0
Хөвгүүд												
Mean	13.3	14.2	16.4	17.5	19.2	20.3	19.0	20.1	20.1	23.4	27.0	23.7
Std. Error	0.93	0.79	1.24	1.01	1.05	1.33	1.05	1.20	1.22	1.27	1.44	1.36
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	11.4	12.6	13.9	15.5	17.1	17.6	16.9	17.7	17.6	20.9	24.1
	Upper Bound	15.2	15.8	18.9	19.6	21.3	23.0	21.1	22.6	22.5	26.0	29.9
Median	13.5	14.0	18.0	18.0	19.0	21.0	19.0	21.0	19.0	22.0	29.0	23.5
Std. Deviation	6.43	5.50	8.61	6.93	7.31	9.34	7.43	8.31	8.52	8.60	9.75	9.19
Minimum	2.00	0.00	0.00	2.00	4.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	5.00	3.48
Maximum	30.0	28.0	30.0	34.0	40.0	40.0	35.0	35.0	40.0	40.0	41.0	40.0
Range	28.0	28.0	30.0	32.0	36.0	40.0	35.0	35.0	40.0	40.0	36.0	36.5

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй 6-10 насны хөвгүүд хамгийн ихдээ 30 - 40 удаа суниаж байхад нэг ч удаа суниаж чадаагүй хүүхдүүд ч байна. Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй 11-14 насны хүүхдүүд хамгийн ихдээ 35-40 удаа, хамгийн багадаа 0-1 удаа суниажээ. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж 15-17 насны хөвгүүд хамгийн ихдээ 36-40 удаа, хамгийн багадаа 0-5 удаа суниасан байна.

Зураг 48. Охид, хөвгүүдийн хүчний чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)



6 нас 7 нас 8 нас 9 нас 10 нас 11 нас 12 нас 13 нас 14 нас 15 нас 16 нас 17 нас

Охид, хөвгүүдийн хувьд гарын хүчний хөгжил харилцан адилгүй байна. Хөвгүүдийн гарын хүч нь 7-11 насанд нэмэгдсэн, 12-14 насанд тогтмолжсон, 15-16 насанд нэмэгдээд 16 наснаас буурсан байна. Охидын хувьд 7-10 насанд тогтмолжсон, 11 насанд буурсан, 13-16 насанд тогтмолжсон ч буцаад өссөн буурсан дүр зурагтай байна.

Уян хатны чанар (см)

Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарыг суугаа байдлаас бөхийлгөх аргаар авч, см (мм-ийн нарийвчлалтайгаар)-ээр хэмжиж, хөлийн улнаас урагш илүү хэмжээг (+) хөлийн уланд хүрэхгүй дутуу хэмжээг (-) гэж тэмдэглэв. Бөхийхөд хөлийг нугалахгүй, өвдгийг эгц шулуун байлгана.

Хүснэгт 47. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын статистик үзүүлэлтүүд, см (6-17 нас)

		6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
		<i>Охид</i>											
Mean		4.19	5.19	4.29	4.45	5.69	4.11	6.67	3.79	8.85	9.43	11.27	9.06
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.68	3.88	2.75	2.94	3.62	2.17	4.24	1.53	6.26	6.96	6.35	6.16
	Upper Bound	5.70	6.49	5.84	5.95	7.75	6.05	9.10	6.05	11.44	11.90	10.80	11.96
Median		5.00	5.00	5.00	4.00	6.00	5.00	7.50	5.50	9.00	10.50	9.00	8.00
Std. Deviation		5.14	4.50	5.32	5.24	7.12	6.61	8.18	7.79	8.83	8.51	7.57	9.99
Minimum		-14.00	-5.00	-9.00	-11.00	-15.00	-13.00	-15.00	-17.00	-14.00	-20.00	-15.00	-20.00
Maximum		15.00	15.00	19.00	15.00	22.00	16.00	20.00	20.00	27.00	26.00	25.00	30.00
Range		29.00	20.00	28.00	26.00	37.00	29.00	35.00	37.00	41.00	46.00	40.00	50.00
Std. Error		0.75	0.65	0.77	0.75	1.03	0.96	1.21	1.12	1.29	1.23	1.10	1.44
		<i>Хөвгүүд</i>											
Mean		3.81	2.94	2.67	1.49	2.54	2.92	3.10	1.90	4.73	5.46	8.57	7.42
	Std. Error	0.64	0.76	0.87	0.90	1.05	1.22	0.92	1.36	1.13	1.33	1.10	1.38
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.53	1.41	0.93	-0.32	0.43	0.47	1.25	-0.84	2.46	2.78	9.05	4.64
	Upper Bound	5.10	4.47	4.41	3.30	4.65	5.36	4.95	4.64	7.01	8.15	13.48	10.19
Median		4.00	3.00	3.00	3.00	4.00	3.00	3.00	3.00	5.00	6.00	11.00	7.00
Std. Deviation		4.42	5.26	5.99	6.16	7.27	8.51	6.50	9.44	7.91	9.24	7.70	9.55
Minimum		-5.00	-23.00	-15.00	-18.00	-19.00	-23.00	-13.00	-25.00	-13.00	-20.00	-8.00	-16.00

Maximum	15.0	10.0	13.0	12.0	17.0	16.0	16.0	22.0	21.0	21.0	29.0	28.0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Range	20.0	33.0	28.0	30.0	36.0	39.0	29.0	47.0	34.0	41.0	37.0	44.0
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

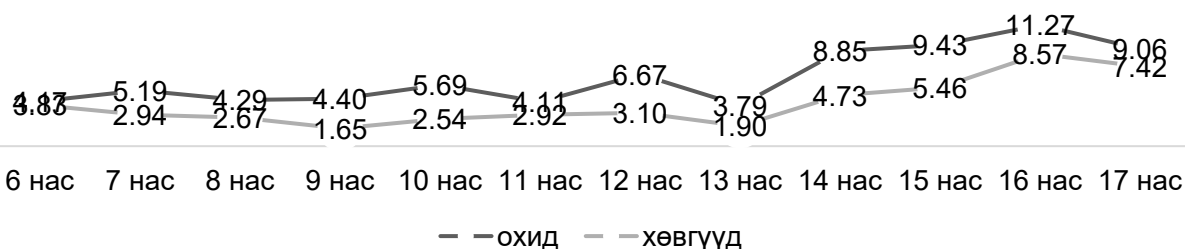
Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй 6-10 насны хөвгүүдийн хувьд уян хатан чанарын хамгийн бага үзүүлэлт -23 см (7 нас), хамгийн ихдээ 17 см (10 нас), охидын хувьд энэ чанарын хамгийн бага үзүүлэлт -15 см (10 нас), хамгийн ихдээ 19 см (8 нас) байна.

Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын уян хатан чанарын үзүүлэлт хамгийн багадаа -17 см (13 нас), хөвгүүдийн хамгийн бага үзүүлэлт -25 см (13 нас), хамгийн ихдээ 22 см (13 нас) байна.

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын уян хатан чанарын үзүүлэлт хамгийн багадаа -18 см (16 нас), хамгийн ихдээ 27 см (16 нас), хөвгүүдийн энэ чанарын үзүүлэлт хамгийн багадаа -13 см (16 нас), хамгийн өндөр үзүүлэлт нь 25.0 см (17 нас) байна.

Нийт хүүхдүүдийн 18.7 хувь нь уян биш буюу -1-25 см байгаа нь нийлээдгүй хувийг эзлэж байна. Хүүхдүүд уян биш байгаа нь сургалтын үйл ажиллагаагаар дэмжиж хөгжүүлэх шаардлагатай байна. Нийт хүүхдүүдийн 10 хувь нь 15-30 см маш уян үзүүлэлттэй байна.

Зураг 49. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлт, см (6-17 нас)



Судалгаанд хамрагдсан Улаанбаатар хотын охид, хөвгүүдийн уян хатны чанарын дундаж үзүүлэлт охидын хувьд 6-11 нас хүртэл тогтвортой байгаа ба 12-13 насанд буурсан 14-16 насанд нэмэгдсэн байна. Хөвгүүдийн хувьд 6-12 нас хүртэл тогтвортой байж, 12-13 насанд буурсан, 14-16 наснаас өссөн 16 насанд эргээд буурсан байна.

Авхаалж самбааны чанар (сек)

Судалгаанд хамрагдсан 6-17 насны охид, хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарыг 10 м-т гурван удаа хамгийн дээд хурдаар гүйлгэж, 0.1 секундын нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 48. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын статистик үзүүлэлтүүд, сек (6-17 нас)

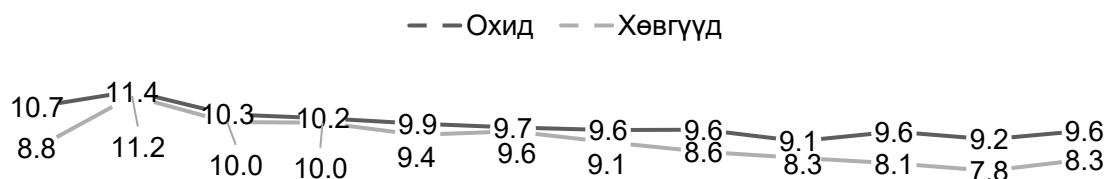
		6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
Охид													
Mean		10.7	11.4	10.3	10.2	9.9	9.7	9.6	9.6	9.1	9.6	9.2	9.6
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	9.3	10.5	10.0	9.9	9.7	9.5	9.4	9.4	8.9	9.2	9.0	8.7
	Upper Bound	12.1	12.3	10.7	10.5	10.2	10.0	9.9	9.9	9.4	9.9	9.4	10.5
Median		11.5	10.7	10.4	10.2	9.8	9.6	9.4	9.5	9.0	9.3	9.1	9.0
Std. Deviation		4.7	3.0	1.2	1.1	0.8	0.7	0.9	1.0	0.9	1.2	0.5	3.1
Minimum		0.0	9.2	8.1	7.6	8.5	8.6	8.1	7.7	7.7	7.8	8.3	7.8
Maximum		30.0	30.0	14.2	13.0	12.7	11.6	12.5	11.9	11.3	15.0	10.7	30.0
Range		30.0	20.8	6.1	5.4	4.2	3.0	4.4	4.1	3.7	7.2	2.4	22.2
Std. Error		0.7	0.4	0.2	0.2	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.4
Хөвгүүд													
Mean		8.8	11.2	10.0	10.0	9.4	9.6	9.1	8.6	8.3	8.1	7.8	8.3
	Std. Error	0.8	0.6	0.1	0.2	0.1	0.4	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.5
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	7.2	10.0	9.7	9.5	9.2	8.7	8.8	8.4	8.0	7.9	7.6	7.3
	Upper Bound	10.4	12.4	10.3	10.4	9.6	10.5	9.4	8.9	8.6	8.3	7.9	9.2
Median		10.2	10.2	10.0	9.4	9.3	8.9	9.0	8.5	8.3	8.0	7.8	7.8
Std. Deviation		5.5	4.0	0.9	1.5	0.8	3.1	1.0	0.8	1.0	0.7	0.6	3.3
Minimum		0.0	8.7	8.3	8.2	8.0	7.2	7.6	7.3	6.6	6.9	6.6	6.3
Maximum		30.0	30.0	12.6	14.3	11.7	30.0	13.1	11.1	13.8	10.5	9.1	30.0
Range		30.0	21.3	4.3	6.1	3.6	22.8	5.5	3.8	7.1	3.6	2.5	23.7

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын авхаалж самбаатай үзүүлэлт охидын хувьд хамгийн багадаа 7.6 сек (9 нас), хамгийн ихдээ 12.29 сек (8 нас), хөвгүүдийн хувьд хамгийн багадаа 6.52 сек (6 нас), хамгийн ихдээ 30.0 сек (6,7 нас) байна.

Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын авхаалж самбаатай чанарын үзүүлэлт хамгийн багадаа 7.7 сек (13,14 нас), хамгийн ихдээ 12.05 сек (12 нас), хөвгүүдийн хувьд багадаа 6.6 сек (14 нас), хамгийн ихдээ 30.0 сек (11 нас) байна.

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын авхаалж самбаатай чанарын үзүүлэлт хамгийн ихдээ 7.8 сек (16,17 нас), хамгийн ихдээ 22.2 сек (17 нас), хөвгүүдийн хувьд хамгийн багадаа 6.3 сек (17 нас), хамгийн ихдээ 30.0 сек (17 нас) байна.

Зураг 50. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбааны чанарын дундаж үзүүлэлт, сек (6-17 нас)



6 нас 7 нас 8 нас 9 нас 10 нас 11 нас 12 нас 13 нас 14 нас 15 нас 16 нас 17 нас

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн 8-17 насанд харьцангуй тогтвортой 0.9-0.14 секундээр хурд нэмэгдсэн байна.

Тэсвэрийн чанар (сек)

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарыг тодорхойлохдоо 6 настнуудыг 300 м, 7-14 настнуудыг 500 м, 15-17 насны хүүхдүүдийг 1000 м-т гүйлгэв.

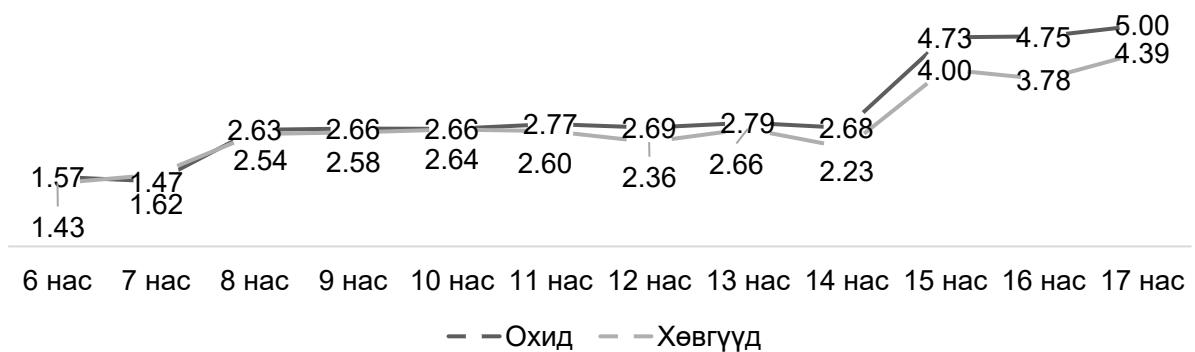
Хүснэгт 49. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын статистик үзүүлэлт, сек (6-17 нас)

		6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас
Охид													
Mean		94.2	88.2	158.	159.	159.	166.	161.	167.	160.	283.	284.	300.
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	87.7	76.6	151.	147.	145.	150.	148.	147.	146.	267.	269.	285.
	Upper Bound	100.	99.8	164.	171.	173.	181.	174.	188.	175.	299.	300.	314.
Median		97.7	77.0	154.	154.	148.	153.	148.	140.	146.	272.	280.	298.
Std. Deviation		21.9	40.0	23.6	41.7	48.5	53.4	44.6	70.4	49.8	54.9	52.6	51.0
Minimum		60.7	0.00	107.	0.00	0.00	93.1	92.5	107.	107.	207.	180.	176.
Maximum		160.	251.	224.	299.	295.	311.	294.	385.	330.	448.	397.	413.
Range		99.9	251.	117.	299.	295.	218.	201.	277.	222.	240.	216.	236.
Хөвгүүд													
Mean		85.7	97.4	152.	154.	158.	156.	141.	159.	134.	240.	226.	263.
	Std. Error	2.85	6.63	5.19	4.30	4.87	7.86	5.53	9.10	6.10	6.39	7.23	9.28
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	80.0	84.1	142.	146.	148.	140.	130.	141.	121.	227.	212.	244.
	Upper Bound	91.5	110.	163.	163.	168.	172.	152.	177.	146.	252.	241.	281.
Median		82.2	88.5	146.	149.	150.	138.	127.	146.	123.	232.	218.	242.

Std. Deviation	19.5 6	45.9 3	35.9 5	29.4 5	33.7 4	54.9 9	39.0 9	63.0 2	42.6 8	44.3 0	50.5 8	64.2 7
Minimum	58.9 0	48.9 5	106. 28	115. 83	111. 38	91.0 2	101. 76	93.2 0	95.6 3	124. 69	120. 57	180. 30
Maximum	161. 11	253. 40	310. 73	210. 04	245. 33	342. 02	294. 25	318. 48	308. 31	338. 23	384. 14	400. 29
Range	102. 21	204. 45	204. 45	94.2 1	133. 95	251. 00	192. 49	225. 28	212. 68	213. 54	263. 57	219. 99

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй хүүхдүүдийн насны онцлогоос хамааран тэсвэрийн чанарыг үзүүлэлтийг 6 настнуудыг 300 м, 7-14 настнуудыг 500 м, 15-18 насны хүүхэд, залуучуудыг 1000 м-т гүйлгэж гүйцэтгэлийг секундээр хэмжив. Судалгаанд хамрагдсан 6 насны охидын хувьд хамгийн бага үзүүлэлт 60.78 сек (6 нас), хамгийн ихдээ 160.72 сек (6 нас), 7-14 насны хөвгүүдийн хувьд хамгийн багадаа 92.58 сек (12 нас), хамгийн ихдээ 448.04 сек (15 нас) байна.

Зураг 51. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, мин (6-17 нас)



Судалгаанд хамрагдсан хүүхүүдийн тэсвэрийн чанар 8-14 насанд тогтвортой үзүүлэлттэй, 15-17 насанд үзүүлэлт буурсан, 15-17 насанд охидын хурд удааширсан, хөвгүүдийн хувьд хурд нэмэгдсэн ч буурсан байна.

Хөлийн хүч (см)

Гарааны шугам дээр хөлд нь бага зэргийн зайтай зогсоож, хөлөө бага зэрэг нугалаад урагш бөхийсөн байдлаас гараа урагш, хойш саваад аль болох хол зайд харайлгаж сорилыг авав. Хүүхдүүдийг 3 удаа харайлгаж, дундаж амжилтыг нь тооцон 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар тэмдэглэв.

Хүснэгт 50. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний статистик үзүүлэлтүүд, см (6-17 нас)

	6 нас	7 нас	8 нас	9 нас	10 нас	11 нас	12 нас	13 нас	14 нас	15 нас	16 нас	17 нас	
Охид													
Mean	86.8	106.1	112.4	116.8	125.6	133.5	145.0	146.4	151.2	147.1	148.5	148.4	
Std. Error	2.4	2.7	3.0	3.5	2.5	2.8	2.2	3.0	2.8	3.0	3.4	2.7	
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	82.0	100.6	106.4	109.8	120.5	127.8	140.6	140.3	145.6	141.2	141.6	143.0

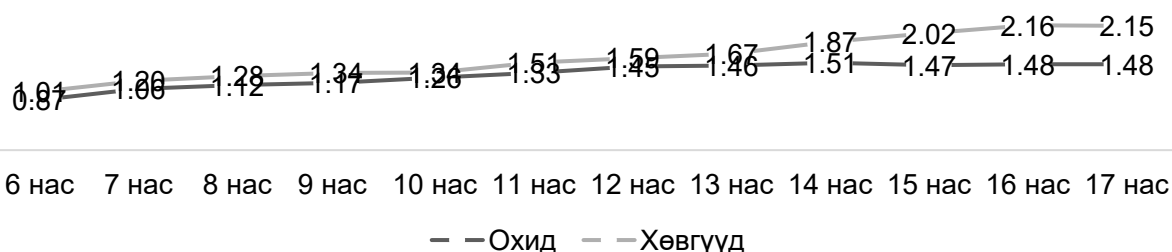
	Upper Bound	91.5	111.6	118.4	123.7	130.6	139.2	149.5	152.4	156.9	153.1	155.4	153.9
Median		87.0	102.0	115.5	115.0	125.5	134.0	145.0	147.0	147.0	146.5	147.0	148.0
Std. Deviation		16.1	18.9	20.6	24.2	17.3	19.5	14.8	20.9	19.1	20.4	23.5	18.7
Minimum		52.0	68.0	45.0	72.0	90.0	90.0	113.0	100.0	110.0	95.0	102.0	110.0
Maximum		121.0	160.0	193.0	185.0	164.0	178.0	175.0	185.0	195.0	191.0	205.0	190.0
Range		69.0	92.0	148.0	113.0	74.0	88.0	62.0	85.0	85.0	96.0	103.0	80.0
Хөвгүүд													
Mean		101.2	119.9	128.3	133.7	134.5	151.3	159.3	166.8	187.4	202.4	216.1	215.0
	Std. Error	2.8	3.3	2.5	2.6	3.9	3.3	3.1	3.1	3.7	3.6	2.9	4.0
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	95.6	113.3	123.2	128.5	126.6	144.7	153.2	160.7	180.0	195.1	210.2	207.0
	Upper Bound	106.9	126.5	133.4	139.0	142.4	157.8	165.5	172.9	194.9	209.6	222.0	223.0
Median		103.0	118.5	127.5	136.0	136.5	151.0	161.0	170.0	188.0	205.5	221.0	216.0
Std. Deviation		19.4	22.7	17.6	17.8	27.3	22.8	21.8	21.1	25.9	25.1	20.4	27.5
Minimum		47.0	75.0	90.0	90.0	24.0	100.0	118.0	111.0	95.0	146.0	152.0	134.0
Maximum		130.0	199.0	163.0	170.0	182.0	193.0	201.0	200.0	260.0	270.0	250.0	280.0
Range		83.0	124.0	73.0	80.0	158.0	93.0	83.0	89.0	165.0	124.0	98.0	146.0

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй хөвгүүдийн хувьд харайсан хамгийн өндөр үзүүлэлт 199.0 см (2 нас), бага үзүүлэлт 47.0 см (6 нас) байна.

Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын хувьд хамгийн өндөр үзүүлэлт 185.0 см (14 нас), хөвгүүдийн хувьд 201 см (12 нас) байна.

Бүрэн дунд боловсролын насны буюу 15-17 насны охидын үзүүлэлт хамгийн өндөр үзүүлэлт 205 см (16 нас), хөвгүүдийн 270 см (15 нас) байна.

Зураг 52. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний дундаж үзүүлэлт, м (6-17 нас)



Хөвгүүдийн доод мөчдийн динамик чанарын буюу хөлийн хүч нас нэмэгдэх тусам өссөн байна. Хүүхдүүдийн доод мөчдийн динамик хүч бага багаар нас нэмэгдэх тусам нэмэгдсэн ба харьцангуй тогтвортой байна.

Хүснэгт 51. Хүчин зүйлийн хамаарал

	Орой унтдаг цаг	Багшийн өгсөн гэрийн даалгавар	Спортоор хичээллэдэг эсэх
Хүч	.109**	.130**	.198**
Хөлийн хүч	.357**	.298**	.360**
Тэсвэр	.291**	.263**	.138**
Толгойн тойрог	.315**	.272**	.247**
Биеийн жин	.403**	.311**	.282**
Биеийн өндөр	.435**	.362**	.337**
Цээжний тойрог	.393**	.305**	.255**
Бүсэлхийн тойрог	.302**	.249**	.206**
Гарын атгах хүч (баруун)	.415**	.310**	.264**
Гарын атгах хүч (зүүн)	.430**	.306**	.272**

6-17 насны охид, хөвгүүдийн унтдаг цаг нь биеийн жин ($r=403^{**}$, $p<0.01$), биеийн өндөр ($r=435^{**}$, $p<0.01$), цээжний тойрог ($r=393^{**}$, $p<0.01$), баруун гарын атгах хүч ($r=415^{**}$, $p<0.01$), зүүн гарын атгах хүч ($r=430^{**}$, $p<0.01$) болон хөлийн хүч ($r=357^{**}$, $p<0.01$)-тай холбоотой байна. Хүүхдүүд эрт унтах тусам биеийн өндөр, жин нэмэгддэг ба тэсвэрийн чанар нэмэгддэг байна.

Спортоор хичээллэдэг эсэх нь тэдний биеийн жин ($r=247^{**}$, $p<0.01$), биеийн өндөр ($r=337^{**}$, $p<0.01$), баруун гарын атгах хүч ($r=264^{**}$, $p<0.01$) болон зүүн гарын атгах хүч ($r=272^{**}$, $p<0.01$) -тэй холбоотой байна. Мөн хөлийн хүч ($r=360^{**}$, $p<0.01$), хүчний чанар ($r=360^{**}$, $p<0.01$), тэсвэрийн чанартай сул ($r=138^{**}$, $p<0.01$) хамааралтай байна. Спортоор хичээллэх нь бие бялдрын хөгжлийг сайжруулдаг байна.

Хүснэгт 52. Бие бялдрын үзүүлэлтүүдийн харилцан хамаарал

	Авхаалж самбаа	Хүч	Хөлийн хүч	Тэсвэр	Толгойн тойрог	Биеийн жин	Биеийн өндөр	Цээжний тойрог	Бүсэлхийн тойрог	Гарын атгах хүч	Гарын атгах хүч
Хурд	.112**	-.208**		.275**	.295**	.357**	.334**	.361**	.354**	.231**	.243**
Уян хатан		.143**	.200**	.136**		.167**	.160**	.161**		.225**	.233**
Авхаалж самбаа	1	-.176**	-.362**	-.116**	-.168**	-.211**	-.280**	-.197**	-.138**	-.302**	-.293**
Хүч		1	.483**		.134**	.128**	.223**	.143**		.333**	.330**
Хөлийн хүч			1	.363**	.492**	.597**	.737**	.578**	.437**	.768**	.771**
Тэсвэр				1	.410**	.569**	.554**	.546**	.458**	.476**	.487**
Толгойн тойрог					1	.752**	.716**	.727**	.676**	.633**	.624**
Биеийн жин						1	.894**	.945**	.870**	.791**	.786**
Биеийн өндөр							1	.843**	.705**	.832**	.832**
Цээжний тойрог								1	.873**	.759**	.752**
Бүсэлхийн тойрог									1	.627**	.611**

Гарын атгах хүч (баруун)	1	.955**
--------------------------	---	--------

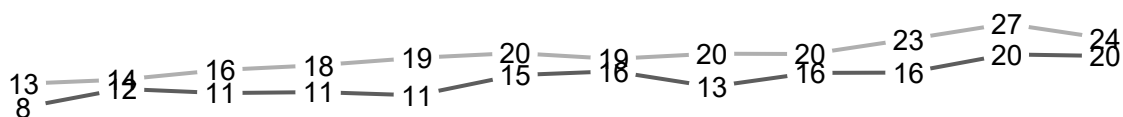
Бие бялдрын ерөнхий хөгжил ба бие бялдрын бэлтгэлжилтийн үзүүлэлтүүд хоорондоо харилцан хамааралтай хөгждөг байна.

Хүснэгт 53. Судалгаа 1 ба судалгаа 2 ын бие бялдрын үзүүлэлтийн ялгаатай байдал
ANOVA Table

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Хүч	35663.2	47.0	758.8	12.9	0.000
Хөлийн хүч	1780329.3	47.0	37879.3	51.4	0.000
Хурд	1963.5	47.0	41.8	16.9	0.000
Уян хатан	13298.1	47.0	282.9	5.7	0.000
Авхаалж самбаа	1960.1	47.0	41.7	9.9	0.000
Тэсвэр	5914711.9	47.0	125844.9	33.7	0.000
Толгойн тойрог	4775.1	47.0	101.6	29.8	0.000
Биеийн жин	310335.4	47.0	6602.9	109.6	0.000
Биеийн өндөр	546007.3	47.0	11617.2	256.5	0.000
Цээжний тойрог	148576.3	47.0	3161.2	82.4	0.000
Бүсэлхийн тойрог	61959.1	47.0	1318.3	30.9	0.000
Гарын атгах хүч	167720.4	47.0	3568.5	118.9	0.000
Гарын атгах хүч (зүүн)	145492.1	47.0	3095.6	119.1	0.000
Гараа чихэнд хүргэх	19.0	20.0	1.0	17.4	0.000

Судалгаа 1 ба судалгаа 2 хувьд ялгаатай үзүүлэлтүүд байгаа нь ажиглагдлаа.

Зураг 53. Хүчний чанарын судалгаа 1 ба 2 ийн харьцуулсан байдал, хөвгүүд (6-17 нас)

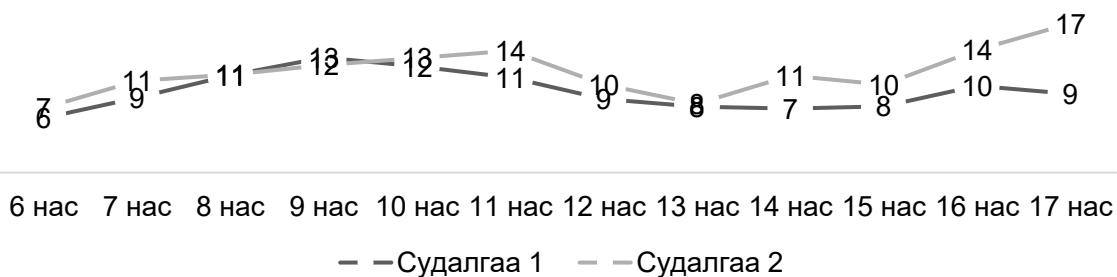


6 нас 7 нас 8 нас 9 нас 10 нас 11 нас 12 нас 13 нас 14 нас 15 нас 16 нас 17 нас

— — Судалгаа 1 - - Судалгаа 2

Судалгаа 2-г хүүхдүүдийн хүчний чанар буюу суниалт 4 жилийн өмнөх судалгаанаас нас нэмэгдэх тусам дунджаар 6-9-өөр нэмэгдсэн ба 17 насанд суниалтын дундаж тоо 12-оор нэмэгдсэн байна.

Зураг 54. Хүчний чанарын судалгаа 1 ба 2-ын харьцуулсан байдал, охид (6-17 нас)



Судалгаа 2 - т охидын хүчний чанар буюу сунналт 4 жилийн өмнөх судалгаанаас 6-10 насанд 3-2 оор нэмэгдсэн ба 11 насанд, 14 насанд 16 насанд дундаж үзүүлэлт бараг адилхан байна. Харин 17 насанд сунналтын тоо дунжаар 4-өөр нэмэгдсэн байна.

2.2.5. Дүгнэлт

3-17 насны хүүхдүүдийн бие бялдрын хөгжлийн онцлог

Бие бялдрын хөгжлийн бие бялдрын ерөнхий хөгжил, бие бялдрын бэлтгэлжилтийн үзүүлэлтийг биеийн өндөр, биеийн жин гэх мэт үзүүлэлтээс гадна хурд, хүч, авхаалж самбаа гэх мэт чанаруудын хөгжлийг хэмжилт хийж, дундаж үзүүлэлт болон өсөлтийг хэмжив.

- Гурван насанд охидын биеийн жингийн хамгийн бага үзүүлэлт 11.5 кг, хамгийн өндөр үзүүлэлт 21.0 кг байна. Хөвгүүдийн хувьд хамгийн их үзүүлэлт 24.1 кг, хамгийн бага үзүүлэлт 12.0 кг байна.
- 3-5 насны хүүхдүүдийн биеийн жингийн индекс хувьд хэвийн хэмжээнд байна.
- Бүсэлхийн тойрог охидын хувьд 4 насанд 1 см-ээр буурсан ч 5 насанд 2 см-ээр нэмэгдсэн мөн цээжний тойрог нас нэмэгдэх тусам нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.
- Гурваас таван насанд охидын биеийн өндөрийн хамгийн бага үзүүлэлт 3 насанд 99.7 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 110.7 см байгаа бол 5 насанд 112.8 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 123.2 см байна. Хүүхдүүдийн биеийн өндрийн үзүүлэлт харилцан ялгаа ихтэй байна.
- Хүүхдүүдийн толгойн тойрогийн хэмжээ нас нэмэгдэх бүрд өссөн үзүүлэлттэй байна. Энэ насанд физиологийн өөрчлөлтүүд эрчимтэй явагддаг үе бөгөөд анатоми, физиологийн онцлогоос авч үзвэл: 5 насанд хүүхдийн тархины хэмжээ жингийн хувьд насанд хүрсэн хүнийхтэй бараг тэнцүү болж, тархины мушгиралт ба ховилын хөгжил маш эрчимтэй явагддаг байна.
- Хүүхдүүдийн тэнцвэрийн чанар нас нэмэгдэх тусам сайжирдаг ба 5 насанд нэг хөл дээрээ тэнцвэрээ олж хадгалан тогтвортой зогсож чаддаг болдог байна.

- Хүүхдүүдийн хурд нас нэмэгдэх тусам сайжирсан үзүүлэлттэй байна.
- Хүүхдүүдийн уян хатан чанар ялгаатай байна. Гурав, таван насны хөвгүүдийн хамгийн бага үзүүлэлт хасах үзүүлэлттэй байхад хамгийн их нь 19-12 см уян байгаа нь ялгаа ихтэй байгааг харуулж байна.
- Тэсвэрийн үзүүлэлтийг насны онцлогын дагуу 3 насны хүүхдүүдээс аваагүй бөгөөд 4 насны хөвгүүдийн хувьд дунджаар 1.33 сек, 5 насны хөвгүүдийн хувьд 1.24 сек байгаа нь нас ахих тусам тэсвэрийн чанар сайжирсан байна. Харин охидын хувьд тэсвэрийн чанар нас нэмэгдэхэд буурсан байдал ажиглагдлаа.
- Гурван насны хүүхдүүд дунджаар охид 40.7 см, хөвгүүд 49.8 см харайсан бол 4 насны охид 61.5 см, хөвгүүд 74.1 см, 5 насны охид 67.1 см, хөвгүүд 83.2 см харайсан нь нас нэмэгдэх тусам хөлийн хүч сайжирч байгааг илэрхийлж байна.

2.3. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3 - 17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ТАНИН МЭДЭХҮЙН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ

2.3.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог

Я.А.Каменский, К.Д.Ушинский, Д.Локк, Ж.Ж.Руссо нар танин мэдэхүй нь хүүхдүүдийн сурах байгалийн хүсэл эрмэлзэл гэж тодорхойлсон байдаг. А.Н.Леонтьев, А.В.Запорожец нар ердийн хөгжиж буй сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн үйлийг нь дэмжиж нь хүүхдийн ерөнхий хөгжил, зан чанарыг төлөвшүүлэхэд нөлөөлнө гэж судалсан байна.

Сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн хөгжил тасралтгүй явагддаг. Ямар нэг зүйлийг хийх явцад хүүхдийн өөрийн оролцоо, хүүхдийн бодит үзэгдлийг ажиглах зэргээс шалтгаалан 3-4 насанд эргэн тойрны бодит байдлын талаар маш их санаа, мэдлэг хуримтлуулдаг. Энэхүү мэдлэг нь хүүхдүүдийн юмс үзэгдлийг шинж чанарыг харьцуулах, ижил төстэй байдлаар ялгаж, ангилах үйлийг гүйцэтгэхэд тусалдаг. Хэл яриа нь танин мэдэхүйн гол хэрэгсэл болдог. Үгээр дамжуулж буй мэдээллийг хүлээн авах, зөв ойлгох чадвар хөгждөг.

Танин мэдэхүйн хөгжил нь хүний сэтгэн бодох, ухааран ойлгох үйл явцад гарч буй өөрчлөлт юм. Өөрөөр хэлбэл, хүн мэдээллийг хүлээж авах, анализ хийх, харьцуулах, системчлэх, хийсвэрээр сэтгэх, зүй тогтлыг нь олох чадвар эзэмших нь танин мэдэхүйн хөгжил аж.

Энэхүү судалгаанд ОХУ-ын судлаач Р.С.Немовын боловсруулсан болон Д.Векслерийн сорил, Ж.Гилфорд, Л.Терстоун, А.Бине, Р.Амтхауэр нарын ашигласан танин мэдэх үйл явцыг илрүүлэх аргачлалаар судлав.

Танин мэдэхүй

Хүртэхүй	Анхаарал	Ой тогтоолт	Сэтгэхүй
Ажигч чанар Бүхэл бүтэн чанар	Тогтворжилт Шилжилт	Богино хугацааны харааны ой Сонорын ой	Бодит үйлдлийн сэтгэхүй, Логик сэтгэхүй, сэтгэхүйн харьцуулах, нэгтгэн дүгнэх үйлдэл

Хүртэхүйн чадвар – ажигч чанар

Үзэгдэл юмсын үл анзаарагдам боловч гол шинжийг олж мэдэх чадвар нь ажигч чанараар илрэх ба тухайн зүйлийг олон дахин давтаж гүйцэтгэснээр төлөвшдөг байна. Бага насны хүүхдүүдийн юмс үзэгдэл, түүний бүрдүүлэгч хэсгүүд, шинж чанарыг богино хугацаанд дүрсийг ажиглан бүхэл бүтнээр нь хүртэх чадварыг гүйцэтгэлээр нь авч үзлээ. Гурван наснаас таван насны хүүхдүүдийн хүртэхүйн

чадварыг ажигч чанар хэр байгаагаар буюу зураг тус бүрт нэг зүйл дутуу зурагдсан зургаас аль хэсэг нь дутуу зурагдсан байгааг ажиглуулан гүйцэтгэсэн хугацаагаар нь авч үзсэн. Даалгавар 7 зургаас бүрдэх бөгөөд гүйцэтгэсэн хугацаа, зөв олсон байдлаар нь 5 түвшинд үнэлгээ өгч судалсан болно.

Танин мэдэхүйн даалгаврын сорилын шинжилгээ

Хүснэгт 54. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.766	.796	8

Хүснэгт 55. Хүртэхүйн ажигч чанарын стандарт үзүүлэлтүүд (3-5 нас)

	3 нас		4 нас		5 нас	
	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Mean	1.167	0.1667	1.429	0.4286	1.429	0.4286
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound		0.380		0.380	
	Upper Bound	1.595	2.477		2.477	
Median	1.000		1.000		1.000	
Variance	0.167		1.286		1.286	
Std. Deviation	0.4082		1.1339		1.1339	
Minimum	1.0		1.0		1.0	
Maximum	2.0		4.0		4.0	
Range	1.0		3.0		3.0	

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ажигч чанар буюу юмсыг бүхэл бүтнээр нь хүртэх чадвар аль ч насан маш хангалтгүй түвшинд байна.

Хүснэгт 56. Хүртэхүйн чадвар – ажигч чанар статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Mean	83.6342	3.69669	79.7831	3.81731	71.8902	4.25461
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	76.2953	72.2048		63.4437	
	Upper Bound	90.9730	87.3614		80.3367	
Median	77.3800		70.0000		62.2500	
Variance	1311.887		1398.899		1737.767	
Std. Deviation	36.21998		37.40186		41.68653	
Minimum	35.00		28.00		20.00	
Maximum	204.96		242.33		300.00	
Range	169.96		214.33		280.00	

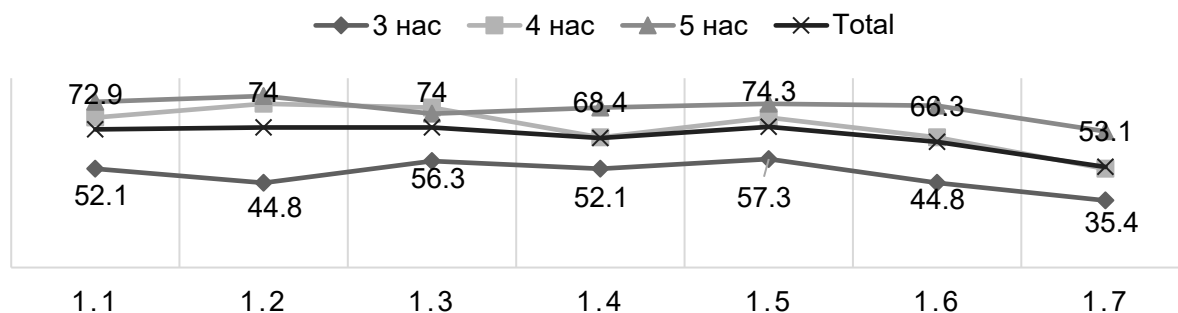
Судалгаанд хамрагдсан 3-5 насны хүүхдүүдийн богино хугацаанд юмсыг ажиглах чадвар хангалтгүй түвшинд байна. Нас нэмэгдэх тусам ажиглаж олсон хугацаа буурч байгаа ч энэ нь сорилын гүйцэтгэхэд хугацаа их зарцуулж байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 57. Ажигч чадварын гүйцэтгэсэн хугацаа, хүйсээр (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
хөвгүүд	85.5	82.8	77.1
охид	81.7	76.7	66.6

Хүүхдүүдийн гүйцэтгэлийг хүйсээр авч үзэхэд охид богино хугацаанд даалгавар гүйцэтгэсэн боловч хангалтгүй түвшинд байгаа нь юмсыг бүхэл бүтэн байдлаар хүртэх чадварыг сайжруулах шаардлагатай байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 55. Ажигч чадварын гүйцэтгэл, насаар (3-5 нас)



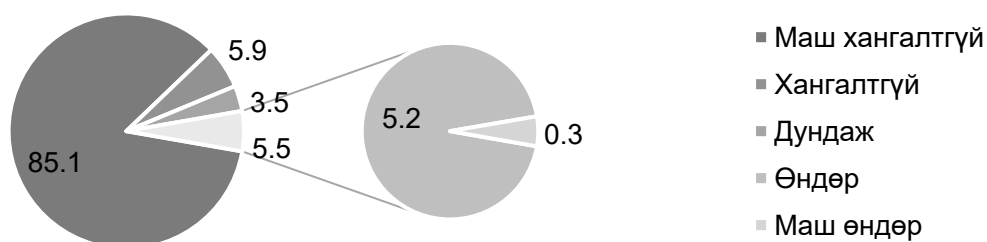
Сорилд 7-н дутуу зурагдсан зураг ашиглаж хугацаагаар хэмжиж гүйцэтгүүлсэн ба 3 насны хүүхдүүдийн хувьд 1 дэх, 2-5 дахь зурагт байгаа дутуу зурагдсан зүйлсийг 52.1-57.3 хувь нь зөв нэрлэсэн байна. Нийт хүүхдүүдийн гүйцэтгэлээс авч үзэхэд 4 дэх болон сүүлийн 2 зурагт өгөгдсөн дутуу зүйлийг зөв нэрлэж чадаагүй байна. Хүүхдүүд 6 болон 7-р зурагт байгаа дутуу зүйлийг аль ч насанд зөв гүйцэтгэл бага хувьтай байна.

Хүснэгт 58. Ажигч чанарын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	нийт
Маш хангалтгүй	93.8	83.3	78.1	85.1
Хангалтгүй	3.1	7.3	7.3	5.9
Дундаж	3.1	4.2	3.1	3.5
Өндөр	0.0	5.2	10.4	5.2
Маш өндөр	0.0	0.0	1.0	0.3

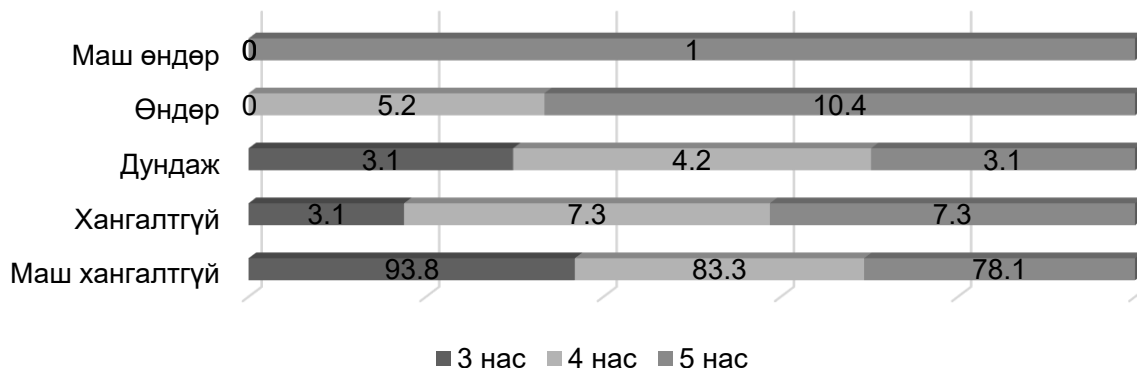
Хүүхдүүд 4 наснаас эхлэн хүүхдүүдийн дундаж болон дунджаас дээш түвшинд гүйцэтгэж эхэлсэн байна. Харин 5 насанд 14.5 хувь нь дунджаас маш өндөр түвшинд гүйцэтгэсэн байна.

Зураг 56. Хүртэхүйн ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл (3-5 нас)



Хүүхдүүдийн гүйцэтгэлийг авч үзэхэд нийт хүүхдүүдийн 85.1 хувь нь богино хугацаанд маш хангалтгүй түвшинд даалгавар гүйцэтгэсэн байна. Өндөр, маш өндөр түвшинд 5.2 хувь нь даалгавар гүйцэтгэсэн хангалтгүй байна.

Зураг 57. Ажигч чанарын түвшин, насаар (3-5 нас)



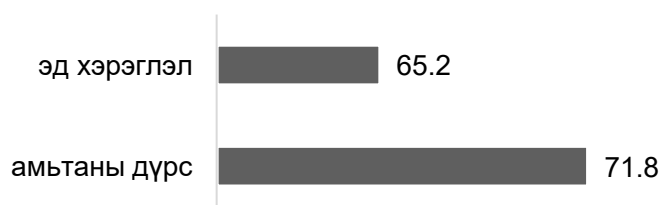
Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 3.1 хувь нь дундаж түвшинд, 4 насны хүүхдүүдийн 5.2 хувь нь, 10.4 хувь нь өндөр түвшинд гүйцэтгэсэн байна. Хүүхдүүд 4 наснаас юмс үзэгдлийг бүхэл бүтэн байдлаар хүртэж эхэлсэн байна.

Хүснэгт 59. Ажигч чанарын зураг тус бүрийн гүйцэтгэл зөв гүйцэтгэлийн хувь, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Морь	52.1	79.2	87.5	72.9
Заан	44.8	86.5	90.6	74.0
Муур	56.3	84.4	81.3	74.0
Ширээ	52.1	68.8	84.4	68.4
Хайч	57.3	79.2	86.5	74.3
Хүү	44.8	68.8	85.4	66.3
Хаалга	35.4	52.1	71.9	53.1

Хүүхдүүдийн зураг тус бүрийн гүйцэтгэлийг авч үзэхэд 3 насны хүүхдүүд 35.4-56.3 хувьтай тухайн зургийг бүхэл бүтэн байдлаар хүртэж байхад 4 насны хүүхдүүдийн зураг тус бүрийг бүхэл бүтэнээр хүртэж байгаа байдал нэмэгдэж байна.

Зураг 58. Хүүхдүүдийн ажиглаж тогтоосон байдал (3-5 нас)



Хүүхдүүд амьтны дүрс бүхий зурагт буй дутуу зурагдсан зүйлсийг байнга хэрэглэдэг эд зүйлсээс илүү нэрлэсэн байна.

Анхаарал

Анхаарлаа төвлөрүүлэх, анхаарлаа шилжүүлэх чадвар

Тодорхой юмс үзэгдэл, үйл ажиллагаанд тодорхой хугацаагаар анхаарлыг төвлөрүүлэх чадварыг гүйцэтгэлээр нь, анхаарал нэг объектоос нөгөө объектод

буюу үйл ажиллагааны нэг төрлөөс нөгөө төрөлд шилжих чадварыг гүйцэтгэлээр нь авч үзлээ. Хүүхдүүдийн анхаарлыг төвлөрүүлэх, шилжүүлэх чадварыг гүйцэтгэлээр нь авч үзлээ.

Хүснэгт 60. Анхаарлын тогтворжилт ба статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	3 нас		4 нас		5 нас	
	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Mean	2.7115	0.34011	7.6646	0.36656	9.7833	0.34279
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.0363	6.9369		9.1028	
	Upper Bound	3.3867	8.3923	10.4639		
Median	1.0000		7.3000		9.0000	
Std. Deviation	3.33239		3.59154		3.35865	
Minimum	0.00		1.00		3.30	
Maximum	14.00		16.00		16.00	
Range	14.00		15.00		12.70	

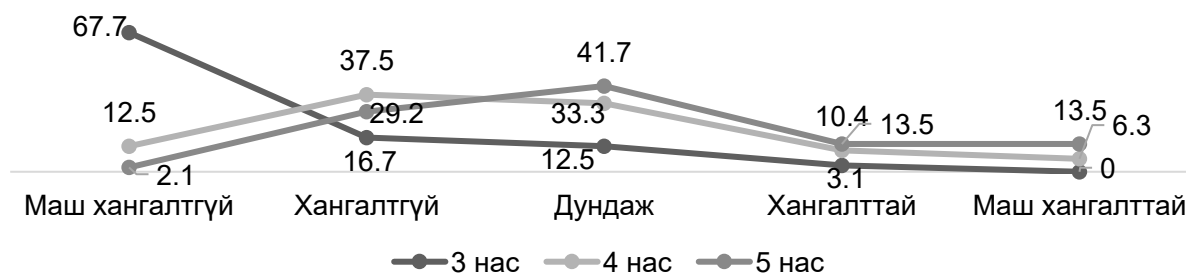
Хүүхдүүдийн даалгавар гүйцэтгэл нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлтэй байна. Тухайлбал 3 насанд хангалтгүй түвшинд, 4 насанд дундаж түвшинд, 5 насанд дундаж түвшинд байгаа ба стандарт хазайлт бага байна.

Хүснэгт 61. Анхаарлын тогтворжилтын түвшин, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	67.7	12.5	2.1	27.4
Хангалтгүй	16.7	37.5	29.2	27.8
Дундаж	12.5	33.3	41.7	29.2
Хангалттай	3.1	10.4	13.5	9.0
Маш хангалттай	0.0	6.3	13.5	6.6

Нэг зүйлд анхаарлаа тогтворжуулан тохирсон үйлдэл хийх чадвар нас нэмэгдэх тусам сайжирсан байна. Хангалттай, маш хангалттай түвшинд 3 насны хүүхдүүдийн 31 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 16.7 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 27 хувь нь даалгавар гүйцэтгэсэн байна.

Зураг 59. Анхаарлын тогтворжилтын түвшин, насаар (3-5 нас)



Нийт хүүхдүүдийн 55.2 хувь нь анхаарлын тогтворжилт сул буюу хангалтгүй түвшинд, 29.2 хувь нь дундаж түвшинд, 15.6 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн байна.

Хүснэгт 62. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Анхаарал шилжилт			3 нас		4 нас		5 нас	
			Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Mean			1.844	0.1505	4.177	0.1308	4.823	0.0755
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound		1.545		3.917		4.673	
	Upper Bound		2.143		4.437		4.973	
Median			1.000		5.000		5.000	
Std. Deviation			1.4749		1.2814		0.7398	
Minimum			1.0		1.0		1.0	
Maximum			5.0		5.0		5.0	
Range			4.0		4.0		4.0	

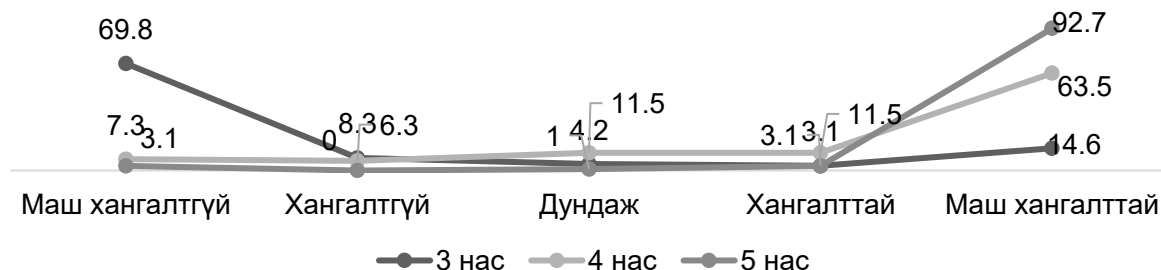
Хүүхдүүд 4 наснаас анхаарлаа зориудаар нэгээс нөгөө рүү шилжүүлдэг байна. 4 насанд хангалттай түвшинд, 5 наснаас маш хангалттай түвшинд даалгавар гүйцэтгэсэн байна.

Хүснэгт 63. Анхаарлын шилжилтийн түвшин, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	69.8	7.3	3.1	26.7
Хангалтгүй	8.3	6.3	0.0	4.9
Дундаж	4.2	11.5	1.0	5.6
Хангалттай	3.1	11.5	3.1	5.9
Маш хангалттай	14.6	63.5	92.7	56.9

Хангалттай, маш хангалттай түвшинд 3 насны хүүхдүүдийн 17.7 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 75.0 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 95.8 хувь нь гүйцэтгэсэн байгаа нь нас нэмэгдэх тусам гүйцэтгэл сайжирсан байна.

Зураг 60. Анхаарлын шилжилт, насаар (3-5 нас)



Нийт хүүхдүүдийн гүйцэтгэлээр авч үзэхэд 31.6 хувь нь хангалтгүй түвшинд, 62.8 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд даалгавар гүйцэтгэсэн байна.

Богино хугацааны харааны, сонорын ой тогтоолт

Ой тогтоолт

Бид хүүхдүүдийн ой тогтоолтыг богино хугацааны харааны ой тогтоолт, сонорын ой тогтоолт, утгын ой тогтоолтоор тодорхойлов. Тодорхой хугацаанд мэдээллийг харж тогтоох, сэргээн санах чадварыг гүйцэтгэлийн дундаж үзүүлэлтээр нь тогтоов.

Хүснэгт 64. Сонорын ой тогтоолтын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт

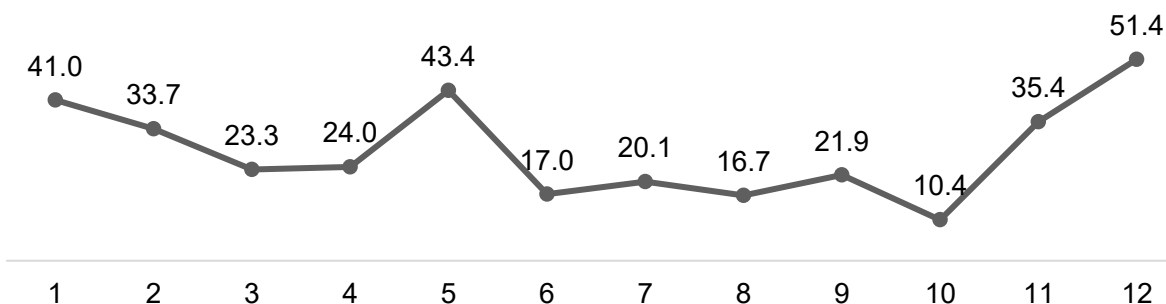
Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.738	.942	2

Хүснэгт 65. Сонсож тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

	3 нас			4 нас			5 нас		
	Statistic			Statistic			Statistic		
Mean	2.510			3.583			4.042		
Std. Error	0.1581			0.1712			0.1510		
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.197		3.243		3.742			
	Upper Bound	2.824		3.923		4.341			
Median	2.000			4.000			4.000		
Variance	2.400			2.814			2.188		
Std. Deviation	1.5492			1.6775			1.4791		
Minimum	0.0			0.0			0.0		
Maximum	6.0			7.0			8.0		
Range	6.0			7.0			8.0		

Хүүхдүүдийн хувьд сонорын ой тогтоолтын дундаж үзүүлэлт 3 насанд 3 үг, 4 насанд 4 үг, 5 насанд 4 үг байгаа нь сонссон зүйлээ хүүхдүүд утгачлан тогтоох чадвар дундаж дундаж түвшинд байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 61. Сэргээн санасан үг, хувиар (3-5 нас)



Хүүхдүүд 5 дахь үг, хамгийн сүүлийн үгийг хамгийн их хувьтай тогтоосон ба 6, 7, 8, 9, 10 дахь үгүүдийг 22 оос бага хувьтай тогтоосон байна.

Зураг 62. Тогтоосон үгийн ангилал (3-5 нас)



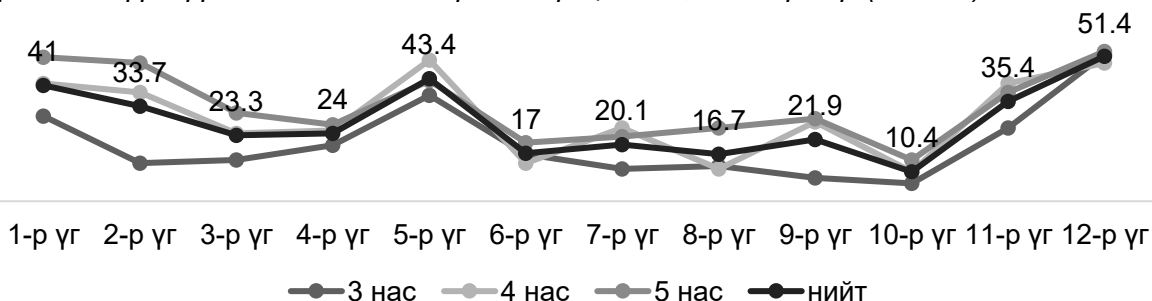
Хүүхдүүд өөрсдийн тоглоом, унших дуртай ном зэрэгийг илэрхийлсэн үгийг 34.7 хувь, амьтантай холбоотой үгийг 26.5 хувь, гэрийн эд хэрэглэлийг нэрлэсэн үгийг 23.9 хувьтай тогтоосон байна.

Хүснэгт 66. Сонсож тогтоосон үгийн гүйцэтгэлийн хувь, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	53.1	24	15.6	30.9
Хангалтгүй	40.6	60.4	68.8	56.6
Дундаж	6.3	15.6	15.6	12.5

Хүүхдүүдийн сонсорын ой тогтоолт 3-5 насанд хангалтгүй байдаг байна.

Зураг 63. Хүүхдүүдийн тогтоосон үгийн гүйцэтгэл, нийт үгээр (3-5 нас)



Хүүхдүүдийн гүйцэтгэлээс хархад 1 дэх үг, 5 дахь үг, 11-12-р үгийг 43,4-51.4 хувьтай гүйцэтгэсэн байна. Энэ нь хүүхдүүд хэлж үгийн 2-4-р үг, 6-10-рт хэлж буй үгийг тогоох чадвар сул байгааг харуулж байна. Тогтоосон үгийг хархад аль ч насны хүүхдийн гүйцэтгэлд сүүлийн 2 үг, эхний үг, 5 дахь үгийг хамгийн өндөр хувьтай тогтоосон байна.

Богино хугацааны харааны ой тогтоолт

Хүүхдүүдийн мэдээллийг харж тогтоох, сонсоод тогтоож, хадгалж, сэргээн санах чадварыг гүйцэтгэлээр нь тогтоох зорилгоор даалгавар гүйцэтгэсэн үр дүнг авч үзлээ.

Хүснэгт 67. Харааны ой тогтоолтын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.843	.981	2

Сорил даалгавар тухайн богино хугацааны харааны ой тогоолтын чадварыг илрүүлэх чадвартай байгааг илэрхийлсэн статистик үзүүлэлт байна.

Хүснэгт 68. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт үгийн тооны статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	3 нас		4 нас		5 нас	
	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Mean	3.698	0.2131	5.688	0.1892	5.969	0.1477
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	3.275	5.312	6.063	5.676	6.262
	Upper Bound	4.121	6.063	6.262		
Median	4.000		6.000		6.000	
Variance	4.360		3.438		2.094	
Std. Deviation	2.0882		1.8542		1.4470	
Minimum	0.0		0.0		2.0	
Maximum	9.0		9.0		9.0	
Range	9.0		9.0		7.0	

Хүснэгт 69. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын түвшин, насаар (3-5 нас)

		3 нас	4 нас	5 нас
		Statistic	Statistic	Statistic
Mean		2.625	3.521	3.677
Std. Error		0.1050	0.0797	0.0637
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.417	3.363	3.551
	Upper Bound	2.833	3.679	3.804
Median		3.000	4.000	4.000
Variance		1.058	0.610	0.389
Std. Deviation		1.0285	0.7811	0.6240
Minimum		1.0	1.0	2.0
Maximum		5.0	5.0	5.0
Range		4.0	4.0	3.0

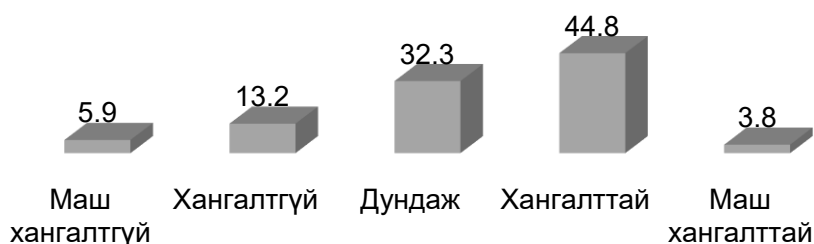
Гурван насны хүүхдүүд хангалтгүй түвшинд 4-5 насны хүүхдүүд дундаж түвшинд даалгавар гүйцэтгэсэн байна.

Хүснэгт 70. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт түвшин, насаар (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	16.7	1.0	0.0	5.9
Хангалтгүй	27.1	9.4	3.1	13.2
Дундаж	34.4	31.3	31.3	32.3
Хангалттай	20.8	53.1	60.4	44.8
Маш хангалттай	1.0	5.2	5.2	3.8

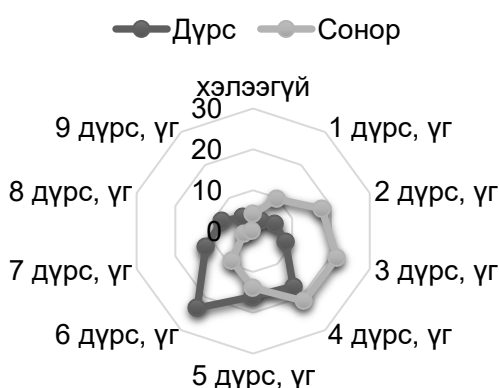
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт 3 насны хүүхдүүдийн 20.8 хувь нь хангалттай түвшинд, 4-5 насны хүүхдүүдийн хувьд 53.1-60.4 хувь нь хангалттай түвшинд байна. Хүүхдүүд танил дүрсүүдийг тогтоон хадгалж, эргүүлэн сэргээн санар чадвартай байна.

Зураг 64. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын түвшин, хувиар (3-5 нас)



Нийт хүүхдүүдийн 44.8 хувь нь хангалттай, 3.8 хувь нь маш хангалттай түвшинд байна.

Зураг 65. Сонорын ой тогтоолт ба харааны ой тогтоолтын харьцуулсан үзүүлэлт (3-5 нас)



Хүүхдүүд сонсож тогтоохоос илүүтэй харж тогтоохдоо гүйцэтгэл сайтай байна.

Логиктой сэтгэх чадвар

Хүүхдүүдэд байрлал нь алдагдсан зураг үзүүлэн байрлалыг зөв байрлуулах дасгал 3 минутын хугацаанд гүйцэтгүүлсэн.

Хүснэгт 71. Логиктой сэтгэх чадварын статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

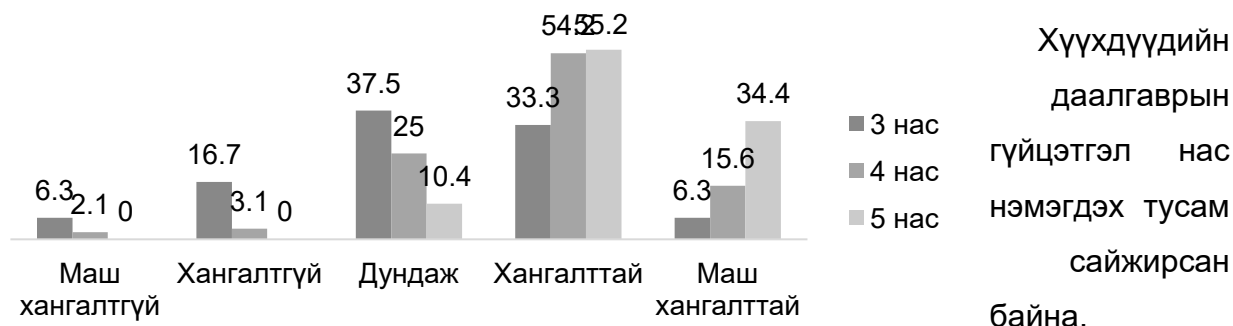
	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error	Statistic	Std. Error
Mean	3.167	0.1012	3.781	0.0840	4.240	0.0641
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.966	3.614		4.112	
	Upper Bound	3.368	3.948		4.367	
Median	3.000		4.000		4.000	
Variance	0.982		0.678		0.395	
Std. Deviation	0.9912		0.8234		0.6282	
Minimum	1.0		1.0		3.0	
Maximum	5.0		5.0		5.0	
Range	4.0		4.0		2.0	

Хүснэгт 72. Логиктой сэтгэх чадварын түвшин, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	6.3	2.1	0	2.8
Хангалтгүй	16.7	3.1	0	6.6
Дундаж	37.5	25	10.4	24.3
Хангалттай	33.3	54.2	55.2	47.6
Маш хангалттай	6.3	15.6	34.4	18.8

Хүүхдүүдийн логиктой сэтгэх чадварыг орон зайд зөв байрлалаар байрлуулах чадвар нас нэмэгдэх тусам сайжирсан буюу дунджаас дээш түвшинд гүйцэтгэх хувь нэмэгдсэн байна. Гурван насны хүүхдүүдийн 39.6 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 69.8 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 89.6 хувь нь маш хангалттай, хангалттай түвшинд даалгавар гүйцэтгэсэн байна.

Зураг 66. Логиктой сэтгэх чадварын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)



Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн чадвар

Хүүхдийн ажигч чанар, бодит үйлдлийн сэтгэхүйг судлах зорилгоор юмсыг хараад учир шалтгаан холбоо хамаарлыг олж дуурайлгаж зурах сорил ашиглав. Сорил 2 хэсэгээс бүрдэх бөгөөд эхний зурагт цөөн үйлдэлтэй, 2 дахь зурагт холбоо хамаарлыг олох арай олон үйлдэлтэй сорилоор авч үзлээ.

Хүснэгт 73. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Statistic	3 нас			4 нас			5 нас		
	Сорил 1			Сорил 2					
Mean	2	4	4	2	3	4			
Std. Error	0.14	0.16	0.14	.13	.16	.12			
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	1.67	3.25	1.46	3.08	4.13			
	Upper Bound	2.23	3.88	1.98	3.73	4.62			
Median	1.00	4.00	5.00	1.00	4.00	5.00			
Variance	1.88	2.42	1.90	1.64	2.54	1.48			
Std. Deviation	1.37	1.55	1.38	1.28	1.59	1.22			
Minimum	1.00	1.00	1.00	1.0	1.0	1.0			
Maximum	5.00	5.00	5.00	5.0	5.0	5.0			
Range	4.00	4.00	4.00	4.0	4.0	4.0			

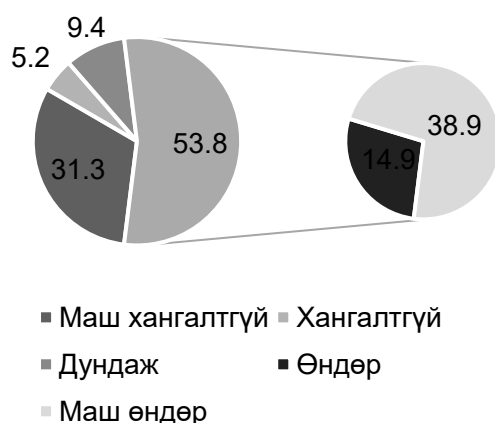
Хүүхдүүдийн гүйцэтгэл нас нэмэгдэх тусам дундаж үзүүлэлт нэмэгдсэн 3 насанд M=2, 5 насанд M=4, гүйцэтгэл сайжирсан байна.

Хүснэгт 74. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн даалгаварын сорилын гүйцэтгэл, насаар (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	62.5	18.8	12.5
Хангалтгүй	7.3	6.3	2.1
Дундаж	9.4	14.6	4.2
Хангалттай	14.6	16.7	13.5
Маш хангалттай	6.3	42.7	67.7

Хүүхдүүдийн бодит үйлдлийн сэтгэхүй нь цөөн энгийн үйлдэл гүйцэтгэх чадвар нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй байгаа ба 5 насны хүүхдүүдийн 81.2 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн ба энгийн цөөн үйлдлийг гүйцэтгэх чадвартай болж буйг илэрхийлж байна.

Зураг 67. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн гүйцэтгэлийн түвшин (3-5 нас)



Хүүхдүүдийн бодит үйлдлийн сэтгэхүй нь цөөн энгийн үйлдэл гүйцэтгэх чадвар нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй байгаа ба нийт хүүхдүүдийн 53.8 хувь нь энгийн цөөхөн үйлдлийг хангалттай, маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн ба энгийн үйлдлийг гүйцэтгэх чадвартай

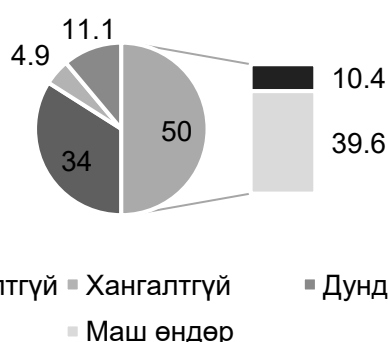
болж буйг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 75. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорил 2 -ын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	70.8	22.9	8.3	34
Хангалтгүй	6.3	6.3	2.1	4.9
Дундаж	11.5	16.7	5.2	11.1
Хангалттай	3.1	15.6	12.5	10.4
Маш хангалттай	8.3	38.5	71.9	39.6

Таван насны хүүхдүүдийн 68.8 хувь нь бага хугацаанд сорилыг гүйцэтгэж холбосон зураас нь шулуун, дүрсийн өнцөг бүрийг нягт нямбай холбосон 3 насны хүүхдүүдийн 11.4 хувь нь хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн байна. Дөрвөн насны хүүхдүүдийн 54.1 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн байна. Нийт хүүхдүүдийн 50 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн байна.

Зураг 68. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн чадварын сорил 2-ын гүйцэтгэл (3-5 нас)



Нийт хүүхдүүдийн 50.0 хувь нь бага хугацаанд сорилыг гүйцэтгэж холбосон зураас нь шулуун, дүрсийн өнцөг бүрийг нягт нямбай гүйцэтгэсэн байна.

Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар

Хүүхдүүдийн харьцуулах чадварыг адил төстэй зүйлүүдээс ялгаатай зүйлийг олж яагаал бусдаасаа ялгаатай байгааг тайлбарлах сорилоор авч үзлээ.

Хүснэгт 76. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.747	.803	5

Сэтгэхүйн харьцуулах чадварыг сорил илрүүлэх чадвартай байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 77. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт

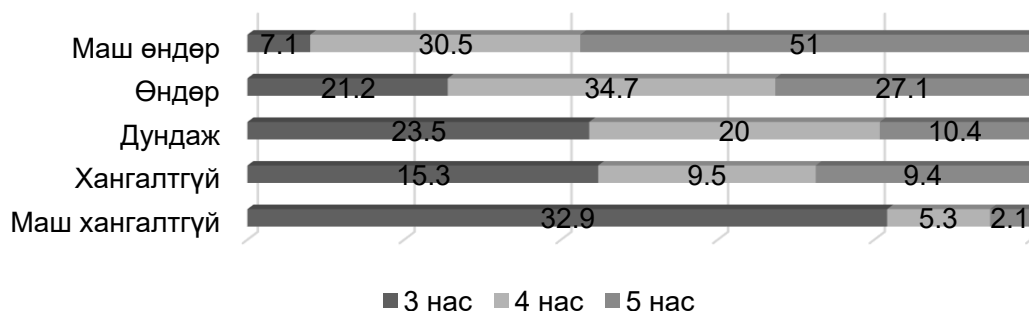
	Mean	95% Confidence Interval for Mean		5% Trimmed Mean	Median	Variance	Std. Deviation	Minimum	Maximum	Range
		Lower Bound	Upper Bound							
Statistic	2.889	1.840	3.938	2.877	2.000	1.861	1.3642	1.0	5.0	4.0
Std. Error	.4547									

Хүснэгт 78. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын үзүүлэлтийн түвшин, насаар (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	32.9	5.3	2.1	12.7
Хангалтгүй	15.3	9.5	9.4	11.2
Дундаж	23.5	20	10.4	17.8
Хангалттай	21.2	34.7	27.1	27.9
Маш хангалттай	7.1	30.5	51	30.4

Адил төстэй зүйлүүдээс ялгаатай зүйлийг олж тогтоох чадвар 3 насны хүүхдийн хувьд дундаж болон дунджаас дээш түвшинд байгаа ч хүүхэд юмсын ялгаатай, нийтлэг шинжийг олдог ч энэ нь бусдын дэмжлэг, хугацаа шаарддаг хэвээр байна. Таван насны хүүхдүүдийн хувьд 78.1 хувь нь маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн байна. Эдгээр хүүхдүүд нь юмсын ялгаатай ба нийтлэг шинжийг нь олох чадвартай байна.

Зураг 69. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын түвшин, насаар (3-5 нас)



Нас нэмэгдэх тусам хүүхдүүдийн гүйцэтгэл сайжирсан байна.

Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадвар

Хүүхдийн логик сэтгэхүй, аливаа зүйлийг харьцуулан ерөнхийлөх чадварыг авч үзлээ.

Хүснэгт 79. Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт

	Mean	95% Interval for Mean	Confidence Lower Bound	Upper Bound	5% Trimmed Mean	Median	Variance	Std. Deviation	Minimum	Maximum	Range
Statistic	4.444		-.169	9.058	3.994	2.000	36.028	6.0023	0.0	17.0	17.0
Std. Error	2.0008										

Хүснэгт 80. Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварын даалгаарын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.857	.981	6

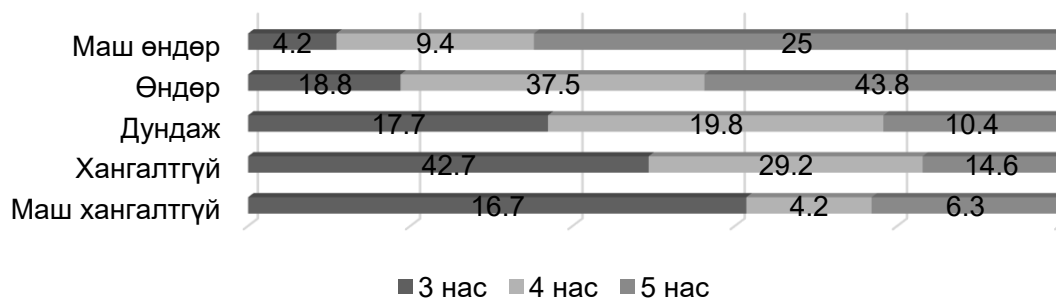
Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварыг сорилоор илэрхийлэх чадвартай байна.

Хүснэгт 81. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын түвшин, насаар (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	16.7	4.2	6.3	9
Хангалтгүй	42.7	29.2	14.6	28.8
Дундаж	17.7	19.8	10.4	16
Хангалттай	18.8	37.5	43.8	33.3
Маш хангалттай	4.2	9.4	25	12.8

Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар 3 насны хүүхдүүдийн 23.0 хувь нь юмсыг нийтлэг шинж болон гол шинжийг олдог ч, ихэвчлэн гадаад шинжид нь тулгуурлан нэгтгэн дүгнэдэг байна. Дөрвөн наснаас хүүхэд юмсын нийтлэг, гол шинжийг нь олж, нэгтгэн дүгнэдэг болдог байна. Нийт хүүхдүүдийн 46.1 хувь нь юмсыг ижил төсөөтэй шинжээр нь нэг бүлэг болгож ерөнхийлөх үйлдэл гүйцэтгэсэн байна.

Зураг 70. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын түвшин, насаар (3-5 нас)



Нас нэмэгдэх тусам хүүхдүүдийн гүйцэтгэл сайжирсан байна.

Хэл ярианы чадвар

Санаагаа үг яриагаар илэрхийлэх чадварыг тогтоох зорилгоор тодорхой сэдэвт зургийг сонгож хүүхдүүдээр сорилыг гүйцэтгүүллээ. Зургийг анхааралтай ажиглуулан ямар үйл явдал гарч байгааг тайлбарлан ярих явцад нь үгийн тоо,

санаагаа илэрхийлж байгаа өгүүлбэрийн тоо, санаагаа тоочиж илэрхийлж байгаа байдал, үгийн тоо, санаагаа илэрхийлж байгаа хугацаа зэргийг авч үзлээ.

Хүснэгт 82. Ярих чадварын даалгаврын илрүүлэх чадварын үзүүлэлт

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.711	.927	9

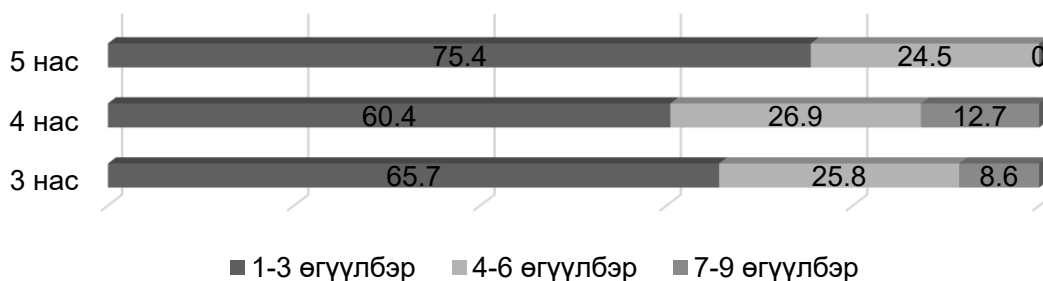
Хэл ярианы чадварыг сорилоор илэрхийлэх боломжтой байна.

Хүснэгт 83. Санаагаа өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байдал, насаар (3-5 нас)

Өгүүлбэрийн тоо	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
0	0	3.2	0	1.1
1	31.4	23.8	39.6	31.2
2	12.9	15.9	24.5	17.2
3	21.4	17.5	11.3	17.2
4	12.9	20.6	11.3	15.1
5	8.6	6.3	5.7	7
6	4.3	0	7.5	3.8
7	4.3	4.8	0	3.2
8	4.3	6.3	0	3.8
9	0	1.6	0	0.5

Гурван насны хүүхдүүдийн 31.4 хувь нь санаагаа 1 өгүүлбэрээр илэрхийлсэн бол 5 насны хүүхдүүдийн 39.6 хувь нь санаагаа 1 өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байна. Нийт хүүхдүүдийн гүйцэтгэлээр авч үзэхэд 80.7 хувь нь 1-4 өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлсэн байна.

Зураг 71. Санаагаа өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байдал, хувиар (3-5 нас)



Хүүхдүүд ихэвчлэн 1-3 өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлэн зургийн үйл явдлыг тайлбарлан ярьсан байна.

Хүснэгт 84. Санаагаа дүгнэж илэрхийлсэн байдал, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Дүгнэж илэрхийлээгүй	16.7	14.3	42.9	25.0
Дүгнэсэн	83.3	85.7	57.1	75.0

Хүүхдүүд харж буй зургийн үйл явдлыг дүрслэн тоочиж ярихын хамт дүгнэж илэрхийлэх гэж 3 наснаас оролдож эхэлдэг байна.

Дүгнэлт

- 3-5 насанд хүүхдүүд юмсыг бүхэлд нь таньж хүртээд дутуу зүйлийг нь ажиглан хүртэхдээ ойролцоогоорнэг зурагт 13 секунд зарцуулдаг байна. 5 насанд 12

секунд болсон байна. Эдгээр нь хүүхдүүдийн зориудаар анхаарлаа төвлөрүүлэх нь сул байгаатай холбоотой байж болох юм.

- 3-4 настай хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах нь сул байдаг бол 5 насанд сайжирч анхаарлаа төвлөрүүлэн энгийн үйлдлийг гүйцэтгэх чадвар дундаж түвшинд хүрчээ.
- 3 настай хүүхдүүд үгсийг сонсоод богино хугацаанд зориудаар тогтоож сэргээн санах нь сул буюу дунджаар 3 үгийг сэргээн санадаг, 4-5 насанд 4-5 хүртэл болж нэмэгддэг байна. Энэ нь анхаарлын төвлөрөлтэй холбоотой байж болно. Хүүхдүүд эхний болон дунд, сүүлийн үгсийг сэргээн санах нь сайн байна. Ялангуяа, танил, байнга хэрэглэдэг үгсийг сэргээн санах нь сайн байна. (1- мод, 2- хүүхэлдэй, 5- машин, 9- хүн, 10- ном)
- Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын хувьд, ойролцоогоор 10-аад энгийн дүрс зургийг хараад 4-6-г тогтоож сэргээн санаж байна. 3 насанд 3-4, 4-5 насанд 5-6 болж өссөн байна.
- Богино хугацааны харааны ой тогтоолт нь сонорын ой тогтоолттой харьцуулахад давамгайл байна.
- Хүүхдүүд дүрс зургийг хараад түүний бүтэц бүрэлдэхүүнд нь задлан хүртэж дуурайлган зурах нь 3 насанд сул, 4-5 насанд сайн байна.
- Хүүхдүүд юмсыг хараад зүй тогтлыг нь таньж учир шалтгаанд нь сэтгэх нь сайн байна.
- 3-5 насны хүүхдүүд 2 ба түүнээс дээш юмсын харагдаж байгаа ялгаатай ба төстэй зүйлийг нь харьцуулж таних нь сайн байна. Мөн гадаад харагдаж байгаа хэлбэр дүрс гэх мэт энгийн шинжээр нь нэгтгэх сэтгэхүйн үйлдэл нь 4-5 насанд сайн байна.
- 3-5 насанд хүүхдүүд зорилготойгоор санаа бодлоо илэрхийлэхдээ дунджаар 1-4 хүртэлх богино өгүүлбэрийг хэрэглэх чадвартай болсон байдаг байна. Нас нэмэгдэхэд өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх чадвар нь сайжирсан байна. Тэд ерөнхийлж дүгнэж санаа бодлоо илэрхийлдэг байна.

2.3.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог

Мэдээллийг хүртэх, тогтоох чадвар - 6-7 нас (ажигч чанар, анхаарал, ой тогтоолт)

Судалгааны 1 ба 2-р шатны үзүүлэлтийн хооронд анхаарлын тогтворжилт утгын ой тогтоолт ач холбогдлын түвшинд ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 85. Анхаарлын тогтворжилт, утгын ой тогтоолтын статистик ач холбогдолтой ялгаа-судалгааны 1 ба 2 дугаар үе шат (6-7 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Анхаарлын тогтворжилт	-9.207	327	.000	-.826	.090	-1.002	-.649
Утгын ой тогтоолт	-5.627	327	.000	-.526	.093	-.710	-.342

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүдийн анхаарлын тогтворжилт, утгын ой тогтоолт өссөн үзүүлэлттэй байна.

Ажигч чанар, богино хугацааны хараа, сонорын ойн үзүүлэлт ач холбогдолтой ялгаа байхгүй байна.

Хүснэгт 86. Мэдээллийг тогтоох, хүртэх чадварын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-7нас)

	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ажигч чадвар	Судалгаа1	138	2.22	1.513	.129
	Судалгаа2	191	2.49	1.539	.111
Анхаарлын тогтворжилт	Судалгаа1	138	1.86	.769	.065
	Судалгаа2	191	2.68	.826	.060
Анхаарлын шилжилт	Судалгаа1	138	4.62	1.028	.087
	Судалгаа2	191	4.56	.998	.072
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - дүрс	Судалгаа1	138	2.48	1.233	.105
	Судалгаа2	191	2.66	.958	.069
Сонорын ой тогтоолт	Судалгаа1	138	2.21	.806	.069
	Судалгаа2	191	2.20	.692	.050
Утгын ой тогтоолт	Судалгаа1	138	2.84	.890	.076
	Судалгаа2	191	3.37	.796	.058

Ажигч чанар (6-7 нас)

Хүүхдүүдийн ажигч чанар буюу юмсыг бүхэлд нь хүртэж дутуу зүйлийг ажиглах чадвар нь дунджаас доогуур түвшинд байна. ($M=2.49$)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн юмсыг бүхэлд нь хүртэн түүнийг бүтэц бүрэлдэхүүнд нь задлан хүртэх ажигч чанарын түвшин сул байна. Үүнийг насаар нь харьцуулж үзвэл 6 насанд сул, 7 насанд ойролцоогоор дундаж түвшинд буюу

нэмэгдсэн байна. Ажиглах чадварын түвшин нь 6 ба 7 насны хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна. Иймд 7 насанд хүүхдийн энгийн юмсыг хараад бүхэлд нь хүртэж бүтцэд нь задалж хүртэх ажигч чанарын түвшин сайжирдаг байна.($p < .01$)

Хүснэгт 87. Ажигч чанарын түвшин- дундаж үзүүлэлт (6-7 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
6 нас	2.11	95	1.462	.150
7 нас	2.87	96	1.524	.155
Нийт	2.49	191	1.539	.111

6 насанд нийт хүүхдүүдийн 60-аад хувь нь маш сул түвшинд байгаа бол 7 насанд энэ түвшин эрс буурч дунджаас дээгүүр түвшний эзлэх хувь нэмэгдсэн байна. Өөрөөр хэлбэл, 7 насанд хүүхдүүд илүү хурдан хугацаанд даалгаврыг гүйцэтгэсэн байна. 6-7 насны хүүхдүүд 7 дүрсийн дутуу зүйлийг дунджаар 51 секундын хугацаанд нэрлэжээ.

Даалгавар тус бүрийн гүйцэтгэлийг авч үзвэл, хүүхдүүд “хаалганы бариул” дутуу зурагдсаныг бараг нэрлээгүй байна. Тухайн даалгавар хүүхдүүдэд хүндэдсэн байх талтай байна. Нөгөө талаас хүүхдүүд тухайн насанд юмсыг ерөнхийд нь хүртэж ойлгож, харин нарийн бүтэц бүрэлдэхүүнд нь задлан шинжилж хүртэх нь хангалтгүй байгааг илэрхийлэх боломжтой юм. Мөн хүүхдүүдийн хувьд “зааны хошуу” танил бус байгаагаас зарим хүүхдүүд нэрлээгүй байх боломжтой.

Зураг 72. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (6-7 нас)



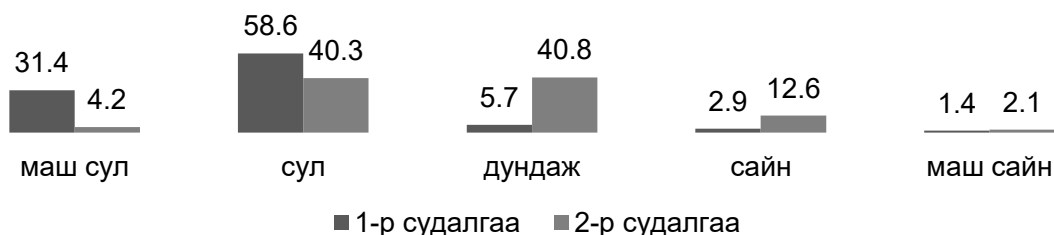
Анхаарал төвлөрүүлэх чадвар (6-7 нас)

Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх чадварыг энгийн дүрсэнд тэмдэглэгээ хийх аргаар судалсан.

Судалгааны 1 ба 2-р шатанд оролцсон нийт 6-7 насны хүүхдийн анхаарлын тогтворжилт нь сул түвшинд байна ($M=2.33$).

2-р шатны судалгаанд оролцсон 6-7 насны хүүхдүүдийн даалгаврын гүйцэтгэл нь харьцангуй сайн байна.

Зураг 73. Ажигч чанарын түвшин, хувиар (6-7 нас)



Анхаарлаа шилжүүлэх чадварын хувьд судалгааны 1 ба 2-р шатанд оролцсон 6-7 насны хүүхдүүдийн анхаарлаа нэг зүйлээс нөгөө зүйлд шилжүүлэх чадвар сайн түвшинд байна (M=4.59). Өөрөөр хэлбэл, хүүхдүүд алдаа гаргах нь бага байна. 6 ба 7 насны хооронд ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

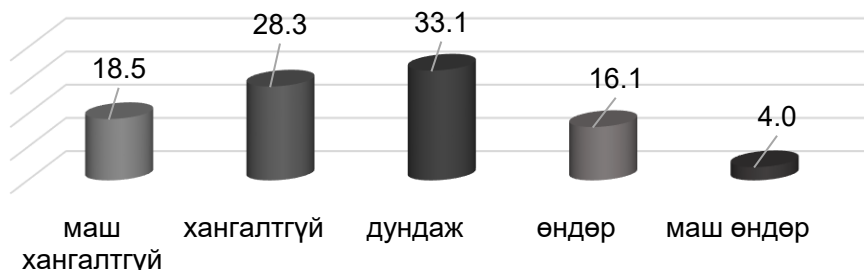
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт (6-7нас)

Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг богино хугацаанд хараад тогтоох чадварыг зураг харж сэргээн санах аргаар судаллаа.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн богино хугацаанд дүрс хараад тогтоох чадвар дунджаас бага зэрэг доогуур түвшинд байна (M=2.7)

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 53 хувь нь дундаж ба түүнээс дээш гүйцэтгэлтэй байна.

Зураг 74. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын түвшин, хувиар (6-7 нас)



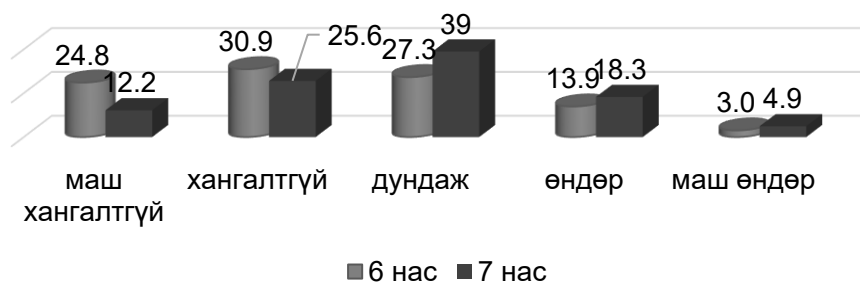
7 насанд хүүхдийн гүйцэтгэл сайжирдаг байна.

Хүснэгт 88. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс тогтоох- статистик үзүүлэлт (6-7 нас)

N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
6 нас	165	2.39	1.097
7 нас	164	2.78	1.039

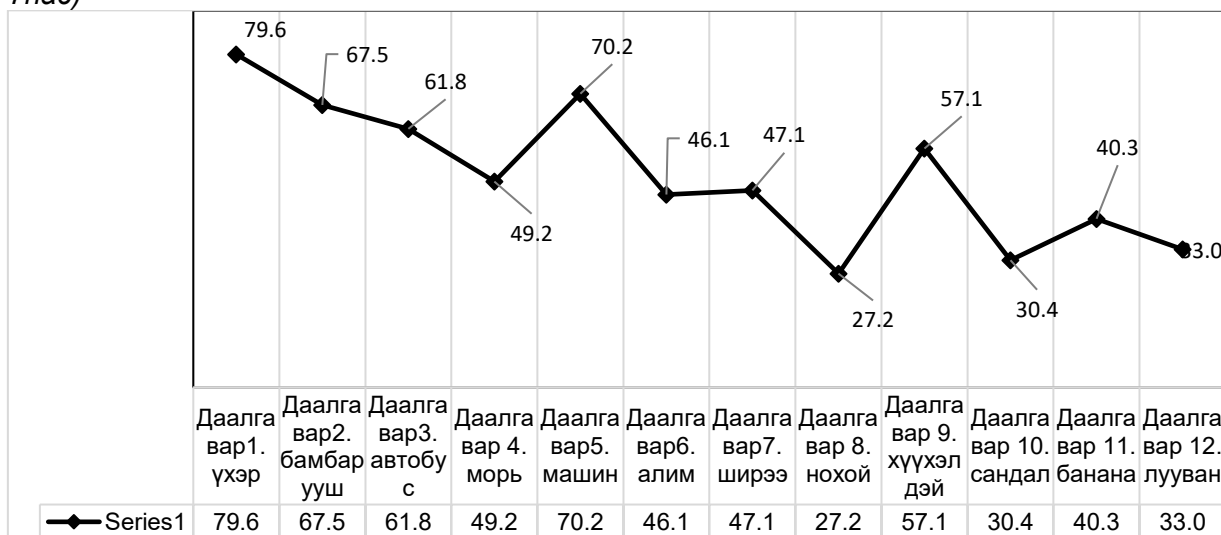
Судалгаанд оролцсон 6 насны хүүхдүүдийн 44 хувь нь дундаж ба түүнээс дээш түвшинд буюу 12 дүрсээс хамгийн наад зах нь 6-8 болон түүнээс дээш дүрсийг сэргээн санасан байна. 7 насны хүүхдүүдийн 62 хувь нь 6 ба түүнээс дээш 12 хүртэлх дүрс зургийг сэргээн санасан байна.

Зураг 75. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын түвшин, хувиар (6-7 нас)



Даалгаврын гүйцэтгэлийг авч үзэхэд, хүүхдүүд эхний дүрсүүдийг сэргээн санах нь харьцангуй сайн байна. Бусадтай нь харьцуулахад машины зургийг, дараагаар хүүхэлдэйн зургийг илүү сэргээн санасан байна. Энэ нь тэдэнд илүү танил байдагтай холбоотой байж болно.

Зураг 76. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (6-7нас)



Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт (6-7 нас)

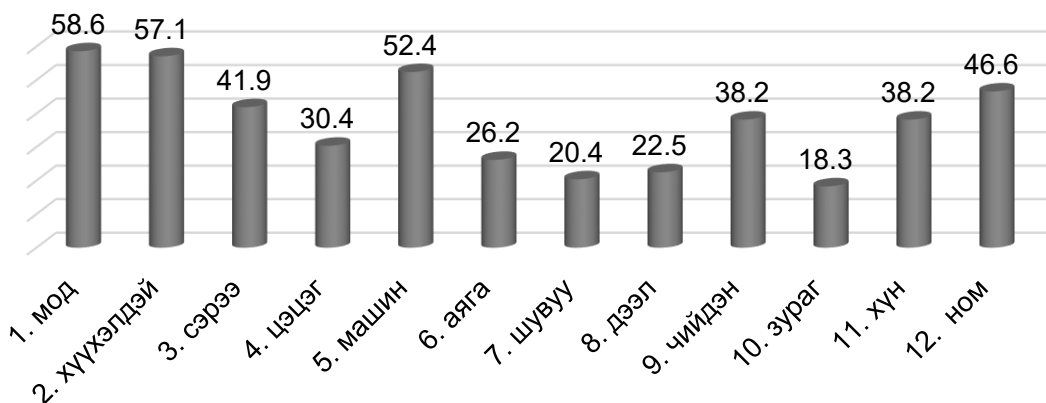
Богино хугацаанд сонсоод мэдээллийг тогтоох чадварыг энгийн 12 үг тогтоолгох аргаар судалсан.

Хүүхдүүдийн сонорын ой тогтоолтын түвшин сул түвшинд байна (M=2.2)

Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдүүд энгийн 12 үгийг сонсоод дунджаар 4-5 үгийг нь богино хугацаанд сэргээн санадаг байна.

Сонссон үгийг дэс дарааллаар сэргээн санаж байгаа байдлыг авч үзэхэд, хүүхдүүд эхний 2 үгийг харьцангуй сайн сэргээн санасан байна. Мөн “машин” гэдэг үгийг нэлээд хүүхэд сэргээн санасан байна. Сүүлийн үгийг цөөнгүй хүүхдүүд сэргээн санасан байна. Иймд сонсоод мэдээллийг тогтооход мэдээллийн дэс дараалал ялангуяа эхний болон сүүлийн үгийг тогтоож сэргээн санах нь илүү байхаас гадна үгийн байнга хэрэглэдэг танил байдал нөлөөлж магадгүй байна.

Зураг 77. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт, хувиар (6-7 нас)



Сонсоод мэдээллийг тогтох чадвар нь хүүхдийн наснаас хамаарсан ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 89. Сонорын ой тогтоолт ба наснаас хамаарсан ялгаа, статистик үзүүлэлт (6-7 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	9.589	1	9.589	22.252	.000
Within Groups	81.447	189	.431		
Total	91.037	190			

7 насанд хүүхдүүдийн сонсоод мэдээллийг тогтоох чадвар аажим нэмэгддэг байна.

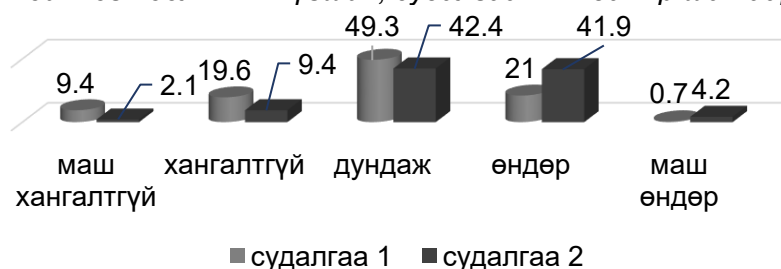
Хүснэгт 90. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт статистик үзүүлэлт (6-7нас)

Сурагчдын нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
6 нас	1.98	95	.618	.063
7 нас	2.43	96	.692	.071
Нийт	2.20	191	.692	.050

Утгын ой тогтоолт (6-7 нас)

Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдүүдийн утгын ой тогтоолтыг богино хэмжээний энгийн үйл явдлыг агуулсан өгүүллэг уншиж, сэргээн санаж ярих аргаар судалсан. Судалгааны 1-р шатанд оролцсон хүүхдүүдийн 71 хувь нь дундаж ба түүнээс дээш түвшинд байсан бол 2-р шатны судалгаанд тухайн үзүүлэлт 89 хувь болж өссөн байна.

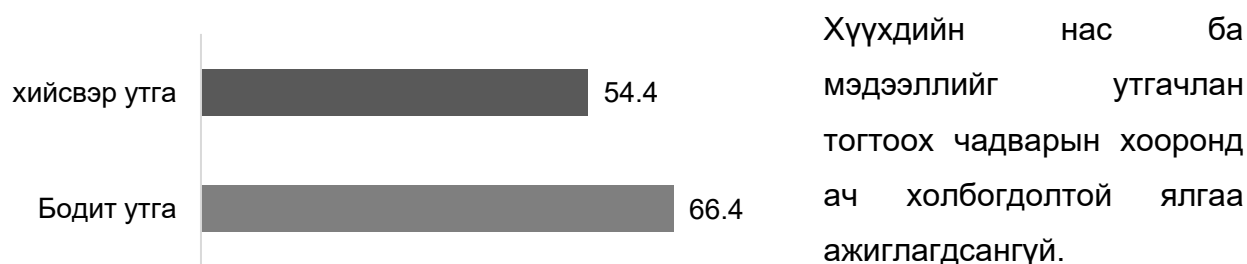
Зураг 78. Утгын ой тогтоолтын түвшин, судалгааны 1 ба 2-р шатаар, хувиар (6-7 нас)



Судалгаанд хамрагдсан 6-7 насны хүүхдүүд 22 нэгж утгаас 13-14 утга санааг сэргээн санасан байна. Өөрөөр хэлбэл, утгаар нь тогтоож сэргээн санавал зохих утгаас дунджаар 60 гаруй хувийг сэргээн санаж байгаа нь мэдээллийг утгаар нь тогтоох чадвар нь хэвийн дундаж түвшинд байгааг илэрхийлж байна (M=3.37).

Бодит утгыг хүүхдүүдийн 66 хувь нь, хийсвэр утгыг 54 хувь нь сэргээн санасан байна. Энэ нь хүүхдийн нас зүйн онцлогтой холбоотой юм.

Зураг 79. Утгын ой тогтоолт, сэргээн санаж байгаа утга, хувиар (6-7нас)



Хүүхдийн нас ба мэдээллийг утгачлан тогтоох чадварын хооронд ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 91. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
6 нас	3.38	95	.801	.082
7 нас	3.35	96	.794	.081
Нийт	3.37	191	.796	.058

Судалгаанд хамрагдсан 8-10 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг хүртэх, тогтоох чадвар (ажигч чанар, анхаарал, ой тогтоолт)

Судалгааны 1 ба 2-р шатны үр дүнг харьцуулахад, 8-10 насанд анхаарлын тогтворжилт, богино хугацааны харааны ой/ цифр тогтоох чадвар ач холбогдлын түвшинд өөрчлөгдсөн байна ($p < .001$).

Хүснэгт 92. Анхаарал, богино хугацааны ой тогтоолт - судалгааны 1 ба 2-р шат (8-10 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Анхаарлын тогтворжилт	5.069	491	.000	.498	.098	.305	.691
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - цифр	4.900	382.033	.000	.498	.102	.298	.698
Анхаарлын тогтворжилт	-7.373	491	.000	-.687	.093	-.870	-.504
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - цифр	-7.433	451.760	.000	-.687	.092	-.868	-.505

Судалгааны 2-р шатанд анхаарлын тогтворжилт, богино хугацааны харааны ой тогтоолт/цифр тогтоох нь буурсан байна.

Хүснэгт 93. Танин мэдэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (8-10 нас)

Чадварууд	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ажигч чадвар	Судалгаа1	205	2.33	.600	.042
	Судалгаа2	288	2.28	.586	.035
Анхаарлын тогтворжилт	Судалгаа1	205	2.26	1.199	.084
	Судалгаа2	288	1.76	.978	.058
Анхаарлын шилжилт	Судалгаа1	203	2.74	1.581	.111
	Судалгаа2	288	2.95	1.744	.103
Сонорын ой тогтоолт	Судалгаа1	205	2.71	.781	.055
	Судалгаа2	288	2.61	.752	.044
Утгын ой тогтоолт	Судалгаа1	205	2.76	.889	.062
	Судалгаа2	288	2.89	.980	.058
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт.цифр	Судалгаа1	205	2.20	.991	.069
	Судалгаа2	288	1.81	.044	.545

Хүснэгт 94. Танин мэдэхүйн чадвар, статистик үзүүлэлт (8-10 нас)

	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Error	Std. Deviation
Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	4	1	5	3.20	.055	.928
Анхаарлаа тогтворжуулах чадвар-хурд	3	1	4	2.17	.034	.582
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт	4	1	5	1.81	.044	.738
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - дүрс	4	1	5	2.88	.061	1.039

Ажигч чанар (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн юмсыг харьцуулан задлан шинжилж ажиглах нь сул түвшинд байна (M=2.28).

Даалгавар тус бүрийн гүйцэтгэлийг авч үзэхэд, дангаараа байгаа зүйлийг 60 хувь нь зөв гүйцэтгэсэн бол ямар нэгэн зүйлтэй хамтдаа байгаа ялгаатай зүйлийг 38 хувь нь нэрлэсэн бол юмсын бүтцийн ялгаатай байдлыг 15 хувь нь нэрлэсэн байна. Тухайн даалгаврыг гүйцэтгэхэд шууд хүртэхээсээ илүү тухайн ялгаатай байдлыг тогтоох ойн үйл ажиллагаа оролцож байгаа тул даалгаврыг гүйцэтгэхэд илүү их зориудын анхаарал шаардаж байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээс харахад, тухайн насны хүүхдүүд юмсыг бүхэлд нь буюу ерөнхийд нь хүртэж ажиглах нь илүү ба харин түүнийг бүтцэд нь задлан шинжилж хүртэх чадвар сул байна.

8-10 насны хүүхдүүдийн хувьд доорх хүснэгтэд харуулсан сүүлийн 5 даалгавар хүндэдсэн байж болохоос гадна тухайн насны хүүхдүүд юмсыг бүтэц, холбоо хамааралд задлан шинжилж нэгтгэн дутуу зурагдсан зүйлийг олоогүй байна.

Хүснэгт 95. Ажигч чанарын даалгааврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас)

№	2 зураг дахь ялгаатай зүйлс	нэрлэсэн	нэрлээгүй
1.	галуу	83.3	16.7
2.	шат	59.7	40.3
3.	урт сандал	56.6	94.4
4.	торх сав	53.5	46.5
5.	хагалсан мод	52.1	47.9
6.	Үүл	43.4	56.6
7.	дээврийн хээ	36.5	63.5
8.	байшин	30.6	69.4
9.	сандаг	25.7	74.3
10.	хашаа	19.4	80.6
11.	хураалттай мод	15.3	84.7
12.	байшингийн дээрх төмөр	14.2	84.2
13.	цонх	13.5	86.5
14.	худгийн ховоо	12.8	87.2

Насны хооронд ач холбогдолтой ялгаа байна ($p < .01$).

Хүснэгт 96. Ажигч чанарын наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	3.465	2	1.733	5.188	.006
Within Groups	95.188	285	.334		
Total	98.653	287			

Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн ажигч чанар аажмаар сайжирдаг байна.

Хүснэгт 97. Хүүхдийн ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Report				
Сурагчдын нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.14	96	.555	.057
9 нас	2.32	96	.552	.056
10 нас	2.40	96	.624	.064
Нийт	2.28	288	.586	.035

Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар (8-10 нас)

8-10 насны хүүхдийн бүхлээр нь хүртэх чадварыг зургийн дутуу зурагдсан хэсгийг олох чадвараар тодорхойлсон. Хүүхдүүдийн ажигч чанар дундаж түвшинд байна. ($M=3.2$). 8-10 насны хүүхдүүд юмсыг бүхэл бүтнээр нь хүртээд дараа нь задлан шинжилж ажиглан хүртэх нь хэвийн дундаж түвшинд байна. Юмсыг бүхэлд нь хүртэх чадвар ба хүүхдийн насны хооронд ач холбогдолтой ялгаа байна ($P < .01$).

Хүснэгт 98. Юмсыг бүхэлд нь хүртэх чадвар ба насны хоорондын статистик ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	43.132	2	21.566	30.161	.000
Within Groups	203.781	285	.715		
Total	246.913	287			

Нас нэмэгдэхэд юмсыг бүхэлд нь хүртэх чадвар сайжирдаг зүй тогтол байна.

Хүснэгт 99. Хүүхдүүдийн ажигч чанар,насаар, дундаж үзүүлэлт (8-10 нас)

Report				
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.73	96	.934	.095
9 нас	3.21	96	.794	.081
10 нас	3.68	96	.801	.082
Нийт	3.20	288	.928	.055

Даалгавар тус бүрийн гүйцэтгэлийг авч үзэхэд, 3 даалгаврыг хүүхдүүд бараг гүйцэтгээгүй байна. Модны сүүдрийг олоогүй байгаа нь тухайн даалгавар хүндэдсэн байж болохоос гадна 8-10 насны хүүхдүүд юмсын учир шалтгаан холбоо хамаарлыг нь ойлгож зүй тогтлын хувьд дутуу байгаа зүйлийг ажиглах чадваргүй байгааг илэрхийлнэ.

Хүснэгт 100. Бүхэлд нь хүртэх чадвар даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)

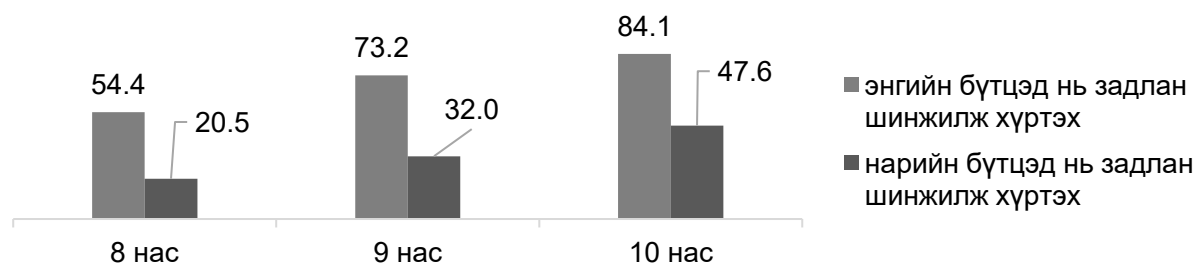
№	Даалгавар	нэрлэсэн	нэрлээгүй
1.	чих	97.2	2.8
2.	ширээний хөл	96.5	3.5
3.	ам	95.8	4.2
4.	муурын сахал	94.1	5.9
5.	хурууны хумс	92.4	7.6
6.	хаалганы бариул	84.4	15.6
7.	дуут дохио	83.0	17.0
8.	гилийн дүрс	75.3	24.7
9.	гутлын үдээс	63.2	36.8
10.	тахияны хөл	60.8	39.2
11.	загасны сэрвээ	51.0	49.0
12.	цүнхний бариул	48.6	51.4
13.	малгайны гадна хүрээ	45.8	54.2
14.	товчны нүх	45.5	54.5
15.	хүний хөмсөг	29.5	70.5
16.	шүхрийн дэлгэдэг төмөр	25.3	74.7
17.	үхрийн туурайн салаа	18.8	81.3
18.	шугамны мм-хэмжүүр	14.6	85.4
19.	модны сүүдэр	8.0	92.0

Даалгаврын гүйцэтгэлийг авч үзэхэд, 8-10 насны хүүхдүүд шууд бүхэлд нь хүртэх, анхаарал, бүтцэд нь задлан шинжлэх чадвар бага шаардах даалгаврыг сайн гүйцэтгэсэн байна. Харин анхаарал энгийн бүтцийг нь задлан шинжилж хүртэх даалгаврыг 60 гаруй хувь нь гүйцэтгэсэн бол нарийн бүтцийг нь ажиглан хүртэх даалгаврыг 35 хувь нь гүйцэтгэж чадсан байна. Иймд тухайн насны хүүхдүүд юмсыг ерөнхийд нь хурдан хугацаанд бүхлээр нь хүртэж ажиглах нь танин мэдэхүйд нь давамгайлдаг байна. Энэ нь мөн хүүхдийн танин мэдэхүйд бодит шинж давамгайлдаг нас зүйн онцлогтой холбоотой байх боломжтой.

Нас ба юмсыг энгийн болон нарийн бүтцэд нь задлан шинжилж хүртэх чадварын хооронд ач холбогдолтой ялгаа байна ($P < .01$). Нас нэмэгдэхэд задлан шинжилж

хүртэн ажиглах чадвар сайжирч байна. Ялангуяа 9 насанд юмсыг энгийн бүтцэд нь задлан шинжилж ажиглан хүртэх чадвар илэрхий сайжирдаг байна.

Зураг 80. Хүртэх чадвар, насаар, хувиар (8-10 нас)



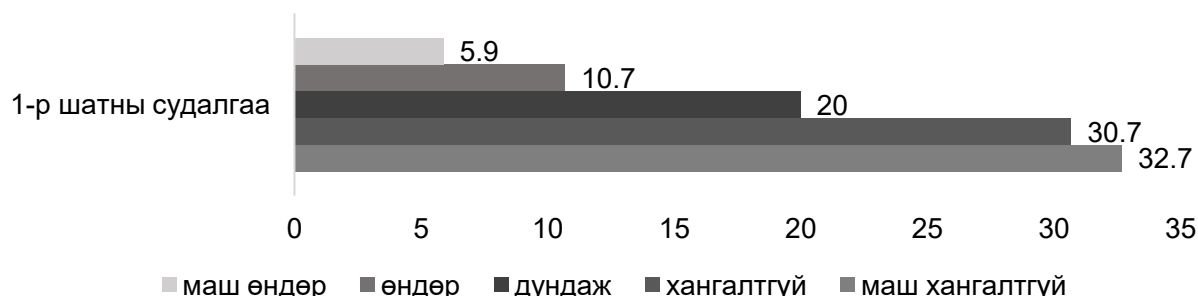
Анхаарлын тогтворжилт (8-10 нас)

Судалгаанд оролцсон нийт хүүхдүүдийн анхаарлын тогтворжилт сул түвшинд байна (M=1.76).

2-р шатны судалгаанд оролцсон хүүхдүүдийн оюуны энгийн үйлдэл хийх буюу 1 оронтой тоог хооронд нэмэх, хасах үйлдлийг хурдан хугацаанд алдаагүй гүйцэтгэх чадвар буурсан байна.

Судалгааны 1-р шатанд оролцсон хүүхдүүдийн 63 хувь нь даалгаврыг хангалтгүй гүйцэтгэсэн байна. Харин 2-р шатны судалгаанд тухайн үзүүлэлт нь 80 хувь болж нэмэгдсэн сөрөг үр дүн харагдаж байна.

Зураг 81. Судалгааны 1-р шатны гүйцэтгэлийн түвшин, хувиар (8-10 нас)



Хүүхдүүд анхаарал шаардсан энгийн оюуны үйлдлийг гүйцэтгэхдээ анхаарлаа төвлөрүүлэн гүйцэтгэх нь хангалтгүй байгаа нь нэг талаас энгийн тоог хооронд нэмэх, хасах чадвар дадал болоогүйтэй холбоотой байх боломжтой. Нөгөө талаас хүүхдүүдийн гүйцэтгэлийн хурд сул байгааг харуулж байна.

Нас ба даалгаврын гүйцэтгэлийн хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа бага байна. Иймд нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн даалгаврын гүйцэтгэл илэрхий сайжирч байгаа үзүүлэлт харагдахгүй байна.

Хүснэгт 101. Анхаарлын тогтворжилтын наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	8.671	2	4.335	3.608	.028

Within Groups	588.810	490	1.202
Total	597.481	492	

Хүснэгт 102. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Report						
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean	Range	
8 нас	1.61	96	.977	.100	4	
9 нас	1.81	96	1.009	.103	4	
10 нас	1.85	96	.940	.096	3	
Нийт	1.76	288	.978	.058	4	

Анхааралтай ажиллах хурд (8-10 нас)

Хүүхдүүд энгийн дүрс тэмдэглэгээг богино хугацаанд анхааралтайгаар гүйцэтгэх чадварыг нэг оронтой цифрүүдийг энгийн дүрс тэмдэгтээр харж тэмдэглэх аргаар судалсан.

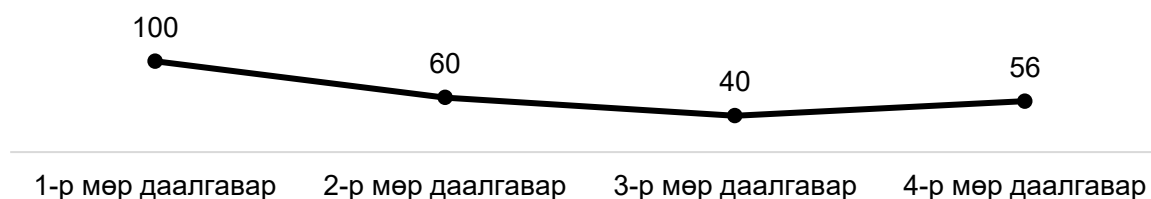
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн энгийн дүрс тэмдэглэгээг богино хугацаанд харж тэмдэглэх чадвар нь сул түвшинд байна. Өөрөөр хэлбэл, хүүхдүүд анхаарлаа төвлөрүүлэн богино хугацаанд гүйцэтгэх хурд сул байна (M=2.17).

Хүснэгт 103. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, статистик үзүүлэлт (8-10 нас)

Чадвар	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Error	Std. Dev
Анхаарлаа тогтворжуулах чадвар хурд	288	3	1	4	2.17	.034	.582

Хүүхдүүд 1 минутад ойролцоогоор 27 дүрсийг тэмдэглэдэг байна.

Зураг 82. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)



Зургаас харахад, хүүхдүүд 3 дахь мөрөөс эхлэн ядарч, гүйцэтгэл сулардаг нь харагдаж байна.

Хүүхдүүд 1-р мөрөнд тэмдэглэвэл зохихоос гүйцэд, 2-р мөрөнд 60 хувийг, 3-р мөрөнд 40 хувийг, 4-р мөрөнд 56 хувийг нь тэмдэглэжээ. Сүүлийн мөрөнд хурд бага зэрэг дээшилсэн нь дадал эзэмшиж хурд нь сайжирсан холбоотой байх боломжтой. Хүүхдүүдийн нас ба гүйцэтгэлийн хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 104. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

<i>Нас</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error of Mean</i>	<i>Range</i>
8 нас	2.10	96	.672	.069	3
9 нас	2.13	96	.548	.056	3
10 нас	2.29	96	.501	.051	3
Нийт	2.17	288	.582	.034	3

Анхаарлын шилжилт (8-10 нас)

Бага боловсролын 8-10 насны хүүхдүүдийн анхаарлын шилжилтийг нэг оронтой 2 тоог хооронд нэмж хасах үйлдлийг солбин гүйцэтгэх аргаар судалсан. Хүүхдүүд нэг үйлдлээс нөгөө үйлдэлд анхаарлаа шилжүүлэх нь хэвийн дундаж түвшинд байна (M=2.95).

Хүснэгт 105. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт (8-10 нас)

<i>N</i>	<i>Range</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>Mean</i>	<i>Std. Error</i>	<i>Std. Dev</i>
288	4	1	5	2.95	.103	1.744

Хүүхдүүд нэг зүйлээс өөр зүйлд анхаарлаа төвлөрүүлэхдээ бэрхшээхгүй, алдаа гаргах нь бага байдаг байна.

Хүүхдүүдийн нас ба анхаарлаа шилжүүлэх чадварын хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 106. Анхаарлаа шилжүүлэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

<i>Нас</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error of Mean</i>
8 нас	3.25	96	1.648	.168
9 нас	2.89	96	1.823	.186
10 нас	2.72	96	1.733	.177
Нийт	2.95	288	1.744	.103

Богино хугацааны харааны ой тогтоолт (8-10 нас)

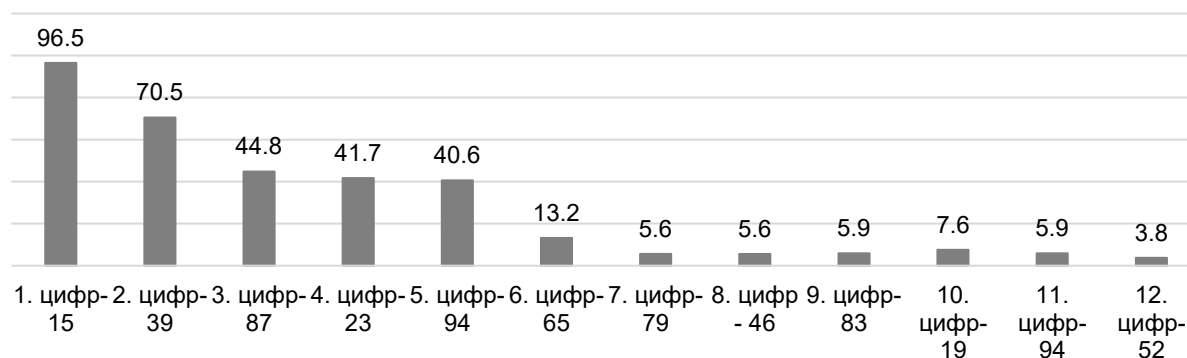
Бага боловсролын 8-10 насны хүүхдүүдийн богино хугацааны харааны ой тогтоолтыг цифр ба энгийн дүрс зураг хараад тогтоож сэргээн санах аргаар судаллаа.

Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн богино хугацаанд харж цифр тогтоох чадвар нь сул түвшинд байна (M=1.81). Хүүхдүүд богино хугацаанд дунджаар 3-4 цифр тогтоож, сэргээн санадаг байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, хүүхдүүд эхний цифрийг хамгийн сайн сэргээн сана, хойшлох тусам сэргээн санах нь багасдаг байна. Ялангуяа сүүлийн цифрүүдийг сэргээн санах нь хангалтгүй байна.

Зураг 83. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, цифр тогтоох, даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас)



Хүүхдийн нас ба цифр тогтоох чадварын үзүүлэлтийн хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 107. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - цифр тогтоох, статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean	Range
8 нас	1.72	96	.660	.067	3
9 нас	1.77	96	.788	.080	4
10 нас	1.94	96	.751	.077	3
Нийт	1.81	288	.738	.044	4

Богино хугацааны харааны ой – дүрс тогтоох (8-10 нас)

8-10 насны хүүхдүүдийн энгийн дүрс зураг хараад богино хугацаанд тогтоож сэргээн санах чадвар нь хэвийн дундаж түвшинд байна.

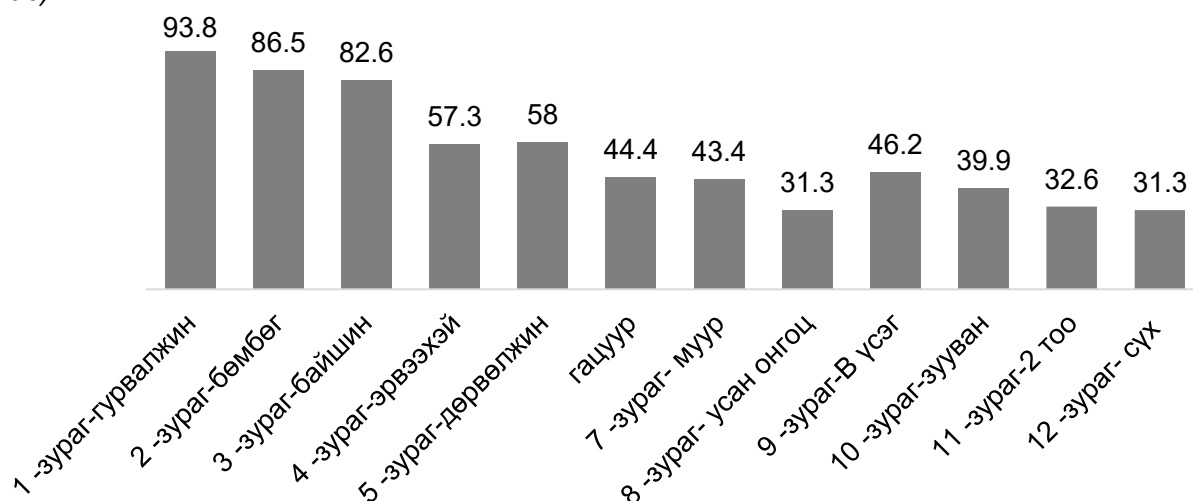
Хүснэгт 108. Богино хугацааны харааны ой, дүрс тогтоох, статистик үзүүлэлт (8-10нас)

Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - дүрс	Descriptive Statistics						
	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Error	Std. Deviation
	288	4	1	5	2.88	.061	1.039

Тэд 12 зураг дүрснээс дэс дараагаар нь дунджаар 6-7 зургийг тогтоож сэргээн санасан байна.

Хүүхдүүд эхний 3 дүрсийг сэргээн санах нь сайн байна. Харин хойшлох тусам дэс дарааллаар нь сэргээн санах нь хангалтгүй байна. Мөн өдөр тутам байнга хэрэглэдэггүй зүйлсийг сэргээн санах нь сул байж болох тал ажиглагдлаа. Хүүхдүүд усан онгоц, сүхийг хамгийг бага хувьтай сэргээн санажээ. Иймд аливаа зүйлийг тогтооход түүний дэс дараалал, танил байдал нөлөөлдөг байна.

Зураг 84. Богино хугацааны харааны ой, дүрс тогтоох, даалгаврын гүйцэтгэлээр (8-10 нас)



Хүүхдүүдийн нас ба зураг дүрс хараад богино хугацаанд тогтоох сэргээн санах чадвар нь статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$)

Хүснэгт 109. Богино хугацааны харааны ой, дүрс зураг тогтоох нь наснаас хамаарсан ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	23.090	2	11.545	11.469	.000
Within Groups	286.896	285	1.007		
Total	309.986	287			

12 дүрс зураг хараад 8, 9 насны хүүхдүүд дунджаар 5-6 дүрс зургийг, 10 насны хүүхдүүд 7-8 дүрс зургийг сэргээн санадаг байна. Хүүхдүүдийн дүрс зургийг хараад тогтоох чадвар хэвийн дундаж түвшин байна.

Хүснэгт 110. Богино хугацааны харааны ой, дүрс зураг тогтоох, статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.71	96	.870	.089
9 нас	2.66	96	1.132	.115
10 нас	3.28	96	.992	.101
Нийт	2.88	288	1.039	.061

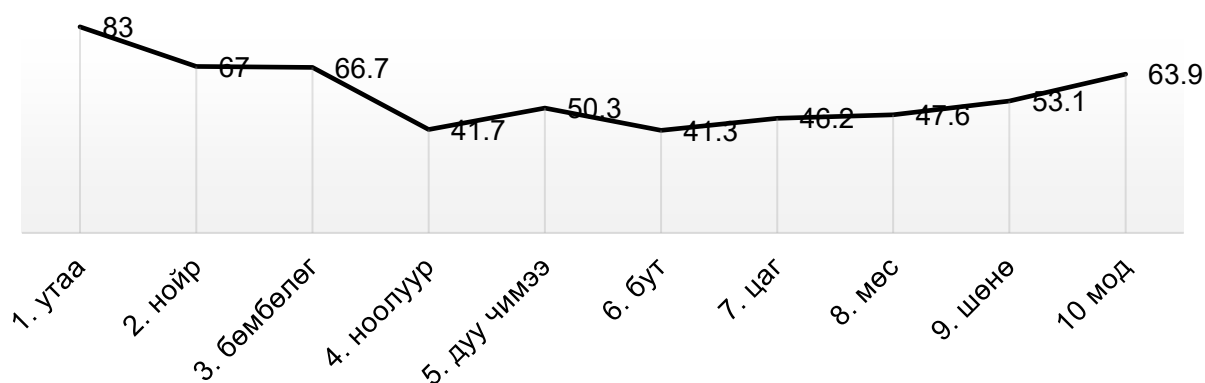
Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт (8-10 нас)

Бага боловсролын 8-10 насны хүүхдийн сонсоод мэдээллийг богино хугацаанд сэргээн санах чадварыг 10 үг тогтоож сэргээн санах аргаар судалсан. Хүүхдүүдийн сонсоод мэдээллийг тогтоох сэргээн санах чадвар нь дунджаас бага зэрэг доогуур түвшинд байна ($M=2.61$). Хүүхдүүд дунджаар 5-6 үгийг сэргээн санасан байна.

Үгийн дарааллыг авч үзэхэд, эхний үгийг хүүхдүүдийн 83 хувь нь сэргээн санасан байна. Эхний 3 үгийг хүүхдүүдийн ихэнх нь сэргээн санажээ. Мөн сүүлийн үгийг 64

хувь нь сэргээн санасан байна. Үгийг хэлсэн дэс дараалал сэргээн санахад нөлөөлдөг байна. Эхний болон сүүлийн үгийг сайн сэргээн санадаг байна.

Зураг 85. Богино хугацааны харааны ой, дүрс зураг тогтоох, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)



Сонорын ой тогтоолтын үзүүлэлт нь наснаас хамаарсан статистик ялгаатай байна ($p < .01$). Нас нэмэгдэхэд аажмаар сэргээн санасан үгийн тоо нэмэгджээ.

8 насны хүүхдүүд 10 үгнээс дунджаар 4-5 үг, 9 насны хүүхдүүд 5 үг, 10 насны хүүхдүүд 6 үг тогтоож сэргээн санасан байна.

Хүснэгт 111. Богино хугацааны харааны ой, дүрс зураг тогтоох, статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.43	96	.736	.075
9 нас	2.55	96	.663	.068
10 нас	2.85	96	.794	.081
Нийт	2.61	288	.752	.044

Утгын ой тогтоолт (8-10 нас)

8-10 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадварыг 24 утгын нэгж бүхий үлгэр сонсоод, сэргээн ярих аргаар судалсан.

Судалгаанд хамрагдсан 8-10 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар хэвийн дундаж түвшинд байна ($M=2.89$). Утгын 24 нэгжээс 11-12-ыг сэргээн санаж байна.

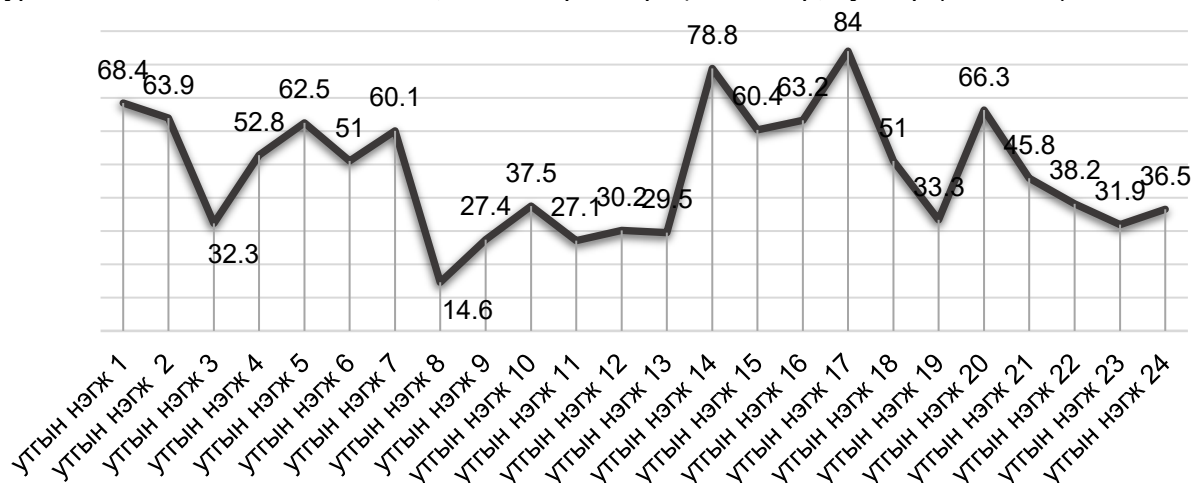
Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, хүүхдүүдийн олонх нь 17 дахь нэгж болох үлгэрийн үргэлжлэлийг тодорхойлох (..тэр эмгэнийг олж ир..) утгыг сэргээн санасан байна (84%). Мөн үлгэрийн эхлэл хэсгийг 60-аас дээш хувь нь сэргээн санажээ.

Хүүхдүүд хоорондоо холбоотой утгуудыг сэргээн санаж чадсан байна. Жишээлбэл, “Нэг гүрний хаан ан гөрөө хийж явав (1). Хаан төөрч ... (2)”. “... Овоохойд ганц бие эмгэн байжээ (5). “... шар будаа чанаж өгчээ” (7). “... Хаан уурлаж..” (14). “... Тэр эмгэнийг олж ир гэжээ.” (17) гэх мэтээр утгыг нь хөөж сэргээн санасан байна.

Харин утгын тодотгол хэсэг болж байгаа хэсгүүдийг харилцан адилгүй сэргээн санасан байна. Жишээлбэл, “... Тэр нь хаанд хүн болсоор идэж үзээгүй...” (8) гэсэн утгыг хамгийн бага хувьтай сэргээн санасан байна (14.6%).

Энэ нь мэдээллийг утгачлан тогтоох нь хэвийн сайн байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 86. Утгын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)



Хүүхдүүд байнга хэрэглэдэггүй үг орсон утгыг сэргээн санах нь харьцангуй бага байна. Иймд үгийн өдөр тутмын хэрэглээ ой тогтоолтод тодорхой хэмжээгээр нөлөөлдөг байна. Хүүхдийн нас ба утгын ой тогтоолтын түвшин хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна ($p < .01$).

Хүснэгт 112. Утгын ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	55.215	2	27.608	35.692	.000
Within Groups	220.448	285	.774		
Total	275.663	287			

Хүснэгт 113. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.29	96	.807	.082
9 нас	3.06	96	.982	.100
10 нас	3.32	96	.840	.086
Нийт	2.89	288	.980	.058

Дүгнэлт

Танин мэдэхүйн хөгжлийн мэдээллийг хүртэж хүлээж авах үйл явцыг хүртэхүй, анхаарлын төвлөрөл, богино хугацааны хараа сонорын ой, утгын ой тогтоолтын чадвараар судалсан.

Судалгааны 1 ба 2-р шатны судалгааны үр дүнгийн үзүүлэлтийг чадвар тус бүрээр харьцуулан үзэхэд, 6-7 насанд энгийн дүрс тэмдэглэгээ хийх үеийн анхаарлын тогтворжилт, утгын ой тогтоолт судалгааны 2 дахь үе шатанд нэмэгдсэн дүр

харагдаж байна. Гэвч 8-10 насанд оюуны үйлдэлд анхаарлын тогтворжилт, богино хугацаанд цифр тогтоох чадвар нь өмнөх үе шатаас буурсан дүр зураг харагдлаа. 6-7 насанд хүүхдүүдийн анхаарлын тогтворжилт, утгын ой тогтоолт нэмэгдсэн нь сургуулийн өмнөх боловсролын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үр дүнтэй холбоотой байж болно. Харин хүүхдүүдийн оюуны үйлдэлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар буурсан байгаа нь цаг үеийн нөхцөл байдлаас хамааран хичээл сургалтын үйл ажиллагаа доголдож энгийн оюуны үйлдлийг гүйцэтгэх чадвар нь дадал болоогүйтэй холбоотой байх бүрэн боломжтой.

Судалгааны үр дүнгээс дараах онцлог харагдаж байна.

- Юмс үзэгдлийг ажиглан хүртэхдээ ерөнхийд нь хүртдэг бүхэллэг шинж илүү ажиглагдлаа харин түүнийг бүтэц бүрэлдэхүүнд ажиглах, онцлог ялгаатай байдлыг ажиглах аналитик чадварын хөгжил сул байна.
- Нас нэмэгдэхэд юмсыг ажиглах хүртэх чадвар нэмэгдэж байна. Ялангуяа 10 насанд юмсыг бүтэц бүрэлдэхүүнд нь задлан шинжилж хүртэх аналитик чадвар эрс сайжирдаг байна. Иймд 10 нас нь хүртэхүйн хөгжлийн чухал үе байна. Энэ нь тэдний танин мэдэхүйд хийсвэр шинж хөгжиж байгаагийн илэрхийлэл юм. Гэхдээ юмсын учир шалтгаан, холбоо хамаарлыг олж хүртэх чадвар сайн хөгжөөгүй байна.
- Анхаарлаа тогтворжуулан зорилго чиглэлтэй үйлдлийг гүйцэтгэх чадвар нь 7 насанд нэмэгддэг тал ажиглагдаж байна. Энэ нь хүүхдийн сурах арга барилтай болж байгаатай холбоотой байж болох юм.
- 6-10 насанд хүүхдүүд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллахдаа хялбархан ядардаг тал ажиглагдаж байна. Иймд ачааллыг аажим нэмэгдүүлэх байдлаар танин мэдэхүйн үйл ажиллагааг чиглүүлэх, хүүхэд оюуны үйл ажиллагааны үед үе үе завсарлага авах, өөр үйл гүйцэтгэх мэтээр ажиллах нь илүү үр дүнтэй байна. Хүүхдүүд нэг зүйлээс өөр зүйлд анхаарлаа шилжүүлэн ажиллах чадвартай тул төрөл бүрийн үйлдлийг ээлжлэн гүйцэтгэх нь үр дүнтэй.
- Ой тогтоолтын онцлогийн хувьд богино хугацааны харааны ой тогтоолт нь хэвийн. 6-7 насны хүүхэд богино хугацаанд дунджаар 5-6 зүйлийг, 8-10 насанд 6-7 зүйлийг харж тогтоож сэргээн санах чадвартай байна. Нас нэмэгдэхэд богино хугацаанд мэдээллийг хараад тогтоох чадвар нэмэгддэг зүй тогтолтой байна.
- Богино хугацаанд мэдээллийг хараад тогтоох чадвар 7, 10 насанд харьцангуй нэмэгдэж байна. Энэ нь 7 насан дахь хүүхдийн сурах арга барил эзэмших, 10

насанд танин мэдэхүйн хийсвэр шинж хөгжиж байгаатай холбоотой байх бүрэн боломжтой юм.

- Богино хугацаанд мэдээллийг сонсоод тогтоох чадвар нь 6-7 насанд 4-5 үг байгаа бол, 8-10 насанд 5-6 үгийг сэргээн санаж байна.
- Богино мэдээллийг хараад эсвэл сонсоод тогтооход мэдээллийн дэс дараалал, хэрэглээ, танил байдал нөлөөлдөг байна. Хүүхдүүд хараад эхний мэдээллийг дэс дарааллаар нь тогтоох нь илүү ба харин дэс дараалал нь хойшлох тусам тогтоох нь сулардаг байна. Сонсоод мэдээллийг тогтооход эхний 2-3 үг болон сүүлийн үгийг илүү тогтоодог онцлог харагдлаа.
- Мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар нь сайн байна. 6-7 насанд бодит утгатай үг бүхий нэгжийг сэргээн санах нь илүү бол 8-10 насанд хийсвэр утгыг тогтоох нь сайжирч байна. Хүүхдүүдийн утга агуулгаар нь мэдээллийг тогтоож сэргээн санахад үгийн хэрэглээний онцлог, танил байдал нөлөөлдөг байна. 8-10 насанд нас нэмэгдэхэд мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар нэмэгдэж байна.

Сэтгэхүй, хэл ярианы чадвар (6-10 нас)

Судалгааны 1 ба 2-р шатны үр дүнг харьцуулахад 6-10 насанд энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх чадвар, нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх чадвар, юмсыг ерөнхийлөн дүгнэж ярих чадвар, үгийн утга тайлбарлах чадвар, үгийг утгын нийтлэг шинжээр нь ангилах чадвар статистик ач холбогдлын түвшинд ялгаатай байна ($p < .01$)

Хүснэгт 114. Сэтгэхүй, хэл ярианы чадварын статистик ач холбогдолтой ялгаа, судалгааны 1 ба 2-р шат (6-10 нас)

Чадварууд		t-test for Equality of Means						
		t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
							Lower	Upper
Ярих чадвар	энгийн өгүүлбэр	16.160	820	.000	-1.341	.083	1.504	1.178
	дүгнэсэн өгүүлбэр	10.553	820	.000	-1.141	.108	1.353	-.929
Үгийн утга тайлбарлах чадвар	бодит үг	-2.862	820	.004	-.195	.068	-.328	-.061
	салаа үг	6.460	819	.000	.424	.066	.295	.552
Үг бүлэглэх чадвар	бодит үг	3.806	820	.000	.232	.061	.112	.351
	тэмдэг нэр	4.603	820	.000	.292	.064	.168	.417
	нэрлэсэн үг	3.434	820	.001	.299	.087	.128	.471
	салаа үг	2.220	819	.027	.122	.055	.014	.229
	хийсвэр үг	2.414	819	.016	.195	.081	.037	.354

Судалгааны 2-р шатанд энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, санаагаа ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх нь статистик ач холбогдлын түвшинд өссөн үзүүлэлттэй байна. Харин нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, үгийн утга тайлбарлах, үгийг утгаар нь ангилах логик чадвар нь статистик ач холбогдлын түвшинд буурсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 115. Сэтгэхүй, хэл ярианы чадварын статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

Чадварууд	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Бодит дүрслэлийн сэтгэхүй (6-7 нас)	Судалгаа2	189	3.77	1.63.0	.010
Хийсвэр сэтгэхүй	Судалгаа1	343	3.18	.889	.048
	Судалгаа2	479	3.24	.990	.045
энгийн өгүүлбэр	Судалгаа1	343	2.98	1.359	.073
	Судалгаа2	479	4.32	1.020	.047

	нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	343	2.04	1.210	.065
		Судалгаа2	479	1.45	.730	.033
	холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	343	1.21	.550	.030
		Судалгаа2	479	1.02	.158	.007
	гадаад байдал тоочсон	Судалгаа1	343	3.47	1.320	.071
		Судалгаа2	479	3.55	1.482	.068
	дүгнэсэн өгүүлбэр	Судалгаа1	343	2.10	1.390	.075
		Судалгаа2	479	3.24	1.621	.074
Үгийн утга тайлбарлах чадвар	бодит үг	Судалгаа1	343	2.84	1.096	.059
		Судалгаа2	479	3.03	.851	.039
	хийсвэр үг	Судалгаа1	343	2.54	1.186	.064
		Судалгаа2	479	2.46	.938	.043
салаа үг	Судалгаа1	342	2.39	1.052	.057	
	Судалгаа2	479	1.96	.825	.038	
Үг бүлэглэх чадвар	бодит үг	Судалгаа1	343	3.99	.903	.049
		Судалгаа2	479	3.75	.830	.038
	тэмдэг нэр	Судалгаа1	343	1.79	1.025	.055
		Судалгаа2	479	1.49	.795	.036
	нэрлэсэн үг	Судалгаа1	343	3.16	1.251	.068
		Судалгаа2	479	2.86	1.219	.056
	салаа үг	Судалгаа1	342	1.49	.835	.045
		Судалгаа2	479	1.37	.728	.033
хийсвэр үг	Судалгаа1	342	2.17	1.157	.063	
	Судалгаа2	479	1.98	1.134	.052	
Математик сэтгэхүйн чадвар (8-10 нас)		Судалгаа2	288	2.70	.703	.041
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар (8-10 нас)		Судалгаа2	288	2.24	.942	.055
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтэх чадвар (8-10 нас)		Судалгаа2	288	2.01	.792	.047

Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн чадвар (6-7 нас)

Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдийн бодит дүрслэлийн сэтгэхүйг дүрс хараад дуурайлган зурах аргаар судаллаа.

Хүүхдүүдийн бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн чадвар дунджаас дээгүүр түвшинд байна (M=3.77)

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, эхний даалгавар болох хоорондоо өнцгөөрөө хэрчмээр холбогдсон гурвалжин, дүрсүүдийн холбоосыг хараад ойлгож дуурайлган холбоосыг зурах даалгаврыг хүүхдүүд ойролцоогоор 1.3 минутын хугацаанд (M=80сек) гүйцэтгэсэн байна. Ингэхдээ шугмыг тэгшхэн зурахгүй байх, өнцгийг цэвэр холбоогүй байх гэх мэт алдаануудыг хийсэн байна.

Дараагийн даалгавар нь энгийн 4 дүрсийг өгөгдсөн хэмжээтэй (дөрвөлжин нүдээр) нь адилхан дуурайлгаж зурах даалгаврыг хүүхдүүд дунджаар 2 минутыг (M=119 сек) зарцуулж гүйцэтгэжээ. Ингэхдээ муруй зурсан, шугамнаас хэтрүүлсэн, цэвэр зураагүй гэх мэт алдаануудыг гаргасан байна.

Эхний даалгаврыг хүүхдүүд 2 дахь даалгавартай харьцуулахад илүү сайн гүйцэтгэжээ. 6 ба 7 насны хүүхдүүдийн даалгаврын гүйцэтгэл нь статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна. 7 насанд хүүхдүүдийн бодит дүрслэлийн сэтгэхүй сайжирсан байна ($p < .01$).

Хүснэгт 116. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Бодит дүрсэлийн сэтгэхүй даалгавар 1	2.768	187	.006	24.17117	8.73119	6.94688	41.39547
	2.762	180.737	.006	24.17117	8.75277	6.90042	41.44192
Бодит дүрсэлийн сэтгэхүй даалгавар2	-	187	.004	-.521	.179	-.875	-.167
	2.905						
	-	183.081	.004	-.521	.180	-.875	-.166
	2.900						

Хүснэгт 117. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (, 6-7 нас)

Нас		Даалгавар 1	Даалгавар 2
6 нас	Mean	4.00	2.72
	N	93	93
	Std. Deviation	1.302	1.528
	Std. Error of Mean	.135	.158
7 нас	Mean	4.52	3.84
	N	96	96
	Std. Deviation	1.161	1.251
	Std. Error of Mean	.118	.128
Нийт	Mean	4.26	3.29
	N	189	189
	Std. Deviation	1.256	1.500
	Std. Error of Mean	.091	.109

Эхний даалгаврыг 6 насны хүүхдүүд дунджаар 1 минут 30 секундэд гүйцэтгэсэн бол 7 насанд 1 минут гүйцэтгэж хурд бага зэрэг нэмэгдсэн байна. 7 насны хүүхдүүдийн алдаагүй, цэвэрхэн холбоосыг зурах чадвар эрс сайжирчээ.

Хоёр дахь даалгаврын хувьд, цаасны нүдийг тоолоод зөв хурдан зурах чадвар 7 насанд нэмэгдсэн байна. 6 насны хүүхдүүд даалгаврыг 2 минутын хугацаанд гүйцэтгэсэн бол 7 насанд 1.40 секундэд гүйцэтгэжээ.

Хүүхдүүд дүрсийн хэмжээг зөв, алдаагүй гүйцэтгэх чадвар нь эрс сайжирчээ. Энэ нь тэдэнд сурах арга барил, чадвар эзэмшиж байгаатай холбоотой байж болно.

Хийсвэр сэтгэхүйн чадвар (6-10 нас)

Бага боловсролын насны хүүхдүүдийн хийсвэр сэтгэхүйн чадварыг мэдлэг, ойлголт, сэтгэхүйн харьцуулах, нэгтгэх, задлан шинжлэх үйлдлийг илрүүлэх асуулга-тестийн аргаар судалсан.

Судалгаанд оролцсон хүүхдийн хийсвэр сэтгэхүй дундаж түвшинд байна. (M=3.24) Даалгаврын гүйцэтгэлээс харахад, юмс үзэгдлийн шинж чанарыг хийсвэрлэн харьцуулах чадвар нь илүү байна. Өөрөөр хэлбэл, юмсын ялгаатай ба төстэй зүйлийг ялгах чадвартай (53.8 хувь нь хариулсан), юмсын нийтлэг шинжийг нэгтгэн дүгнэж бүхэл болгох чадвартай (синтез) (46 хувь нь хариулсан), юмс үзэгдлийн талаарх энгийн ойлголт мэдлэгтэй (50 хувь нь хариулсан), юмсыг учир задлан шинжилж хийсвэрлэн сэтгэх нь бусад чадвараасаа сул байгаа дүр төрх харагдлаа (38.3 хувь нь хариулсан).

Хийсвэр сэтгэхүйн чадвар ба насны хооронд ач холбогдолтой ялгаатай байна (p<.01).

Хүснэгт 118. Хийсвэр сэтгэхүй ба насны хоорондын статистик ач холбогдолтой ялгаа (8-10 нас)

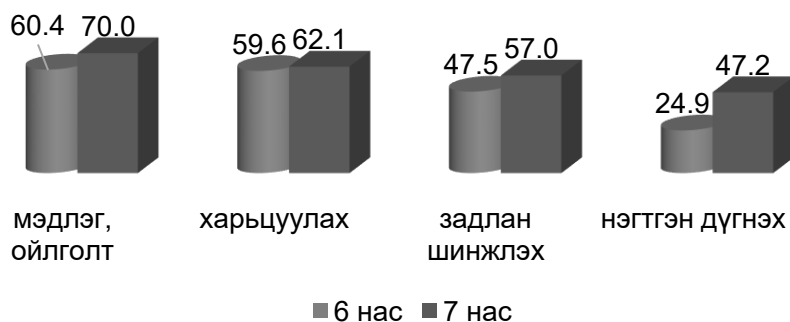
	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	115.105	4	28.776	37.655	.000
Within Groups	624.350	817	.764		
Total	739.455	821			

Хүснэгт 119. Хийсвэр сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

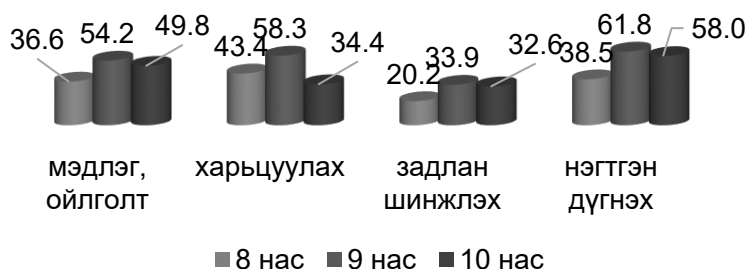
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
6 нас	3.45	95	.782	.080
7 нас	3.93	96	.920	.094
8 нас	2.61	96	.956	.098
9 нас	3.25	96	.871	.089
10 нас	2.98	96	.906	.092
Нийт	3.24	479	.990	.045

Нас нэмэгдэхэд хүүхдийн сэтгэхүйн чадварууд дээшилсэн байна.

Зураг 87. Хийсвэр сэтгэхүй, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-7 нас)



Зураг 88. Хийсвэр сэтгэхүй, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)



Дээрх 2 зургаас харахад, 7 ба 9 насанд хүүхдийн сэтгэхүйн чадварууд нэмэгддэг байна. Ялангуяа мэдлэг

ойлголт, сэтгэхүйн задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх чадвар 7 ба 9 насанд нэмэгддэг зүй тогтол байна.

Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар (8-10 нас)

А. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар (8-10 нас)

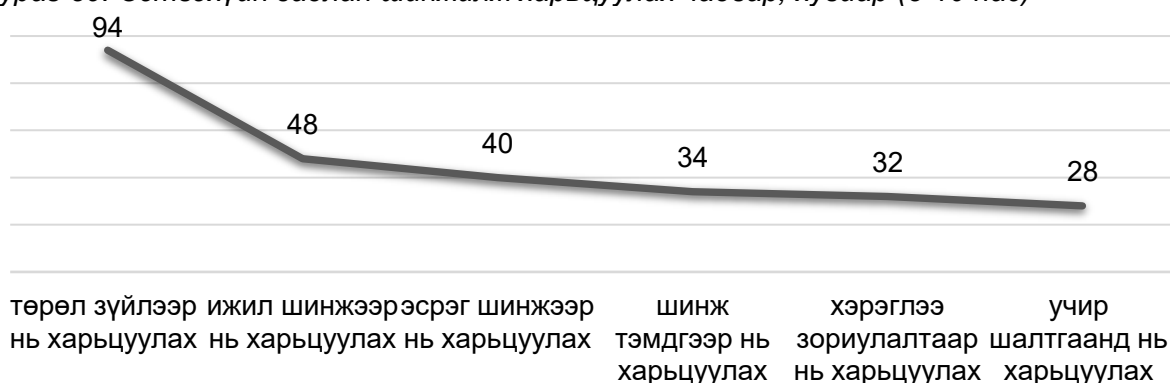
Юмс үзэгдлийг энгийн шинжээр нь задлан шинжилж харьцуулах сэтгэхүйн чадварыг бодомжийг уншин өгөгдсөн үгүүдээс зөв сонголт хийх даалгавраар судаллаа.

Бага боловсролын 8-10 насны хүүхдүүдийн юмс үзэгдлийг энгийн шинжээр нь задлан шинжилж харьцуулах сэтгэхүйн чадвар нь сул түвшинд байна. (M=2.2)

Хүүхдүүдийн 33 хувь нь дундаж ба түүнээс дээш түвшинд даалгаврыг гүйцэтгэсэн байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр нь авч үзэхэд, хүүхдүүд ижил шинж, эсрэг шинжээр нь харьцуулах нь илүү сайн байна. Харин шинж тэмдэг, харилцаа холбоо, хэрэглээ, учир шалтгаанд нь харьцуулан сэтгэх нь сул байна.

Зураг 89. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар, хувиар (8-10 нас)



Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 120. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	13.083	2	6.542	7.724	.001
Within Groups	241.385	285	.847		
Total					

Нас нэмэгдэхэд, сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар нэмэгддэг ба 10 насанд мэдэгдэхүйц сайжирдаг байна.

Хүснэгт 121. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	1.99	96	.827	.084
9 нас	2.22	96	.885	.090
10 нас	2.51	96	1.036	.106
Нийт	2.24	288	.942	.055

Б. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар (8-10 нас)

Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварыг бодомж уншиж гүйцээх даалгавраар судаллаа. Хүүхдүүдийн юмс үзэгдлийг харьцуулан ижил төсийг олж нэгтгэн дүгнэх чадвар сул түвшинд байна (M=2.0).

8-10 насны хүүхдүүд юмсыг шууд гадаад шинжээр нь задлан шинжилж, төстэй ба ялгаатай талаар нь харьцуулдаг байна. Нэгтгэн дүгнэхдээ юмсын гадаад үйлдэл нөлөөллөөр нь нэгтгэн дүгнэх нь нэлээд түгээмэл байна. Харин юмсын дотоод мөн чанарыг задлан шинжилж нэгтгэн дүгнэх чадвар сул нь харагдлаа.

Хүснэгт 122. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас)

№	Даалгавар	Хариулт	
		Гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэлд тулгуурласан	Гол мөн чанарт тулгуурласан
1.	Хөлөөрөө явдаг, гараараа ...	92	
2.	Хөвгүүд өсөөд аав шигээ том болно, охид өсөөд...	92.4	
3.	Хутга, хайч хоёр хоёулаа.. ...	78.8	
4.	Хулгана, муур хоёр хоёулаа ...	22.6	37.5
5.	Ундаа, ус хоёр хоёулаа ...	39.9	35.1
6.	Төгөлдөр хуур, хийл ...	19.8	47.9
7.	Цас, бороо 2 хоёулаа...	39.6	16.7
8.	Килограмм, метр 2 хоёулаа ...	20.8	19.8
9.	Шанага, хоолны сав хоёрын төсөөтэй тал нь	30.6	2.4
10.	Уул, нуур хоёрын төсөөтэй тал нь ...	15.3	6.9
11.	Давс, ус хоёрын төсөөтэй тал нь ...	15.6	2.8
12.	Эрх чөлөө, шударга ёсны төсөөтэй тал нь ...	8.7	0.7
13.	Эхний, сүүлчийн гэдэг үгийн төсөөтэй тал нь ...	5.2	5.9
14.	49; 121 ...	2.1	0.7

Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэн дүгнэх чадвар нь наснаас хамааран ач холбогдолтой ялгаатай үзүүлэлт байна. ($p < .01$)

Хүснэгт 123. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	47.260	2	23.630	24.951	.000
Within Groups	542.677	573	.947		
Total	589.938	575			

Хүүхдийн нас нэмэгдэхэд сэтгэхүйн харьцуулах нэгтгэн дүгнэх чадвар аажим сайжирдаг зүй тогтол байна.

Хүснэгт 124. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар, насаар (8-10 нас)

Нас	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	96	1	4	1.80	.763	.078
9 нас	96	1	4	2.00	.808	.082
10 нас	96	1	4	2.24	.750	.077
Нийт	288	1	4	2.01	.792	.047

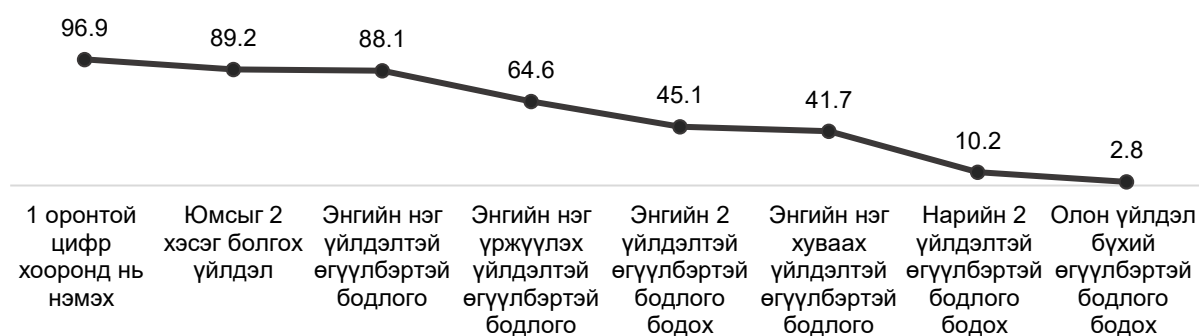
Математик сэтгэхүйн чадвар (8-10 нас)

Хүүхдийн математик сэтгэхүйн чадварыг тоо бодох аргаар судалсан. Даалгавар нь энгийнээс нарийн гэсэн дараалалтай.

8-10 насны хүүхдүүдийн математик сэтгэхүйн чадвар нь дунджаас бага зэрэг доогуур түвшинд байна ($M=2.7$).

Даалгаврын гүйцэтгэлийн хувьд, хүүхдүүд хүчин чармайлт бага шаардсан энгийн математик үйлдлийг гүйцэтгэх чадвар сайтай, харин хүчин чармайлт тооцоолол шаардсан үржүүлэх, хуваах үйлдэл, 2 үйлдэл бүхий тооцоолох чадварыг дундаж түвшинд харин нарийн математик тооцоолох бүхий сэтгэхүйн чадвар шаардсан үйлдлийг гүйцэтгэх нь хангалтгүй байлаа.

Зураг 90. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)



Хүүхдүүдийн математик сэтгэхүйн чадварт наснаас хамаарсан ялгаатай байдал харагдаж байна ($p < .01$).

Хүснэгт 125. Математик сэтгэхүйн чадвар наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	20.757	2	10.378	24.414	.000
Within Groups	121.156	285	.425		
Total	141.913	287			

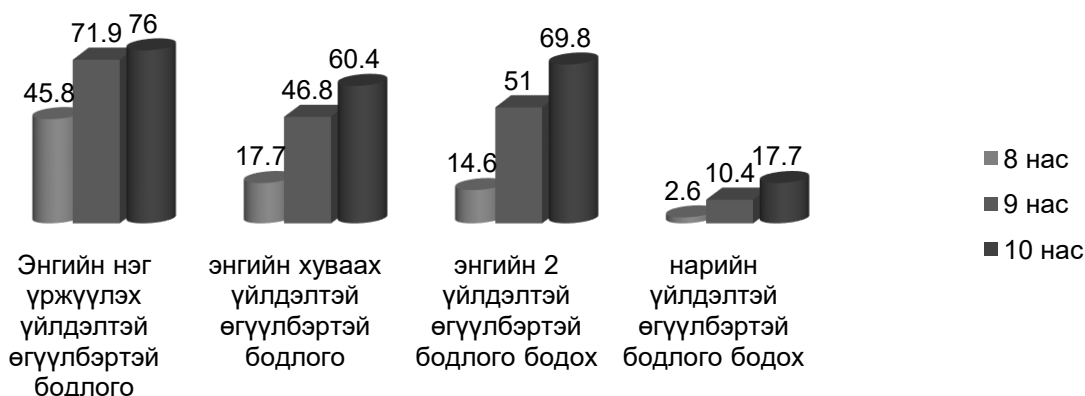
9 ба 10 насанд хүүхдийн математик сэтгэхүйн чадвар сайжирсан байна.

Хүснэгт 126. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	96	1	4	2.33	.627	.064
9 нас	96	1	4	2.82	.680	.069
10 нас	96	1	4	2.96	.648	.066
Нийт	288	1	4	2.70	.703	.041

Нас нэмэгдэхэд хүүхдийн учир шалтгаанд зүй тогтолд нь сэтгэх математик логик чадвар нэмэгдсэн байна.

Зураг 91. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)



Хүүхдийн хэл ярианы чадвар (6-10 нас)

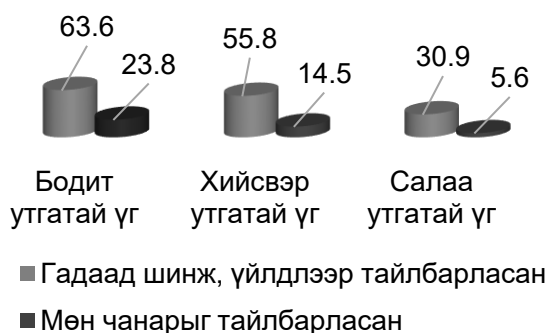
Хүүхдийн хэл ярианы чадварыг үгийн утгыг ойлгож тайлбарлах, үгийн нийтлэг шинжийг нь таньж ангилах логик чадвар, ярих чадварыг илрүүлэх хүрээнд судаллаа.

А. Үгийн утгыг тайлбарлах чадвар (6-10нас)

Үгийн нөөц, утгын эзэмшилтийг судлах үүднээс үгийн утгыг тайлбарлах аргаар судалгааг явууллаа.

Бага боловсролын насны 6-10 насны хүүхдүүд үгийн утгыг ойлгож тайлбарлахдаа бодит юмсыг заан нэрлэсэн үгсийг тайлбарлаж чадсан байна. ($M=3.03$). Харин хийсвэр утгатай үгийг дунджаас доогуур түвшинд ($M=2.5$), салаа/ижил утгатай үгийн утгыг тайлбарлах нь сул түвшинд ($M=1.96$) байна. Хүүхдүүд гадаад шинж үйлдлээр нь үгийн утгыг хүртэж ойлгож тайлбарлах нь илүү байдаг байна.

Зураг 92. Үг тайлбарлах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-10 нас)



Салаа/ижил утгатай үгийг тайлбарлах чадвар нь наснаас хамааран бага зэргийн ялгаатай үр дүнтэй байна ($p < .01$).

Хүснэгт 127. Үг тайлбарлах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Бодит үг	Between Groups	5.481	4	1.370	1.904	.109
	Within Groups	341.049	474	.720		
	Total	346.530	478			
Хийсвэр үг	Between Groups	7.007	4	1.752	2.006	.093
	Within Groups	413.949	474	.873		
	Total	420.956	478			
Салаа үг	Between Groups	9.108	4	2.277	3.413	.009
	Within Groups	316.216	474	.667		
	Total	325.324	478			

7 ба 10 нас нь салаа/ ижил утгатай үгийн утгыг ойлгох тайлбарлах чадвар хөгждөг мэдрэмтгий үе байж болох тул тухайн насанд үгийн утгыг тайлбарлах чадварыг дэмжих нь үр дүнтэй байж болно.

Хүснэгт 128. Үгийн утга тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас	Үгийн утга тайлбарлах чадвар			
		Бодит үг	Хийсвэр үг	Салаа үг
6 нас	N	95	95	95
	Mean	3.05	2.31	1.88
	Std. Deviation	1.014	.979	.742
	Std. Error of Mean	.104	.100	.076
7 нас	N	96	96	96
	Mean	3.20	2.55	2.10
	Std. Deviation	1.001	1.113	.761
	Std. Error of Mean	.102	.114	.078
8 нас	N	96	96	96
	Mean	2.94	2.34	1.79
	Std. Deviation	.577	.881	.767
	Std. Error of Mean	.059	.090	.078
9 нас	N	96	96	96
	Mean	2.90	2.47	1.89
	Std. Deviation	.688	.781	.928
	Std. Error of Mean	.070	.080	.095

10 нас	N	96	96	96
	Mean	3.07	2.62	2.15
	Std. Deviation	.874	.886	.870
	Std. Error of Mean	.089	.090	.089
Нийт	N	479	479	479
	Mean	3.03	2.46	1.96
	Std. Deviation	.851	.938	.825
	Std. Error of Mean	.039	.043	.038

Б.Үг бүлэглэх чадвар (6-10 нас)

Үгийн утгын эзэмшилтийг үгсийн нийтлэг шинжийг таньж ангилах аргаар судалсан. Хүүхдүүдийн бодит утгатай үгийг утгаар нь бүлэглэх нь сайн (M=3.75), нэрлэсэн үгийг ангилах нь дундаж, тэмдэг нэр салаа үг, хийсвэр үгийг ангилах нь сул түвшинд байна (M=1.5, M=1.4. M= 2). Салаа/ижил утгатай үгийг бараг ангилж чадаагүй байна. Хүүхдүүдийн үг бүлэглэх чадвар ба насны хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна ($p < 0.1$).

Бодит үг бүлэглэхдээ өндөр түвшинд 6, 7 насны хүүхдүүдийн 57 хувь, 8 насны хүүхдүүдийн 65 хувь нь, 9 насны хүүхдүүдийн 69 хувь нь, 10 насны хүүхдүүдийн 79 хувь нь ангилсан байна.

Нэрлэсэн үгийг өндөр түвшинд 6 насны хүүхдүүдийн 23 хувь нь, 7 насны хүүхдүүдийн 41 хувь нь, 8, 9 насны хүүхдүүдийн 30 хувь нь, 10 насны хүүхдүүдийн 42 хувь нь ангилсан байна.

Хийсвэр үгийг өндөр түвшинд 6 насны хүүхдүүд бараг бүлэглэж чадаагүй бол 7-9 насанд 10 хувь, 10 насанд 24 хувь нь ангилжээ.

Тэмдэг нэр, салаа/ижил утгатай үгсийг өндөр түвшинд бараг хүүхдүүд ангилж чадаагүй байна. Харин дундаж түвшинд нас нэмэгдэх тусам үзүүлэлт аажмаар өссөн дүр зураг харагдлаа.

Бодит утгатай үгийг ангилах чадвар нь нас нэмэгдэх тусам аажим нэмэгдэж байна.

Хүснэгт 129. Үг ангилах чадвар статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

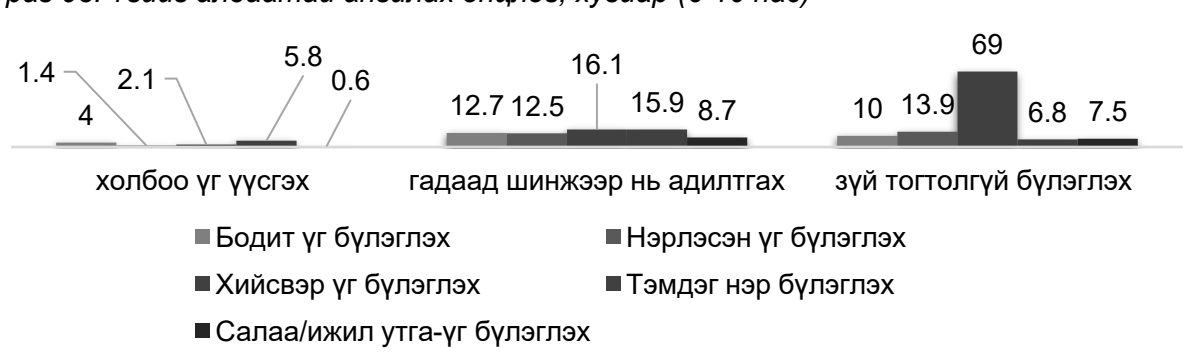
Нас		Үг бүлэглэх				
		Бодит үг	Тэмдэг нэр	Нэрлэсэн үг	Салаа үг	Хийсвэр үг
6 нас	N	95	95	95	95	95
	Mean	3.51	1.19	2.46	1.14	1.28
	Std. Deviation	.933	.468	1.303	.428	.694
	Std. Error of Mean	.096	.048	.134	.044	.071
7 нас	N	96	96	96	96	96
	Mean	3.53	1.40	3.05	1.29	2.02
	Std. Deviation	.973	.814	1.226	.695	1.124

	Std. Error of Mean	.099	.083	.125	.071	.115
8 нас	N	96	96	96	96	96
	Mean	3.84	1.37	2.74	1.29	1.94
	Std. Deviation	.730	.684	1.233	.664	1.150
	Std. Error of Mean	.075	.070	.126	.068	.117
9 нас	N	96	96	96	96	96
	Mean	3.88	1.59	2.93	1.50	2.04
	Std. Deviation	.700	.789	1.078	.808	1.065
	Std. Error of Mean	.071	.081	.110	.082	.109
10 нас	N	96	96	96	96	96
	Mean	4.01	1.92	3.10	1.63	2.59
	Std. Deviation	.657	.948	1.156	.874	1.184
	Std. Error of Mean	.067	.097	.118	.089	.121
Нийт	N	479	479	479	479	479
	Mean	3.75	1.49	2.86	1.37	1.98
	Std. Deviation	.830	.795	1.219	.728	1.134
	Std. Error of Mean	.038	.036	.056	.033	.052

Бага боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн үгсийг ангилах ангилал зүйн сэтгэхүйн чадвар нэмэгдэж байна. Харин үгийн утгын эзэмшилт үгийн хийсвэр утгын түвшинд нэмэгддэггүй тал харагдлаа.

Үгсийг бүлэглэхэд гаргаж байгаа алдааг нь үзэхэд, хүүхдүүд ямар нэгэн зүй тогтолгүйгээр бүлэглэх нь илүү байна.

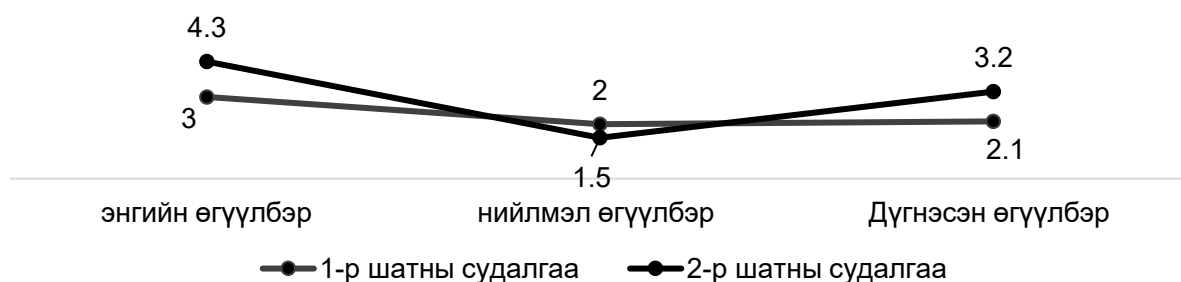
Зураг 93. Үгийг алдаатай ангилах онцлог, хувиар (6-10 нас)



В. Ярих чадвар (6-10 нас)

Хүүхдийн ярих чадварыг зураг хараад санаа бодлоо илэрхийлэх аргаар судаллаа. Судалгааны 1 ба 2-р шатанд энгийн, нийлмэл, дүгнэсэн өгүүлбэрийн түвшинд ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$). 2-р шатанд хүүхдүүдийн энгийн нэг өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлэх болон санаагаа дүгнэж илэрхийлэх чадвар нэмэгдсэн байна.

Зураг 94. Ярих чадвар 1 ба 2-р шатны судалгааны харьцуулалт (6-10 нас)



Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүд энгийн богино өгүүлбэрээр, ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх нь нэмэгджээ. Хүүхдүүдийн ярих чадвар нь нийлмэл ба дүгнэсэн өгүүлбэрийн түвшинд наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт ажиглагдлаа ($p < .01$). Хүүхдүүд санаа бодлоо нийлмэл өгүүлбэрээр илэрхийлэх нь 9-10 насанд нэмэгдэж, нэгтгэн дүгнэж илэрхийлэх нь 7, 9, 10 насанд нэмэгддэг зүй тогтол ажиглагдлаа.

Хүснэгт 130. Хүүхдийн ярих чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас		Ярих чадвар				
		энгийн өгүүлбэр	нийлмэл өгүүлбэр	холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр	гадаад байдал тоочсон	дүгнэсэн өгүүлбэр
6 нас	N	95	95	95	95	95
	Mean	4.54	1.19	1.01	3.96	3.03
	Std. Deviation	.965	.445	.103	1.421	1.741
	Std. Error of Mean	.099	.046	.011	.146	.179
7 нас	N	96	96	96	96	96
	Mean	4.48	1.44	1.00	3.40	3.56
	Std. Deviation	.962	.662	.000	1.599	1.703
	Std. Error of Mean	.098	.068	.000	.163	.174
8 нас	N	96	96	96	96	96
	Mean	4.28	1.36	1.04	3.49	2.73
	Std. Deviation	1.033	.727	.287	1.501	1.559
	Std. Error of Mean	.105	.074	.029	.153	.159
9 нас	N	96	96	96	96	96
	Mean	4.11	1.67	1.01	3.53	3.32
	Std. Deviation	.939	.902	.102	1.345	1.525
	Std. Error of Mean	.096	.092	.010	.137	.156
10 нас	N	96	96	96	96	96
	Mean	4.21	1.58	1.02	3.40	3.55

	Std. Deviation	1.142	.749	.144	1.490	1.428
	Std. Error of Mean	.117	.076	.015	.152	.146
Нийт	N	479	479	479	479	479
	Mean	4.32	1.45	1.02	3.55	3.24
	Std. Deviation	1.020	.730	.158	1.482	1.621
	Std. Error of Mean	.047	.033	.007	.068	.074

Хүүхдүүд дунджаар 2 минутад 40-41 үгээр ярьсан байна.

Дүгнэлт

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжилд дараах онцлог харагдлаа.

- 6 насны хүүхдүүд өгөгдсөн зургийг хараад шууд дуурайлган зурах нь харьцангуй сайн байна. Харин зурахдаа өгөгдсөн хэмжээг тооцоолон дуурайлгаж зурах нь дундаж түвшинд байсан ба 7 насанд хүүхдүүдийн гүйцэтгэлийн хурд, чадвар сайжирдаг байна. Энэ нь хүүхдүүд юмсыг хараад учир шалтгааныг нь олох бодит сэтгэхүйн чадвар 7 наснаас сурах арга барилтай холбоотойгоор сайжирдаг зүй тогтол байна.
- Хийсвэр сэтгэхүйн чадвар болох мэдлэг ойлголт, задлан шинжлэх, харьцуулах үйлдэл нь 6-10 насны хүүхдүүдийн хувьд дундаж хэвийн түвшинд байна. Юмс үзэгдлийг түүний бүтэц бүрэлдэхүүнд нь задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх нь сул, харин юмсын гадаад шинжийг нь харьцуулан сэтгэх нь сайн байна. 7 ба 9 насанд хүүхдийн юмс үзэгдлийн талаарх мэдлэг ойлголт илэрхий сайжирдаг байна. мөн 7, 9 насанд юмсыг бүтэц бүрэлдэхүүнд нь задлан шинжлэх болон нэгтгэн дүгнэх чадвар нэмэгддэг зүй тогтол байна. Эдгээр нь хүүхдийн сурах арга барил, мэдлэг, чадвар нэмэгдсэнтэй холбоотой юм. Мөн хүүхдүүд юмс үзэгдлийг хэрэглээ, зориулалт, учир шалтгааны хүрээнд харьцуулан задлан шинжлэх чадвар нь сул байна. Юмс үзэгдлийг нэгтгэн дүгнэхдээ түүний үзүүлж байгаа нөлөөлөл, үйлдлээр нь нэгтгэн дүгнэх нь илүү бол дотоод мөн чанар, учир шалтгаан, мэдлэгт суурилан задлан шинжилж нэгтгэн дүгнэх нь чадвар сул байна. Эдгээр нь тухайн насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйд хийсвэрлэл багатай сэтгэл зүйн мөн чанартай холбоотой байх бүрэн боломжтой.

- Математик сэтгэхүйн чадварын хувьд хүчин чармайлт бага шаардсан энгийн үйлдлийг хийх нь сайн, хүчин чармайлт шаардсан энгийн үржүүлэх, хуваах үйлдлийг гүйцэтгэх нь дундаж, харин нарийн тооцоолол бүхий сэтгэхүйн задлан шинжлэх чадвар шаардсан математик үйлдлийг гүйцэтгэх нь сул байна. Энэ нь сургалтын үйл ажиллагаа болон хүүхдийн мэдлэг, чадварын түвшинтэй холбоотой байх боломжтой юм. Нас нэмэгдэхэд хүүхдийн хуваах үржүүлэх үйлдэл, задлан шинжлэх чадварыг илүү шаардсан математик тооцоолол хийх чадвар нэмэгддэг байна. 9, 10 насанд энэ нь илэрхий сайжирдаг зүй тогтол харагдлаа.
- Хэл ярианы хөгжлийн хувьд хүүхдийн идэвхтэй хэрэглэдэг үгсийн санд ахуйн түвшний бодит утгатай үг давамгайлдаг байна. Хүүхдүүдийн үгийн утгыг тайлбарлах, нийтлэг шинжээр нь бүлгүүдэд хуваах хэл ярианы логик сэтгэхүйн чадвар хөгжиж байдаг тул тухайн насанд энэ чадварыг зорилготойгоор дэмжих нь зүйтэй байна.
- Хүүхдүүдийн ярих чадвар нь өмнөх судалгааны үр дүнгээс ахисан үзүүлэлт харагдлаа. Хүүхдүүд санаа бодлоо илэрхийлэхдээ богино өгүүлбэрээр дүгнэж илэрхийлдэг ерөнхий онцлог байна. Энэ нь 2-р шатны судалгаанд нэмэгджээ. Үүнийг сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилттэй холбоотой гэж үзэх боломжтой юм.
- 6 насанд хүүхдүүд энгийн өгүүлбэрээр тоочиж ярьдаг бол 7 наснаас тоочиж ярих багасаж, 10 насанд дүгнэж ярих нь илэрхий нэмэгддэг байна. Бага ангийн хүүхдүүд нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо бараг илэрхийлдэггүй байдал ажиглагдаж байна.

2.3.3. Суурь, бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын насны 11-17 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлогийг хүртэхүй, анхаарал, ой тогтоолт, сэтгэхүй, хэл ярианы чадваруудын хүрээнд судаллаа.

Судалгааны 1 ба 2-р шатыг харьцуулахад, 2-р шатанд 11-14 насны хүүхдийн анхаарлын шилжилт, утгын ой тогтоолт, богино хугацаанд цифр харж тогтоох, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэн ярих чадвар, нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэн ярих чадвар, юмсыг ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, үгийн утга тайлбарлах логик чадвар болон үгийн утгыг ангилах чадвар статистик ач холбогдлын түвшинд өөрчлөгдсөн байна ($p < .01$).

Хүснэгт 131. Судалгааны 1 ба 2-р шатны судалгааны статистик ач холбогдолтой ялгаа (11-14 нас)

Чадварууд		t-test for Equality of Means						
		t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
							Lower	Upper
Анхаарлын шилжилт		7.553	660	.000	.764	.101	.566	.963
Утгын ой тогтоолт		-4.702	660	.000	-.372	.079	-.527	-.216
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт: цифр		-	660	.000	-1.729	.081	-	-
Ярих чадвар	энгийн өгүүлбэр	14.382	660	.000	-1.491	.104	1.695	1.287
	нийлмэл өгүүлбэр	11.655	660	.000	.925	.079	.769	1.080
	дүгнэсэн өгүүлбэр	13.356	660	.000	-1.480	.111	1.698	1.263
Үгийн утга тайлбарлах чадвар	Бодит үг	10.788	658	.000	.930	.086	.761	1.099
	Хийсвэр үг	6.088	660	.000	.573	.094	.388	.758
	Салаа үг	16.099	660	.000	1.273	.079	1.117	1.428
	Бодит үг	2.657	658	.008	.146	.055	.038	.254

Судалгааны 2-р шатанд богино хугацаанд цифр тогтоох, мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар, санаа бодло энгийн өгүүлбэрээр тоочиж илэрхийлэх нь нэмэгдэж харин нийлмэл өгүүлэрийн хэрэглээ, санаагаа ерөнхийлөн дүгнэх нь буурсан дүр зураг харагдаж байна. Үг тайлбарлах логик чадварын хувьд бодит үгийн утгыг тайлбарлах чадвар нь өссөн бол салаа/ижил утгатай үг, хийсвэр утгатай үгийг тайлбарлах логик чадвар буурсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 132. Танин мэдэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, судалгааны 1 ба 2-р үе шатаар (11-14 нас)

Чадварууд	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ажигч чадвар	Судалгаа1	278	2.75	.702	.042
	Судалгаа2	384	2.77	.567	.029
Анхаарлын тогтворжилт	Судалгаа1	281	1.38	.672	.040
	Судалгаа2	384	1.36	.693	.035
Анхаарлын шилжилт	Судалгаа1	278	2.83	1.381	.083
	Судалгаа2	384	2.07	1.210	.062
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох	Судалгаа1	278	2.32	.959	.057
	Судалгаа2	384	2.64	1.053	.054
Сонорын ой тогтоолт	Судалгаа1	281	3.16	.928	.055
	Судалгаа2	384	3.27	.821	.042
Утгын ой тогтоолт	Судалгаа1	278	2.55	1.028	.062
	Судалгаа2	384	2.92	.985	.050
Ярих чадвар: энгийн өгүүлбэр	Судалгаа1	278	2.18	1.186	.071
	Судалгаа2	384	3.67	1.403	.072
Ярих чадвар: нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	278	2.26	1.113	.067
	Судалгаа2	384	1.33	.924	.047
	Судалгаа1	278	2.13	1.158	.069

Ярих чадвар: гадаад байдал тоочсон	Судалгаа2	384	2.01	1.462	.075
Ярих чадвар: дүгнэсэн өгүүлбэр	Судалгаа1	278	2.77	1.510	.091
	Судалгаа2	384	4.25	1.329	.068
Үгийн утга тайлбарлах чадвар: Бодит үг	Судалгаа1	276	3.70	1.045	.063
	Судалгаа2	384	2.77	1.125	.057
Үгийн утга тайлбарлах чадвар: Хийсвэр үг	Судалгаа1	278	3.42	1.199	.072
	Судалгаа2	384	2.85	1.192	.061
Үгийн утга тайлбарлах чадвар: Салаа үг	Судалгаа1	278	3.33	1.129	.068
	Судалгаа2	384	2.05	.902	.046
Үг бүлэглэх: Бодит үг	Судалгаа1	276	4.26	.712	.043
	Судалгаа2	384	4.11	.687	.035
Үг бүлэглэх: Тэмдэг нэр	Судалгаа1	278	2.86	1.192	.071
	Судалгаа2	384	2.71	1.127	.058
Үг бүлэглэх: Нэрлэсэн үг	Судалгаа1	278	3.94	1.103	.066
	Судалгаа2	384	3.88	1.129	.058
Үг бүлэглэх: Салаа үг	Судалгаа1	278	2.58	1.299	.078
	Судалгаа2	384	2.73	1.286	.066
Үг бүлэглэх Хийсвэр үг	Судалгаа1	278	3.24	1.255	.075
	Судалгаа2	384	3.13	1.105	.056
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар	Судалгаа1		3.09	1.150	.059
	Судалгаа2	384	3.46	1.156	.059
Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	Судалгаа2	384	4.00	.866	.044
Анхаарлаа тогтворжуулах чадвар хурд	Судалгаа2	384	3.07	.836	.043
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс тогтоох	Судалгаа2	384	4.05	1.079	.055
Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар - Ижил төсийг олох	Судалгаа2	384	2.49	.840	.043

Судалгааны 2-р шатанд 15-17 насанд оюуны үйлд хүчин чармайлттайгаар анхаарлаа төвлөрүүлэх, богино хугацаанд цифр тогтоох, сонсоод мэдээллийг тогтоох чадвар, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо ярьж илэрхийлэх, санаа бодлоо ерөнхийлэн дүгнэж илэрхийлэх, үгийн утга тайлбарлах чадварууд статистик ач холбогдлын түвшинд буурсан байна ($p < .01$).

Хүснэгт 133. Судалгааны 1 ба 2-р шатны судалгааны үр дүнгийн статистик ач холбогдолтой ялгаа (15-17 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Анхаарлын тогтворжилт	-2.998	497	.003	-.343	.114	-.568	-.118
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - цифр	-3.063	482.605	.002	-.343	.112	-.563	-.123
	-	492	.000	-1.902	.089	-2.076	-1.727
	21.458						
	-	350.837	.000	-1.902	.093	-2.085	-1.718
	20.355						

Сонорын ой тогтоолт	-2.870	497	.004	-.249	.087	-.420	-.079
Ярих чадвар: энгийн өгүүлбэр	-	491	.000	-1.389	.114	-1.613	-1.165
	12.167						
	-	480.735	.000	-1.389	.111	-1.606	-1.172
	12.569						
Ярих чадвар: дүгнэсэн өгүүлбэр	-9.957	492	.000	-1.195	.120	-1.431	-.959
	-9.567	372.943	.000	-1.195	.125	-1.440	-.949
Үгийн утга тайлбарлах чадвар: Бодит үг	5.877	492	.000	.585	.100	.390	.781
	5.829	428.089	.000	.585	.100	.388	.783
Үгийн утга тайлбарлах чадвар: Салаа үг	10.834	497	.000	1.097	.101	.898	1.296
	10.494	394.313	.000	1.097	.105	.892	1.303

Судалгааны 2-р шатанд 15-17 насны хүүхдүүдийн анхаарлын тогтворжилт, богино хугацаанд цифр тогтоох, сонсорын ой тогтоолт, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, санаа бодлоо ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, үгийн утга тайлбарлах чадвар сайжирсан байна.

Хүснэгт 134. Танин мэдэхүйн чадваруудын статистик үзүүлэлт, судалгааны 1 ба 2-р үе шатаар (15-17 нас)

Чадварууд	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ажигч чадвар	Судалгаа1	211	3.02	.805	.055
	Судалгаа2	288	2.94	.604	.036
Анхаарлын тогтворжилт	Судалгаа1	211	2.22	1.160	.080
	Судалгаа2	288	2.57	1.334	.079
Анхаарлын шилжилт	Судалгаа1	206	2.41	1.090	.076
	Судалгаа2	288	2.15	1.058	.062
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт –цифр тогтоох	Судалгаа1	206	2.65	1.145	.080
	Судалгаа2	288	3.14	1.087	.064
Сонорын ой тогтоолт	Судалгаа1	211	3.24	.936	.064
	Судалгаа2	288	3.49	.973	.057
Утгын ой тогтоолт	Судалгаа1	210	2.88	1.063	.073
	Судалгаа2	287	3.10	1.117	.066
энгийн өгүүлбэр	Судалгаа1	205	2.16	1.105	.077
	Судалгаа2	288	3.55	1.343	.079
нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	206	2.05	.999	.070
	Судалгаа2	288	1.73	.897	.053
холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	206	1.15	.428	.030
	Судалгаа2	288	1.06	.301	.018
Ярих чадвар	Судалгаа1	206	2.18	1.200	.084
	Судалгаа2	288	1.94	1.197	.071
гадаад байдал тоочсон өгүүлбэр	Судалгаа1	206	3.24	1.494	.104
	Судалгаа2	288	4.44	1.170	.069
дүгнэсэн өгүүлбэр	Судалгаа1	206	4.04	1.123	.078
	Судалгаа2	288	3.46	1.068	.063
Бодит үг	Судалгаа1	211	3.60	1.247	.086
	Судалгаа2	288	2.50	1.012	.060
Үгийн утга тайлбарлах чадвар	Судалгаа1	205	3.75	1.237	.086
	Судалгаа2	288	3.68	1.102	.065

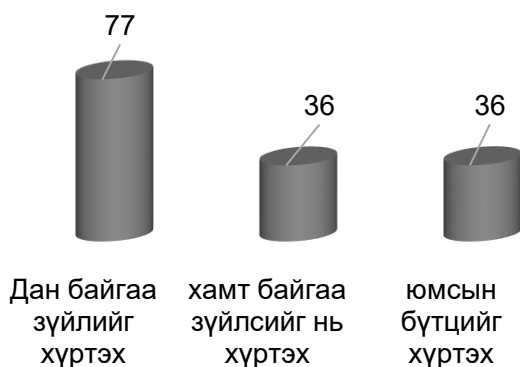
Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар: нарийн адилтгал	Судалгаа1	205	1.88	.701	.031
	Судалгаа2	288	1.76	.627	.037
Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	Судалгаа2	288	3.41	.778	.046
Анхаарлаа тогтворжуулах чадвар: хурд	Судалгаа2	288	4.34	5.656	.333
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - дүрс тогтоох	Судалгаа2	288	4.55	.825	.049
Хийсвэр сэтгэхүй тоон үйлдэл	Судалгаа2	288	3.36	.663	.039

Мэдээллийг хүртэх, тогтоох чадвар (ажигч чанар, анхаарал, ой тогтоолт)

Ажигч чанар

Хүүхдүүдийн үзэгдэл юмсыг ажиглан хүртэх чадвар нь дундаж түвшинд байна (M=2.85). Даалгаврын хувьд үзэхэд, хүүхдүүдэд дангаараа байгаа зүйлийг бүхэлд нь хүртэж ойлгох нь илүү харин 2 зүйлийг хамтад нь, мөн юмсыг бүтцэд нь ажиглан нь хүртэх нь илүү хүчин чармайлт шаарддаг байна.

Зураг 95. Ажигч чанар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-17 нас)



Хүүхдийн ажигч чанар нь наснаас хамаарсан ялгаатай байна. ($p < .01$) Нас нэмэгдэхэд хүүхдийн ажигч чанарын түвшин нэмэгдсэн дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 135. Ажигч чанарын наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа (11-17нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	8.333	6	1.389	4.118	.000
Within Groups	224.260	665	.337		
Total	232.594	671			

Нас нэмэгдэхэд хүүхдийн ажигч чанарын түвшин нэмэгдсэн дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 136. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)

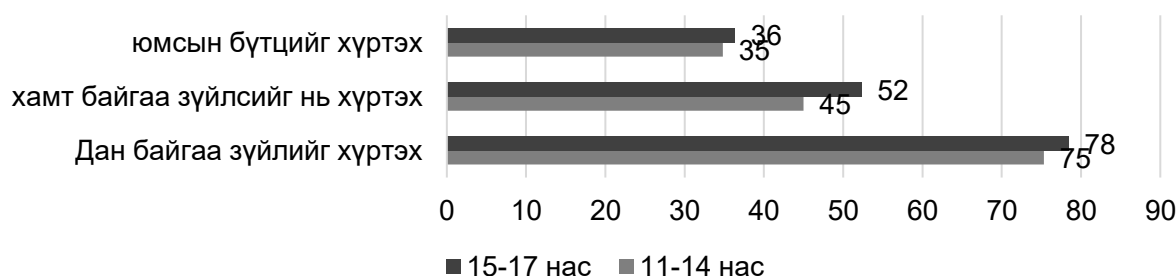
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	2.67	96	.627	.064
12 нас	2.82	96	.543	.055
13 нас	2.72	96	.496	.051
14 нас	2.89	96	.578	.059
15 нас	2.85	96	.615	.063
16 нас	2.96	96	.501	.051
17 нас	3.00	96	.681	.069
Нийт	2.84	672	.589	.023

Хүснэгт 137. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насны бүлгээр (11-17 нас)

Насны интервал	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11-14 нас	2.77	384	.567	.029
15-17 нас	2.94	288	.604	.036
Нийт	2.84	672	.589	.023

Хүүхдийн нас нэмэгдэхэд хамт байгаа зүйлсийг хүртэх чадвар нь аажмаар дээшилдэг онцлог харагдаж байна. Юмсыг бүтцэд нь задлан шинжилж ажиглах чадвар тэр бүр нэмэгдээгүй байдал харагдаж байна.

Зураг 96. Ажигч чанар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-17нас)



Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар (11-17нас)

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн бүхэл бүтнээр хүртэх чадварыг зураг хараад дутуу зурагдсан зүйлийг нь олж нэрлэх даалгавраар судалсан.

Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдүүдийн бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар нь өндөр түвшинд байна. Судалгаанд хамрагдсан 11-14 насны хүүхдүүдийн 76.3 хувь нь өндөр ба маш өндөр түвшинд байна.

Даалгавар тус бүрийн гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, илүү ажигч чанар шаардсан зүйлийг хүртэх нь сул байна. Сүүлийн 2 даалгаврыг 50-иас доош хувь нь гүйцэтгэсэн байна.

Ялангуяа хүнээс логик сэтгэхүй шаардсан даалгаврыг 31 хувь нь хариулсан байна.

Хүснэгт 138. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)

№	Даалгавар	Дутуу зүйлийг нэрлэсэн
1.	чих	96.4
2.	ширээний хөл	97.4
3.	ам	97.9
4.	муурын сахал	96.9
5.	хурууны хумс	93
6.	хаалганы бариул	92.2
7.	дуут дохио	77.3
8.	гилийн дүрс	92.2
9.	гутлын үдээс	59.1
10.	тахяаны хөл	68.2
11.	загасны сэрвээ	85.4

12.	цүнхний бариул	69.8
13.	малгайны гадна хүрээ	86.2
14.	товчны нүх	67.4
15.	хүний хөмсөг	38.3
16.	шүхрийн дэлгэдэг төмөр	76.8
17.	үхрийн туурайн салаа	66.4
18.	шугамны мм-хэмжүүр	47.9
19.	модны сүүдэр	31.0

11-14 насны хүүхдүүд хүчин чармайлт гаргаж юмсын бүтцийг нь ажиглан бүхэлд нь хүртэх нь сайн байна. Харин илүү нарийн зүйлийг ажиглах нь харьцуулахад бага зэрэг доогуур байна. Үүнээс харахад, юмсыг бүхэлд нь хүртэх чадвар нь сайн байна.

Зураг 97. Бүхэл бүтнээр хүртэх, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)



Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварт хүүхдийн насны ялгаа харагдаж байна ($p < .01$).

Хүснэгт 139. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (Улаанбаатар, 11-14 нас)

		ANOVA					
			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	Between Groups		75.330	6	12.555	18.883	.000
	Within Groups		442.156	665	.665		
	Total		517.487	671			
Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар оноо (8-17 нас)	Between Groups		648.077	6	108.013	10.323	.000
	Within Groups		6958.302	665	10.464		
	Total		7606.379	671			

11-14 насанд нас нэмэгдэхэд хүүхдийн хүртэхүйн чадвар аажим дээшилсэн дүр зураг харагдаж байна.

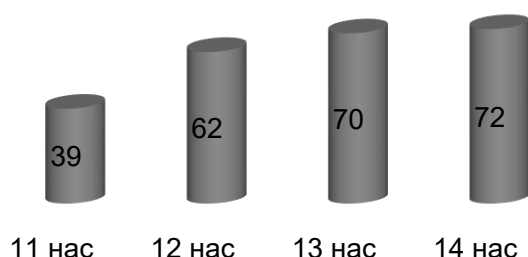
Хүснэгт 140. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.66	96	.844	.086
12 нас	3.99	96	.946	.097
13 нас	4.14	96	.763	.078
14 нас	4.21	96	.807	.082
Нийт	4.00	384	.866	.044

Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн юмсыг хүчин чармайлтайгаар нарийн бүтцийг нь ажиглан бүхэлд нь хүртэх чадвар сайжирдаг байна. Ялангуяа, энэ нь 12 насанд

огцом нэмэгдэж байгаа нь танин мэдэхүүд хийсвэрлэл эрчимтэй хөгждөг мэдрэмтгий үетэй холбоотой байж болно.

Зураг 98. Юмсыг нарийн бүтэц, бүрэлдэхүүнийг хүртэх (11-14 нас)



Бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар нь дундаж түвшинд байна. (M=3.4)

15-17 насны хүүхдүүдийн 44 хувь нь дундаж, 42 хувь нь өндөр түвшин байгаа нь тухайн чадвар сайн байгааг илэрхийлж байна. Даалгавар тус бүрийн гүйцэтгэлд анализ хийж үзвэл, илүү ажигч чанарыг шаардсан 16, 19 дэх даалгаврыг бараг гүйцэтгээгүй гэж хэлж болохоор байна.

Хүснэгт 141. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)

№	Даалгавар	Дутуу зүйлийг нэрлэсэн
1.	сүүл	88.9
2.	Хамрын дээд хэсэг	88.9
3.	Машины хаалганы бариул	67
4.	Хэзрийн дөрвөлжингийн 9 дэх дүрс	84
5.	Гоожиж байгаа ус	83.7
6.	Нүдний шилний голын холбоос	67.7
7.	Нэг чих	44.4
8.	Сандлын тавцан	53.8
9.	Орж байгаа борооны дусал	70.9
10.	Соёмбын дээд гурвалжин	70.1
11.	Нохойн мөр	71.2
12.	МУ-ын Газрын зураг дээрх зүүн бүс	81.6
13.	Гэрийн яндан	89.9
14.	Хавчны нэг хөл	67
15.	Гарын толинд туссан дүрс	66.7
16.	Гарын долоовор хуруу	16
17.	Хүний сүүдэр	64.6
18.	Эмээлийн дөрөө	53.1
19.	Түлээн дээр орсон цас	6.6
20.	Хөмсөг	45.8

Сургуулийн ахлах ангийн хүүхдүүд юмсыг энгийн бүтцэд нь задлан хүртэх нь сайн, учир шалтгаанд нь хүртэх нь дундаас дээгүүр, харин илүү анхаарал шаардсан нарийн бүтцэд нь ажиглах нь бага зэрэг сул байна. Наснаас хамаарсан ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 142. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	3.43	96	.778	.079
16 нас	3.32	96	.761	.078
17 нас	3.48	96	.794	.081
Нийт	3.41	288	.778	.046

Анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар (11-17нас)

Судалгааны 1 ба 2-р шатанд суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшний 11-17 насны хүүхдийн анхаарлын төвлөрлийг анхаарлын тогтворжилт, анхаарлын шилжилтийн хүрээнд судаллаа. 11-14 насанд үсэг тэмдэглэх, 15-17 насанд цифр хооронд нь нэмж хасах үйлдэл хийх аргаар судалсан.

Анхаарлын тогтворжилт (11-17 нас)

Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар сул байна. (M= 1.36). Наснаас хамаарсан статистик ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 143. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	1.31	96	.670	.068
12 нас	1.44	96	.765	.078
13 нас	1.33	96	.691	.071
14 нас	1.34	96	.646	.066
Нийт	1.36	384	.693	.035

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүдийн анхаарлын тогтворжилт, шилжилтийг тодорхой хугацааны турш 2 цифрийг хооронд тодорхой зүй тогтлын дагуу нэмэх хасах үйлдэл хийх арга зүйгээр судаллаа.

Хүүхдүүд нэмэх хасах үйлдлийг гүйцэтгэх оюуны үйл ажиллагаанд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах нь дунджаар доогуур түвшинд байна. (M=2.57)

Наснаас хамаарсан ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 144. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

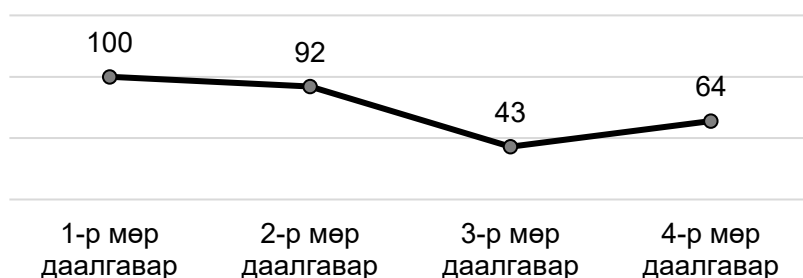
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	2.40	96	1.244	.127
16 нас	2.48	96	1.353	.138
17 нас	2.82	96	1.376	.140
24. Нийт	25. 2.57	26. 288	27. 1.334	28. .079

Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар (11-17нас)

11-14 нас. Хүүхдүүдийн энгийн дүрс тэмдэглэгээ гүйцэтгэхэд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварыг үнэлэхэд хэвийн түвшинд байгаа боловч хялбархан ядардаг тал харагдаж байна (M=3.07). Хүүхдүүдийн гүйцэтгэл дунд

хэсэгтээ буураад сүүлийн даалгаварт нэмэгдсэн байгаа нь гүйцэтгэлийн дадалтай холбоотой байх боломжтой. Өмнөх бага боловсролын түвшнээс нэмэгдсэн байна.

Зураг 99. Анхааралтай хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)



Хүүхдүүдийн гүйцэтгэл ба насны хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа харагдаж байна ($p < .01$).

Хүснэгт 145. Анхаарлаа төвлөхрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	23.188	3	7.729	11.999	.000
Within Groups	244.771	380	.644		
Total	267.958	383			

13 насанд хүүхдийн ажиллах хурд нэмэгддэг байна.

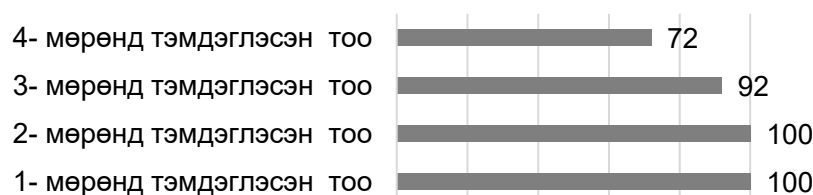
Хүснэгт 146. Анхааралтай хурдтай ажиллах чадварын статистикийн үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	2.85	96	.808	.082
12 нас	2.86	96	.790	.081
13 нас	3.46	96	.870	.089
14 нас	3.11	96	.738	.075
Нийт	3.07	384	.836	.043

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүд цифрүүдэд энгийн хялбар тэмдэглээ хийх оюуны хүчин чармайлт бага шаардсан үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар нь сайн байна. Суурь боловсролын түвшинтэй харьцуулахад өссөн байна ($M=4.34$).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, хүүхдүүдийн ажиллах чадвар сүүлийн мөрөнд буурсан дүр харагдаж байна. Хүчин чармайлт шаардаагүй оюуны бус үйлдэлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр хурдтай ажиллах чадвар ахлах анид сайн байна.

Зураг 100. Анхааралтай ажиллах хурд, даалгаврын гүйцэтгэлээр (15-17 нас)



Наснаас хамаарсан ялгаатай байдал алга байна. 29.

Хүснэгт 147. Анхааралтай хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	4.93	96	9.738	.994
16 нас	4.14	96	.803	.082
17 нас	3.95	96	.800	.082
30. Нийт	4.34	288	5.656	.333

Анхаарлын шилжилт (11-17 нас)

Суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдүүдийн оюуны нэг үйлдлээс нөгөө үйлдэлд анхаарлаа шилжүүлэн бүтээлч ажиллах чадвар сул байна (M=2.07; M=2.14)

Хүснэгт 148. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	1.92	96	1.185	.121
12 нас	2.05	96	1.260	.129
13 нас	2.21	96	1.178	.120
14 нас	2.10	96	1.218	.124
15 нас	2.13	96	.987	.101
16 нас	2.11	96	1.055	.108
17 нас	2.22	96	1.135	.116
Нийт	2.11	672	1.147	.044

Мэдээллийг тогтоох чадвар (11-17 нас)

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшинд мэдээллийг тогтоох чадварыг богино хугацааны хараа, сонорын ой, утгын ой тогтоолтыг судлах аргаар судаллаа.

А. Богино хугацааны харааны ой (11-17 нас)

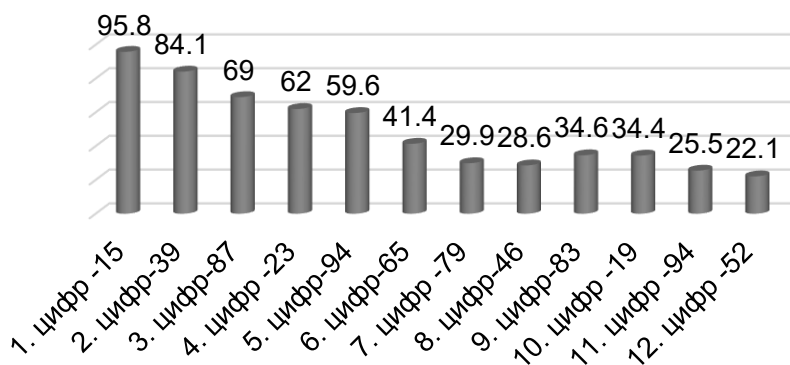
Богино хугацааны харааны ойг цифр тогтоох, энгийн дүрс тогтоох 2 аргаар судалсан. Богино хугацаанд цифр тогтоох чадвар

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн богино хугацаанд цифр тогтоох чадвар нь дунджаас доогуур түвшинд байна (M=2.64)

Хүүхдүүд богино хугацаанд 5-6 хүртэлхийг цифрийг тогтоожээ.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, цифрийг хараад тогтож сэргээн санахад дэс дараалал чухал ач холбогдолтой байна, сүүлийн цифрийг сэргээн санахад бэрхшээлтэй байдаг байна. 11-14 насны хүүхэд богино хугацаанд дунджаар 5-6 цифрийг тогтоож сэргээн санаж байна.

Зураг 101. Богино хугацаанд харааны ой тогтоолт-цифр, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)



Хүүхдийн наснаас хамааран цифр тогтоох чадварын үзүүлэлт статистик ялгаатай байна. ($p < .01$)

Хүснэгт 149. Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох чадвар наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	11.361	3	3.787	3.649	.012
Within Groups	681.889	657	1.038		
Total	693.250	660			

11-12 насанд дунджаар 5 хүртэлх цифрийг тогтоож байсан бол 13-14 насанд 6-7 цифр болж өссөн байна.

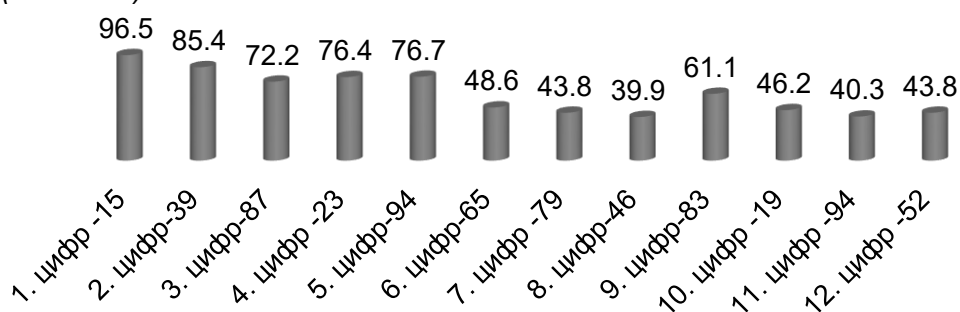
Хүснэгт 150. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	2.32	96	.957	.098
12 нас	2.49	96	1.056	.108
13 нас	2.96	96	1.104	.113
14 нас	2.77	96	.989	.101
Нийт	2.64	384	1.053	.054

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн богино хугацаанд цифр тогтоох чадвар дундаж түвшинд байна ($M=3.15$).

Хүүхдүүд богино хугацаанд дунджаар хоорондоо холбоогүй 7 цифрийг тогтоож чаддаг байна. Даалгаврын гүйцэтгэлээр үзэхэд, сүүлийн цифрүүдийг сэргээн санах нь харьцангуй бэрхшээлтэй байдаг байна.

Зураг 102. Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох, даалгаврын гүйцэтгээр, хувиар (15-17нас)



Хүүхдүүдийн цифр тогтоох чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлттэй байна ($p < .05$).

Хүснэгт 151. Богино хугацаан харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадвар наснаас хамаарсан статистик ялгаа (15-17 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	8.215	2	4.108	3.537	.030
Within Groups	330.948	285	1.161		
Total	339.163	287			

Богино хугацаанд цифр тогтоох нь дунджаар 15 насанд 6-7 байсан бол 16-17 насанд 7-8 болж өсдөг байна.

Хүснэгт 152. Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	2.91	96	.941	.096
16 нас	3.29	96	1.132	.116
17 нас	3.23	96	1.147	.117
Нийт	3.14	288	1.087	.064

Богино хугацаанд дүрс, зураг тогтоох чадвар (11-17нас)

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний 11-14 насны хүүхдүүдийн богино хугацаанд дүрс тогтоох чадвар нь сайн байна ($M=4.05$).

11-14 насны хүүхдүүд богино хугацаанд 9-10 дүрсийг дунджаар тогтоож чаддаг байна. Хүүхдүүдийн 75 хувь нь дунджаас дээгүүр түвшинд дүрсийг сэргээн санаж чадсан байна. Наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа харагдаж байна. ($p < .01$).

Хүснэгт 153. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт- дүрс, зураг тогтоох чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	20.633	3	6.878	6.143	.000
Within Groups	425.427	380	1.120		
Total	446.060	383			

Нас нэмэгдэхээд аажмаар сайжирсан үр дүн харагдаж байна. Тухайлбал, 11-12 насанд 9, 13 насанд 9-10 дүрс, 14 насанд 10-11 дүрс болж өсчээ.

Хүснэгт 154. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.84	96	1.118	.114
12 нас	3.84	96	1.182	.121
13 нас	4.10	96	1.031	.105
14 нас	4.41	96	.878	.090
Нийт	4.05	384	1.079	.055

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдүүд энгийн дүрсийг богино хугацаанд тогтоох нь сайн байна ($M=4.55$).

Хүүхдүүдийн насны хооронд ач холбогдолтой ялгаа бага байна. Хүүхдүүд ойролцоогоор богино хугацаанд энгийн дүрсийг хараад 10-12 дүрсийг тогтоох чадвартай байна. Дүрс тогтоох нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт байхгүй байна.

Хүснэгт 155. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	4.28	96	1.073	.110
16 нас	4.58	96	.721	.074
17 нас	4.79	96	.501	.051
Нийт	4.55	288	.825	.049

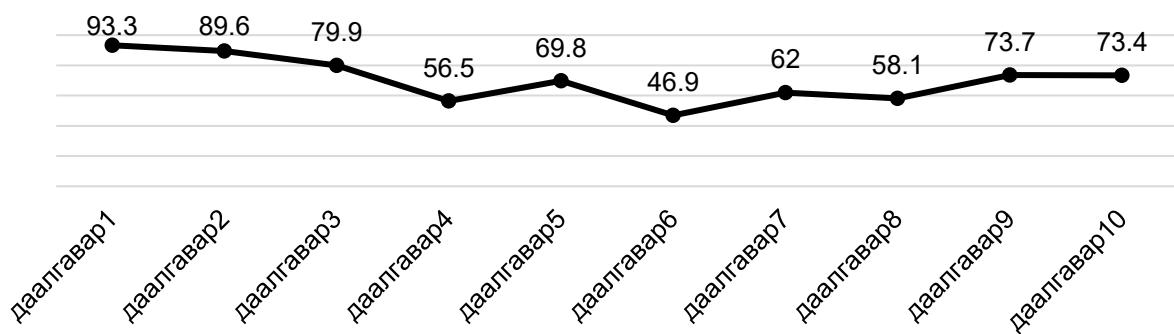
Б. Сонорын ой тогтоолт (11-17нас)

Сонорын ой тогтоолтыг хоорондоо утгын холбоогүй 10 үг сонсоод тогтоож сэргээн санах аргаар судалсан.

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний хүүхдүүдийн богино хугацааны сонорын ой тогтоолт нь дундаж хэвийн түвшинд байна (M=3.27). Хүүхдүүд дунджаар 10 үг сонсоод богино хугацаанд 7 үгийг сэргээн санадаг байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, сонссон мэдээллийн дэс дараалал нь нөлөөлдөг байна. Сүүлийн үгүүд дээр сэргээн санах нь сайжирсан байна.

Зураг 103. Сонорын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)



Сонорын ой тогтоолтын түвшинд тэдний насны ялгаа нөлөөлөөгүй байна.

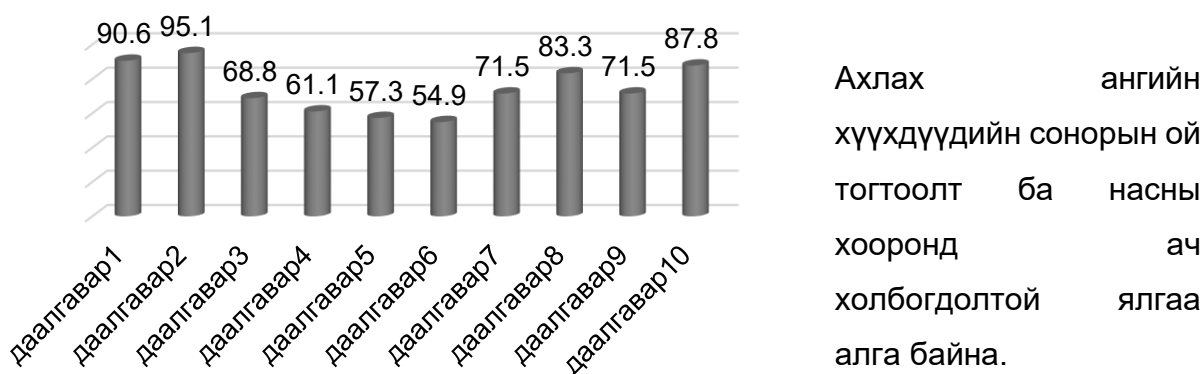
Хүснэгт 156. Сонорны ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.03	96	.911	.093
12 нас	3.26	96	.757	.077
13 нас	3.39	96	.813	.083
14 нас	3.42	96	.749	.076
Нийт	3.27	384	.821	.042

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын насны хүүхдийн богино хугацааны сонорын ой тогтоолт нь дунджаас дээгүүр түвшинд байна (M=3.49).

15-17 насны хүүхдүүд хоорондоо холбоогүй салангид үгсээс ойролцоогоор 7-8 үг сэргээн санадаг байна. Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, дэс дараалал нөлөөлдөг тал байна. Хүүхдүүд эхний болон сүүлийн үгүүдийг илүү сэргээн санадаг зүй тогтол ажиглагдаж байна.

Зураг 104. Сонорын ой тогтоолт, даалгавраар, хувиар (15-17 нас)



Хүснэгт 157. Сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	3.37	96	1.049	.107
16 нас	3.66	96	.831	.085
17 нас	3.43	96	1.013	.103
Нийт	3.49	288	.973	.057

В. Утгын ой тогтоолт (11-17 нас)

11-16 насанд хүүхдийн утгын ой тогтоолтыг нарийн үйл явдалтай үлгэр сонсоод утгаар нь сэргээн санах аргаар судаллаа. Харин 17 насанд гадаадын богино хэмжээний өгүүллэгийг сонсоод сэргээн санах аргаар судалсан болно.

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний хүүхдүүдийн нарийн үйл явдал бүхий үлгэр өгүүллэгийг утгаар нь тогтоох чадвар хэвийн дундаж түвшинд байна (M=2.92).

Бодит, хийсвэр, байнга хэрэглэдэггүй үг орсон утгыг тогтоох чадварын хооронд илэрхий ялгаа алга болсон нь утгын ой тогтоолтын чадвар өмнөх насны харьцуулахад нэмэгдсэн дүр зураг харагдаж байна.

Хүүхдүүд ойролцоогоор нэг удаа сонсоод ойролцоогоор 32 нэгжээс 17-23 хүртэлх нэгж утгыг тогтоох чадвартай байдаг байна.

Хүүхдүүдийн наснаас хамааран мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар нь статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$)

Хүснэгт 158. Утгын ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	16.552	3	5.517	5.904	.001
Within Groups	355.104	380	.934		
Total	371.656	383			

Хүснэгт 159. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Сурагчдын нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	2.59	96	.947	.097
12 нас	2.92	96	.959	.098
13 нас	3.02	96	1.015	.104
14 нас	3.16	96	.944	.096
Нийт	2.92	384	.985	.050

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хийсвэр утга бүхий нарийн үйл явдалтай өгүүллэгийг сонсоод сэргээн санах утгын ой тогтоолт нь дундаж түвшинд байна (M=3.10).

15-17 насанд 32 утгын нэгжээс 18-21 хүртэлх утгын нэгжийг сэргээн санах чадвартай байна. Утгын хувьд үзэхэд, хүүхдүүд бодит, хийсвэр, байнга хэрэглэдэггүй үг орсон утгыг аль алийг нь сэргээн санах сайн байна. Иймд сургуулийн ахлах насанд утгын ой тогтоолт эрс сайжирдаг байна.

Суурь боловсролын 11-14 насанд хүүхдүүд байна хэрэглэдэггүй үг орсон, хийсвэр утга орсон үгийг сэргээн санахгүй байх нь цөөнгүй байсан бол сургуулийн ахлах насанд тухайн ялгаа алга болдог байна. Нас ба утгын ой тогтоолтын хоорондоо статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Хүснэгт 160. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	3.24	96	1.131	.115
16 нас	3.07	95	1.113	.114
17 нас	3.00	96	1.105	.113
Нийт	3.10	287	1.117	.066

Дүгнэлт. Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний 11-17 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг тогтоох чадвар (ажигч чанар, анхаарал, ой тогтоолт) 11-17 насны хүүхдийн мэдээллийг хүлээж авах хүртэх үйл явцыг хүртэхүй, анхаарал, ой тогтоолтын чадвараар судаллаа. Судалгааны үр дүнгээс дараах онцлог харагдаж байна.

- Судалгааны 2-р үе шатанд богино хугацаанд мэдээллийг хараад тогтоох чадвар, утгын ой тогтоолтын чадвар, 15-17 насанд анхаарлын тогтворжилт өссөн

үзүүлэлттэй байна. Энд суурь болон бүрэн дунд боловсролын хөтөлбөрийн хэрэгжилт нөлөөлсөн байх боломжтой юм.

- 11-17 насанд хүүхдүүдийн ажигч чанар сайн байна. Хүүхдүүд илүү анхаарлаа төвлөрүүлэн юмсын бүтэц бүрэлдэхүүнийг ажиглан хүртэх нь нас нэмэгдэхэд аажмаар нэмэгддэг зүй тогтол ажиглагдаж байна. Юмсыг бүхэлд нь хүртэн ажиглах нь сайн байна.
- 11-14 насны хүүхдүүд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах үйлд хялбархан ажиллах чадвар буурдаг нь байна. Мөн нэг зүйлээс өөр зүйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн ажиллах нь 2-р шатны судалгаанд буурсан дүр зурагтай байна. Энэ хүүхдүүд оюуны болон оюуны бус үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах нь сул байна. Сургуулийн ахлах ангийн 15-17 насны хүүхдүүд тодорхой хугацааны турш анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах нь сул байна. харин хүчин чармайлт бага шаардсан үйл ажиллагааг хурдан гүйцэтгэх бүтээлч чадвар нь сайн байгаа тул ажиллах чадвар нь суурь боловсролын түвшинтэй харьцуулахад сайн байна.
- 11-14 насны хүүхдүүдийн цифр хараад тогтоох чадвар нь дүрс хараад тогтоох чадвартай харьцуулахад доогуур байна. Хүүхдүүдэд ямар нэгэн дүрсийг хараад тогтооход хялбар байдаг байна. Цифр хараад тогтоох нь танин мэдэхүйн хийсвэрлэлийг тодорхой түвшинд шаарддаг тул тэдний танин мэдэхүйн хөгжилд бодит үйл тодорхой байр суурь эзэлдэгтэй холбоотой байх бүрэн боломжтой. Хүүхдүүд цифрийг богино хугацаанд хараад 5-6-г тогтоодог бол дүрсийг хараад 9-10 хүртэлхийг тогтоож сэргээн санадаг байна. Нас нэмэгдэх тусам богино хугацаанд мэдээллийг хараад тогтоох чадвар нэмэгдэдг байна.
- 15-17 насанд хүүхдүүдийн цифр тогтоох чадвар хэвийн дундаж түвшинд байгаа ба тэд богино хугацаанд 7 цифрийг хараад тогтоож чаддаг байна. Харин хүүхдүүдийн хувьд 12 хүртэлх энгийн дүрсийг тогтоох чадвартай байна. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын чадвар нь өмнөх суурь боловсролын түвшнээс ахисан үзүүлэлт байна. Энэ нь танин мэдэхүйд хийсвэрлэл давамгайлдагтай шууд холбоотой. Хараад мэдээллийг тогтооход дэс дараалал чухал нөлөөтэй байдаг байна. Эхэнд байгаа зүйлийг илүү сайн тогтоодог нь ажиглагдлаа.
- 11-14 насанд хүүхдүүдийн үгийг сонсоод тогтоох нь хэвийн дундаж түвшинд байна. Хүүхдүүд сонсоод сэргээн санах үгийн тоо нь дунджаар 6-7 байна. 15-17

насанд 7-8 үг болж өсжээ. Сонсоод мэдээллийг тогтооход эхний болон сүүлийн үгсийг илүү сайн сэргээн санадаг зүй тогтол харагдлаа.

- Мэдээллийг утгачлан тогтоох чадварын хувьд 11-17 насны хүүхдүүд нарийн үйл явдал бүхий, байнга хэрэглэдэггүй үг орсон 17-23 хүртэлх утгын нэгжийг тогтоож сэргээн санадаг байна. Ахлах ангид байнга хэрэглэдэггүй үг орсон утга, хийсвэр утгыг тогтоож сэргээн санах нь сайжирдаг аж. Энэ нь тэдний танин мэдэхүйд хийсвэр шинж давамгайлж, үгийн нөөц сайжирдагтай холбоотой юм.

Ерөнхий боловсролын 11-17 насны хүүхдийн сэтгэхүй, хэл ярианы чадвар

11-17 насны хүүхдийн сэтгэхүй, хэл ярианы чадварыг сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах үйлдэл, сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэн дүгнэх үйлдэл, хийсвэр сэтгэхүй, үгийн утга тайлбарлах, бүлэглэх, ярих чадварын хүрээнд судаллаа.

Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах үйлдэл (11-17 нас)

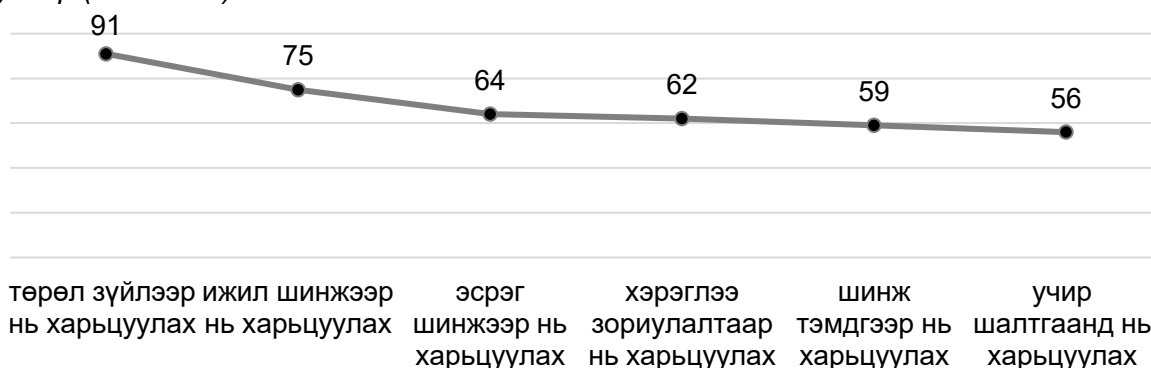
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах үйлдлийг 11-14 насанд энгийн шинжээр нь харьцуулах, 15-17 насанд дотоод мөн чанар, учир шалтгаанд нь харьцуулах даалгавраар судаллаа.

А. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар (11-17 нас)

11-14 нас. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар нь дунджаас дээш түвшинд байна ($M=3.46$).

Даалгаврын гүйцэтгэл тус бүрээр авч үзэхэд, энгийн хялбар шинж тэмдгээр нь задлан шинжилж харьцуулах чадвар жигд байна, ижил шинж, эсрэг шинж, хэрэглээ зориулалт зэргээр нь задлан шинжилж харьцуулах нь сайн байна.

Зураг 105. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)



11-14 насны хүүхдийн сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар нь тэдний насны ялгаанаас хамаарсан өөрчлөлт алга байна.

Хүснэгт 161. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

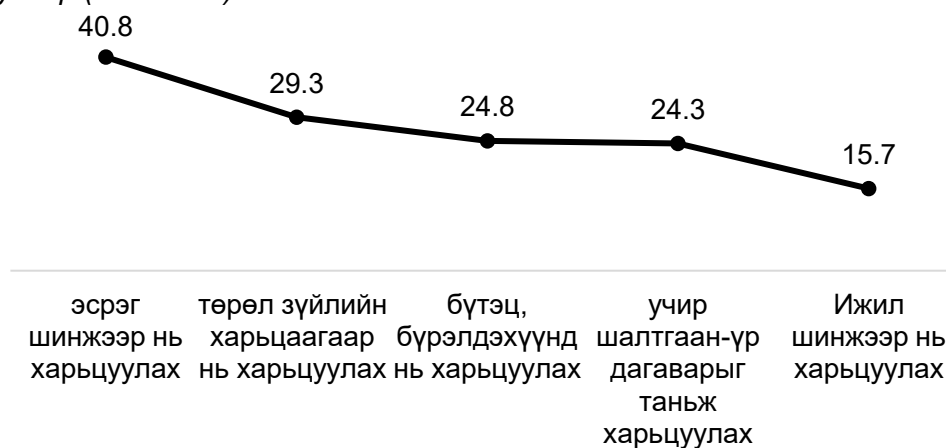
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.30	96	1.224	.125
12 нас	3.42	96	1.063	.108
13 нас	3.44	96	1.168	.119
14 нас	3.70	96	1.144	.117
Нийт	3.46	384	1.156	.059

15-17 нас. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварыг бүрэн дунд боловсролын 15-17 насанд үзэгдэл юмсыг дотоод харьцаа холбоонд нь харьцуулах аргаар судаллаа.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, 15-17 насны хүүхдүүдийн юмс үзэгдлийг дотоод харьцаа холбоо мөн чанараар нь задлан шинжилж харьцуулах чадвар сул түвшинд байна (M=1.76).

Зургаас харахад, хүүхдүүд юмсын дотоод мөн чанарыг таньж эсрэг шинжээр нь харьцуулах нь харьцангуй илүү, харин төрөл зүйлийн харьцаа, бүтэц, бүрэлдэхүүн, учир шалтгаан-үр дагаварын холбоо, ижил шинжийг нь таньж харьцуулах нь харьцангуй сул байна.

Зураг 106. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)



31.

Даалгаврын гүйцэтгэл нь наснаас хамаарсан ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 162. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	1.72	96	.660	.067
16 нас	1.83	96	.627	.064
17 нас	1.72	96	.593	.061
Нийт	1.76	288	.627	.037

Б. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар (11-17 нас)

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар нь дунджаас доогуур түвшинд байна ($M=2.5$). Өмнөх 8-10 насны хүүхдүүдийн чадвараас өссөн үзүүлэлттэй байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр нь үзэхэд, гадаад шинжээр нь харьцуулах, юмсыг түүний үзүүлж байгаа үйлдэл нөлөөллөөр нь нэгтгэх нь илүү байна.

Хүснэгт 163. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)

№	Даалгавар	Хариулт	
		Гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэлд тулгуурласан	Гол мөн чанарт тулгуурласан
1.	Хөлөөрөө явдаг, гараараа ...	94.5	
2.	Хөвгүүд өсөөд аав шигээ том болно, охид өсөөд...	85.2	
3.	Хутга, хайч хоёр хоёулаа.. ...	83.8	
4.	Хулгана, муур хоёр хоёулаа ...	7.3	60.7
5.	Ундаа, ус хоёр хоёулаа ...	13.5	72.1
6.	Төгөлдөр хуур, хийл ...	8.6	74
7.	Цас, бороо 2 хоёулаа...	32.3	41.9
8.	Килограмм, метр 2 хоёулаа ...	17.4	49.7
9.	Шанага, хоолны сав хоёрын төсөөтэй тал нь	33.3	14.3
10.	Уул, нуур хоёрын төсөөтэй тал нь ...	13	23.7
11.	Давс, ус хоёрын төсөөтэй тал нь ...	21.1	3.6
12.	Эрх чөлөө, шударга ёсны төсөөтэй тал нь ...	13	0.5
13.	Эхний, сүүлчийн гэдэг үгийн төсөөтэй тал нь ...	8.1	3.1
14.	49; 121 ...	7.3	1.6

11-14 насны хүүхдүүдийн хувьд юмсыг ижил төстэй нийтлэг шинжээр нь харьцуулан нэгтгэх сэтгэхүйн логик чадвар нь сэтгэхүйн задлан шинжлэх чадвартай харьцуулахад сул байна.

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэн дүгнэх чадварыг хос үгийн нийтлэг шинжийг харьцуулан таньж нэгтгэх аргаар судаллаа.

15-17 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар дундаж түвшинд байна ($M=3.01$).

Хүснэгтээс харахад, хүүхдүүд гадаад шинж чанар дээр тулгуурлан хүчин чармайлт бага шаардсан даалгаврыг гол шинжээр нь оновчтой нэгтгэн дүгнэж чадсан байна. Харин дотоод шинж чанарт нь тулгуурлан нэгтгэх даалгаврыг хүүхдүүдийн цөөнгүй нь нь илэрхийлж буй үзэгдэл юмсынх нь гадаад шинж үзүүлэх нөлөөгөөр нь

нэгтгэсэн бол нэлээд нь гол шинжээр нь нэгтгэж чадсан байна. Харин мэдлэгт тулгуурлан нэгтгэх даалгаврыг хүүхдүүдийн цөөнгүй хувь нь гол шинжээр нь бус харин гадаад шинж үзүүлэх нөлөөллөөр нь нэгтгэсэн дүр зураг харагдаж байна. Хүүхдүүд үзэгдэл юмсын шинж чанарыг харьцуулан нэгтгэхдээ гол шинжээр нь оновчтой нэгтгэхээс гадна гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэл нөлөөлөлд тулгуурлан өнгөцхөн хандах тал ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 164. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)

№	Даалгавар	Хариулт	
		Гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэлд тулгуурласан	Гол мөн чанарт тулгуурласан
1.	Нохой-арслан	10.4	81.3
2.	Сүх-хөрөө	42.7	47.2
3.	Жүрж-гадил/банана	12.2	84.4
4.	Ширээ-сандаг	38.2	35.4
5.	Хойд-баруун	3.5	89.2
6.	Шүлэг-өгүүллэг	35.4	35.1
7.	Агаар- ус	18.4	57.3
8.	Нүд-чих	47.2	40.3
9.	Урамшуулал-шийтгэл	26	12.5
10.	Өндөг- үр тариа	37.5	8.3
11.	Шумуул –мод	15.6	30.2
12.	Мод-нүүрс	71.5	3.1

Хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 165. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

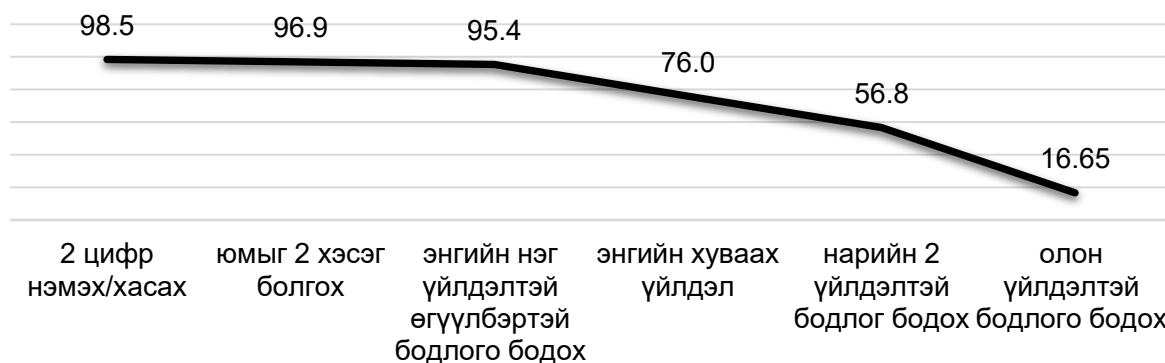
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	2.82	96	.754	.077
16 нас	3.10	96	.607	.062
17 нас	3.10	96	.732	.075
Нийт	3.01	288	.711	.042

В. Математик сэтгэхүйн чадвар (11-17нас)

11-14 нас: Математик сэтгэхүйн чадварыг тооны үйлдэл бүхий даалгавар гүйцэтгэх аргаар судалсан. Хүүхдүүдийн математик сэтгэхүйн чадвар нь дунджаас дээш түвшинд байна (M=3.5).

Даалгаврын гүйцэтгэлээс харахад, хүүхдүүдийн тоон үйлдэл хийх чадварын хувьд хүүхдүүд юмсыг нарийн учир шалтгаанд нь тооцоолох чадвар сул байна.

Зураг 107. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)



Математик сэтгэхүйн чадвар ба насны хооронд ач холбогдолтой ялгаа байхгүй боловч нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн математик сэтгэхүйн чадвар аажмаар сайжирсан байна.

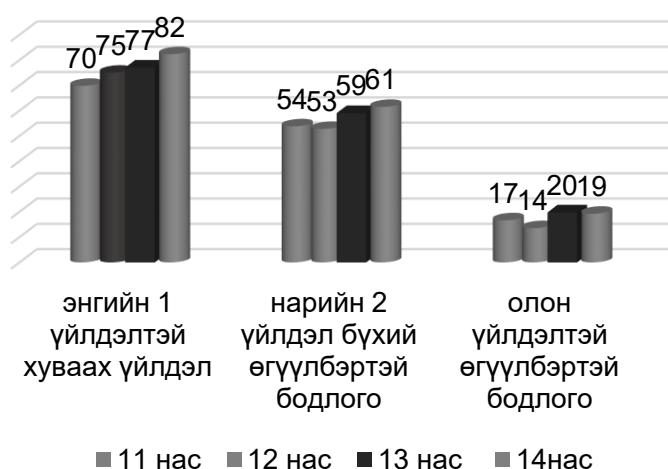
Даалгавар нэг бүрийн гүйцэтгэлийн хувьд, насны ялгааг авч үзэхэд, учир шалтгаанд нь ойлгож тооцоолох чадвар хөгжих чадвар нас нэмэгдэхэд аажмаар хөгжиж байдаг байна.

Хүснэгт 166. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.42	96	.660	.067
12 нас	3.45	96	.663	.068
13 нас	3.54	96	.679	.069
14 нас	3.55	96	.578	.059
Нийт	3.49	384	.646	.033

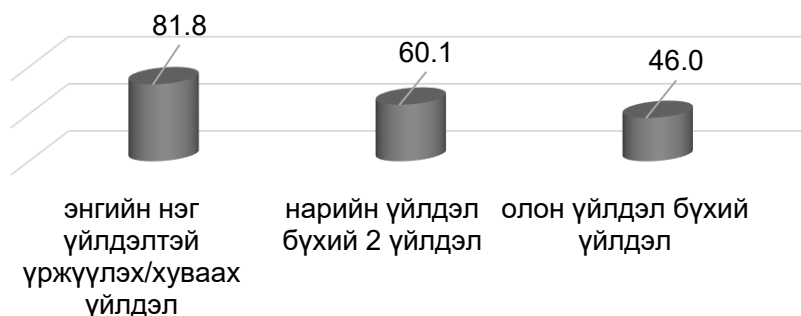
Даалгавар нэг бүрийн гүйцэтгэлийн хувьд, насны ялгааг авч үзэхэд, учир шалтгаанд нь ойлгож тооцоолох чадвар хөгжих чадвар нас нэмэгдэхэд аажмаар хөгжиж байдаг байна.

Зураг 108. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, насаар (11-14 нас)



15-17 нас: Математик сэтгэхүйн чадвар нь дундаж түвшинд байна (M=3.36). Даалгаврын гүйцэтгэлийг авч үзэхэд, нарийн учир шалтгаанд нь юмсыг сэтгэх чадвар нь харьцангуй сул байна.

Зураг 109. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)



15-17 насны хүүхдүүдийн математик тооцоолол хийх сэтгэхүйн чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлттэй байна ($p < .01$).

Хүснэгт 167. Математик сэтгэхүйн чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (15-17 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	6.872	2	3.436	6.596	.001
Within Groups	296.950	570	.521		
Total	303.822	572			

Хүснэгт 168. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Сурагчдын нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	3.25	96	.665	.068
16 нас	3.27	96	.624	.064
17 нас	3.55	96	.663	.068
Нийт	3.36	288	.663	.039

Хэл ярианы чадвар (11-17 нас)

Хүүхдийн хэл ярианы чадварыг үгийн утгыг ойлгож тайлбарлах, үгийн нийтлэг шинжийг нь таньж ангилах логик чадвар, ярих чадварыг илрүүлэх хүрээнд судаллаа.

А. Үг тайлбарлах чадвар (11-17нас)

11-14 насанд бодит болон хийсвэр үгийн утгыг тайлбарлах логик чадвар нь дундаж ($M=3.15$; $M=3.09$), харин салаа утгатай үгийг тайлбарлах чадвар нь дунджаас доогуур түвшинд байна ($M=2.58$).

15-17 насны хүүхдүүдийн хувьд тухайн чадвар нь нэмэгдэж, бодит, хийсвэр утгатай үгийг тайлбарлах нь сайн ($M=3.7$; $M=3.71$), салаа/ижил утгатай үгийг тайлбарлах нь дундаж түвшинд байна ($M=2.96$).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, 11-14 насны хүүхдүүд үгийг гадаад шинж чанар/үзүүлэх нөлөөллийг нь тоочиж тайлбарлах нь илүү бол 15-17 насанд мөн чанараар тайлбарлах нь илүү байдаг байна.

Зураг 110. Үгийн утгыг гадаад шинж, илэрхийлж буй юмсын үйлдэл нөлөөллөөр нь тайлбарлах, даалгаврын гүйцэтгэлээр, насны бүлгээр, хувиар (11-17 нас)



Зураг 111. Үгийн утгыг гол шинжээр нь тайлбарлах, даалгаврын гүйцэтгэлээр, насны бүлгээр, хувиар (11-17 нас)



Үгийн утга тайлбарлах логик чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлттэй байна. ($p < .01$) Үгийн утга тайлбарлах чадвар нь 13, 15, 17 насанд тухайн чадвар сайжирсан үр дүн харагдаж байна.

15-17 насны хүүхдүүдийн хувьд үгийн утгыг утгыг тайлбарлах логик чадвар өндөр. Харин 11-14 насанд тухайн чадвар хөгжиж байдаг ба хэвийн түвшинд байгаа тул түүнийг цааш нь дэмжих нь чухал байна.

Ийнхүү 15-17 насанд үгийн утгыг тодорхойлох логик чадвар өндөр байгаа нь тэдний хийсвэр сэтгэхүйн хөгжил сайн байгааг илэрхийлж байна. Харин салаа/ижил утгатай үгийг утгын төлөвшлийг зорилготойгоор дэмжих нь зүйтэй юм.

Хүснэгт 169. Үгийн утга тайлбарлах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)

			ANOVA					
				Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Үгийн тайлбарлах чадвар	утга	Бодит үг	Between Groups	100.460	6	16.743	12.504	.000
			Within Groups	1535.842	1147	1.339		
			Total	1636.302	1153			
	Хийсвэр үг	Between Groups	132.501	6	22.084	15.529	.000	
Within Groups		1632.534	1148	1.422				
Total		1765.035	1154					

Салаа үг	Between Groups	64.276	6	10.713	7.406	.000
	Within Groups	1669.286	1154	1.447		
	Total	1733.562	1160			

Үгийн утга тайлбарлах чадвар нь 13, 15, 17 насанд тухайн чадвар сайжирсан үр дүн харагдаж байна.

Хүснэгт 170. Үгийн утга тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)

	Нас	Үгийн утга тайлбарлах чадвар:		
		Бодит үг	Хийсвэр үг	Салаа үг
11 нас	Mean	2.60	2.66	2.01
	N	96	96	96
	Std. Deviation	1.021	1.074	.852
	Std. Error of Mean	.104	.110	.087
12 нас	Mean	2.56	2.72	1.93
	N	96	96	96
	Std. Deviation	.960	1.176	.909
	Std. Error of Mean	.098	.120	.093
13 нас	Mean	2.93	2.94	2.26
	N	96	96	96
	Std. Deviation	1.242	1.204	.954
	Std. Error of Mean	.127	.123	.097
14 нас	Mean	2.97	3.09	2.02
	N	96	96	96
	Std. Deviation	1.209	1.274	.870
	Std. Error of Mean	.123	.130	.089
15 нас	Mean	3.50	3.69	2.42
	N	96	96	96
	Std. Deviation	1.152	1.251	.948
	Std. Error of Mean	.118	.128	.097
16 нас	Mean	3.41	3.54	2.50
	N	96	96	96
	Std. Deviation	.980	1.045	1.005
	Std. Error of Mean	.100	.107	.103
17 нас	Mean	3.47	3.82	2.58
	N	96	96	96
	Std. Deviation	1.076	.984	1.083
	Std. Error of Mean	.110	.100	.110
Нийт	Mean	3.06	3.21	2.25
	N	672	672	672
	Std. Deviation	1.153	1.225	.975
	Std. Error of Mean	.044	.047	.038

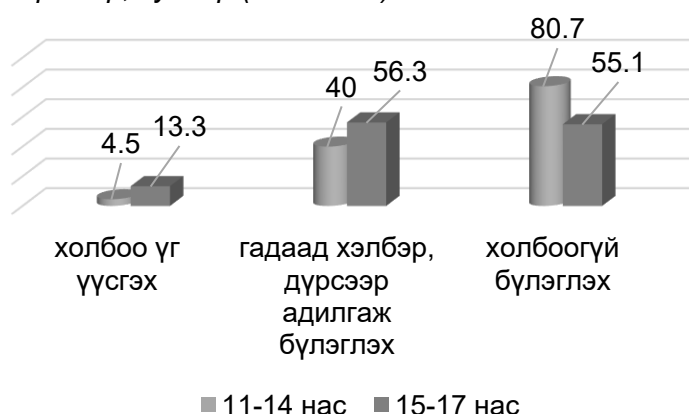
Б. Үгийг утгаар нь бүлэглэх чадвар (11-17 нас)

Суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшинд тэмдэг нэр, хийсвэр үг, салаа/ижил утгатай үгийг тайлбарлах чадвар нь дундаж түвшинд байна (M=3.05; M=3.33; M=3.07). Харин ахуйн шинжтэй бодит, нэрлэсэн үгсийг ангилах чадвар сайтай байна (M=4.29; M=4.06).

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн үгийн утгыг таньж утгаар нь ангилах чадвар нь харьцангуй нэмэгддэг байна.

Ангилал зүйн хувьд гаргаж байгаа алдааг авч үзэхэд, суурь боловсролын түвшинд хүүхдүүд ямар нэгэн нийтлэг шинжийг харахгүйгээр буруу бүлэглэсэн байх нь элбэг бол бүрэн дунд боловсролын түвшинд үгийн илэрхийлж буй утгын гадаад шинж байдлыг нь төслүүлэн ангилсан алдааг нэлээд гаргасан байна. Мөн бүрэн дунд боловсролын түвшинд цөөнгүй хүүхдүүд нийтлэг шинжийг авч үзэхгүйгээр алдаа гаргасан байна.

Зураг 112. Үгийг утгаар нь ангилахад гаргаж байгаа алдаа, даалгаврын гүйцэтгэлээр, насны бүлгээр, хувиар (11-17 нас)



32.

Үгийн утгыг таньж утгаар нь ангилах чадвар нь хүүхдүүдийн наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 171. Үгийг утгаар нь ангилах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)

Чадвар		ANOVA					
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
Үг бүлэглэх	Бодит үг	Between Groups	22.027	5	4.405	8.757	.000
		Within Groups	494.022	982	.503		
		Total	516.049	987			
Тэмдэг нэр		Between Groups	58.433	5	11.687	9.422	.000
		Within Groups	1220.522	984	1.240		
		Total	1278.955	989			
Нэрлэсэн үг		Between Groups	25.492	5	5.098	4.744	.000
		Within Groups	1056.366	983	1.075		
		Total	1081.858	988			
Салаа үг		Between Groups	115.877	5	23.175	14.465	.000
		Within Groups	1576.588	984	1.602		
		Total	1692.466	989			

Хүснэгт 172. Үгийг утгаар нь ангилах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)

Нас		Үг бүлэглэл				
		Бодит үг	Тэмдэг нэр	Нэрлэсэн үг	Салаа үг	Хийсвэр үг
11 нас	Mean	4.00	2.43	3.72	2.40	3.03
	Std. Deviation	.598	1.023	1.149	1.209	1.080
	Std. Error of Mean	.061	.104	.117	.123	.110
12 нас	Mean	4.13	2.46	3.81	2.56	2.92
	Std. Deviation	.669	1.025	1.059	1.263	1.102
	Std. Error of Mean	.068	.105	.108	.129	.112
13 нас	Mean	4.10	2.85	3.76	2.89	3.10
	Std. Deviation	.703	1.170	1.220	1.337	1.071
	Std. Error of Mean	.072	.119	.125	.136	.109
14 нас	Mean	4.23	3.11	4.23	3.08	3.45
	Std. Deviation	.761	1.150	1.021	1.237	1.113
	Std. Error of Mean	.078	.117	.104	.126	.114
15 нас	Mean	4.20	3.22	4.14	3.23	3.28
	Std. Deviation	.829	1.028	1.038	1.334	1.130
	Std. Error of Mean	.085	.105	.106	.136	.115
16 нас	Mean	4.53	3.29	4.06	3.28	3.36
	Std. Deviation	.615	1.075	1.014	1.237	1.087
	Std. Error of Mean	.063	.110	.103	.126	.111
17 нас	Mean	4.44	3.18	4.17	3.62	3.42
	Std. Deviation	.595	1.036	.925	1.059	1.033
	Std. Error of Mean	.061	.106	.094	.108	.105
Нийт	Mean	4.23	2.93	3.98	3.01	3.22
	N	672	672	671	672	672
	Std. Deviation	.705	1.121	1.078	1.299	1.100
	Std. Error of Mean	.027	.043	.042	.050	.042

В. Ярих чадвар (11-17 нас)

Хүүхдийн ярих чадварыг зураг харуулан яриулах аргаар судалж, өгүүлбэрийн төрөл, утга санааг нэгтгэн дүгнэх шинжээр нь тодорхойллоо.

11-14 нас: Судалгааны 2-р шатанд 11-14 насны хүүхдүүдийн энгийн өгүүлбэрийн хэрэглээ болон утга санааг дүгнэж ярих чадвар нь нэмэгдсэн үр дүн харагдаж байна. Судалгааны 2-р шатанд энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх нь нэмэгдэж нийлмэл өгүүлбэрийн хэрэглээ буурч, дүгнэж ярих нь нэмэгдсэн байна. Харин хүүхдүүд юмсыг харагдаж байгаагаар нь тоочиж ярих нь харьцангуй бага байна. Өөрөөр хэлбэл, хүүхдүүд санаагаа илэрхийлэхдээ энгийн богино өгүүлбэрээр нэгтгэн дүгнэдэг байна.

15-17 нас: 1 ба 2-р шатны судалгааны үр дүнгийн хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна. Судалгааны 2-р шатанд энгийн өгүүлбэрийн хэрэглээ нэмэгдэж, нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх нь багасаж, тоочиж ярихаасаа илүү дүгнэж ярих нь нэмэгдсэн байна. Санаа бодлоо илэрхийлэхдээ энгийн өгүүлбэрээр дүгнэж ярих нь илүү байна.

Суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшний хооронд ярих чадвар нь статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 173. Ярих чадварын насны бүлгийн хоорондын статистик ялгаа (11-17 нас)

			ANOVA				
			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Ярих чадвар	энгийн өгүүлбэр	Between Groups	1.756	1	1.756	.813	.368
		Within Groups	2483.743	1149	2.162		
		Total	2485.500	1150			
	нийлмэл өгүүлбэр	Between Groups	5.979	1	5.979	5.477	.019
		Within Groups	1255.458	1150	1.092		
		Total	1261.437	1151			
холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр		Between Groups	11.113	1	11.113	43.842	.000
		Within Groups	291.504	1150	.253		
		Total	302.617	1151			
гадаад байдал тоочсон өгүүлбэр		Between Groups	.085	1	.085	.052	.820
		Within Groups	1905.469	1150	1.657		
		Total	1905.555	1151			
дүгнэсэн өгүүлбэр		Between Groups	28.391	1	28.391	12.259	.000
		Within Groups	2663.261	1150	2.316		
		Total	2691.653	1151			

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд нийлмэл өгүүлбэрээр санаагаа дүгнэж илэрхийлэх нь тодорхой түвшинд сайжирдаг зүй тогтол харагдаж байна.

Хүүхдүүдийн наснаас хамаарсан бага зэргийн ялгаа байгаа хэдий ч статистик ач холбогдолтой зөрүү бага байна. Насны хувьд өөрчлөлт аажмаар нэмэгддэг зүй тогтол байна. Харин илт сайжирдаг нь ажиглагдсангүй.

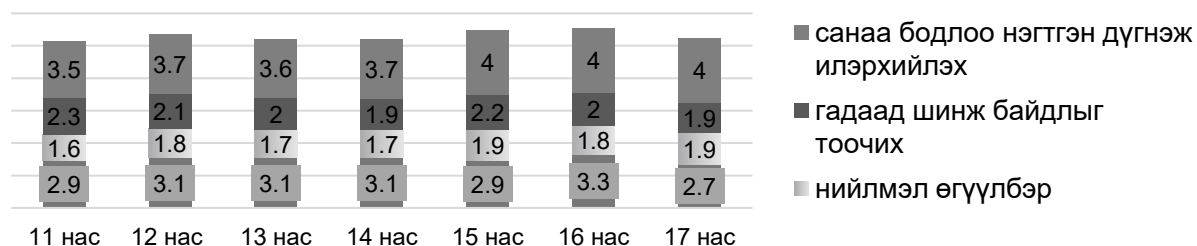
Хүснэгт 174. Ярих чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)

			ANOVA				
			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Ярих чадвар	энгийн өгүүлбэр	Between Groups	30.447	6	5.075	2.357	.029

	Within Groups	2471.331	1148	2.153		
	Total	2501.778	1154			
нийлмэл өгүүлбэр	Between Groups	9.554	6	1.592	1.461	.188
	Within Groups	1252.075	1149	1.090		
	Total	1261.629	1155			
холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр	Between Groups	11.831	6	1.972	7.791	.000
	Within Groups	290.788	1149	.253		
	Total	302.619	1155			
гадаад байдал тоочсон өгүүлбэр	Between Groups	24.745	6	4.124	2.519	.020
	Within Groups	1880.822	1149	1.637		
	Total	1905.567	1155			
дүгнэсэн өгүүлбэр	Between Groups	32.957	6	5.493	2.357	.029
	Within Groups	2677.147	1149	2.330		
	Total	2710.104	1155			

Насны ялгаатай байдлыг авч үзэхэд, энгийн богино өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх нь 12, 14, 16 насанд нэмэгдэж, 17 насанд буурчээ. Нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх нь 12, 17 насанд аажим нэмэгддэг байна. Санаа бодлоо нэгтгэн дүгнэж илэрхийлэх нь 12, 16 насанд илэрхий сайжирдаг үр дүн харагдаж байна. Гадаад шинж байдлыг тоочин илэрхийлэх нь нас нэмэгдэх тусам аажмаар буурдаг байна.

Зураг 113. Ярих чадвар, насаар, дундаж үзүүлэлт (11-17нас)



Хүүхдүүд дунджаар 2 минутад 32-33 үгээр санаа бодлоо илэрхийлжээ.

Дүгнэлт

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний 11-17 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжлийн онцлог

11-17 насны хүүхдийн сэтгэхүй хэл ярианы чадварыг сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах үйлдэл, сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэн дүгнэх үйлдэл, хийсвэр сэтгэхүй, үгийн утга тайлбарлах, үгийг утгаар нь ангилах, ярих чадварын хүрээнд судалсан.

Судалгааны үр дүнгээс дараах онцлог ажиглагдлаа.

- Судалгааны 2-р шатанд энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэн дүгнэж ярих нь нэмэгдсэн байна. Харин үгийн утгыг тайлбарлах, нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, тоочиж ярих нь буурсан дүр зураг харагдаж байна. Нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх нь буурч байгаа нь хүмүүс хоорондын харилцааны идэвх буурсантай холбоотой байх боломжтой юм. Үгийн утгын эзэмшилт, бүтэн өгүүлбэрээр санаа бодлоо дэлгэрэнгүй оновчтой илэрхийлэх чадварыг нь дэмжих шаардлага байна.
- Сэтгэхүйн хөгжлийн хувьд 11-14 насны хүүхдүүд юмс үзэгдлийг бүтцэд нь задлан шинжилж харьцуулах чадвар нь дундаж хэвийн түвшинд байгаа бол юмсыг харьцуулан нийтлэг шинжээр нь нэгтгэх сэтгэхүйн логик чадвар нь сул түвшинд байна. Хүүхдүүд юмс үзэгдлийг гадаад шинжээр нь харьцуулан нэгтгэх нь дамгайлдаг. Мөн гадаад шинж үйлдэл нөлөөллийг нь онцлон нэгтгэдэг дүр зураг харагдаж байна. Нас нэмэгдэхэд сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар аажмаар сайжирдаг дүр зураг харагдаж байна. Ялангуяа 13, 14 насанд нэмэгддэг тал байна. 15-17 насанд юмс үзэгдлийн дотоод мөн чанарыг таньж задлан шинжилж харьцуулан нэгтгэх чадвар сул байна.
- Хийсвэр сэтгэхүйн гол мөн чанарыг илэрхийлдэг математик сэтгэхүйн хувьд хөгжил нь хэвийн дундаж түвшинд байгаа хэдий ч юмсыг нарийн учир шалтгаанд нь сэтгэх тооцоолох чадвар дутмаг байна. Нас нэмэгдэхэд тухайн чадвар нь сайжирчээ. (11-17 нас)
- Хэл ярианы чадварын хувьд үгийн утга тайлбарлах логик чадвар нь 11-14 насанд хэвийн дундаж, 15-17 насанд үгийн утгыг тайлбарлах чадвар сайн байна. 11-14 насны хүүхдүүд үгийн утгыг гадаад шинж, үйлдлээр нь тайлбарлах хандлагатай бол 15-17 насны хүүхдүүд үгийг гол утгаар нь тайлбарлах чадвар сайтай байна.
- 11-17 насны хүүхдүүд үгийг утгаар нь ангилах ангилал зүйн чадвар сайтай байна. Үгий төрөл зүйлийн хувьд тэмдэг нэр, салаа/ижил утгатай үг, хийсвэр утгатай үгийг ангилах нь дундаж түвшинд байна. Нас нэмэгдэхэд тухайн төрөл зүйлийг ангилах чадвар сайжирч байгаа нь хүүхдийн үгийн нөөц ухагдахууны ойлголт нь нас нэмэгдэхэд тэмдэг нэр, салаа/ижил утгатай үгээр баяждагийг илэрхийлж байна. 15-17 насанд хүүхдүүдийн ангилал зүйн чадвар харьцангуй сайжирдаг байна.
- Ярих чадварын хувьд 11-17 насны хүүхдүүд санаа бодлоо илэрхийлэхдээ энгийн богино өгүүлбэрээр товчхон дүгнэж ярих хандлага давамгайлж байна. Гэхдээ 15-

17 насанд хүүхдүүд нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, гадаад тоочиж ярихаасаа илүүтэй дүгнэж ярих нь тодорхой хэмжээгээр сайжирдаг зүй тогтол байгаа боловч ихэнх нь энгийн богино өгүүлбэрийг хэрэглэдэг зүй тогтол харагдлаа. Ярих чадварын хөгжлийн мэдрэмтгий үе нь 12, 16, 17 нас байна. Хүүхдүүд дунджаар 2 минутад 32-33 үгийн хооронд ярьжээ.

- Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн хийсвэр сэтгэхүй, хэл ярианы чадвар сайжирдаг байна.

2.3.4. Дүгнэлт

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн онцлог

Нийт танин мэдэхүйн даалгаврын үр дүнг нь ерөнхийд нь нэгтгэж үзвэл дараах дүр зураг харагдаж байна.

- Судалгааны 2-р шатанд 6-7 насны хүүхдүүдийн анхааралтайгаар, хурдтайгаар энгийн дүрс зураг тэмдэглэгээ хийх хурд, энгийн үйл явдалтай богино өгүүллэгийг утгаар нь тогтоох чадвар нэмэгдсэн байна.
- Мөн 6-10 насны хүүхдүүдийн энгийн богино өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, юмс үзэгдлийг хараад ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх чадвар нэмэгдсэн байна.
- 8-10 насны хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар, богино хугацаанд цифр хараад дэс дарааллаар нь тогтоож сэргээн санах чадвар, нийлмэл өгүүлбэр хэрэглэж санаа бодлоо илэрхийлэх, үгийн утгыг тайлбарлах болон үгийг утгаар нь ангилах хэл ярианы логик чадвар буурсан дүр зураг харагдаж байна.
- Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүд зорилготойгоор мэдээллийг хүртэх, анхаарлаа төвлөрүүлэх, сэтгэхүйн ангилал зүйн чадвар сул байдаг байна. Харин энгийн математик тооцоолол хийх, хэл ярианы мэдээллийг хийсвэрлэн ойлгох, энгийн шинжээр нь юмсыг задлан шинжлэх, харьцуулах чадвар хэвийн дундаж түвшинд байна. Хүүхдүүд зураг хараад санаа бодлоо хүүрнэн илэрхийлэх танин мэдэхүйн чадвар сайн байна. Танин мэдэхүйн чадварууд нь жигд хөгжиж байгаа байдал харагдаж байна.
- Даалгавар тус бүрийн гүйцэтгэлийн дундаж үзүүлэлтийг авч үзэхэд бүхэл бүтнээр нь хүртэх, богино хэмжээний хялбар эхийг утгачлан тогтоох, нэг зүйлээс нөгөөд анхаарлаа шилжүүлэх, богино хугацаанд энгийн дүрсийг хараад тогтоох,

математик тооцооллын чадвар, богино хугацаанд цифр хараад тогтоох чадвар нь дундаж ба түүнээс бага зэрэг доогуур түвшинд байна.

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн онцлог

Судалгааны 2-р шатанд 11-14 насанд богино хугацаанд цифрийг дэс дараагаар нь тогтоож сэргээн санах, нарийн үйл явдалтай үлгэр, өгүүллэгийг утгачлан тогтоож сэргээн санах, санаа бодлоо энгийн өгүүлбэрээр, үзэгдэж байгаа юмсын гадаад шинж байдлыг тоочиж илэрхийлэх чадвар өссөн бол нийлмэл өгүүлбэр хэрэглэн санаа бодлоо илэрхийлэх, үзэгдэж байгаа юмсын шинж байдлыг ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, үгийн утгыг тайлбарлах логик чадвар буурсан дүр зураг харагдаж байна.

15-17 насанд оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах, богино хугацаанд цифр хараад тогтоож дэс дарааллаар нь сэргээн санах, хоорондоо холбоогүй үгсийг сонсоод сэргээн санах, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, үзэгдэж байгаа юмсын шинж байдлыг ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, үгийн утга тайлбарлах логик чадвар өссөн үзүүлэлттэй байна.

Суурь боловсролын түвшний танин мэдэхүйн чадварууд нь бага боловсролын түвшинтэй харьцуулахад өссөн үзүүлэлттэй байна. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн чадвар нэмэгддэг байна. Суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар нь хамгийн сул байна. Бусад чадварууд нь харьцааны хувьд жигд хөгжилтэй байна.

Танин мэдэхүйн чадвар тус бүрээр нарийвчлан авч үзвэл, 11-17 насанд хүүхдүүд оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах, нийлмэл өгүүлбэрээр бодол санаагаа илэрхийлэх нь сул байна.

2.4 СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН НИЙГЭМШЛИЙН ОНЦЛОГ

2.4.1 Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Нас бүр нь сэтгэцийн хөгжлийн өвөрмөц онцлог шинжтэй. Хөгжлийн үе шат бүр нь хүүхдийн бие хүний онцлогийг тодорхойлох олон тооны өөрчлөлтийг агуулна.

Хүүхэд нийгмийн харилцаанд орж өөрийгөө болон бусдыг таньж, сэтгэл хөдлөлөө барьж зохицуулж эхэлдэг. Сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүдэд шинэ хэрэгцээ буюу үе тэнгийнхэнтэйгээ харьцах харьцааны өөрчлөлт нь бие биетэйгээ хамтдаа тоглох, санал бодол, сэтгэгдлээ хуваалцах боломжтой болгоно. Өөрийгөө үнэлэх үнэлгээ хөгждөг бөгөөд энэ нь заримдаа сэтгэл хөдлөлийн мэдрэмжийг нэмэгдүүлж, заримдаа хүүхдүүдийн хооронд маргаан үүсгэдэг. Цаг хугацаа өнгөрөх тусам хүүхэд улам бүр бие даасан болдог.

Д.И.Фельдштейн сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн сэтгэцийн хөгжилд дүрд тоглох тоглоомны үүргийг онцолсон байдаг. Дүрд тогтсоноор хүүхэд эцэг эх, ах дүүгээ, эмээ өвөөгөө хайрлах хайр, ойр дотны хүмүүсээ өрөвдөх сэтгэл, нөхөрсөг харьцааг баяжуулж, өөрчилж, илүү төвөгтэй нийгмийн мэдрэмжийг бий болгох үндэс суурь болдог гэж тайлбарласан байна.

Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн нийгэмшлийн хөгжилд тоглоом чухал үүрэгтэй. Хүүхдүүдийн хоорондын жинхэнэ харилцаа бол хамтаран тоглох үед үүснэ. Тоглох явцад үүссэн бодит харилцаа нь хүүхдийн хувийн хөгжлийн шинж чанар, үе тэнгийнхний хоорондын харилцааны шинж чанараар тодорхойлогдоно. А.П.Усова, С.Н.Карпова, Л.Г. Лысюк нарын эрдэмтэд бодит харилцаа нь хүүхдийн харилцааны болон нийгмийн чадамжийг хөгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг гэж тэмдэглэсэн байна. Тоглоомын ид өрнөл хэсэгт харилцааны хэм хэмжээ дэх чиг баримжаа бодитоор бие биенээ хүлээн зөвшөөрч хамтран тоглох, эсвэл тоглохоо болих гэх зэргээр илэрдэг байна.

Тоглох үед хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварууд, мэдрэмж, анхаарал, ой тогтоолтын үндсэн сэргээн санах, таних процессууд, төсөөлөл, сэтгэхүй, нийгэмшлийн үзүүлэлтүүд болох харилцаа, сэтгэлийн хөдөлгөөн, мэдрэмж, хүсэл эрмэлзлийг бий болгодог. Гэхдээ эдгээр эерэг нөлөөллүүд нь тоглоомыг насны онцлогт тохирсон байдлаар зөв чиглүүлснээр бий болдог.

Ж.Пиажегийн үзэж байгаагаар сургуулийн өмнөх насны хүүхэд тоглоом, бодит байдал гэсэн хоёр ертөнцөд нэгэн зэрэг амьдардаг.

Гэр, цэцэрлэг сургуулийн гадаа талбайд байдаг тоглоомууд нь бие бялдрын хөгжилд маш чухал ач холбогдолтой. Гадаа тоглох нь бага насны хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө зохицуулах чадварыг хөгжүүлэхэд чухал үүрэгтэй. Тухайлбал: хүүхдүүд бие биенийхээ нүүрний хувирал, хөдөлгөөн, хэл яриа дууны өнгө гэх мэт гадаад илэрхийллийг ажиглаж, таньж, бие даан зохицож сурдаг байна. Энэ насанд хүүхдүүд сэтгэлийн хөдөлгөөний байдлаа нууж чаддаггүй учир бие биенийхээ сэтгэлийн хөдөлгөөний байдалд аяндаа дасаж таньж эхлэн дасан зохицдог байна.

Сэтгэлийн хөдөлгөөний эерэг, сөрөг илрэл нь хурдан өөрчлөгддөг учир нөхцөл байдлаас шалтгаалан сэтгэл хөдлөлөө барьж, хязгаарлаж чадахгүй ч аажим аажмаар аяндаа үүссэн нөхцөлд өөрийн байр сууриа олж, бие хүний зан төлөвийн шинж болж хувирч өөрчлөгдөж эхэлдэг. Хүүхдүүд гэрийн, цэцэрлэгийн, ангийн дүрэм баримталж эхлэх үед өөртөө ойрын зорилтууд тавьж эхлэх ба зоригийн чанарууд бага багаар бий болж эхэлдэг. Гэсэн ч энэ үед ч гэсэн хүүхдүүдэд тэсвэр тэвчээртэй байх, эхэлсэнээ дуустал хийх тууштай байх чадвар төлөвшөөгүй байна. Тиймээс хүүхдүүд тодорхой зорилготой болох, бие дааж, тэсвэр тэвчээртэй, эхэлсэнээ дуусгах, шийдэмгий байх гэх мэт чадваруудын суурийг тавьж хөгжүүлэх хэрэгтэй байдаг.

Хүүхдүүдийн өөрийн тухай ойлголтыг нэрээ мэддэг эсэх, хэдэн настай, хүйсээ зөв хэлж буй байдал, аав, ээжийнхээ нэрийг мэддэг эсэх болон гэртээ хэдүүлээ амьдардаг, цэцэрлэгийн ямар бүлэгт явдагаа нэрлэж мэдэж байгааг асуулгаар хариултын хувилбаруудтай авч үзлээ.

д/д	Сэтгэлийн хөдөлгөөн			Харилцааны чадвар
1.	Өөрийн мэдрэх	сэтгэлийн	хөдөлгөөнийг	Үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах, хамтарч тоглох
2.	Бусдын мэдрэх	сэтгэлийн	хөдөлгөөнийг	Бусдаас дэмжлэг авах чадвар

Даалгаврын найдвартай чанар буюу reliability нь Cronbach's Alpha гэдэг статистик үзүүлэлтээр тодорхойлсон. Бидний даалгаврын найдвартай чанар 0.613 гарсан тул нийгэмшлийн чадваруудыг сорил даалгаврууд тодорхойлж чадсан гэж үзлээ.

Өөрийн тухай ойлголт

Сургуулийн өмнөх наснаас эхлэн хүүхэд өөрийнхөө талаар маш их зүйлийг мэддэг, өөрийн мэдрэмж, зан аашаа хэрхэн удирдахаа мэддэг болох ба дур зоргоороо зан авир ч гаргаж эхэлдэг. Хоёр нас таван сартайгаас эхлэн танин мэдэхүйн хөгжилтэй

зэрэгцэн хүүхдийн бэлгийн чиг баримжаа явагдаж, 3 настайдаа ихэнх хүүхдүүд насаа төдийгүй хүйсээ нэрлэж чаддаг болно.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдийн өөрийн болон аав, ээжийн нэр, өөрийн нас, хүйсээ нэрлэх, гэртээ хэдүүлээ амьдардаг, ямар бүлэгт сурдаг зэргээ илэрхийлж байгаа байдлаар тэдний өөрийгөө илэрхийлэх чадварыг судлав.

Хүснэгт 175. Өөрийн тухай ойлголт - Өөрийн нэрийг мэддэг байдал, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Нэрээ хэлээгүй	5.2	1.0	2.1	2.8
Гэр бүлийнхэн нь нэрлэдэг насаа хэлсэн	2.1	0.0	0.0	0.7
Нэрээ хагасалж хэлсэн	12.5	3.1	4.2	6.6
Нэрээ бүтэн хэлсэн	80.2	95.8	93.8	89.9

Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдаж буй хүүхдүүд 3 наснаас 80.2 хувь нь нас нэмэгдэх тусам энэ үзүүлэлт нэмэгдсэн буюу 4-5 насандаа хүүхдүүд өөрийн нэрээ хэлж танилцуулах чадвартай болсон байна.

Хүснэгт 176. Өөрийн насаа мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Насаа хэлээгүй	2.1	0.0	0.0	0.7
Насаа буруу хэлсэн	22.9	15.6	4.2	14.2
Насаа хуруугаараа зөв харуулсан	25.0	26.0	11.5	20.8
Насаа зөв хэлсэн	50.0	58.3	84.4	64.2

Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдаж буй 3 настай хүүхдүүдийн 50.0 хувь нь өөрийн насаа мэддэг, 5 настай хүүхдүүдийн 84.4 хувь насаа зөв танилцуулж байгаа ч 3 настай хүүхдүүдийн 25 хувь, 5 настай хүүхдүүдийн 11.5 хувь нь насаа хуруугаараа харуулдаг хэлж байна.

Хүснэгт 177. Өөрийн хүйсээ мэддэг эсэх, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хүйсээ хэлээгүй	24.0	4.2	3.1	10.4
Хүйсээ буруу хэлсэн	18.8	8.3	5.2	10.8
Хүйсээ зөв хэлсэн	57.3	87.5	91.7	78.8

Судалгаанд хамрагдсан 3 настай хүүхдүүдийн 57.3 хувь нь өөрийн хүйсээ зөв танилцуулсан 5 настай хүүхдүүдийн 91.7 хувь нь зөв танилцуулсан ба нийт хүүхдүүдийн 10.4 хувь нь хүйсээ хэлээгүй, 10.8 хувь нь хүйсээ буруу хэлсэн байна.

Хүснэгт 178. Аавынхаа нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Аавынхаа нэрийг хэлээгүй	24.0	11.5	1.0	12.2
Аавынхаа нэрийг буруу хэлсэн	8.3	1.0	1.0	3.5
Аавынхаа нэрийг хагасалж хэлсэн	36.5	22.9	22.9	27.4
Аавынхаа нэрийг бүтэн хэлсэн	31.3	64.6	75.0	56.9

Хүүхдүүд аавынхаа нэрийг бүтэн нэрээр нь 3 насны хүүхдүүдийн 31.3 хувь, 4 настай хүүхдүүдийн 64.6 хувь нь, 5 настай хүүхдүүдийн 75.0 хувь нь өөрийнхөө аавын нэрийг хэлж танилцуулсан байна.

Хүснэгт 179. Ээжийнхээ нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Ээжийнхээ нэрийг хэлээгүй	20.8	6.3	3.1	10.1
Ээжийнхээ нэрийг буруу хэлсэн	4.2	0.0	1.0	1.7
Ээжийнхээ нэрийг хагасалж хэлсэн	43.8	38.5	22.9	35.1
Ээжийнхээ нэрийг бүтэн хэлсэн	31.3	55.2	72.9	53.1

Хүүхдүүд ээжийнхээ нэрийг бүтэн нэрээр 3 насны хүүхдүүдийн 31.3хувь, 4 настай хүүхдүүдийн 55.2 хувь нь, 5 настай хүүхдүүдийн 72.9 хувь нь танилцуулсан байна.

Хүснэгт 180. Ам бүлийн тоог хэлсэн байдал, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хэлээгүй/ мэдэхгүй	9.4	1.0	1.0	3.8
Би агаа, аниатайгаа гэх мэтээр хэлсэн	15.6	11.5	7.3	11.5
Би аав, ээж, дүү, ахтай гэх мэтээр хэлсэн	60.4	57.3	41.7	53.1
Хэдэн ам бүлтэйгээ зөв хэлсэн	14.6	30.2	50.0	31.6

Хүүхдүүд өөрийн амьдарч буй гэрийн ам бүлийн гишүүдийн тоог хэлж чадаагүй 3 настай хүүхдүүдийн 9.4 хувь байгаа ба би агаа аниатай амьдардаг гэж 15.6 хувь нь хариулсан бол 3 болон 4 настай хүүхдүүдийн 14.6-30.2 хувь нь гэр бүлийн гишүүдийн тоог зөв хэлсэн байна. Гурав дөрвөн настай хүүхдүүд ам бүлийнхээ тоог хэлхээс илүү аав ээж, ах, дүүтэйгээ амьдардаг гэж тоочиж нэрлэдэг байна.

Хүснэгт 181. Суралцдаг бүлэг нэрлэсэн эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хэлээгүй/ мэдэхгүй	53.1	28.1	16.7	32.6
Би ангидаа/ цэцэрлэгт явдаг	16.7	25.0	16.7	19.4
Бүлгээ буруу хэлсэн	22.9	10.4	4.2	12.5
Бүлгээ зөв хэлсэн	7.3	36.5	62.5	35.4

Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдаж буй 5 настай хүүхдүүдийн 62.5 хувь нь, 4 настай хүүхдүүдийн 36.5 хувь нь, 3 настай хүүхдүүдийн 7.3 хувь нь хамрагдаж буй цэцэрлэгийнхээ ямар нэртэй бүлэгт суралцаж буйгаа танилцуулсан байна.

Хүүхдүүд 3 насандаа өөрийнхөө хүйс, нэр, ээж аавынхаа нэрийг болон өөрийн суралцаж буй бүлэг, гэр бүлийн гишүүдийн тухай ойлголтой болсон байдаг байна.

Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Хүүхдүүдийн өөрийн дуртай зүйлийг хэлэх, ямар үед уурладаг, уйтгар гунигтай байдаг, ямар үед гоё, баяртай байдаг талаар өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө илэрхийлэх чадварыг авч үзлээ.

Хүснэгт 182. Эерэг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө мэдэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Ойлгохгүй/ хэлээгүй	27.1	16.7	3.1	15.6
Хариулт тодорхой биш	20.8	21.9	12.5	18.4
Өөрт тохиолдсон үйл явдал дурдаж байгаа бол	3.1	10.4	3.1	5.6
Тодорхой нөхцөл нэрлэж байгаа бол	49.0	51.0	81.3	60.4

Хүүхдүүдийн өөрийн сэтгэл хөдлөлөө тийм үед ингэж байсан гэж өнгөрсөн цаг дээр 3 настай хүүхдүүдийн 3.1 хувь нь санаж дурсан ярьсан байна. Би бэлэг аваад их

баярладаг гэх мэтээр 3 настай хүүхдүүдийн 49 хувь, 4-5 настай хүүхдүүдийн 51.0-83.3 хувь нь хариулсан байна. Гурван наснаас хүүхдүүд өөртөө ямар үед тааламжтай сэтгэл хөдлөл үүсдэг талаар мэдлэгтэй болсон байдаг байна.

Хүснэгт 183. Сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө мэдэх, хувиар (3-5 нас)

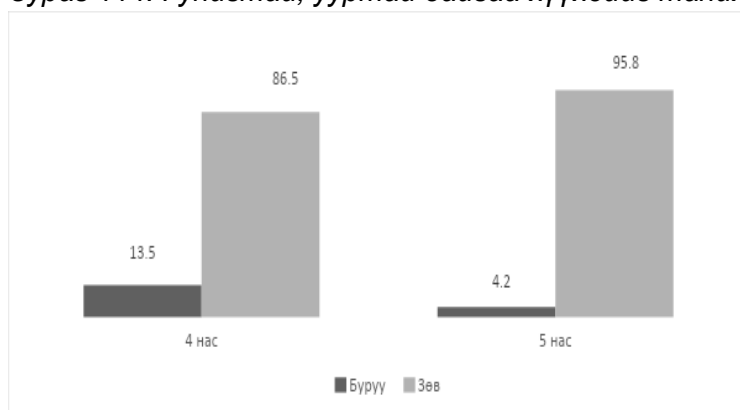
	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Ойлгохгүй/ хэлээгүй	43.8	26.0	11.5	27.1
Хариулт тодорхой биш	16.7	12.5	9.4	12.8
Өөрт тохиолдсон үйл явдал дурдаж байгаа бол	5.2	9.4	10.4	8.3
Тодорхой нөхцөл нэрлэж байгаа бол	34.4	52.1	68.8	51.7

Судалгаанд хамрагдсан 3 настай хүүхдүүдийн 43.8 хувь, 4-5 настай хүүхдүүдийн 26.0-11.5 хувь нь ямар үед өөрт нь тааламжгүй уйтгартай, гунигтай, ууртай болдог талаар хариулаагүй байна. Харин хүүхдүүдийн 16.7-9.4 хувь яагаад ууртай, гунигтай болдог талаар тодорхой хариулт өгч чадаагүй байна. Би надад таалагдаагүй учир тэгж ууралсан гэх мэт тодорхой нөхцлүүдийг дурдаж, яагаад гомдсон, уурласан байдлаа 3 настай хүүхдүүдийн 34.4 хувь, 4-5 настай хүүхдүүдийн 52.1-68.8 хувь нь тодорхой хариулсанаас үзэхэд хүүхдүүд өөрийн сөрөг сэтгэл хөдлөлийг таньж мэдэх чадвар нас нэмэгдэх тусам сайжирдаг байна

Бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадвар

Хүүхдүүдэд зураг дээрх хүүхдүүдийн биеийн хөдөлгөөн, нүүрний хувирлаар ямар сэтгэлийн хөдөлгөөнийг илэрхийлж байгааг танилах сорил гүйцэтгүүлсэн.

Зураг 114. Гунигтай, ууртай байгаа хүүхдийг таних хувиар (3-5 нас)



Хэд хэдэн сэтгэлийн хөдөлгөөн илэрхийлсэн зураг дотроос сөрөг буюу гунигтай байгаа хүүхдийг олох даалгаврыг 4 настай хүүхдүүдийн 86.5 хувь, 5 настай хүүхдүүдийн 95.8 хувь нь зөв гүйцэтгэсэн байна. Хүүхдүүд бие биенийхээ бие биенийхээ

нүүрний хувирал, биеийн хөдөлгөөнөөс харж ямар сэтгэлийн хөдөлгөөнтэй байгааг ялгаж чаддаг байна.

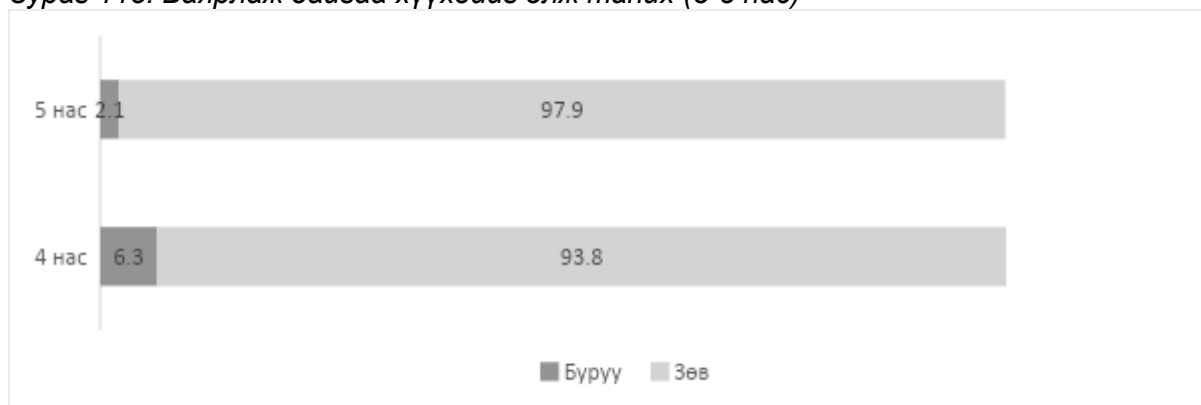
Хүснэгт 184. Гайхаж байгаа хүүхдийг олж таних чадвар (3-5 нас)

	4 нас	5 нас	Нийт
Буруу	43.8	34.4	39.1
Зөв	56.3	65.6	60.9

Гайхаж байгаа байдалтай хүүхдийг олж танин чадвар 4 настай хүүхдүүдийн 56.3 хувь, 5 настай хүүхдүүдийн 65.6 хувьд байгаа нь хүүхдүүд бие биенийхээ нүүрний

хувирал, биеийн хөдөлгөөнөөс харж ямар сэтгэлийн хөдөлгөөнтэй байгааг ялгаж таних нь ууртай байгаа баярлаж байгаа нүүр царайны илрэлийг таних нь сул байна.

Зураг 115. Баярлаж байгаа хүүхдийг олж таних (3-5 нас)



Олон хүүхдүүдийн сэтгэл хөдөллийн байдлыг илэрхийлсэн илэрлүүдээс хөөрч баярлаж байгаа хүүхдийг 97.9- 93.8 хувь нь олж танисан байна.

Харилцааны чадвар

Хүүхдүүд цэцэрлэгтээ нийгмийн харилцаанд орж өөрийгөө болон бусдыг таньж, сэтгэл хөдлөлөө барьж зохицуулж эхэлдэг. Хүүхэд насанд хүрэгчидтэй харилцах харилцаа өөрчлөгдөж, аажмаар насанд хүрэгчдийн зааврыг бие даан биелүүлж эхэлдэг ба хүүхэд үе тэнгийнхэнтэйгээ тодорхой харилцаанд орж эхэлдэг (нийгмийн орчин өөрчлөгдөж цэцэрлэгт хамрагдах гэх мэт). Энэ насанд хүүхдүүдэд шинэ хэрэгцээ буюу үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах хэрэгцээ гарч, үе тэнгийнхэнтэйгээ харьцах харьцаа эрс өөрчлөгддөг. Хүүхдүүд бие биетэйгээ хамтдаа тоглох, санал бодол, сэтгэгдлээ хуваалцах боломж болно.

Хүүхдийн хөгжил нийгмийн харилцаанаас ангид явагдах боломжгүй юм. Өөрийгөө үнэлэх үнэлгээ хөгждөг бөгөөд энэ нь заримдаа сэтгэлийн хөдөлгөөний мэдрэмжийг нэмэгдүүлж, заримдаа хүүхдүүдийн хооронд маргаан үүсгэдэг. Цаг хугацаа өнгөрөх тусам хүүхэд улам бүр бие даасан болдог. Сургуулийн өмнөх наснаас эхлэн хүүхэд өөрийнхөө талаар маш их зүйлийг мэддэг, өөрийн мэдрэмж, зан аашаа хэрхэн удирдахаа мэддэг болох ба дур зоргоороо зан авир ч гаргаж эхэлдэг.

Дөрвөөс зургаан насандаа хүүхдүүд "эцэг эх", "охин, ээжүүд", "эмнэлэг" "цагдаа" гэх мэтээр тоглож, эцэг эх, эмч гэх мэт аль нэгнийх нь үүргийг өөрийнхөө харсанаар дүрд орж илэрхийлнэ. Д.И.Фельдштейн сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн сэтгэцийн хөгжилд дүрд тоглох тоглоомны үүргийг онцолсон байдаг. Дүрд тогтолсоноор хүүхэд эцэг эх, ах дүүгээ, эмээ өвөөгөө хайрлах хайр, ойр дотны хүмүүсээ өрөвдөх сэтгэл, нөхөрсөг харьцааг баяжуулж, өөрчилж, илүү төвөгтэй нийгмийн мэдрэмжийг бий болгох үндэс суурь болдог гэж тайлбарласан байна.

Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн нийгэмшлийн хөгжилд тоглоом чухал үүрэгтэй. Хүүхдүүдийн хоорондын жинхэнэ харилцаа бол хамтран тоглох үед үүснэ. Тоглох явцад үүсгэсэн бодит харилцаа нь хүүхдийн хувийн хөгжлийн шинж чанар, үе тэнгийнхний хоорондын харилцааны шинж чанараар тодорхойлогдоно. А.П.Усова, С.Н.Карпова, Л.Г.Лысюк нарын эрдэмтэд бодит харилцаа нь хүүхдийн харилцааны болон нийгмийн чадамжийг хөгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг гэж тэмдэгэлсэн байна. Тоглоомын ид өрнөл хэсэгт харилцааны хэм хэмжээ дэх чиг баримжаа бодитоор бие биенээ хүлээн зөвшөөрч хамтран тоглох, эсвэл тоглохоо болох гэх зэргээр илэрдэг байна.

Тоглох үед хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварууд, мэдрэмж, анхаарал, ой тогтоолтын үндсэн сэргээн санах, таних процессууд, төсөөлөл, сэтгэхүй, нийгэмшлийн үзүүлэлтүүд болох харилцаа, сэтгэлийн хөдөлгөөн, мэдрэмж, хүсэл эрмэлзлийг бий болгодог. Гэхдээ эдгээр зэрэг нөлөөллүүд нь тоглоомыг насны онцлогт тохирсон байдлаар зөв чиглүүлж өгсөнөөр бий болдог.

Төсөөлөл, дүрслэх, дүрслэх сэтгэлгээ түүнийг хөгжүүлэх үндэс нь тоглоом юм. Тоглоомын үйл ажиллагаа нь төсөөллийн үйл явцыг бий болгодог. Ж.Пиажегийн үзэж байгаагаар сургуулийн өмнөх насны хүүхэд тоглоом, бодит байдал гэсэн хоёр ертөнцөд нэгэн зэрэг амьдардаг.

Харилцааны чадварыг хүүхдүүд найзтай эсэх, найзуудтайгаа тоглодог эсэх, тоглоомоо хуваалцдаг талаар авч үзлээ.

Хүснэгт 185. Найзуудтайгаа тоголдог, хэрхэн тоглодог талаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хариулаагүй	4.2	1.0	0.0	1.7
Тоглодоггүй	4.2	2.1	4.2	3.5
Хэрхэн тоглодог хэлсэн	91.7	96.9	95.8	94.8

Хүүхдүүдээс найзуудтайгаа хэрхэн тоголдог талаар асуухад 3 настай хүүхдүүдийн 4.2 хувь нь хамтран тоглодоггүй, 4 настай хүүхдүүдийн 2.1 хувь нь, 5 настай хүүхдүүдийн 4.2 хувь нь хамтран тоглодоггүй гэсэн бол нийт хүүхдүүдийн 94.8 хувь нь найзуудтайгаа хэрхэн тоглодог тухайгаа тайлбарлан ярьсан байна.

Хүснэгт 186. Хүүхэд тоглоомоо хуваалцах байдал (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хариулаагүй/мэдэхгүй	8.3	2.1	2.1	4.2
Тоглоомоор ганцаараа тоглоно	20.8	8.3	7.3	12.2
Тоглоом өгнө	27.1	35.4	35.4	32.6
Хамт тоглоно	43.8	54.2	55.2	51.0

Хүүхдүүд тоглоомоо найзуудтайгаа хувааж тоглох талаарх ойлголт 3 наснаас бий болдог байна. Гурван настай хүүхдүүдийн 20.8 хувь нь ганцаараа тоглох дуртай гэсэн бол найздаа тоглоомоо өгнө, хамт тоглоно гэж 70.9 хувь нь хариулсан байна.

Бусдаас дэмжлэг авах чадвар

Хүснэгт 187. Аюул тохиолдсон үед бусдаас тусламж, дэмжлэг авах чадвар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хариулаагүй	18.8	4.2	2.1	8.3
Уйлна гэнэ	8.3	1.0	1.0	3.5
Хажууд байгаа хүнээс тусламж хүснэ	10.4	12.5	9.4	10.8
Ээж, аав, эмээ, өвөө, эмч дээр очно	62.5	82.3	87.5	77.4

Хүүхдүүд ямар нэг байдлаар аюул тохиолдсон үед гэр бүлийн гишүүд болох өвөө эмээ, ээж, ааваасаа болон эмч дээр очиж тусламж авна гэж 3 настай хүүхдүүдийн 62.5 хувь, 4 настай хүүхдүүдийн 82.3 хувь, 5 настай хүүхдүүдийн 87.5 хувь нь хариулсан байна. Тухайн аюул тохиолдсон үед хамгийн ойр хажууд байгаа хүнээс тусламж авна гэж 4 настай хүүхдийн 12.5 хувь, 5 настай хүүхдийн 9.4 хувь нь л хариулсан байна. Тухайн үед хамгийн ойр байгаа хүнээс тусламж авах тухай хүүхдэд ойлголт өгөх хэрэгтэй байна.

Хүснэгт 188. Өөрт хэрэгтэй зүйл авах үед бусдаас тусламж, дэмжлэг авах чадвар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хариулаагүй/мэдэхгүй	13.5	1.0	3.1	5.9
Аав, ээж, ах, эгчээсээ тусламж авна	20.8	19.8	21.9	20.8
Худалдагч/ хажууд байгаа хүнээс тусламж авна	65.6	79.2	75.0	73.3

Хүүхдүүд өөрт хэрэгтэй зүйлийг авах үедээ өөрт хамгийн ойр хажууд байгаа хүнээсээ тусламж дэмжлэг авна гэж 3 настай хүүхдүүдийн 65.6 хувь, 4-5 настай хүүхдүүдийн 79.2-75.0 хувь хариулсан байна. Аюул тохиолдсон үед хажууд ойр байгаа хүнээс тусламж дэмжлэг авахаас илүү өөрийн дотны хүмүүсээс дэмжлэг авна гэж байсан бол өөрийн хэрэглээний зүйлд харин хамгийн ойр байгаа хүмүүсээс дэмжлэг авч болно гэж үздэг байна.

Дүрэм, журам баримтлах чадвар

Хүснэгт 189. Дүрэм, журам баримтлах чадвар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хариулаагүй/мэдэхгүй	3.1	0.0	0.0	1.0
Зөв хаяж болно	7.3	1.0	0.0	2.8
Хогийн сав ойрхон биш бол хаяж болно.	1.0	0.0	1.0	0.7
Болохгүй	88.5	99.0	99.0	95.5

Судалгаанд хамрагдсан 3 настай хүүхдүүдийн 1.0 хувь, 5 настай хүүхдүүдийн 1.0 хувь нь өөрт хэрэггүй болсон хогийг байсан газраа буюу хогийн сав ойрхон биш бол хаяж болно гэж үзэж байгаа бол 4 настай хүүхдүүдийн 99 хувь нь заавал хогийн саванд хогоо хаях ёстой гэж үздэг байна. Яагаад гэвэл орчноо бохирдуулна, гэрээ муухай болгоно, дэлхийгээ муухай болгоно гэх мэтээр учрыг нь тайлбарлажээ.

Хүснэгт 190. Олон нийтийн газар дүрэм журам баримтлах чадвар (3-5 нас)

Хариулт	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Хариулаагүй/мэдэхгүй	3.1	4.2	5.2	4.2
Зөв	27.1	6.3	4.2	12.5

Уйлж байгаа нь буруу/муухай байна	0.0	0.0	2.1	0.7
Буруу	69.8	89.6	88.5	82.6

Олон нийтийн газар хүүхэд дэлгүүрт өөрийн авах гэсэн зүйлийг уйлж байж авах явдал байдаг. Энэ талаар хүүхдүүдийн хариултыг авч үзэхэд ингэж уйлах нь зөв гэж 3 настай хүүхдүүдийн 27.1 хувь нь, 4 настай хүүхдүүдийн 6.3 хувь, 5 настай хүүхдүүдийн 4.2 хувь нь хариулсан байна. Харин ингэж уйлж өөрийн хүссэн зүйлийг авах нь буруу гэж 3 настай хүүхдүүдийн 69.8 хувь, 4 настай хүүхдүүд 89.6 хувь, 5 настай хүүхдүүдийн 88.5 хувь нь хариулсан байгаагаас үзэхэд өөрийн санал сэтгэл хөдлөлийг хүүхдүүд хаана яаж гаргах талаар тодорхой мэдлэгтэй болсон байдаг байна.

2.4.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Өөртөө хандах хандлага

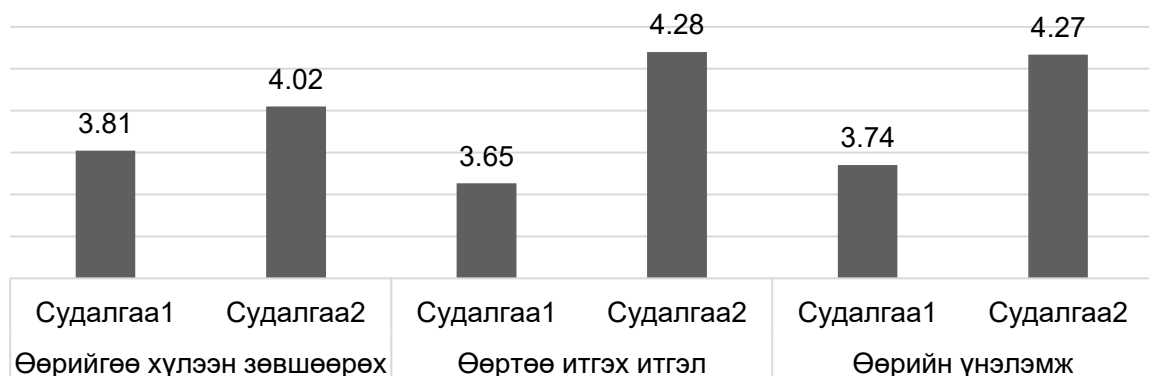
Бага боловсролын 6-10 настай хүүхдийн өөрийн ухамсрын хөгжлийн онцлогийг бодомж бүхий асуулгын аргаар буюу өөрийн ухамсрын онцлогийг өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийн үнэлэмж, өөртөө хандах хандлагын чадвараар судаллаа.

Хүснэгт 191. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын ялгаа, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Өөртөө итгэх итгэл	-8.913	817	0.000	-0.627	0.070	-0.765	-0.489
Өөрийн үнэлэмж	-7.007	818	0.000	-0.505	0.072	-0.646	-0.363

Судалгааны 1 ба 2 дугаар шатанд 6-10 настай хүүхдүүдийн өөртөө хандах хандлагын чадваруудын дундаж түвшинг чадвар тус бүрээр авч үзэхэд өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмж статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Зураг 116. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)



Зургаас харахад Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмж илүү сайн байна.

Хүснэгт 192. Даалгаврын тохирц болон найдвартай чанар, өөртөө хандах хандлага (6-10 нас)

Rotated Component Matrix ^a		
	Component 1	Cronbach's Alpha
Даалгавар 1.1 [Би өөрийгөө байгаагаар нь хүлээн зөвшөөрдөг.]	.617	.707
Даалгавар 1.1 [Миний сайн тал сул талаас маань илүү олон.]	.456	
Даалгавар 1.2 [Бусад хүмүүс намайг өндрөөр үнэлдэг гэж боддог.]	.569	
Даалгавар 1.2 [Би аливаа зүйлийг бусдаас дутахааргүй сайн хийж чаддаг.]	.613	
Даалгавар 1.3 [Надад олон сайн шинж чанар байдаг, түүгээрээ бахархдаг.]	.637	
Даалгавар 1.3 [Хүмүүст ямар санагдах нь хамаагүй, би өөрийгөө үнэ цэнтэй гэж боддог.]	.610	
Даалгавар 1.3 [Би бусдаас дутахааргүй хүндлэл хүлээдэг, сайн хүн.]	.651	

Даалгавруудын тохирц чанарыг хүчин зүйлийн шинжилгээгээр тодорхойлоход даалгаврууд харилцан хамааралтай багцыг үүсгэж чадаж байгаа тул тохирцтой гэж үзлээ.

Сургуулийн бага боловсролын насны хүүхдүүдийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийгөө үнэлэх, өөртөө итгэх итгэл нь өөртөө хандах хандлага нь эерэг түвшинд байна (M=4.0).

Хүүхдүүд өөрийн гадаад дүр төрх, зан төлөв, мэдлэг чадвартайгаа зөрчилддөггүй дотоод зөрчилгүй, хийж гүйцэтгэж байгаа үйлдэл үйл ажиллагаандаа эерэг ханддаг, өөдрөг, сэтгэл зүйн тэнцвэрт байдалтай, бэрхшээлийг даван туулах итгэлтэй зан төлөвтэй байна.

Хүснэгт 193. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын статистик үзүүлэлт (6-10 нас)

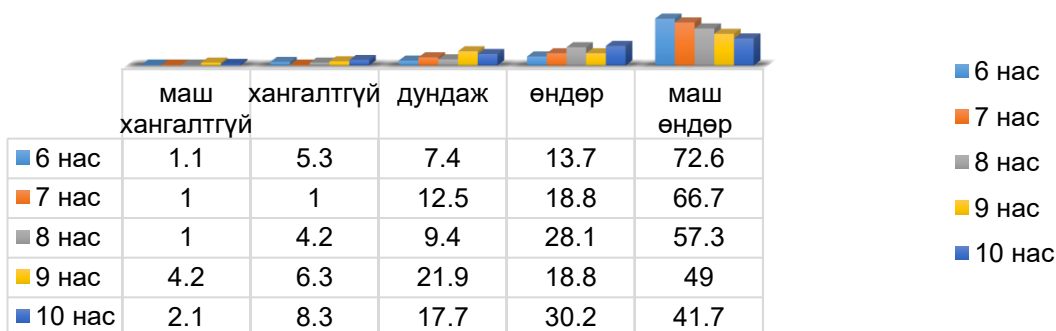
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	1	5	4.02	1.124
Өөртөө итгэх итгэл	1	5	4.28	1.003
Өөрийн үнэлэмж	1	5	4.27	1.053

Хүснэгт 194. Өөртөө хандах хандлагын корреляц хамаарал (6-10 нас)

	Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Өөрийн үнэлэмж	Өөртөө итгэх итгэл
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	1	.415**	.369**
Өөрийн үнэлэмж		1	.537**
Өөртөө итгэх итгэл			1

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөртөө хандах хандлагын чадварууд харилцан хамааралтай байна.

Зураг 117. Өөртөө итгэх итгэлийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)



Хүүхдүүдийн өөртөө итгэх итгэл ба насны хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < 0.05$). Харин өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө хандах хандлагын хувь ач холбогдолтой ялгаа алга байна. Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн өөртөө итгэх итгэл аажмаар буурсан байдал харагдаж байна. Энэ нь хүүхдүүдийн нас нэмэгдэхэд өөрийн чадвар боломжоо үнэлэх нь илүү бодитой болдог зүй тогтлыг илэрхийлж байна.

Бага боловсролын насны 6-10 настай хүүхдийн өөрийн ухамсрын чадваруудад хүйсийн онцлог, нийгмийн хүчин зүйл нөлөөлөөгүй байдал харагдлаа.

Бие хүний онцлог

Бие хүний онцлогийг өөрийн зан төлөвийг удирдах, нийцтэй зан төлөв, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, ухамсар/хариуцлагатай зан төлөв, идэвхтэй зан төлөв, анхааралтай зан төлөв, сэтгэл гутралгүй байдал, айдасгүй байдал гэсэн чадваруудаар судлав.

Хүснэгт 195. Бие хүний онцлогийн чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (6-10 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	-8.262	818	0.000	-0.528	0.064	-0.654	-0.403
Нийцтэй зан төлөв	-10.951	818	0.000	-0.761	0.070	-0.898	-0.625
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	-8.485	818	0.000	-0.548	0.065	-0.674	-0.421
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	-19.453	816	0.000	-1.057	0.054	-1.164	-0.950
Идэвхтэй зан төлөв	-7.825	817	0.000	-0.443	0.057	-0.554	-0.332
Анхааралтай зан төлөв	-8.782	816	0.000	-0.546	0.062	-0.669	-0.424

Сэтгэл гутрангуй байдал	-17.503	816	0.000	-1.441	0.082	-1.603	-1.280
Айдасгүй байдал	-23.319	816	0.000	-1.800	0.077	-1.951	-1.648

Судалгааны 1 ба 2 дугаар шатны үзүүлэлт хоорондын статистик ач холбогдлыг авч үзэхэд ач холбогдолтой ялгаа байгаа буюу 2 дугаар шатны судалгаанд хүүхдүүдийн энэ чадвар сайжирсан эерэг үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 196. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

Судалгааны үе шат	Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Нийцтэй зан төлөв	Сэтгэл санааны тогтвортой байда	Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Идэвхтэй зан төлөв	Анхааралтай зан төлөв	Сэтгэл гутралгүй байдал	Айдасгүй байдал
Судалгаа1	4.01	3.62	3.92	3.67	4.28	4.01	2.65	2.51
Судалгаа2	4.54	4.38	4.47	4.73	4.72	4.56	4.10	4.31

Судалгааны 2 дугаар шатанд оролцсон хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийн чадварууд нь сайжирсан байна. Ялангуяа сэтгэл гутралгүй байдал болон айдасгүй байдлын дундаж сул түвшнээс өндөр түвшинд болж нэмэгдсэн нь хүүхдүүд урам зоригтой, санаачилгатай, түгшүүр багатай болж байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 197. Даалгаврын тохирц болон найдвартай байдал, бие хүний онцлог (6-10 нас)

	Rotated Component Matrix ^a								Cronbach's alpha
	Component								
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Даалгавар 2.1		0.562							.351
Даалгавар 2.6		0.577							
Даалгавар 2.1	0.488								.672
Даалгавар 2.2	0.651								
Даалгавар 2.4	0.527								
Даалгавар 2.6	0.494								
Даалгавар 2.6	0.718								
Даалгавар 2.7			0.661						.458
Даалгавар 2.7			0.641						
Даалгавар 2.8			0.594						
Даалгавар 2.5				0.583					.514
Даалгавар 2.5				0.710					
Даалгавар 2.5				0.553					
Даалгавар 2.2					0.563				.471
Даалгавар 2.3					0.594				
Даалгавар 2.3					0.619				
Даалгавар 2.7						0.672			
Даалгавар 2.8						0.531			.292
Даалгавар 2.1							0.798		.406

Даалгавар 2.3	0.530	
Даалгавар 2.4	0.455	
Даалгавар 2.2	0.655	.262
Даалгавар 2.4	0.575	

Судалгаанд хамрагдсан 6-10 настай хүүхдүүдийн бие хүний онцлог нь өндөр (M=4.47) түвшинд байна.

Хүснэгт 198. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

	Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Нийцтэй зан төлөв	Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Идэвхтэй зан төлөв	Анхааралтай зан төлөв	Сэтгэл гутралгүй байдал	Айдасгүй байдал
Mean	4.54	4.38	4.47	4.73	4.72	4.56	4.10	4.31
N	479	479	479	479	479	479	479	479
Std. Deviation	.842	.960	.886	.616	.700	.808	1.185	1.008

Зан төлөвийн онцлогийг судалгаагаар авч үзэхэд хангалттай, маш хангалттай үзүүлэлттэй гарсан байна. Энэ нь эхэлсэн ажлаа дуусгах чадвартай, олонхын санаа бодлыг дагадаг, асуудалд бодитой ханддаг, үүрэг, хариуцлагаа сайн ухамсарладаг, шаргуу, идэвхтэй, түгшүүр багатай ч заримдаа хайхрамжгүй хэнэггүй зан гаргах нь бий. Бусдаас байнгын сануулга хэрэгтэй байж магадгүй байдгийг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 199. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас	Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Нийцтэй зан төлөв	Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв түвшин	Идэвхтэй зан төлөв	Анхааралтай зан төлөв	Сэтгэл гутралгүй байдал	Айдасгүй байдал
6 нас	4.56	4.39	4.40	4.84	4.75	4.76	3.93	4.40
7 нас	4.63	4.40	4.44	4.67	4.73	4.66	3.97	4.31
8 нас	4.58	4.33	4.43	4.72	4.73	4.59	4.35	4.38
9 нас	4.43	4.38	4.56	4.70	4.67	4.41	4.11	4.18
10 нас	4.52	4.41	4.50	4.71	4.74	4.36	4.11	4.27

Бие хүний онцлогийн чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байгаа бөгөөд нас нэмэх тусам дундаж үзүүлэлт нь бага зэрэг буурч байгаа нь харагдаж байна.

Хүснэгт 200. Бие хүний онцлогийн чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)

Ө	Өр	Н	И	С	Эт	Г	Ух	А	И	Д	А	Нх	А	С	Эт	Г	А	И	Д
---	----	---	---	---	----	---	----	---	---	---	---	----	---	---	----	---	---	---	---

Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Pearson Correlation	1	.285**	.314**	.368**	.271**	.352**	.216**	.240**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Нийцтэй зан төлөв	Pearson Correlation		1	.301**	.318**	.272**	.283**	.244**	.223**
	Sig. (2-tailed)			0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Pearson Correlation			1	.407**	.280**	.322**	.214**	.257**
	Sig. (2-tailed)				0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Pearson Correlation				1	.372**	.461**	.179**	.338**
	Sig. (2-tailed)					0.000	0.000	0.000	0.000
Идэвхтэй зан төлөв	Pearson Correlation					1	.325**	.194**	.257**
	Sig. (2-tailed)						0.000	0.000	0.000
Анхааралтай зан төлөв	Pearson Correlation						1	.213**	.301**
	Sig. (2-tailed)							0.000	0.000
Сэтгэл гутралгүй байдал	Pearson Correlation							1	.343**
	Sig. (2-tailed)								0.000
Айдасгүй байдал	Pearson Correlation								1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв нь анхааралтай байдалтай хамааралтай байна ($r=.461^{**}$, $p<0.01$). Хүүхэд анхааралтай байхын хэрээр өөрийн зан төлөвөө удирдаж, сэтгэл санааны хувьд тогтвортой байдаг онцлог судалгааны үр дүнгээс харагдав ($p<0.01$). Хүүхдүүдийн айдастай байдал нь сэтгэл гутралтай холбоотой байна.

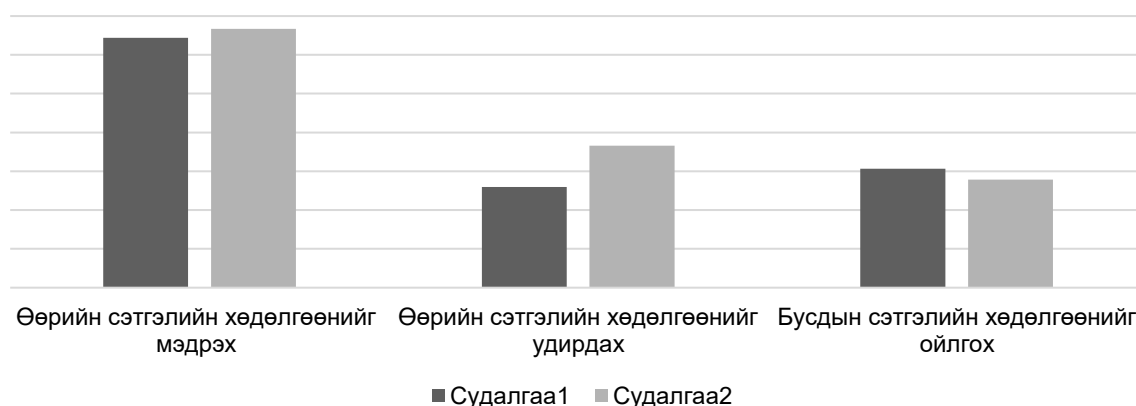
Анхааралтай зан төлөв нь идэвхтэй, нийцтэй зан төлөв болон өөрийн зан төлөвийг удирдах чадвартай хамааралтай хөгждөг байна ($p<0.01$). Хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийн үзүүлэлтүүд нь харилцан хамааралтай байна.

Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Сэтгэлийн хөдөлгөөний өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдэх, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох гэсэн чадваруудаар судалж үзэхэд өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадварууд нь статистик ач холбогдолтой байна.

Судалгааны 1 ба 2 шатны үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Зураг 118. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас)

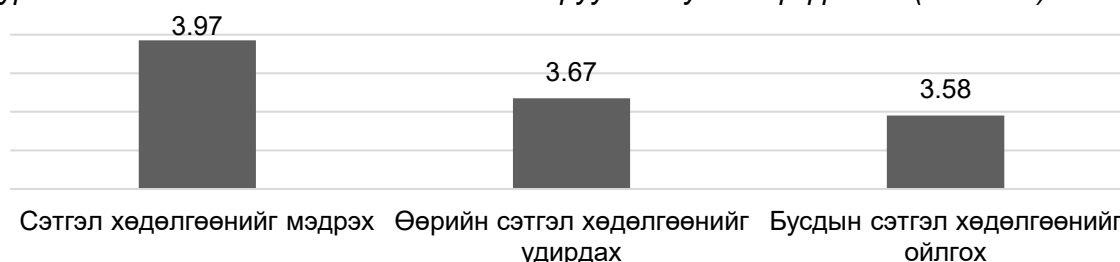


Хүснэгт 201. Даалгаврын тохирц болон найдвартай байдал, сэтгэлийн хөдөлгөөн (6-10 нас)

	Rotated Component Matrix ^a			Cronbach's Alpha
	Component			
	1	2	3	
Даалгавар 3.1		0.533		0.639
Даалгавар 3.1		0.526		
Даалгавар 3.1		0.692		
Даалгавар 3.3		0.761		
Даалгавар 3.2	0.714			0.606
Даалгавар 3.2	0.594			
Даалгавар 3.3	0.576			
Даалгавар 3.3	0.614			
Даалгавар 3.3	0.486			
Даалгавар 3.2			0.592	0.367
Даалгавар 3.2			0.641	
Даалгавар 3.1			0.586	

Даалгавруудын тохирц чанарыг хүчин зүйлийн шинжилгээгээр тодорхойлоход даалгаврууд нь харилцан хамааралтай багц үүсгэж байгаа тул тохирцтой гэж үзэв.

Зураг 119. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

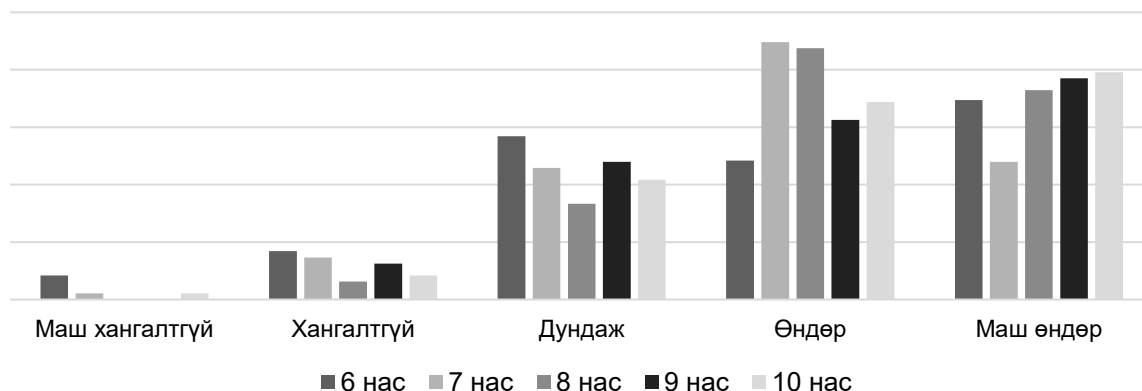


Судалгаанд хамрагдсан 6-10 настай хүүхдүүдийн өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө удирдах, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар нь дунджаас дээш түвшинд байна (M=3.74).

Хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна. 6-10 настай хүүхдүүдийн сэтгэлийн

хөдөлгөөний чадварт онцгой ялгаа байхгүй, дунджаас дээш үзүүлэлттэй байгаа нь өөрийн болон бусдын эерэг болон сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэддэг, уурлаж бухимдсан үедээ тайван байдлаа хадгалах чадвар сайн байгааг илтгэж байна. Ялангуяа, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх чадвар нь аль ч насанд өндөр түвшинд байна.

Зураг 120. Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдэх чадвар (6-10 нас)



Бага боловсролын насны хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудад хүйс болон нийгмийн бусад хүчин зүйл нөлөөлөөгүй байдал харагдав.

Хүснэгт 202. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)

		Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах	Бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох
Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Pearson Correlation	1	.444**	.470**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах	Pearson Correlation		1	.400**
	Sig. (2-tailed)			.000
Бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд нь бие биеэсээ хамааралтай байна. Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөний мэдрэх чадвар сайн байх тусам бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар сайжирч байна ($r=.470^{**}$, $p<0.01$).

Дасан зохицолт

6-10 настай хүүхдүүдийн дасан зохицох чадварыг бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, дотоод хаяналт ба гадаад хяналт гэсэн үзүүлэлтээр судлав.

Хүснэгт 203. Дасан зохицолтын ялгаатай байдал (6-10 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	-7.660	817	0.000	-0.500	0.065	-0.628	-0.372
Дотоод хяналт	-8.577	817	0.000	-0.539	0.063	-0.663	-0.416
Гадаад хяналт	-15.603	817	0.000	-1.120	0.072	-1.261	-0.979

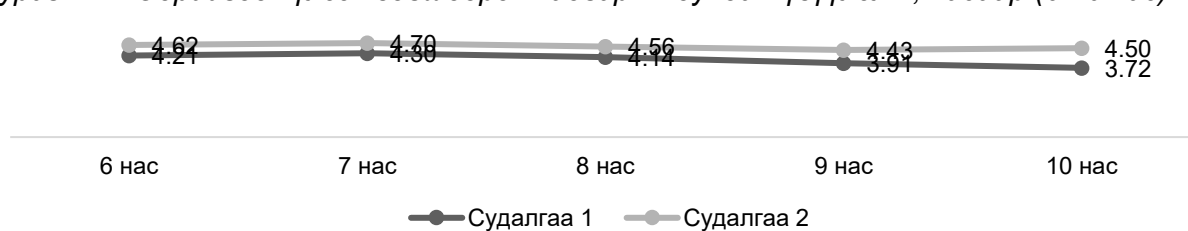
Судалгааны 1 ба Судалгаа 2-ын үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Зураг 121. Дасан зохицолтын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас)

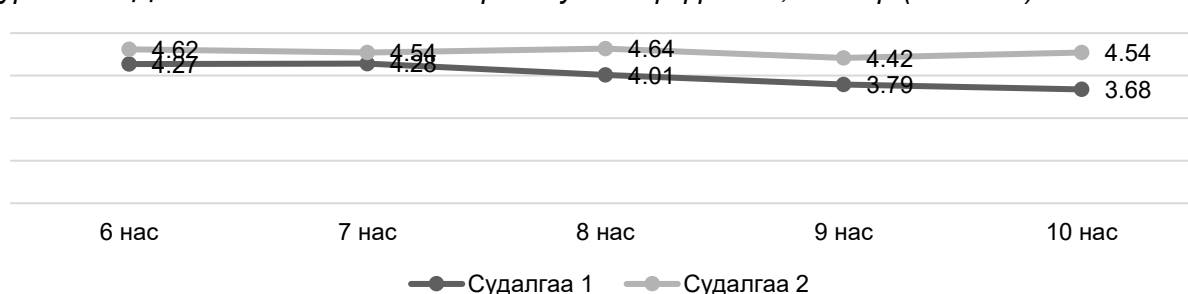


Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадварын дундаж үзүүлэлт 0.5, дотоод хяналт 0.54, гадаад хяналт 1.12-оор тус тус өссөн байна.

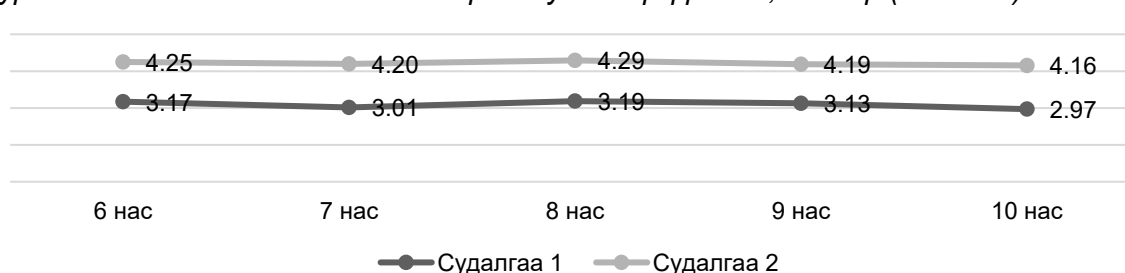
Зураг 122. Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх чадварын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)



Зураг 123. Дотоод хяналтын чадварын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)



Зураг 124. Гадаад хяналтын чадварын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)



Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн хувьд өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, дотоод болон гадаад хяналт аль ч насанд нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 204. Дасан зохицолтын даалгаврын тохируц болон найдвартай байдал (6-10 нас)

Rotated Component Matrix ^a									Cronbach's alpha
Асуултууд	Component								
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Даалгавар 2.1	0.488								0.672
Даалгавар 2.2	0.651								
Даалгавар 2.4	0.527								
Даалгавар 2.6	0.494								
Даалгавар 2.6	0.718								
Даалгавар 2.1		0.562							0.351
Даалгавар 2.6		0.577							
Даалгавар 2.7			0.661						0.458
Даалгавар 2.7			0.641						
Даалгавар 2.8			0.594						
Даалгавар 2.5				0.583					0.514
Даалгавар 2.5				0.710					
Даалгавар 2.5				0.553					
Даалгавар 2.3					0.594				0.471
Даалгавар 2.2					0.563				
Даалгавар 2.3					0.619				
Даалгавар 2.7						0.672			0.292
Даалгавар 2.8						0.531			
Даалгавар 2.1							0.798		0.406
Даалгавар 2.3							0.530		
Даалгавар 2.4							0.455		
Даалгавар 2.2								0.655	0.262
Даалгавар 2.4								0.575	
Даалгавар 2.8									

Дасан зохицолтын асуулгын найдвартай чанарын үзүүлэлт хангалттай байна.

Бие хүний онцлогийг илрүүлэх дээрх даалгаврууд нь 8 компонентод багцлагдсан бөгөөд хүүхдүүдийн чадваруудыг илрүүлэх зорилгоо хангаж байна. Харин “Бусад хүмүүс миний талаар муу зүйл бодно гэхээс би эмээдэггүй” гэсэн асуултыг эргэж харах шаардлагатай гэж үзэв. Нас, хүйс болон дасан зохицолтын чадваруудын хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байхгүй.

Зураг 125. Дасан зохицолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)



Сургуулийн бага боловсролын насны хүүхдүүдийн дасан зохицолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт хангалттай түвшинд байгаа нь хүлээцтэй, орчиндоо эерэг хандлагатайг

илэрхийлж байна.

Хүснэгт 205. Дасан зохицолтын чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)

		Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Дотоод хяналт	Гадаад хяналт
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1	.442**	.275**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
Дотоод хяналт	Pearson Correlation		1	.248**
	Sig. (2-tailed)			0.000
Гадаад хяналт	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар нь дотоод хяналттай ($r=.442^{**}$, $p<0.01$), гадаад хяналттай сул эерэг хамааралтай байна ($r=.275^{**}$, $p<0.01$).

ЭНЭГШИЛТ

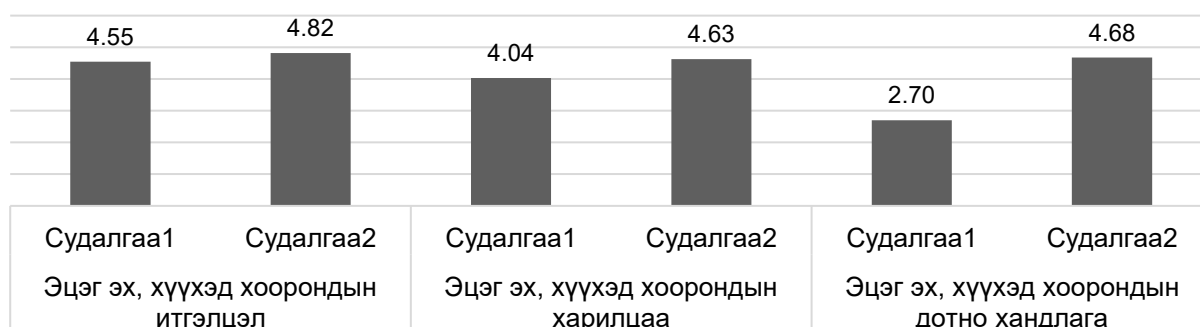
Бага боловсролын насны хүүхдүүдийн энэгшилтийг эцэг эх-хүүхэд хоорондын итгэлцэл, эцэг эх-хүүхэд хоорондын харилцаа, эцэг эх-хүүхэд хоорондын дотно хандлага гэсэн үзүүлэлтээр судлав.

Хүснэгт 206. Энэгшилтийн ялгаатай байдал, судалгаагаар (6-10 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	-5.507	818	.000	-.277	.050	-.376	-.178
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	-9.554	818	.000	-.591	.062	-.713	-.470
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага	-32.520	818	.000	-1.981	.061	-2.100	-1.861

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Зураг 126. Энэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас)



Зургаас харахад Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн ээнэгшилтийн чадварууд илүү сайн байна. Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцлийн дундаж үзүүлэлт 0.27-оор, эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа 0.59-өөр, эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага 1.98-аар тус тус өссөн байна.

Хүснэгт 207. Даалгаврын тохируц ба найдвартай байдал, ээнэгшилт (6-10 нас)

	Component		Cronbach's alpha
	1	2	
Даалгавар 5.1	0.695		0.689
Даалгавар 5.1	0.748		
Даалгавар 5.2	0.488		
Даалгавар 5.3	0.539		.579
Даалгавар 5.3	0.635		
Даалгавар 5.1		0.425	
Даалгавар 5.2		0.794	
Даалгавар 5.3		0.750	
Даалгавар 5.2			

Ээнэгшилтийн онцлогийг илрүүлэх дээрх даалгаврууд нь 2 компонентод багцлагдсан бөгөөд хүүхдүүдийн ээнэгшилтийн чадварыг илрүүлэх зорилгоо хангаж байна. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ээнэгшилтийн чадварууд өндөр түвшинд байна (M=4.74).

Хүснэгт 208. Ээнэгшилтийн чадваруудын статистик үзүүлэлт (6-10 нас)

	Mean	Std. Dev.	Range	Min	Max
эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	4.82	.553	4	1	5
эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	4.63	.779	4	1	5
эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага	4.68	.715	4	1	5

6-10 настай хүүхдүүдийн хувь эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл болон харилцааны үзүүлэлт өндөр, хөндийрөл сул байгаа нь ээж аав эсвэл ойр дотны асран хамгаалагчтайгаа байх дуртай, зарим тохиолдолд эцэг эхийнхээ дэмжлэг туслалцаагүйгээр бие дааж асуудал шийдвэрлэж чадахгүй байх тохиолдол их бөгөөд эцэг эхээсээ хол байх, тусдаа байх нь түгшүүр үүсгэх магадлалтайг илэрхийлж байна.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас, хүйс болон ээнэгшилтийн чадваруудын хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаатай байдал ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 209. Ээнэгшилтийн чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)

	эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага
эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	Pearson Correlation 1	.468**	.464**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000

эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	Pearson Correlation	1	.512**
	Sig. (2- tailed)		.000
эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага	Pearson Correlation		1
	Sig. (2- tailed)		

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Эцэг эх, хүүхдийн харилцаа хэдийчинээ эерэг байна итгэлцэл болон дотно хандлага нь төдийчинээ өндөр байна ($r=.468^{**}$, $r=.512^{**}$, $p<0.01$).

Харилцаа

Хүүхдийн харилцааны онцлогийг бусадтай харилцах, нээлттэй, идэвхтэй харилцаа, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох гэсэн чадваруудаар асуулгын аргаар судлав.

Хүснэгт 210. Харилцааны чадваруудын ялгаатай байдал, судалгаагаар (6-10 нас)

	Sig. (2- tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
				Lower	Upper
Бусадтай хамтрах	.000	-.499	.061	-.619	-.380
Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа	.000	-.575	.066	-.705	-.446
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	.000	-.634	.059	-.750	-.517

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Хүснэгт 211. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас)

	Судалгааны үе шам	Mean	Std. Dev	Std. Error Mean
Бусадтай хамтрах	Судалгаа1	4.11	.977	.053
	Судалгаа2	4.61	.759	.035
Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа	Судалгаа1	3.89	1.035	.056
	Судалгаа2	4.47	.850	.039
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	Судалгаа1	4.09	.997	.054
	Судалгаа2	4.72	.699	.032

Хүснэгтээс харахад Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн харилцааны чадварууд илүү сайн байна. Бусадтай хамтрах чадварын дундаж үзүүлэлт 0.5-аар, нээлттэй, идэвхтэй байдал 0.58-аар, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар 0.63-аар тус тус илүү байна.

Хүснэгт 212. Даалгаврын тохирц ба найдвартай байдал, харилцаа (6-10)

Rotated Component Matrix ^a			
	Component		Cronbach's alpha
	1	2	
Даалгавар 6.1	.677		.697

Даалгавар 6.1	.601		
Даалгавар 6.2	.516		
Даалгавар 6.3	.733		
Даалгавар 6.3	.717		
Даалгавар 6.1		.405	.453
Даалгавар 6.2		.623	
Даалгавар 6.2		.709	
Даалгавар 6.3		.612	

Хүүхдийн харилцааны чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. Нээлттэй, идэвхтэй харилцааны дундаж үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам бага зэрэг буурах хандлагатай байна.

Хүснэгт 213. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас	Бусадтай хамтрах	Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
6 нас	4.71	4.60	4.67
7 нас	4.64	4.48	4.64
8 нас	4.66	4.52	4.82
9 нас	4.43	4.39	4.65
10 нас	4.65	4.36	4.84

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн харилцааны чадварууд болох бусадтай хамтрах, нээлттэй, идэвхтэй харилцах, бусдын сэтгэл санааг ойлгох нь өндөр, маш өндөр түвшинд байгаа нь бусадтай мэдлэг, чадвараа солилцох дуртай, бусдыг сонсож чаддаг, хүлээн зөвшөөрч чаддагийг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 214. Харилцааны чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)

		Бусадтай хамтрах	Нээлттэй идэвхтэй харилцаа	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
Бусадтай хамтрах	Pearson Correlation	1	.376**	.406**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
Нээлттэй идэвхтэй харилцаа	Pearson Correlation		1	.338**
	Sig. (2-tailed)			.000
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Харилцааны чадварууд болох бусадтай хамтрах, нээлттэй идэвхтэй харилцаж, бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварууд нь харилцан эерэг хамааралтай байна ($r=.376^{**}$, $r=.406^{**}$, $p<0.01$).

Үнэт зүйлийн чиг баримжаа

Хүүхдийн үнэт зүйлийн чиг баримжааг үнэт зүйлийг бид амжилт, аюулгүй байдал, бусдаар хүндлүүлэх, бусдаас хамааралгүй байдал, бусдад хүндэтгэлтэй хандах,

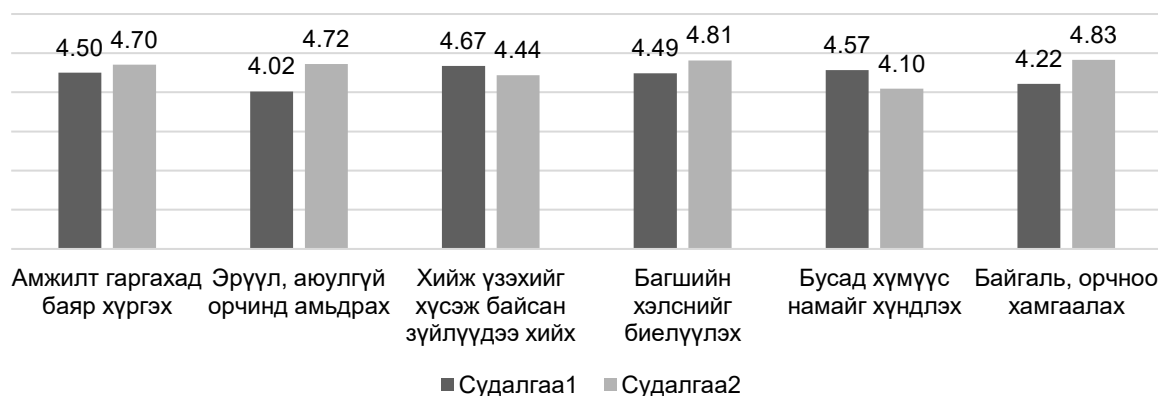
нинжин сэтгэл, зугаа цэнгэлтэй байх, нийцтэй зөрчилгүй байдал, олон талт буюу шударга харилцаа, уламжлал гэсэн үзүүлэлтүүдээр авч үзлээ.

Хүснэгт 215. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн ялгаатай байдал, судалгаагаар (6-10 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Амжилт гаргахад баяр хүргэх	-3.331	818	0.001	-0.205	0.062	-0.326	-0.084
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	-10.618	818	0.000	-0.699	0.066	-0.828	-0.570
Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	3.264	817	0.001	0.234	0.072	0.093	0.375
Багшийн хэлснийг биелүүлэх	-5.151	817	0.000	-0.327	0.063	-0.451	-0.202
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	5.665	818	0.000	0.470	0.083	0.307	0.633
Байгаль, орчноо хамгаалах	-8.570	818	0.000	-0.609	0.071	-0.748	-0.469

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын ихэнх үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Зураг 127. Үнэт зүйлийн зарим үзүүлэлтийн дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас)



Зургаас харахад Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн зарим үзүүлэлт сайн байна. Тухайлбал, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах (M=4.72), байгаль, орчноо хамгаалах (M=4.83) чухалчилж үзэх нь нэмэгджээ. Харин хийж үзэхийг хүссэн зүйлээ хийх, бусад хүмүүсээр хүндлүүлэхийг чухалчлах нь буурчээ.

Хүснэгт 216. Даалгаврын тохируц болон найдвартай байдал, үнэт зүйл (6-10 нас)

	Rotated Component Matrix ^a			Cronbach's alpha
	Component			
	1	2	3	
Даалгавар 7 [Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах.]	.676			.801

Даалгавар 7 [Амжилт гаргахад баяр хүргэх.]	.716	
Даалгавар 7 [Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах.]	.724	
Даалгавар 7 [Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх.]	.524	
Даалгавар 7 [Багшийн хэлснийг биелүүлэх.]	.736	
Даалгавар 7 [Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх.]	.562	
Даалгавар 7 [Хүссэнээрээ байх.]	.775	.517
Даалгавар 7 [Бусад хүмүүс намайг хүндлэх.]	.750	
Даалгавар 7 [Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх.]	.713	.794
Даалгавар 7 [Бусад хүмүүст туслах.]	.805	
Даалгавар 7 [Байгаль, орчноо хамгаалах]	.798	
Даалгавар 7 [Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх.]	.648	

Хүүхдийн үнэт зүйл болон насны хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. Харин хүйс болон хүссэнээрээ байх гэсэн асуултын хооронд ач холбогдол бүхий ялгаа байна. Судалгаанд хамрагдсан охидын хувьд хүссэнээрээ байхыг илүү чухалчилж үзсэн байна.

Хүснэгт 217. Үнэт зүйлийн корреляц хамаарал (Улаанбаатар, 6-10 нас)

		Correlations											
		Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх
Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Pearson Correlation	.387*	.428*	.332*	.498*	.328*	.191*	.304*	.384*	.334*	.335*	.246*	.387*
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Pearson Correlation		1	.445*	.415*	.546*	.363*	.230*	.210*	.374*	.429*	.367*	.257*
	Sig. (2-tailed)			0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Pearson Correlation			1	.405*	.581*	.382*	.160*	.185*	.568*	.464*	.419*	.247*
	Sig. (2-tailed)				0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Pearson Correlation				1	.373*	.333*	.243*	.303*	.341*	.366*	.319*	.322*
	Sig. (2-tailed)					0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Pearson Correlation					1	.509*	.104*	.279*	.556*	.533*	.473*	.361*
	Sig. (2-tailed)						0.000	0.023	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Pearson Correlation						1	.150*	.198*	.366*	.340*	.358*	.339*
	Sig. (2-tailed)							0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000

	Sig. (2-tailed)	0.001	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
	N	479	479	479	479	479	479
Хүссэнээрээ байх	Pearson Correlation	1	.352*	.155*	.098*	0.068	.250*
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.001	0.032	0.135	0.000
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Pearson Correlation		1	.200*	.241*	.176*	.343*
	Sig. (2-tailed)			0.000	0.000	0.000	0.000
Ахмад хүмүүс, ах эгчээ хүндлэх	Pearson Correlation			1	.716**	.604**	.371*
	Sig. (2-tailed)				0.000	0.000	0.000
Бусад хүмүүст туслах	Pearson Correlation				1	.659*	.452*
	Sig. (2-tailed)					0.000	0.000
Байгаль, орчноо хамгаалах	Pearson Correlation					1	.446*
	Sig. (2-tailed)						0.000
Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх	Pearson Correlation						1
	Sig. (2-tailed)						

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлтүүд нь харилцан хамааралтай байна. Ахмад хүмүүс, ах эгчээ хүндлэх нь бусад хүмүүст туслах, байгаль орчноо хамгаалахтай хамааралтай байна ($r=.716^{**}$, $r=.604^{**}$, $p<0.01$).

Нийгмийн хэм хэмжээ

Нийгмийн хэм хэмжээг олон нийтийн газар биеэ авч явах, дүрэм журмыг дагаж мөрдөх, ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах гэсэн үзүүлэлтүүдээр судлав.

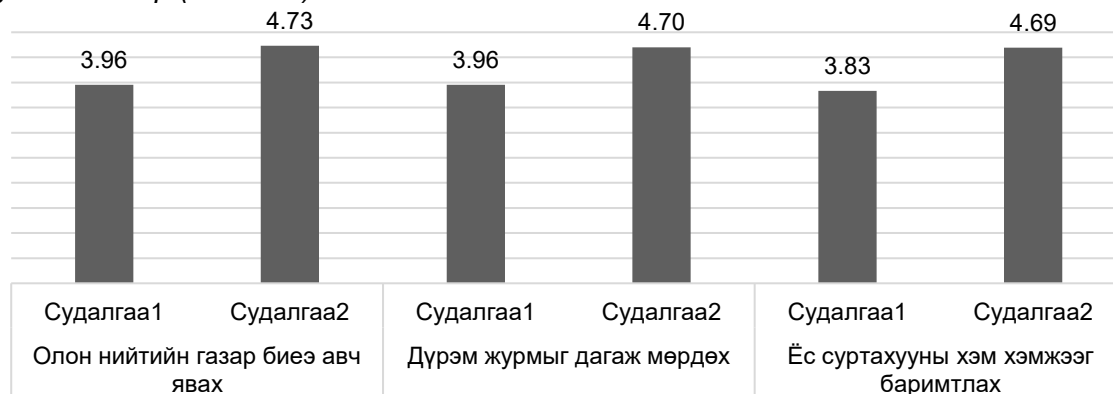
Хүснэгт 218. Нийгмийн хэм хэмжээ, ялгаатай байдал, судалгаагаар (6-10 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	-9.603	818	.000	-.777	.081	-.936	-.618
Дүрэм журам дагаж мөрдөх	-9.059	818	.000	-.743	.082	-.904	-.582
Ёс суртахууны	10.611	818	.000	-.858	.081	-1.017	-.699

хэм хэмжээг
баримтлах

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Зураг 128. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-10 нас)



Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүд нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадварт илүү ач холбогдол өгсөн байна.

Хүүхдийн харилцааны чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. Нээлттэй, идэвхтэй харилцааны дундаж үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам бага зэрэг буурах хандлагатай байна.

Хүснэгт 219. Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас	Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Дүрэм журмыг дагаж мөрдөх	Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах
6 нас	4.74	4.71	4.63
7 нас	4.63	4.59	4.55
8 нас	4.75	4.74	4.76
9 нас	4.64	4.62	4.65
10 нас	4.92	4.83	4.86

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд нийгмийн хэмжээг дагаж мөрдөх чадварууд болох олон нийтийн газар биеэ авч явах, дүрэм журмыг баримтлах, ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлахад өндөр, маш өндөр ач холбогдол өгсөн байна.

Хүснэгт 220. Нийгмийн хэм хэмжээний корреляц хамаарал (6-10 нас)

	Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Дүрэм журмыг дагаж мөрдөх	Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	1 .635** .000	.680** .000
Дүрэм журмыг дагаж мөрдөх	Pearson Correlation	1	.693**

	Sig. (2-tailed)	.000
Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах	Pearson Correlation	.693**
	Sig. (2-tailed)	.000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадварууд хоорондоо харилцан хамааралтай байна. ($r=.635^{**}$, $r=.680^{**}$, $p<0.01$).

2.4.3. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Өөртөө хандах хандлага

Хүүхдийн өөртөө хандах хандлагыг өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл, өөрийн үнэлэмж гэсэн чадваруудаар судлахад 1 ба 2 дугаар шатны судалгааны үзүүлэлтийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаа гарсангүй.

Хүснэгт 221. Асуулгын тохирц ба найдвартай чанар, өөртөө хандах хандлага (11-14 нас)

	Component			Cronbach's alpha
	1	2	3	
Даалгавар 1.2	0.761			.703
Даалгавар 1.2	0.523			
Даалгавар 1.2	0.531			
Даалгавар 1.3	0.635			
Даалгавар 1.3	0.662			
Даалгавар 1.1		0.754		.679
Даалгавар 1.1		0.716		
Даалгавар 1.1		0.411		
Даалгавар 1.1		0.473		
Даалгавар 1.2		0.724		
Даалгавар 1.3			0.864	.445
Даалгавар 1.3			0.519	

Өөртөө хандах хандлагын чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 222. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын статистик үзүүлэлт (11-14 нас)

	Mean	Minimum	Maximum	Std. Deviation
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	3.88	1	5	.867
Өөртөө итгэх итгэл	3.46	1	5	.905
Өөрийн үнэлэмж	3.72	1	5	.849

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийгөө үнэлэх, өөртөө итгэх итгэл нь эерэг түвшинд байна ($M=3.7$). Хүүхдүүд өөрийн гадаад дүр төрх, зан төлөв, мэдлэг чадвартайгаа зөрчилддөггүй дотоод зөрчилгүй, хийж гүйцэтгэж байгаа үйлдэл үйл ажиллагаандаа эерэг ханддаг, өөдрөг, сэтгэл зүйн тэнцвэрт байдалтай, бэрхшээлийг даван туулах итгэлтэй зан төлөвтэй байна.

Хүснэгт 223. Өөртөө хандах хандлагын корреляц хамаарал (11-14 нас)

		Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Өөрийн үнэлэмж	Өөртөө итгэх итгэл
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1	.540**	.438**
Өөрийн үнэлэмж	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
Өөртөө итгэх итгэл	Pearson Correlation		1	.569**
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Sig. (2-tailed)			0.000
Өөрийн үнэлэмж	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөрийн үнэлэмж хэдийчинээ сайн байна тэдний өөртөө итгэх итгэл нь төдийчинээ өндөр байна.

Бие хүний онцлог

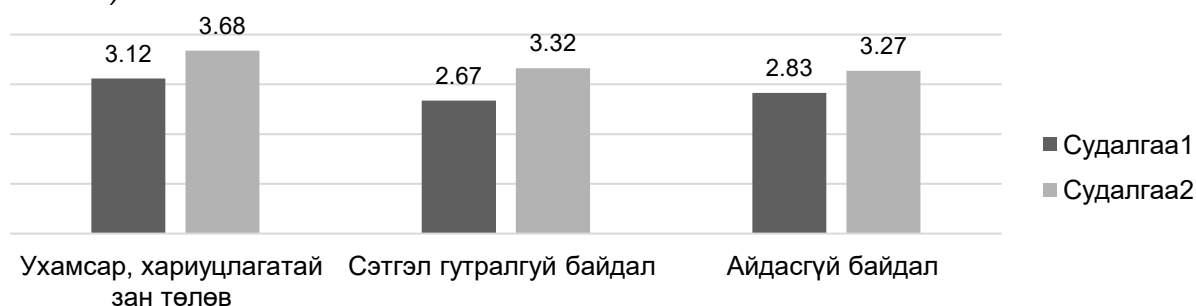
Судалгаанд хамрагдсан 11-14 насны хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийг өөрийн зан төлөвийг удирдах, нийцтэй зан төлөв, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, ухамсар/хариуцлагатай зан төлөв, идэвхтэй зан төлөв, анхааралтай зан төлөв, сэтгэл гутралгүй байдал, айдасгүй байдал гэсэн чадваруудаар судалж үзэв.

Хүснэгт 224. Бие хүний онцлогийн чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (11-14 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	-8.530	663	0.000	-0.560	0.066	-0.688	-0.431
Сэтгэл гутралгүй байдал түвшин	-9.163	663	0.000	-0.650	0.071	-0.790	-0.511
Айдасгүй байдал түвшин	-5.869	663	0.000	-0.443	0.075	-0.591	-0.295

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын зарим чадваруудын хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Зураг 129. Бие хүний онцлогийн зарим чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (Улаанбаатар, 11-14 нас)



Судалгаа 2-ын хувьд 11-14 настай хүүхдүүдийн ухамсартай зан төлөв дунджаас дээш түвшинд, сэтгэл гутралгүй байдал болон айдасгүй байдал нь хангалтгүйгээс дундаж түвшин (M=3.27, M=3.32)-д нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 225. Даалгавруудын тохирц болон найдвартай байдал, бие хүний онцлог (11-14 нас)

	Rotated Component Matrix ^a								Cronbach's alpha
	Component								
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Даалгавар 2.1	0.577								.720
Даалгавар 2.1	0.436								
Даалгавар 2.2	0.608								
Даалгавар 2.2	0.671								
Даалгавар 2.2	0.608								
Даалгавар 2.5	0.544								
Даалгавар 2.5		0.612							.511
Даалгавар 2.5		0.736							
Даалгавар 2.3			0.513						.477
Даалгавар 2.6			0.634						
Даалгавар 2.6			0.452						
Даалгавар 2.3				0.642					.546
Даалгавар 2.5				0.424					
Даалгавар 2.6				0.643					
Даалгавар 2.1					0.543				.453
Даалгавар 2.2					0.500				
Даалгавар 2.4					0.562				
Даалгавар 2.7					0.426				
Даалгавар 2.3						0.579			.357
Даалгавар 2.3						0.540			
Даалгавар 2.4						0.470			
Даалгавар 2.4							0.466		.524
Даалгавар 2.7							0.651		
Даалгавар 2.7							0.647		
Даалгавар 2.8							0.423		
Даалгавар 2.8								0.686	.489
Даалгавар 2.8								0.756	
Даалгавар 2.1									
Даалгавар 2.4									
Даалгавар 2.6									
Даалгавар 2.7									
Даалгавар 2.8									

Бие хүний онцлогийн зарим чадварууд болон нас хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Хүснэгт 226. Бие хүний онцлогийн дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

Нас	Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв
11 нас	3.86	3.96
12 нас	3.80	3.74
13 нас	3.56	3.72
14 нас	3.33	3.29

Өөрийн зан төлөвийг удирдах болон ухамсар, хариуцлагатай зөн төлөв нь нас нэмэгдэх тусам буурч байна.

Хүснэгт 227. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

	<i>Mean</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	3.64	0.883	1	5
Нийцтэй зан төлөв	3.91	0.828	1	5
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	3.35	0.836	1	5
Ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв	3.68	0.843	1	5
Идэвхтэй зан төлөв түвшин	4.04	0.821	1	5
Анхааралтай зан төлөв	3.48	0.833	1	5
Сэтгэл гутралгүй байдал	3.32	0.879	1	5
Айдасгүй байдал	3.27	0.936	1	5

11-14 настай хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийн дундаж үзүүлэлт дунджаас дээгүүр байна.

Өөрийн зан төлөвийг удирдах чадвар болон хүйс хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай буюу эмэгтэй хүүхдүүдийн хувьд энэ чадвар илүү байна.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөрийн зан төлөвийг удирдах чадвар нь нийцтэй зан төлөв, ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв болон анхааралтай байдалтай хамааралтай байна ($P=.000 < .05, .482^{**}, 475^{**}, .416^{**}$).

Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Хүүхдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдэх, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадваруудаар судлав.

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын гүйцэтгэлийн хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаатай буюу өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар ялгаатай байна.

Зураг 130. Сэтгэлийн хөдөлгөөний зарим чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (11-14 нас)



Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар илүү байна.

Хүснэгт 228. Даалгавруудын тохирц болон найдвартай байдал – сэтгэлийн хөдөлгөөн (11-14 нас)

	Rotated Component Matrix ^a			Cronbach's alpha
	1	2	3	
Даалгавар 3.1	.639			.714
Даалгавар 3.1	.679			
Даалгавар 3.1	.783			
Даалгавар 3.1	.743			
Даалгавар 3.2		.741		.681
Даалгавар 3.2		.740		
Даалгавар 3.2		.721		
Даалгавар 3.2		.501		
Даалгавар 3.3			.502	.563
Даалгавар 3.3			.659	
Даалгавар 3.3			.675	
Даалгавар 3.3			.646	

Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 229. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

Нас	Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах	Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох
11 нас	4.07	3.55	3.55
12 нас	4.22	3.40	3.47
13 нас	4.06	3.60	3.77
14 нас	4.08	3.30	3.45

11-14 настай хүүхдүүдийн өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдэх түвшин өндөр түвшинд байгаа нь эерэг, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөн, түүний учир шалтгааныг таних чадвартай, үгээр илэрхийлэхдээ сайн байна.

Энэ насны хүүхдүүд өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэддэг, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар сайтай бөгөөд бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг сайн ойлгодог байна.

Хүснэгт 230. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын коррелляц хамаарал (11-14 нас)

		Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох
Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Pearson Correlation	1	.305**	.320**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Pearson Correlation		1	.379**
	Sig. (2-tailed)			0.000
Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			

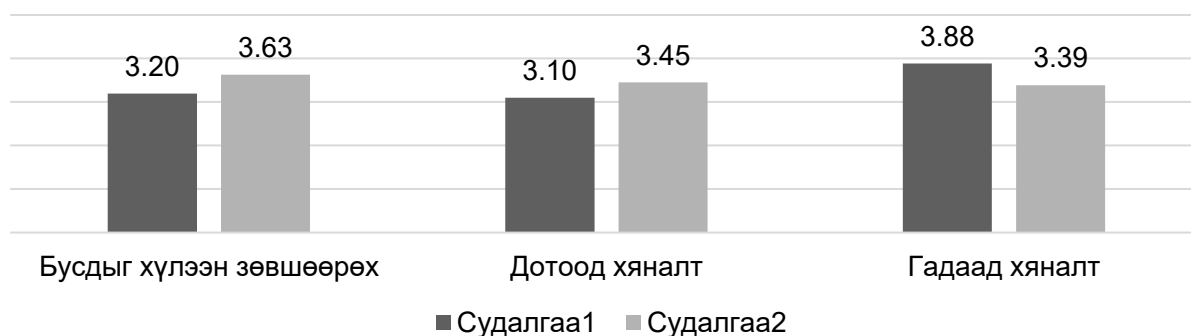
Энэ насны хүүхдүүд сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд харилцан хамааралтай, ялангуяа өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх чадвар сайтай байх нь бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадвартай холбоотой байна.

Дасан зохицолт

Дасан зохицлыг бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, гадаад орчны нөлөөлөлд автах байдал буюу гадаад хяналт, өөрийн хяналт буюу дотоод хяналтаар авч үзэв.

Судалгааны 1 ба 2 дугаар шатны үзүүлэлтийн хооронд статистикийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 131. Дасан зохиолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)



Хүснэгт 231. Даалгаврын тохиц болон найдвартай байдал, дасан зохицолт (11-14 нас)

	Rotated Component Matrix ^a					Cronbach's alpha
	Component					
	1	2	3	4	5	
Даалгавар 4.1	0.489					.614
Даалгавар 4.1	0.606					
Даалгавар 4.3	0.479					
Даалгавар 4.3	0.672					
Даалгавар 4.3	0.654					
Даалгавар 4.3		0.682				.398
Даалгавар 4.4		0.645				
Даалгавар 4.1			0.750			.496
Даалгавар 4.1			0.538			
Даалгавар 4.2			0.448			
Даалгавар 4.4				0.673		.488
Даалгавар 4.4				0.604		
Даалгавар 4.4				0.719		
Даалгавар 4.2					0.749	.476
Даалгавар 4.2					0.706	
Даалгавар 4.2					0.541	

Дасан зохицолтын чадварууд болон нас, хүйс хооронд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 232. Дасан зохицолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Дотоод хяналт	Гадаад хяналт
11 нас	3.78	3.58	3.50
12 нас	3.63	3.41	3.36
13 нас	3.63	3.46	3.42
14 нас	3.49	3.34	3.27

Дасан зохицолтын чадварууд болох бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, дотоод хяналт, гадаад хяналттай байдал нь дунджаас дээш түвшинд байгаа нь орчиндоо эерэг хандлагатай, сонирхолтой, таалагдсан зүйлдээ хариуцлагатай ч зарим тохиолдол хайхрамжгүй зан гаргадаг.

Хүснэгт 233. Дасан зохицолтын чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)

		Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Дотоод хяналт	Гадаад хяналт
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1	.369**	.331**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
Дотоод хяналт	Pearson Correlation		1	.375**
	Sig. (2-tailed)			.000
Гадаад хяналт	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, гадаад болон дотоод хяналттай зан нь харилцан хамааралтай байна.

Энэнгшилт

Энэнгшилтийг эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл, эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа, эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага гэсэн чиглэлээр судлав.

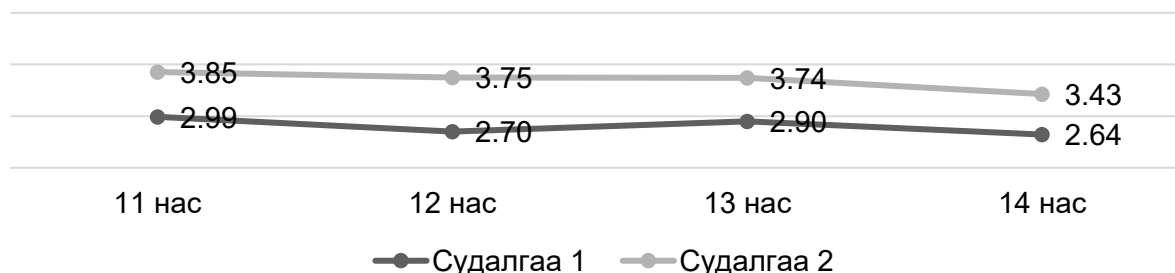
Эцэг эх-хүүхэд хоорондын харилцааны хувьд 1 ба 2 дугаар шатны судалгааны хооронд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Хүснэгт 234. Энэнгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)

	Судалгаа	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	Судалгаа1	3.47	.898	.054
	Судалгаа2	4.32	.935	.048
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	Судалгаа1	2.81	.827	.049
	Судалгаа2	3.69	1.034	.053
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага	Судалгаа1	3.38	.883	.053
	Судалгаа2	4.15	.955	.049

Энэнгшилтийн чадварууд судалгааын 2 дугаар шатанд сайжирсан үзүүлэлттэй буюу өндөр түвшинтэй байна.

Зураг 132. Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцааны дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)



Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн хувьд эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцааны чадвар нь дунджаас дээш болж нэмэгдсэн байна. Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдүүдийн хувьд эцэг эх, ойр дотны хүмүүстэйгээ хэвийн, нээлттэй, ойр дотно харилцах нь Судалгаа 2-ын хувьд нэмэгджээ.

Хүснэгт 235. Даалгаврын тохирц болон найдвартай чанар, ээнэгшилт (11-14 нас)

	Rotated Component Matrix ^a		Cronbach's alpha
	Component		
	1	2	
Даалгавар 5.1	0.737		.837
Даалгавар 5.1	0.790		
Даалгавар 5.1	0.746		
Даалгавар 5.1	0.590		
Даалгавар 5.3	0.623		
Даалгавар 5.3	0.572		
Даалгавар 5.3	0.565		.757
Даалгавар 5.2		0.712	
Даалгавар 5.2		0.841	
Даалгавар 5.2		0.648	
Даалгавар 5.2		0.402	
Даалгавар 5.3		0.795	

Хүүхдүүдийн ээнэгшилтийн чадвар өндөр түвшинд байна. (M=4.1). Ээнэгшилтийн чадварууд ба хүүхдийн насны хооронд ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

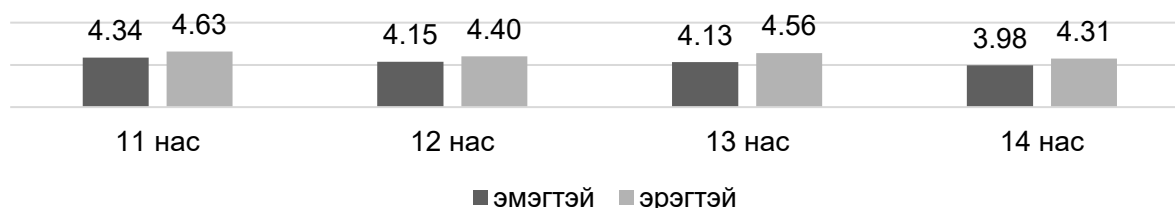
Хүснэгт 236. Ээнэгшилтийн дундаж үзүүлэлтүүд, насаар (11-14 нас)

Нас	Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	Эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага
11 нас	4.49	3.85	4.27
12 нас	4.28	3.75	4.23
13 нас	4.34	3.74	4.20
14 нас	4.15	3.43	3.91

Эцэг эх хүүхдийн илтгэлцэл дунджаас дээгүүр, харин эцэг эх хүүхдийн харилцаа дундаж, эцэг эх хүүхдийн хөндийрөл дунджаас дээгүүр үзүүлэлттэй байна. Энэ нь 11-14 настай хүүхдүүд эцэг эхдээ итгэдэг атлаа эцэг эхтэйгээ харилцах харилцаа нь итгэлцэлтэй харьцуулахад арай сул байна.

Эцэг эх-хүүхэд хоорондын итгэлцэл ба хүйсийн хооронд ач холбогдолтой ялгаа байна.

Зураг 133. Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцлийн дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (11-14 нас)



Охидын хувьд эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл арай өндөр хувьтай байна. хөвгүүдийнх энэ чадвар нас нэмэгдэхэд бага зэрэг буурах хандлагатай байна.

Хүснэгт 237. Ээнэгшилтийн чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)

		Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	Эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	Pearson Correlation	1	.473**	.625**
	Sig. (2- tailed)		0.000	0.000
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	Pearson Correlation	.473**	1	.642**
	Sig. (2- tailed)	0.000		0.000
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага	Pearson Correlation	.625**	.642**	1
	Sig. (2- tailed)	0.000	0.000	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Нийгэмшлийн чадварыг илрүүлэх даалгаврууд нь хоорондоо хамааралтай байна.

Харилцаа

Хүүхдүүдийн харилцааны чадварыг бусадтай хамтрах, нээлттэй идэвхтэй зан, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох гэсэн чадваруудаар судлав.

Судалгааны 1 ба 2 дугаар шатын хувьд харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 134. Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын дундаж, судалгаагаар (11-14 нас)



Судалгааны 1 дүгээр шатанд оролцсон хүүхдүүдийн 11.8 хувь нь даалгаврыг хангалттай, маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн бол 2 дугаар шатанд тухайн үзүүлэлт нь 80.7 хувь болж нэмэгдсэн эерэг үр дүн харагдаж байна.

Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар өндөр түвшинд байгаа нь бусдын үзэл бодолд хүндэтгэлтэй хандах чадвартай, найрсаг харьцаатай байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 238. Даалгаврын тохируц болон найдвартай чанар, харилцаа (11-14 нас)

Rotated Component Matrix ^a	Component			Cronbach's alpha
	1	2	3	
Даалгавар 6.1			.589	.675
Даалгавар 6.1 [.580	

Даалгавар 6.1	.774		
Даалгавар 6.1	.692		
Даалгавар 6.2		.614	.562
Даалгавар 6.2		.590	
Даалгавар 6.2		.636	
Даалгавар 6.2		.662	
Даалгавар 6.3	.704		.721
Даалгавар 6.3	.752		
Даалгавар 6.3	.689		
Даалгавар 6.3	.603		

Даалгаврын гүйцэтгэл ба нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Хүснэгт 239. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Бусадтай хамтрах	Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
11 нас	4.18	3.73	4.30
12 нас	3.84	3.63	4.30
13 нас	4.00	3.71	4.14
14 нас	3.81	3.42	4.17

Харилцааны чадварууд өндөр түвшин (4.19)-д байгаа нь ойр дотны хүмүүстээ тусалдаг, бусадтай хамтран ажиллах чадвартай, олон нийтийн үйл ажиллагаанд оролцдог, өөрийн байр сууриа илэрхийлж чаддаг, бусдын үзэл бодол хүндэтгэлтэй хандах чадвартайг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 240. Харилцааны чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)

	Бусадтай хамтрах	Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
Бусадтай хамтрах	Pearson Correlation	1	.442**
	Sig. (2-tailed)		0.000
Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа	Pearson Correlation		1
	Sig. (2-tailed)		0.000
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	Pearson Correlation		1
	Sig. (2-tailed)		

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Харилцааны чадварууд болох бусадтай хамтрах, нээлттэй, идэвхтэй харилцаа, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварууд нь харилцан эерэг хамааралтай байна.

Үнэт зүйлийн чиг баримжаа

Үнэт зүйлийн баримжааллыг амжилт, аюулгүй-хамгаалалттай байдал, бусдын зүгээс хүндэтгэл хүлээх, бие даасан-хамааралгүй байх, бусдад хүндэтгэлтэй

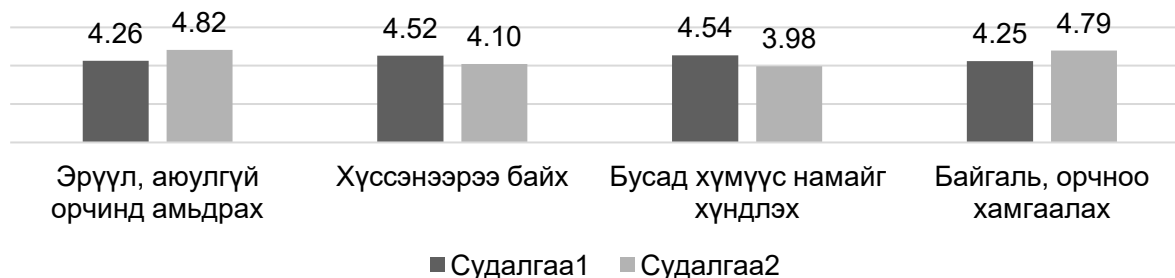
хандах, зугаатай байх, хэм хэмжээг дагах, үл ялгаварласан шударга хандлага, уламжлал-ёс заншил гэсэн хүрээнд судалсан.

Хүснэгт 241. Үнэт зүйлийн даалгавруудын ялгаа, судалгаагаар (11-14 нас)

	33. Independent Samples Test						
	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	-8.937	663	0.000	-0.558	0.062	-0.681	-0.435
Хүссэнээрээ байх	4.963	663	0.000	0.427	0.086	0.258	0.596
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	6.659	663	0.000	0.568	0.085	0.400	0.735
Байгаль, орчноо хамгаалах	-7.380	663	0.000	-0.549	0.074	-0.695	-0.403

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын хувьд үнэт зүйлийн зарим үзүүлэлтүүд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 135. Үнэт зүйлийн зарим даалгавруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)



Судалгаа 2-ын хувьд эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, байгаль орчноо хамгаалахад илүү ач холбогдол өгсөн бол хүссэнээрээ байх, хүмүүст хүндлүүлэхэд чухалчлах нь буурчээ.

Хүснэгт 242. Даалгаврын тохирц болон найдвартай чанар, үнэт зүйлийн чиг баримжаа (11-14 нас)

	Rotated Component Matrix ^a		Cronbach's alpha
	Component 1	Component 2	
Даалгавар 7 [Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах.]	.652		.887
Даалгавар 7 [Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах.]	.753		
Даалгавар 7 [Багшийн хэлснийг биелүүлэх.]	.779		
Даалгавар 7 [Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх.]	.712		
Даалгавар 7 [Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх.]	.813		
Даалгавар 7 [Бусад хүмүүст туслах.]	.752		
Даалгавар 7 [Байгаль, орчноо хамгаалах]	.834		
Даалгавар 7 [Амжилт гаргахад баяр хүргэх.]		.602	
Даалгавар 7 [Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх.]		.496	
Даалгавар 7 [Хүссэнээрээ байх.]		.666	
Даалгавар 7 [Бусад хүмүүс намайг хүндлэх.]		.748	
Даалгавар 7 [Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх.]		.718	
Даалгавар 7 [Хүснэгт 242-ийн даалгавруудын ялгаа, судалгаагаар (11-14 нас)]			

Үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлтүүд болон нас хооронд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

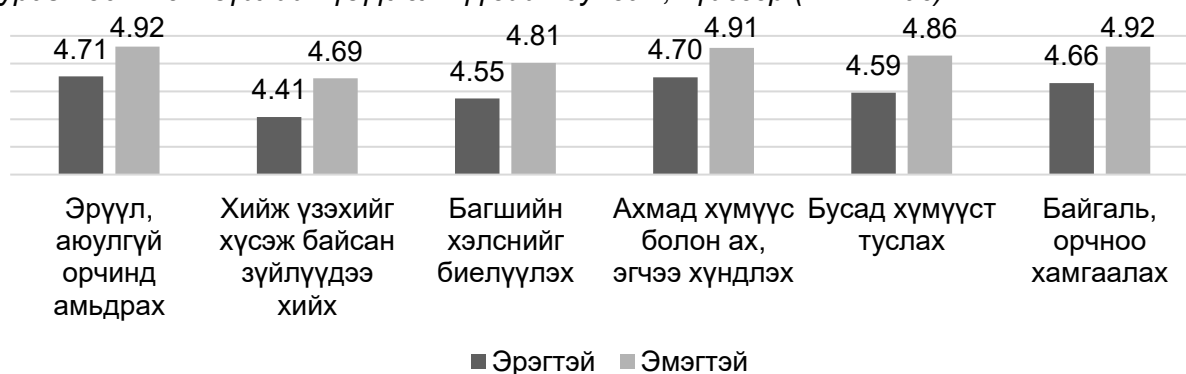
Хүснэгт 243. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн дундаж (11-14 нас)

Нас	Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан	Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх
11 нас	4.67	4.58	4.74	4.63	4.71	4.79	3.82	4.06	4.84	4.69	4.79	4.69
12 нас	4.61	4.69	4.83	4.45	4.76	4.74	4.22	3.88	4.74	4.73	4.76	4.49
13 нас	4.83	4.70	4.91	4.60	4.78	4.68	4.22	4.03	4.92	4.85	4.84	4.63
14 нас	4.51	4.51	4.79	4.55	4.47	4.64	4.13	3.94	4.74	4.64	4.78	4.42

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдүүд үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийг маш чухал гэж үзжээ.

Үнэт зүйлийн чиг баримжааны зарим үзүүлэлтүүд болон хүйс хооронд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 136. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн дундаж, хүйсээр (11-14 нас)



Эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, байгаль орчноо хамгаалах, ахмад хүмүүсийг хүндлэхэд эмэгтэй хүүхдүүдийн хувьд эрэгтэй хүүхдүүдээс илүү ач холбогдол өгсөн байна. Мөн багшийн хэлснийг биелүүлэх, бусад хүмүүст туслахыг маш чухал гэж үзжээ.

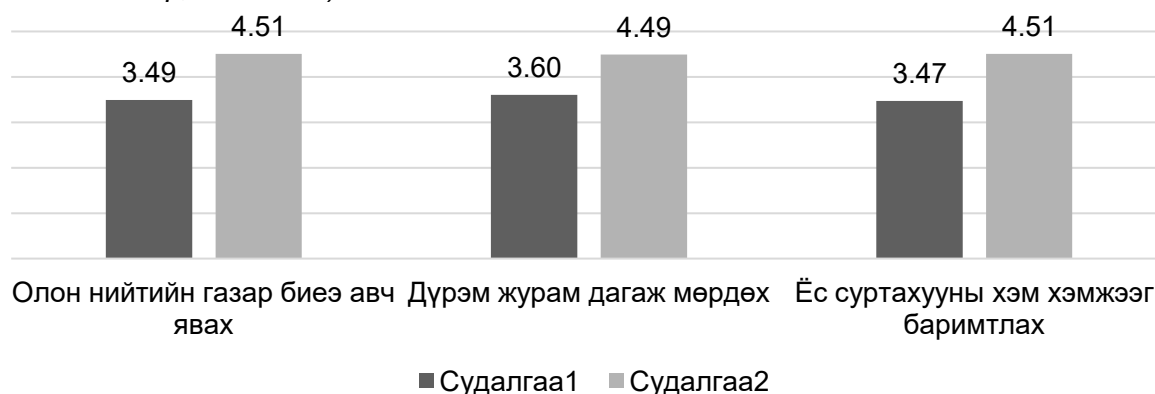
Үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлтүүд нь хоорондоо харилцан эерэг хамааралтай байна. Тухайлбал, байгаль орчноо хамгаалах нь эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах гэдэгтэй хүчтэй хамааралтай байна ($r=.618^{**}$, $p<0.01$).

Нийгмийн хэм хэмжээ

Нийгмийн хэм хэмжээг олон нийтийн газар биеэ авч явах, дүрэм журам дагаж мөрдөх, ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах гэсэн үзүүлэлтүүдээр судлав.

Судалгаа 1 болон судалгаа 2-ын үзүүлэлтүүдийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаа байна.

Зураг 137. Нийгмийн хэм хэмжээг баримтлах чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (Улаанбаатар, 11-14 нас)



Судалгаа 2-ын үзүүлэлтээс харахад олон нийтийн газар биеэ авч явах, дүрэм журам дагаж мөрдөх, ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах чадварууд нь өндөр байна. Нийгмийн хэм хэмжээг баримтлах чадварууд болон нас, хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. 11-14 насны хүүхдүүдийн хувьд олон нийтийн газар биеэ авч явах байдал (M=4.51), дүрэм журам дагаж мөрдөх (M=4.49) болон ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах чадвар (M=4.51)-ууд нь эерэг байна.

Хүснэгт 244. Даалгаврын корреляц хамаарал, нийгмийн хэм хэмжээ (11-14 нас)

		Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Дүрэм журам дагаж мөрдөх	Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Pearson Correlation	1	.821**	.815**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
Дүрэм журам дагаж мөрдөх	Pearson Correlation	.821**	1	.826**
	Sig. (2-tailed)	0.000		0.000
Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах	Pearson Correlation	.815**	.826**	1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадварууд хоорондоо харилцан хамааралтай байна.

2.4.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Өөртөө хандах хандлага

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөртөө хандах хандлагыг өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмж гэсэн чадваруудаар судлав.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 245. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын статистик үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)

	Судалгааны үе шат	Mean	Std. Dev	Std. Error Mean
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Судалгаа1	3.97	.615	.043
	Судалгаа2	3.85	.590	.035
Өөртөө итгэх итгэл	Судалгаа1	3.86	.676	.047
	Судалгаа2	3.74	.691	.041
Өөрийн үнэлэмж	Судалгаа1	3.94	.711	.049
	Судалгаа2	3.84	.747	.044

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 настай хүүхдүүдийн хувьд өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл, өөрийн үнэлэмж нь дунджаас дээш, өндөр байна.

Хүснэгт 246. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, өөртөө хандах хандлага (15-17 нас)

	Rotated Component Matrix ^a				Cronbach's alpha
	Component				
	1	2	3	4	
Даалгавар 1.1	.809				.749**
Даалгавар 1.1	.766				
Даалгавар 1.2	.593				
Даалгавар 1.2	.677				
Даалгавар 1.2	.401				
Даалгавар 1.1		.462			.687**
Даалгавар 1.2		.690			
Даалгавар 1.2		.612			
Даалгавар 1.3		.532			
Даалгавар 1.3		.641			
Даалгавар 1.3		.503			
Даалгавар 1.1			.573		.503**
Даалгавар 1.3			.828		
Даалгавар 1.3			.421		
Даалгавар 1.1				.891	

Даалгавруудын тохирц чанарыг хүчин зүйлийн шинжилгээгээр тодорхойлоход харилцан хамааралтай багцыг үүсгэж чадаж байгаа тул тохирцтой гэж үзлээ.

Өөртөө хандах хандлагын чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийгөө үнэлэх, өөртөө итгэх итгэл нь өөртөө хандах хандлага нь эерэг түвшинд байна (M=4.0).

Хүүхдүүд өөрийн гадаад дүр төрх, зан төлөв, мэдлэг чадвартайгаа зөрчилддөггүй дотоод зөрчилгүй, хийж гүйцэтгэж байгаа үйлдэл үйл ажиллагаандаа эерэг ханддаг, өөдрөг, сэтгэл зүйн тэнцвэрт байдалтай, бэрхшээлийг даван туулах итгэлтэй зан төлөвтэй байна.

Хүснэгт 247. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Өөртөө итгэх итгэл	Өөрийн үнэлэмж
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1	.395**	.470**
Өөртөө итгэх итгэл	Pearson Correlation		1	.523**
Өөрийн үнэлэмж	Pearson Correlation			1

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Өөртөө итгэх итгэлийн чадварууд болох өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл, өөрийн үнэлэмж нь хоорондоо эерэг хамааралтай байна. Өөрийн үнэлэмж сайн байх тусам өөртөө итгэлтэй байна ($r=.523^{**}$, $p<0.01$).

Бие хүний онцлог

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 насны хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийг өөрийн зан төлөвийг удирдах, нийцтэй зан төлөв, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, ухамсар/хариуцлагатай зан төлөв, идэвхтэй зан төлөв, анхааралтай зан төлөв, сэтгэл гутралгүй байдал, айдасгүй байдал гэсэн чадваруудаар судалж үзэв.

Хүснэгт 248. Бие хүний онцлогийн ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)

	Independent Samples Test						
	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	-7.350	493	0.000	-0.441	0.060	-0.559	-0.323
Идэвхтэй зан төлөв	-4.464	493	0.000	-0.282	0.063	-0.406	-0.158
Сэтгэл гутралгүй байдал	-10.406	493	0.000	-0.769	0.074	-0.914	-0.624
Айдасгүй байдал	-10.223	493	0.000	-0.718	0.070	-0.856	-0.580

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын зарим үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Зураг 138. Бие хүний онцлогийн зарим чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)



Бие хүний онцлогийн чадварууд болон нас хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. Харин сэтгэл гутралтгүй байдал болон айдасгүй байдал болон хүйсийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаа байгаа буюу судалгааны 2 дугаар шатанд хамрагдсан хүүхдүүдийн идэвх, урам зориг нэмэгдэж, харьцангуй айдас багатай байна.

Хүснэгт 249. Асуулгын тохиц болон найдвартай чанар, бие хүний онцлог (15-17 нас)

	Component		Cronbach's alpha
	1	2	
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	.704		.740
Нийцтэй зан төлөв	.690		
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	.435		
Ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв	.704		
Идэвхтэй зан төлөв	.603		
Анхааралтай зан төлөв	.622		
Сэтгэл гутралгүй байдал		.825	
Айдасгүй байдал		.861	

Зураг 139. Бие хүний онцлогийн зарим чадваруудын дундаж үзүүлэлтийн ялгаа, хүйсээр (15-17 нас)



15-17 насны охидын хувьд хөвгүүдтэй харьцуулахад сэтгэл гутралгүй байдал болон айдасгүй байдал дундаж түвшинд байна.

Хүснэгт 250. Бие хүний онцлогийн чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Нийцтэй зан төлөв	Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Идэвхтэй зан төлөв	Анхааралтай зан байдал	Сэтгэл гутралгүй байдал	Айдасгүй байдал
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Pearson Correlation	1	.345**	.209**	.460**	.178**	.354**	.180**	.132*
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000	0.000	0.002	0.000	0.002	0.025
Нийцтэй зан төлөв	Pearson Correlation		1	.295**	.338**	.340**	.327**	.224**	.158**

	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.007
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Pearson Correlation	1	.258**	.265**	.344**	.271**	.256**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Pearson Correlation		1	.332**	.460**	.274**	.281**
	Sig. (2-tailed)			0.000	0.000	0.000	0.000
Идэвхтэй зан төлөв	Pearson Correlation			1	.346**	.198**	.141*
	Sig. (2-tailed)				0.000	0.001	0.017
Анхааралтай зан байдал	Pearson Correlation				1	.340**	.311**
	Sig. (2-tailed)					0.000	0.000
Сэтгэл гутралгүй байдал	Pearson Correlation					1	.525**
	Sig. (2-tailed)						0.000
Айдасгүй байдал	Pearson Correlation						1
	Sig. (2-tailed)						

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

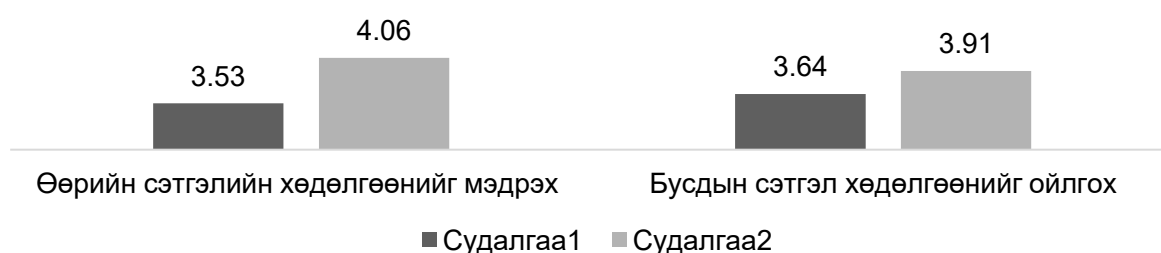
Анхааралтай хандах зан төлөв, идэвхтэй зан, нийцтэй зан, өөрийн зан төлөвийг удирдах чадвар, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, ухамсартай зан төлөвүүд нь харилцан эерэг хамааралтай байгаа тул харилцан нөлөөлдөг тал байна.

Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Сэтгэлийн хөдөлгөөнийг өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох гэсэн чадваруудаар судаллаа.

Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын хувьд судалгаа 1 болон судалгаа 2-ын хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 140. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)



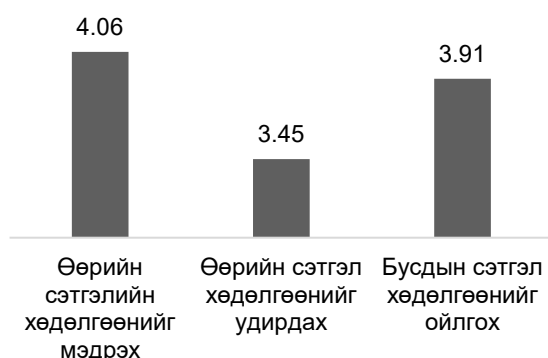
Судалгаанд хамрагдсан 15-17 насны эмэгтэй хүүхдүүдийн өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох түвшин өндөр түвшинд байна.

Хүснэгт 251. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, сэтгэлийн хөдөлгөөн (15-17 нас)

	Rotated Component Matrix ^a				Cronbach's alpha
	1	2	3	4	
Даалгавар 3.1		.604			.644
Даалгавар 3.1		.758			
Даалгавар 3.1		.596			
Даалгавар 3.1		.720			
Даалгавар 3.1		.465			
Даалгавар 3.2	.580				.705
Даалгавар 3.2	.688				
Даалгавар 3.2	.697				
Даалгавар 3.2	.643				
Даалгавар 3.2	.552				
Даалгавар 3.3			.693		.648
Даалгавар 3.3			.610		
Даалгавар 3.3			.709		
Даалгавар 3.3				.703	.516
Даалгавар 3.3				.672	

Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд болон нас, хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 141. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)



Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хувьд өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөний байдал, учир шалтгаанаа мэддэг ч үе үе сэтгэлийн хөдөлгөөндөө автдаг, гэхдээ зохицуулах чадвартай. Бусдын эерэг, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних, ойлгох чадвартай байна.

Хүснэгт 252. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох
Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Pearson Correlation	1	.216**	.341**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Pearson Correlation	.216**	1	.450**
	Sig. (2-tailed)	0.000		0.000
Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох	Pearson Correlation	.341**	.450**	1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	

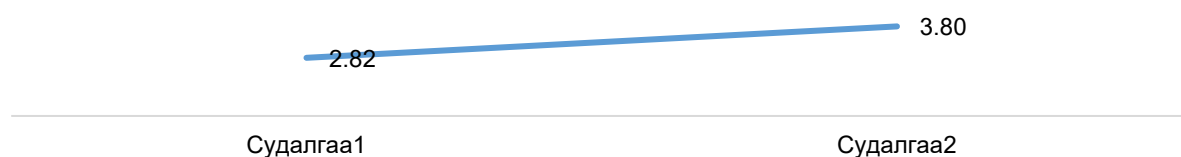
15-17 настай хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд эерэг хамааралтай байна. Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах нь бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгохтой хамааралтай байна ($r=.450^*$, $p<0.01$).

Дасан зохицолт

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн дасан зохицлыг бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, гадаад хяналт ба дотоод хяналт гэсэн чадваруудаар судлав.

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын үзүүлэлтээс бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 142. Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар, судалгаагаар (15-17 нас)



Судалгаа 2-ын хувьд хүүхдүүдийн бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар 0.98-аар өссөн байна.

Хүснэгт 253. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, дасан зохицолт (15-17 нас)

	Rotated Component Matrix ^a						Cronbach's alpha
	1	2	3	4	5	6	
Даалгавар 4.3	.766						.741
Даалгавар 4.3	.630						
Даалгавар 4.3	.501						
Даалгавар 4.4	.443						.677
Даалгавар 4.4	.754						
Даалгавар 4.2		.725					
Даалгавар 4.2		.725					
Даалгавар 4.2		.759					.649
Даалгавар 4.2		.549					
Даалгавар 4.1			.707				
Даалгавар 4.1			.618				
Даалгавар 4.1			.631				.431
Даалгавар 4.1			.644				
Даалгавар 4.4			.581				
Даалгавар 4.4			.541				.477
Даалгавар 4.4			.766				
Даалгавар 4.1				.627			
Даалгавар 4.2						.661	.477
Даалгавар 4.3						.573	
Даалгавар 4.3						.662	

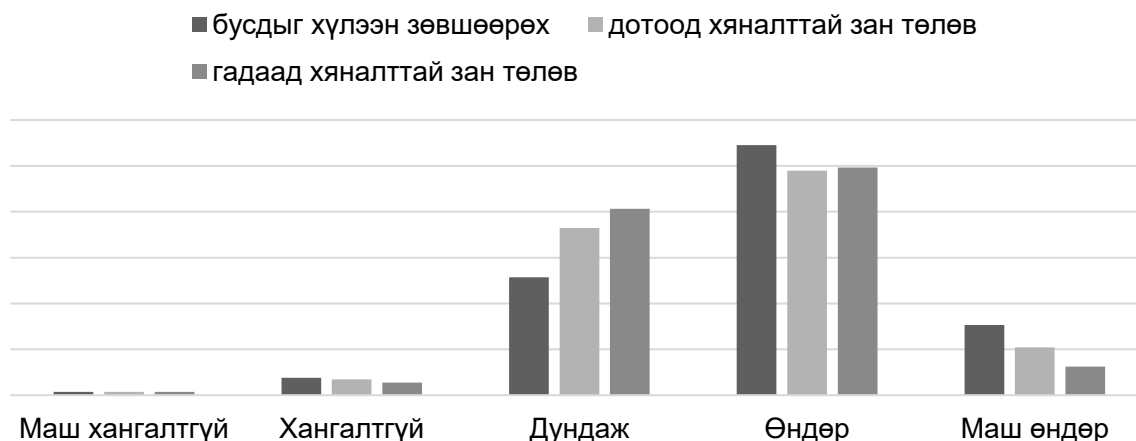
Дасан зохицолтын чадварууд болон нас, хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 143. Дасан зохицолтын чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)



Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар нь нь өндөр, гадаад болон дотоод хяналттай зан төлөв нь дунджаас дээгүүр түвшинд байна.

Зураг 144. Дасан зохицох чадваруудын үзүүлэлт - түвшин ба хувиар (15-17 нас)



Хүснэгт 254. Дасан зохицох чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх түвшин	Дотоод хяналт түвшин	Гадаад хяналт түвшин
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1		
	Sig. (2-tailed)			
Дотоод хяналттай зан төлөв	Pearson Correlation	.379**	1	
	Sig. (2-tailed)	0.000		
Гадаад хяналттай зан төлөв	Pearson Correlation	.290**	.520**	1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

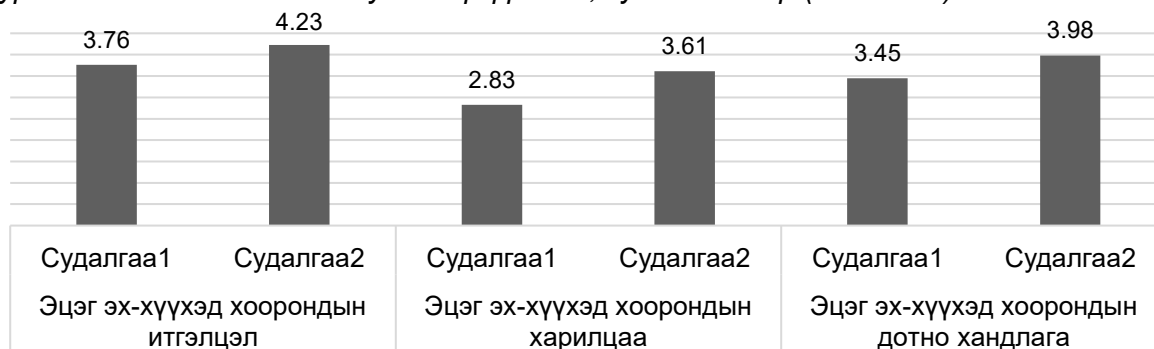
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн дасан зохицох чадварууд хамааралтай байна.

Энэгшилт

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн энэгшилтийг эцэг эх-хүүхэд хоорондын итгэлцэл, эцэг эх-хүүхэд хоорондын харилцаа, эцэг эх-хүүхэд хоорондын дотно хандлага гэсэн чадваруудаар судлав.

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын үзүүлэлтийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 145. Ээнэгшилтийн дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)



Судалгаа 2-ын хувьд хүүхдүүдийн эцэг эхийн хоорондох итгэлцэл, харилцаа болон дотно хандлага нь дунджаас өндөр түвшинд болж өссөн байна.

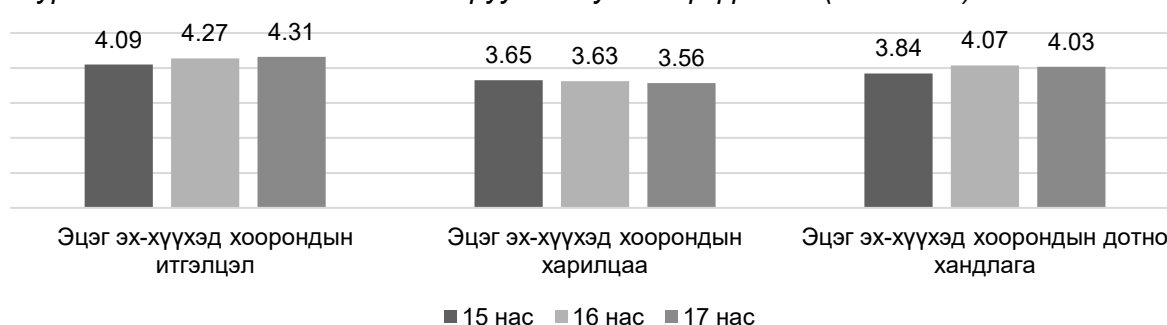
Хүснэгт 255. Асуулгын тохируулга болон найдвартай чанар, ээнэгшилт (15-17 нас)

Rotated Component Matrix^a

	Component		Cronbach's alpha
	1	2	
Даалгавар 5.1	.747		.887
Даалгавар 5.1	.857		
Даалгавар 5.1	.823		
Даалгавар 5.1	.639		
Даалгавар 5.1	.521		
Даалгавар 5.3	.618		
Даалгавар 5.3	.605		
Даалгавар 5.3	.683		
Даалгавар 5.2		.774	.838
Даалгавар 5.2		.806	
Даалгавар 5.2		.656	
Даалгавар 5.2		.666	
Даалгавар 5.2		.448	
Даалгавар 5.3		.521	
Даалгавар 5.3		.786	
Даалгавар 5.3			

Ээнэгшилтийн чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

34. Зураг 146. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)



15-17 насны хүүхдүүдийн бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар өндөр (M=4.2). өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох, чадвар дунджаас дээш түвшинд байна (M=3.6).

Хүснэгт 256. Ээнэгшилтийн чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Эцэг эх-хүүхэд хоорондын итгэлцэл	Эцэг эх-хүүхэд хоорондын харилцаа	Эцэг эх-хүүхэд хоорондын дотно хандлага
Эцэг эх-хүүхэд хоорондын итгэлцэл	Pearson Correlation	1		
	Sig. (2-tailed)			
Эцэг эх-хүүхэд хоорондын харилцаа	Pearson Correlation	.464**	1	
	Sig. (2-tailed)	0.000		
Эцэг эх-хүүхэд хоорондын дотно хандлага	Pearson Correlation	.625**	.675**	1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

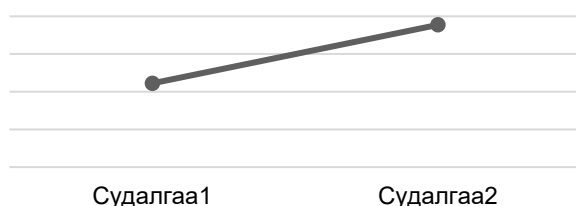
Сэтгэлийн хөдөлгөөний хөгжлийн чадварууд харилцан хамааралтай хөгждөг байна.

Харилцаа

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн харилцааны чадварыг бусадтай харилцах, нээлттэй, идэвхтэй харилцаа болон харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадваруудаар судлав.

Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын хувьд Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын үзүүлэлтийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 147. Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)



Судалгаа 1-ийн хувьд харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын дундаж үзүүлэлт хангалтгүй (M=2.22) түвшинд байсан бол Судалгаа 2-т 1,5-аар өссөн буюу дунджаас дээш, өндөр

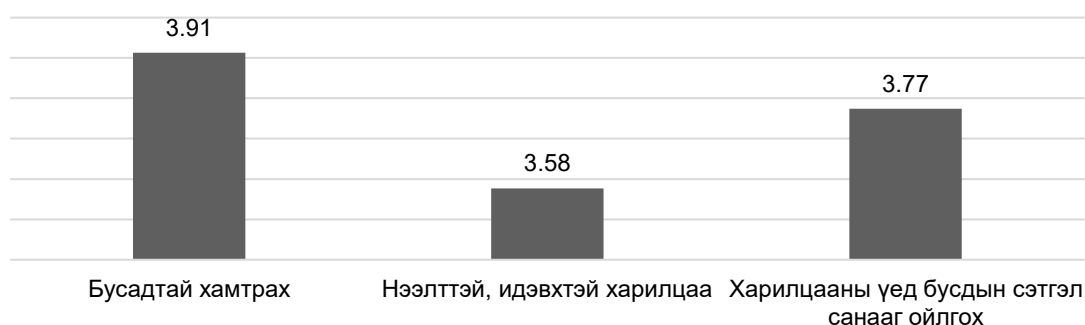
(M=3.77) түвшинд болж өссөн эерэг үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 257. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, харилцаа (15-17 нас)

	Rotated Component Matrix ^a				Cronbach's alpha
	1	2	3	4	
Даалгавар 6.1	.748				.711
Даалгавар 6.1	.646				
Даалгавар 6.1	.757				.712
Даалгавар 6.2	.638				
Даалгавар 6.3		.781			.575
Даалгавар 6.3		.685			
Даалгавар 6.3		.751			.483
Даалгавар 6.1			.666		
Даалгавар 6.1			.605		.575
Даалгавар 6.2			.415		
Даалгавар 6.2			.505		.483
Даалгавар 6.3			.561		
Даалгавар 6.2				.567	.483
Даалгавар 6.2				.747	
Даалгавар 6.3				.640	

Харилцааны чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 148. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)



Судалгаанд хамрагдсан 15-17 насны хүүхдүүдийн бусадтай хамтрах чадвар өндөр түвшинд байгаа нь ойр дотны хүмүүстээ туслах эрмэлзэлтэй, хамтрах ажиллах чадвартайг илэрхийлж байгаа бол нээлттэй, идэвхтэй харилцаа болон харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар дунджаас дээш байгаа нь өөрийгөө илэрхийлэх чадвартай ч зарим үед эсэргүүцэх магадлалтай, гэхдээ бусдын үзэл бодолд хүндэтгэлтэй ханддагийг харуулж байна.

Хүснэгт 258. Харилцааны чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

	Бусадтай хамтрах түвшин	Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
Бусадтай хамтрах	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	1	
Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа түвшин	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	.460** 0.000	1
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	Pearson Correlation Sig. (2-tailed)	.353** 0.000	.325** 0.000

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Бусадтай хамтрах чадвар ба нээлттэй идэвхтэй харилцах чадвар нь харилцан хамаарал сайн байгаа тул бусадтай хамтрах чадвар сайтай хүүхдийн дунд нээлттэй идэвхтэй харилцаатай нь нэлээд байна.

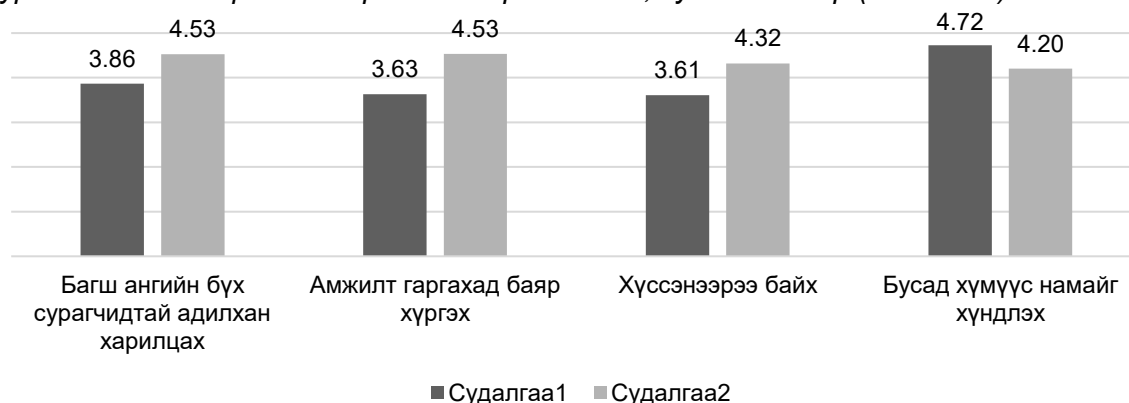
Үнэт зүйлийн чиг баримжаа

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн чиг баримжааг судалж үзэхэд зарим чадваруудын хувьд Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-ын үзүүлэлтийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Хүснэгт 259. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны зарим чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)

Independent Samples Test						
	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	493	0.000	-0.663	0.085	-0.829	-0.497
Амжилт гаргахад баяр хүргэх	490.909	0.000	-0.663	0.080	-0.819	-0.507
Хүссэнээрээ байх	493	0.000	-0.902	0.082	-1.062	-0.741
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	492.986	0.000	-0.902	0.077	-1.054	-0.750
	493	0.000	-0.711	0.086	-0.879	-0.542
	487.150	0.000	-0.711	0.080	-0.868	-0.554
	493	0.000	0.523	0.092	0.342	0.704
	492.717	0.000	0.523	0.087	0.352	0.694

Зураг 149. Үнэт зүйлийн зарим чадварын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)



Судалгаа 2-ын хувьд дээрх чадваруудад ач холбогдол өгөх нь нэмэгдсэн байгаа бол бусад хүмүүсээр хүндлүүлэхэд анхаарах нь багассан байна.

Хүснэгт 260. Асуулгын тохирц болон найдвартай чанар, үнэт зүйлийн чиг баримжаа (15-17 нас)

	Rotated Component Matrix ^a			Cronbach's alpha
	1	2	3	
Даалгавар 7 [Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах.]	.809			.919
Даалгавар 7 [Амжилт гаргахад баяр хүргэх.]	.828			
Даалгавар 7 [Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах.]	.765			
Даалгавар 7 [Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх.]	.773			
Даалгавар 7 [Багшийн хэлснийг биелүүлэх.]	.822			
Даалгавар 7 [Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх.]	.686			
Даалгавар 7 [Хүссэнээрээ байх.]	.722			
Даалгавар 7 [Бусад хүмүүс намайг хүндлэх.]	.611			

Даалгавар 7 [Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх.]	.739	
Даалгавар 7 [Бусад хүмүүст туслах.]	.732	.460
Даалгавар 7 [Байгаль, орчноо хамгаалах]	.819	
Даалгавар 7 [Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх.]	.899	

Үнэт зүйлийн чиг баримжаа болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 261. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)

Багш ангийн бүх сурагчидтай	Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх
4.53	4.53	4.67	4.44	4.53	4.53	4.32	4.20	4.67	4.33	4.78	4.58

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд үнэт зүйлийн чиг баримжаа өндөр түвшинд байна.

Хүснэгт 262. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх
Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Pearson Correlation	1											
Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Sig. (2-tailed)		1										
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Pearson Correlation	.726*		1									
Хийж үзэхийг хүсэж	Sig. (2-tailed)	0.000			1								
	Pearson Correlation	.654*	.680*			1							
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000				1						
	Pearson Correlation	.528*	.592*	.622*				1					

байсан зүйлүүдээ хийх	Sig. (2-tailed)	0.00 0	0.00 0	0.00 0									
Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Pearson Correlation	.661*	.627*	.658*	.606*	1							
	Sig. (2-tailed)	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0								
Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Pearson Correlation	.580*	.639*	.680*	.567*	.606*	1						
	Sig. (2-tailed)	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0						
Хүссэнээрээ байх	Pearson Correlation	.530*	.541*	.515*	.532*	.574*	.521*	1					
	Sig. (2-tailed)	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0					
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Pearson Correlation	.391*	.536*	.349*	.450*	.440*	.440*	.510*	1				
	Sig. (2-tailed)	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0				
Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Pearson Correlation	.577*	.591*	.595*	.640*	.606*	.655*	.533*	.453*	1			
	Sig. (2-tailed)	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0			
Бусад хүмүүст туслах	Pearson Correlation	.310*	.331*	.449*	.363*	.338*	.510*	.267*	.219*	.498*	1		
	Sig. (2-tailed)	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0	0.00 0		
Байгаль, орчноо хамгаалах	Pearson Correlation	.162*	.191*	.280*	.153*	.149*	.405*	.152*	.148*	.279*	.358*	1	
	Sig. (2-tailed)	0.00 6	0.00 1	0.00 0	0.00 9	0.01 1	0.00 0	0.01 0	0.01 2	0.00 0	0.00 0	0.00 0	
Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх	Pearson Correlation	0.06 2	.132*	0.05 0	0.06 6	0.08 6	.144*	.236*	.230*	0.00 6	0.11 1	.239*	1
	Sig. (2-tailed)	0.29 5	0.02 5	0.39 8	0.26 5	0.14 4	0.01 4	0.00 0	0.00 0	0.92 2	0.06 0	0.00 0	0.00 0

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

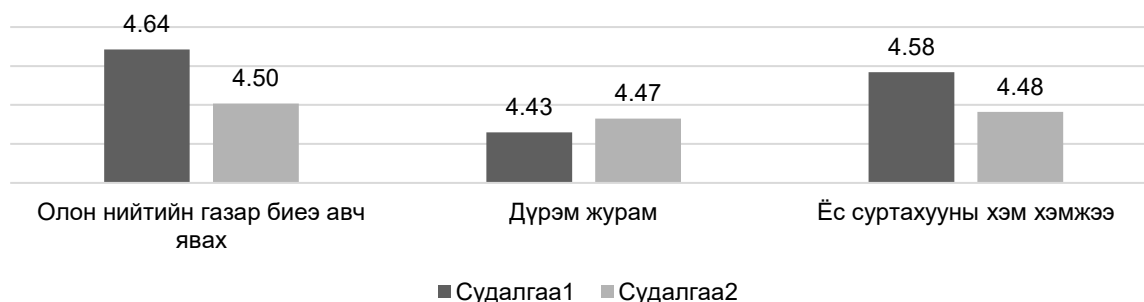
Үнэт зүйлс хоорондын харилцан хамаарлыг авч үзэхэд ахмад хүмүүс, ах эгчээ хүндлэх нь бие даасан байх, бусдад хүндэтгэлтэй хандах, зугаатай цэнгэлтэй байх, бусдыг хүндэтгэх, бусдыг ялгарварлан гадуурхахгүй тэгш харилцах, зөрчилгүй нийцтэй байх (хэм хэмжээг дагах), уламжлал ёс заншлыг чухалчлан үзэх нь хоорондоо харилцан холбоотой байна.

Нийгмийн хэм хэмжээ

Нийгмийн хэм хэмжээг олон нийтийн газар биеэ авч явах, дүрэм журам дагаж мөрдөх, ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах гэсэн үзүүлэлтүүдээр судлав.

Судалгаа 1 болон судалгаа 2-ын үзүүлэлтүүдийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 150. Нийгмийн хэм хэмжээг баримтлах чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)



Судалгаа 1 ба судалгаа 2-ын хувьд авч үзвэл олон нийтийн газар биеэ авч явах, дүрэм журмыг дагах болон ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах чадвар нь өндөрөөс дээш түвшинд байна.

Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадварууд болон нас, хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 263. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Дүрэм журам дагаж мөрдөх	Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах
15 нас	4.49	4.43	4.45
16 нас	4.31	4.38	4.43
17 нас	4.71	4.59	4.57

Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадварууд нь аль ч насанд өндөр байна.

Хүснэгт 264. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Дүрэм журам дагаж мөрдөх	Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Pearson Correlation	1		
	Sig. (2-tailed)			
Дүрэм журам дагаж мөрдөх	Pearson Correlation	.801**	1	
	Sig. (2-tailed)	0.000		
Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах	Pearson Correlation	.777**	.767**	1
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадварууд хоорондоо өндөр харилцан хамааралтай байна.

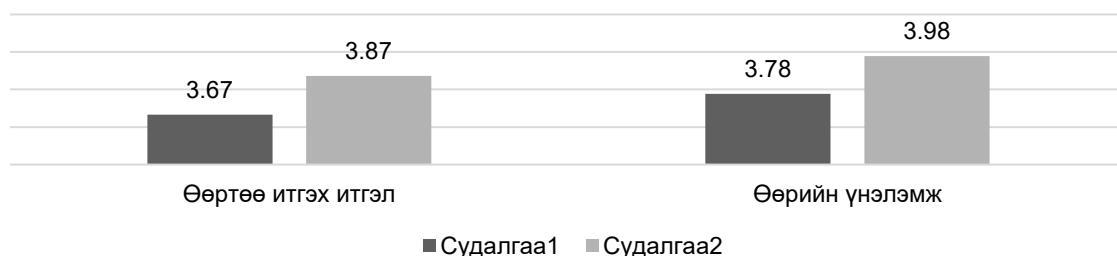
2.4.5. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Өөртөө хандах хандлага

Өөртөө хандах хандлагыг өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл, өөрийн үнэлэмж гэсэн чадваруудаар судлав.

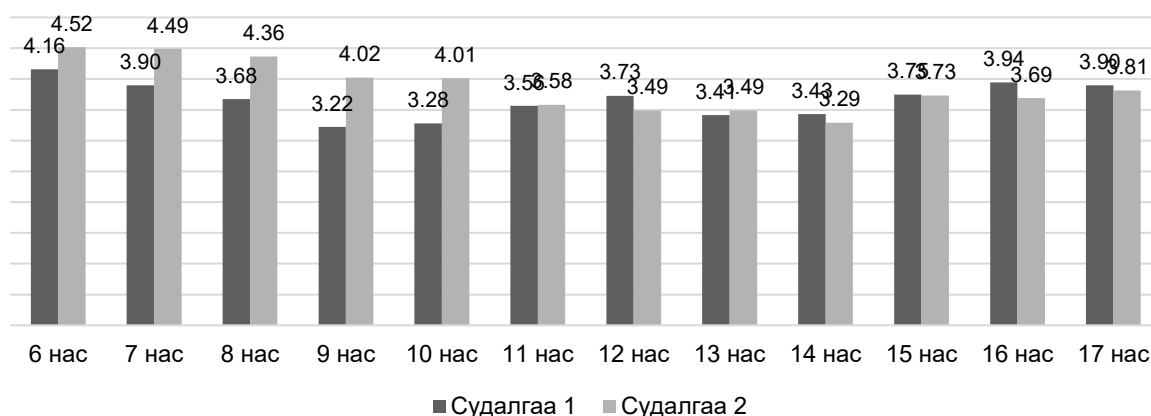
Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмжийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 151. Өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмжийн дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (6-17 нас)

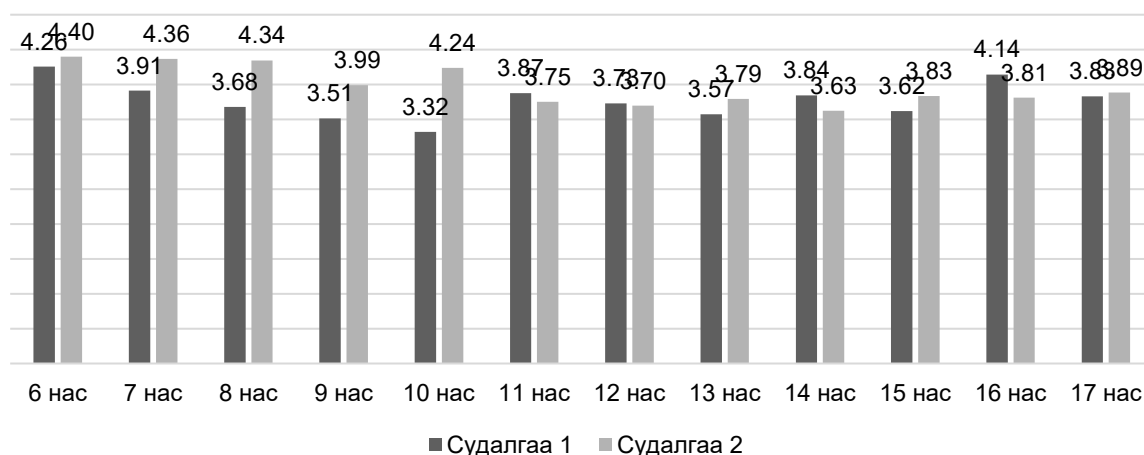


Өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмж нь Судалгаа 1ийн хувьд дунджаас дээш байсан бол Судалгаа 2-т өндөр болж нэмэгдсэн байна.

Зураг 152. Өөртөө итгэх итгэлийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)



Зураг 153. Өөрийн үнэлэмжийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)



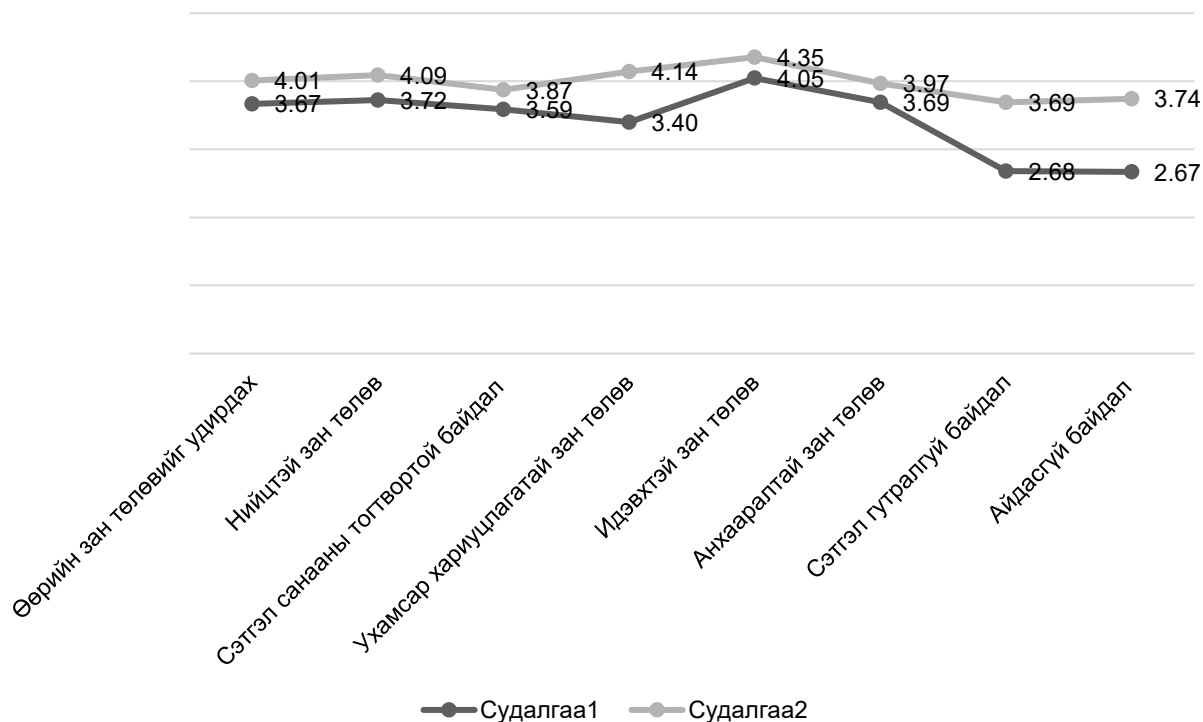
Бие хүний онцлог

Бие хүний онцлогийг өөрийн зан төлөвийг удирдах, нийцтэй зан төлөв, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, ухамсар/хариуцлагатай зан төлөв, идэвхтэй зан төлөв,

анхааралтай зан төлөв, сэтгэл гутралгүй байдал, айдасгүй байдал үзүүлэлтүүдээр судлав.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 154. Бие хүний онцлогийн үзүүлэлтүүдийн дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)



Бие хүний онцлогийн чадварууд Судалгаа 2-т дунджаас дээш болон өндөр болж нэмэгдсэн байна. Ялангуяа сэтгэл гутралгүй байдал болон айдасгүй байдал багасчээ.

Хүснэгт 265. Бие хүний онцлогийн үзүүлэлтүүдийн дундаж, насаар (6-17 нас)

Нас	Өөрийн зан төлөвийг удирдах		Нийцтэй зан төлөв		Сэтгэл санааны тогтвортой байдал		Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв		Идэвхтэй зан төлөв		Анхааралтай зан төлөв		Сэтгэл гутралгүй байдал		Айдасгүй байдал	
	Су д 1	Суд 2	Су д 1	Суд 2	Су д 1	Суд 2	Су д 1	Суд 2	Су д 1	Суд 2	Су д 1	Суд 2	Су д 1	Суд 2	Су д 1	Суд 2
6 нас	4.24	4.56	3.63	4.39	4.16	4.40	3.81	4.84	4.43	4.75	4.21	4.76	2.74	3.93	2.74	4.40
7 нас	4.21	4.63	3.79	4.40	4.12	4.44	3.76	4.67	4.45	4.73	4.33	4.66	2.61	3.97	2.39	4.31
8 нас	3.99	4.58	3.77	4.33	3.94	4.43	3.56	4.72	4.34	4.73	4.10	4.59	2.84	4.35	2.53	4.38

9 нас	3.8 5	4.43	3.5 0	4.38	3.7 8	4.56	3.6 2	4.70	4.2 1	4.67	3.7 9	4.41	2.6 2	4.11	2.4 6	4.18
10 нас	3.7 7	4.52	3.3 8	4.41	3.5 7	4.50	3.5 4	4.71	3.9 5	4.74	3.5 8	4.36	2.4 5	4.11	2.4 0	4.27
11 нас	3.6 8	3.86	3.7 9	4.13	3.4 4	3.54	3.1 4	3.96	3.9 2	4.05	3.5 2	3.61	2.6 9	3.51	2.8 2	3.41
12 нас	3.4 6	3.80	3.8 6	3.93	3.3 1	3.42	3.1 3	3.74	3.9 4	4.07	3.4 9	3.47	2.5 3	3.34	2.8 9	3.14
13 нас	3.3 6	3.56	3.7 4	3.85	2.9 4	3.31	3.2 0	3.72	3.7 3	4.14	3.2 9	3.55	2.7 4	3.32	2.8 0	3.39
14 нас	3.2 6	3.33	3.7 1	3.72	3.0 7	3.15	3.0 0	3.29	3.9 7	3.92	3.4 7	3.28	2.7 3	3.11	2.8 0	3.15
15 нас	3.5 2	3.65	3.9 0	3.78	3.6 1	3.51	3.3 7	3.80	3.7 3	4.11	3.4 5	3.59	2.8 8	3.43	2.8 4	3.39
16 нас	3.3 6	3.60	3.7 6	3.96	3.5 3	3.58	3.3 3	3.78	3.8 6	4.14	3.4 9	3.68	2.5 9	3.45	2.5 9	3.33
17 нас	3.3 7	3.59	3.8 1	3.81	3.5 9	3.64	3.3 7	3.81	4.0 3	4.22	3.5 7	3.64	2.7 4	3.64	2.7 4	3.59

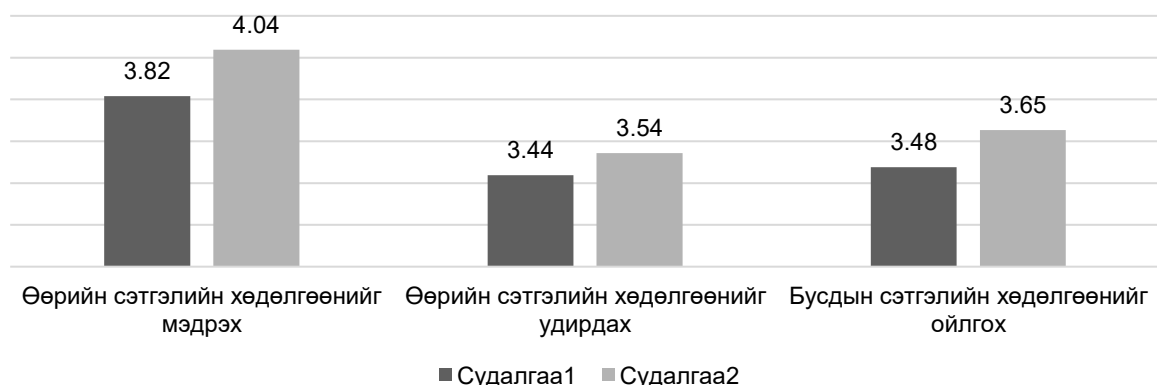
6-17 насны хүүхдүүдийн зан төлөвийн шинж нь тэдний наснаас хамааран ялгаатай байна.

Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах гэсэн чадваруудаар авч үзлээ.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгохын хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 155. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)



Хүснэгт 266. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж, насгаар (6-17 нас)

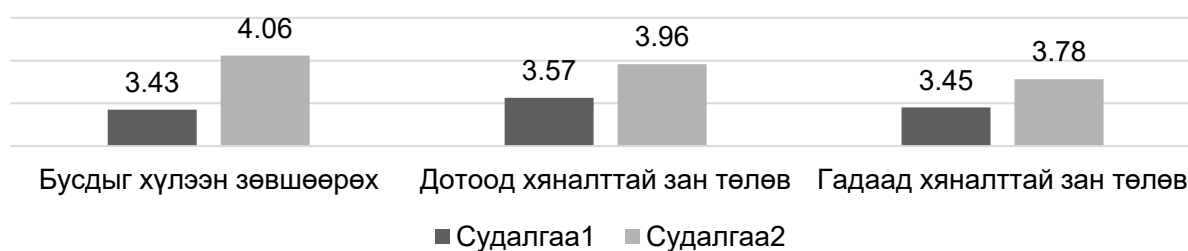
Нас	Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох
-----	--------------------------------------	--------------------------------------

	Судалгаа 1	Судалгаа 2	Судалгаа 1	Судалгаа 2
6 нас	3.82	3.89	3.59	3.69
7 нас	3.98	4.20	3.75	3.92
8 нас	3.98	3.77	3.66	3.65
9 нас	4.00	3.97	3.43	3.43
10 нас	4.01	3.91	3.52	3.35
11 нас	3.95	3.79	3.35	3.08
12 нас	4.13	4.00	3.35	3.19
13 нас	3.98	3.86	3.53	3.20
14 нас	4.00	3.89	3.39	3.31
15 нас	3.69	3.30	3.67	3.46
16 нас	3.83	3.46	3.78	3.51
17 нас	3.98	3.79	3.93	3.94

Дасан зохицолт

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн дасан зохицолтыг бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар, дотоод хяналттай зан төлөв болон гадаад хяналттай зан төлөвөөр судлав. Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 156. Дасан зохицолтын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)



Дасан зохицолтын чадваруудын Судалгаа 1-ийн хувьд дундаж түвшинд байсан бол Судалгаа 2-т өндөр түвшинд болсон эерэг өөрчлөлттэй байна.

Хүснэгт 267. Дасан зохицолтын дундаж, насаар (6-17 нас)

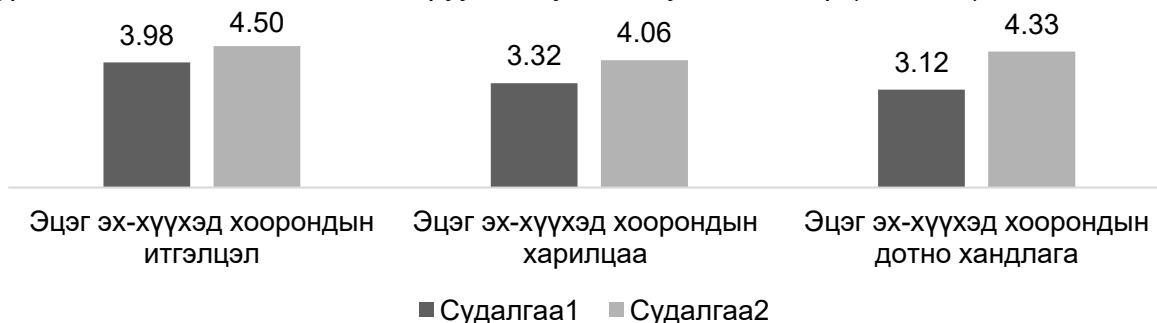
Нас	Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх түвшин		Дотоод хяналт түвшин		Гадаад хяналт түвшин	
	Судалгаа 1	Судалгаа 2	Судалгаа 1	Судалгаа 2	Судалгаа 1	Судалгаа 2
6 нас	4.21	4.62	4.27	4.62	3.17	4.25
7 нас	4.30	4.70	4.28	4.54	3.01	4.20
8 нас	4.14	4.56	4.01	4.64	3.19	4.29
9 нас	3.91	4.43	3.79	4.42	3.13	4.19
10 нас	3.72	4.50	3.68	4.54	2.97	4.16
11 нас	3.08	3.78	3.21	3.58	3.79	3.50
12 нас	3.19	3.63	3.24	3.41	4.00	3.36
13 нас	3.20	3.63	3.09	3.46	3.86	3.42
14 нас	3.31	3.49	2.84	3.34	3.89	3.27
15 нас	2.68	3.73	3.55	3.58	3.52	3.56
16 нас	2.86	3.81	3.46	3.66	3.24	3.59
17 нас	2.60	3.85	3.41	3.71	3.60	3.58

ЭЭНЭГШИЛТ

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ээнэгшилтийн чадварыг эцэг эх-хүүхэд хоорондын итгэлцэл, эцэг эх-хүүхэд хоорондын харилцаа болон эцэг эх-хүүхэд хоорондын дотно хандлага гэсэн үзүүлэлтүүдээр судлав.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 157. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)



Дасан зохицолтын чадваруудын Судалгаа 1-ийн хувьд дундаж түвшинд байсан бол Судалгаа 2-т өндөр түвшинд болсон эерэг өөрчлөлттэй байна.

Хүснэгт 268. Ээнэгшилтийн дундаж, насаар (6-17 нас)

Нас	Эцэг эх-хүүхэд хоорондын итгэлцэл		Эцэг эх-хүүхэд хоорондын харилцаа		Эцэг эх-хүүхэд хоорондын дотно хандлага	
	Судалгаа 1	Судалгаа 2	Судалгаа 1	Судалгаа 2	Судалгаа 1	Судалгаа 2
6 нас	4.66	4.77	3.94	4.51	2.60	4.60
7 нас	4.57	4.80	4.16	4.65	2.76	4.67
8 нас	4.49	4.90	4.04	4.72	2.93	4.72
9 нас	4.51	4.79	4.10	4.59	2.69	4.63
10 нас	4.49	4.85	3.92	4.67	2.49	4.78
11 нас	3.65	4.49	2.99	3.85	3.41	4.27
12 нас	3.61	4.28	2.70	3.75	3.43	4.23
13 нас	3.43	4.34	2.90	3.74	3.36	4.20
14 нас	3.17	4.15	2.64	3.43	3.33	3.91
15 нас	3.73	4.09	2.98	3.65	3.48	3.84
16 нас	3.81	4.27	2.76	3.63	3.31	4.07
17 нас	3.74	4.31	2.76	3.56	3.56	4.03

Ээнэгшилтийн чадварууд Судалгаа 2-ын хувьд бүх насанд өссөн үзүүлэлттэй байна.

Ялангуяа эцэг эх-хүүхэд хоорондын дотно хандлага Судалгаа 1-ийн хувьд нас нэмэхийн хэрээр өссөний дээр судалгаа 2-ын дүнгээс үзэхэд нас бүрт нэмэгдэж, өндөр болон маш өндөр түвшин болжээ. Хүснэгтээс үзэхэд бага боловсролын насны хүүхдүүд буюу 6-10 настай хүүхдүүдийн энэ чадвар дунджаас доош байсан бол Судалгаа 2-т өндөр түвшинтэй болсон байна.

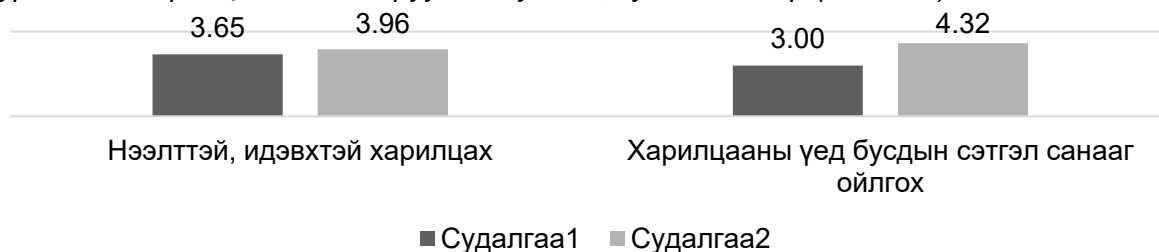
Судалгаа 1-т эцэг эх-хүүхэд хоорондын харилцаа нас нэмэгдэх тусам буурч хангалтгүй түвшинд байсан бол Судалгаа 2-ын хувьд дунджаас дээш түвшин болж эерэг өөрчлөлт гарсан байгаа нь хүүхдүүд эцэг эх, ойр дотны хүмүүстэйгээ эерэг харилцаатай, дотно, нээлттэй болж байгааг илэрхийлж байна.

Харилцаа

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн харилцааны чадварыг бусадтай хамтрах, нээлттэй, идэвхтэй зан болон харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадваруудаар авч үзэв.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд нээлттэй, идэвхтэй харилцаа болон харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварууд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 158. Харилцааны чадваруудын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)



Харилцааны чадвар болох нээлттэй, идэвхтэй харилцаа Судалгаа 2-т дунджаас дээш байснаа өндөр түвшинд болж өссөн бол харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын дундаж үзүүлэлт 1.32-оор нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 269. Ээнэгшилтийн дундаж, насаар (6-17 нас)

Нас	Нээлттэй, идэвхтэй харилцах		Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	
	Судалгаа 1	Судалгаа 2	Судалгаа 1	Судалгаа 2
6 нас	4.19	4.60	4.13	4.67
7 нас	4.10	4.48	4.31	4.64
8 нас	3.97	4.52	4.08	4.82
9 нас	3.75	4.39	4.09	4.65
10 нас	3.43	4.36	3.83	4.84
11 нас	3.59	3.73	2.24	4.30
12 нас	3.69	3.63	2.34	4.30
13 нас	3.34	3.71	2.29	4.14
14 нас	3.31	3.42	2.09	4.17
15 нас	3.60	3.59	2.49	3.82
16 нас	3.33	3.59	2.19	3.69
17 нас	3.47	3.54	2.00	3.81

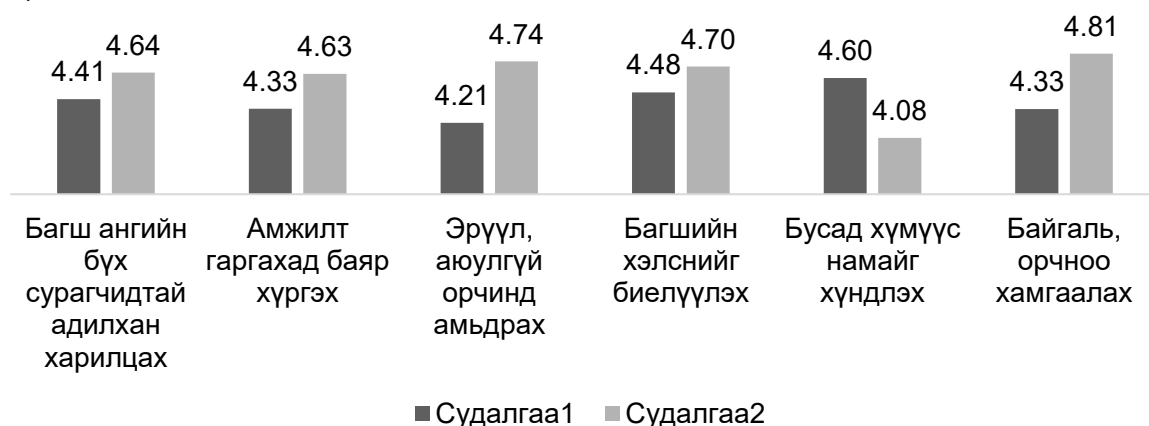
Харилцааны чадварууд аль ч судалгаанд нас нэмэх тусам багасч байна. Ялангуяа, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар суурь ба бүрэн дунд боловсролын насны хүүхдүүдэд сул түвшинд байна.

Үнэт зүйлийн чиг баримжаа

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн чиг баримжааг авч үзэв.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд нээлттэй, идэвхтэй харилцаа болон харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварууд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 159. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны зарим үзүүлэлтийн дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)



Үнэт зүйлийн чиг баримжааны зарим үзүүлэлтүүд Судалгаа 1-т өндөр түвшинд байснаа Судалгаа 2-т маш өндөр түвшинд болж өссөн бол бусад хүмүүсээр хүндлүүлэхэд ач холбогдол өгөх нь багасчээ.

Хүснэгт 270. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж, насаар (6-17 нас)

Нас	Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, ламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дортой байх
6 нас	4.82	4.75	4.61	4.51	4.80	4.62	3.55	4.25	4.79	4.74	4.83	4.35
7 нас	4.73	4.69	4.80	4.44	4.86	4.66	3.65	4.10	4.80	4.75	4.84	4.24
8 нас	4.68	4.78	4.77	4.55	4.89	4.81	3.82	4.31	4.80	4.79	4.84	4.52
9 нас	4.50	4.57	4.59	4.32	4.68	4.53	3.69	3.77	4.66	4.57	4.70	4.21
10 нас	4.80	4.73	4.83	4.36	4.83	4.83	3.89	4.04	4.94	4.91	4.93	4.69
11 нас	4.67	4.58	4.74	4.63	4.71	4.79	3.82	4.06	4.84	4.69	4.79	4.69
12 нас	4.61	4.69	4.83	4.45	4.76	4.74	4.22	3.88	4.74	4.73	4.76	4.49
13 нас	4.83	4.70	4.91	4.60	4.78	4.68	4.22	4.03	4.92	4.85	4.84	4.63
14 нас	4.51	4.51	4.79	4.55	4.47	4.64	4.13	3.94	4.74	4.64	4.78	4.42
15 нас	4.40	4.53	4.63	4.38	4.46	4.51	4.23	4.20	4.56	4.24	4.79	4.61

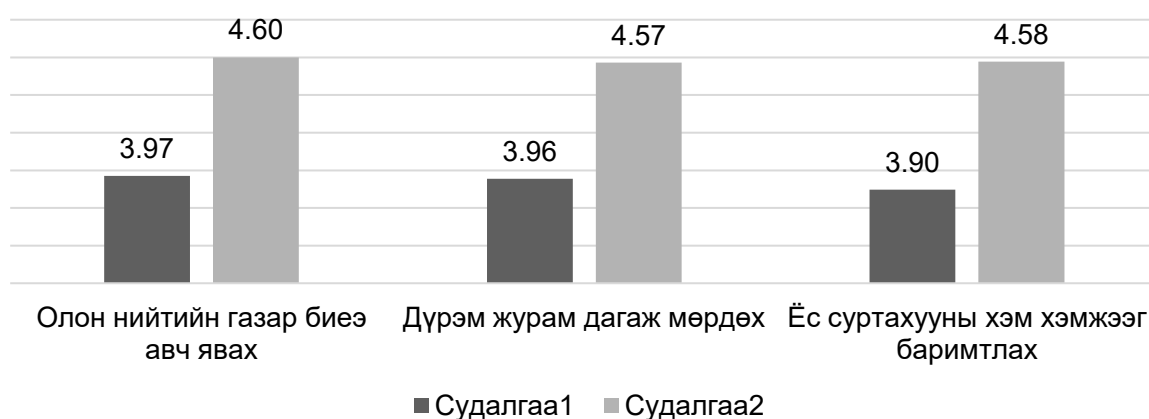
16 нас	4.48	4.42	4.61	4.29	4.44	4.36	4.23	4.13	4.60	4.36	4.69	4.51
17 нас	4.71	4.66	4.76	4.65	4.69	4.73	4.50	4.28	4.85	4.38	4.86	4.60

Нийгмийн хэм хэмжээ

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадварыг авч үзэв.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд олон нийтийн газар бие авч явах, дүрэм журам баримтлах болон ёс суртахууны хэм хэмжээг дагах чадварууд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 160. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын дундаж, судалгаагаар (6-17 нас)



Үнэт зүйлийн чиг баримжааны зарим үзүүлэлтүүд Судалгаа 1-т дунжаас дээш түвшинд байснаа Судалгаа 2-т түвшинд өндөр, маш өндөр түвшин болж өссөн байна.

Хүснэгт 271. Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадваруудын дундаж, насаар (6-17 нас)

Нас	Олон нийтийн газар бие авч явах		Дүрэм журам дагаж мөрдөх		Ёс суртахууны хэм хэмжээг баримтлах	
	Судалгаа 1	Судалгаа 2	Судалгаа 1	Судалгаа 2	Судалгаа 1	Судалгаа 2
6 нас	3.86	4.74	3.90	4.71	3.80	4.63
7 нас	4.13	4.63	4.09	4.59	4.01	4.55
8 нас	3.38	4.75	3.48	4.74	3.38	4.76
9 нас	4.32	4.64	4.26	4.63	4.10	4.65
10 нас	4.12	4.92	4.08	4.83	3.89	4.86
11 нас	4.10	4.48	4.18	4.32	4.15	4.39
12 нас	3.36	4.43	3.44	4.40	3.36	4.48
13 нас	3.36	4.59	3.45	4.68	3.26	4.66
14 нас	3.14	4.53	3.33	4.57	3.10	4.50
15 нас	4.54	4.49	4.34	4.43	4.60	4.45
16 нас	4.83	4.31	4.49	4.38	4.56	4.43
17 нас	4.56	4.71	4.46	4.59	4.60	4.57

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн бие хүний онцлог, дасан зохицох чадвар болон харилцааны чадварууд нь эрт унтах тусам сайн байна.

2.4.5 Дүгнэлт

Сургуулийн өмнөх боловсролын насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

- Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдаж байгаа 3 настай хүүхдийн 80.2 хувь нь өөрийн нэр, өөрийн хүйс, нэр, ээж аавынхаа нэрийг, гэр бүлийн гишүүдийн тоог хэлж байгаа нь энэ наснаас өөрийн тухай ойлголтой болсоныг илэрхийлж байна.
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 35.4 хувь нь өөрийн сурдаг бүлгээ зөв хэлж танилцуулсан байна.
- Гурван насныхүүхдүүдийн 49.0 хувь нь өөртөө ямар үед эерэг сэтгэлийн хөдөлгөөн, ямар үед сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөн үүсдэг талаар мэдлэгтэй болсон байна.
- Судалгаанд хамрагдсан 3-5 насны нийт хүүхдүүдийн 94.8 хувь найзуудынхаа нэрийг хэлж чадсан ба найзуудтайгаа тоглоомоо хувааж хамтран тоглодог болсон байна.
- Нийт хүүхдүүдийн 77.4 хувь нь эмээ өвөө, эмчээс тусламж авна гэж хариулсан байна. Иймээс хүүхдүүдийг ямар нэг гэнэтийн оюултай зүйл болоход хүүхдүүдийн хамгийн ойр байгаа хүмүүсээс тусламж хүсэх тухай ойлголттой болгох шаардлагатай байна.
- Хүүхдүүд 3 наснаас хогыг зориулалтын саванд хаях ёстой гэх мэт дүрэм журам баримтлах хэрэгтэй гэж (69.8 хувь) хариулсан бол 4 насны хүүхдүүд 89.6 хувь дүрэм журам заавал баримтлах ёстой гэсэн ойлголттой болсон байна.
- Нийт хүүхдүүдийн 82.6 хувьд нь олон нийтийн газар дүрэм журам баримтлах ёстой гэсэн ойлголт бий болсон байна.

Бага боловсролын насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

- Бага боловсролын 8-10 настай хүүхдүүдийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийн үнэлгээ, өөртөө итгэл итгэл, хандлага нь эерэг түвшинд байна.
- Хүүхдүүд өөрийн зан төлөв, гадаад байдал, чадвар боломжтойгоо зөрчилддөггүй, сэтгэл санааны хувьд өөдрөг баяр баясгалантай, өөрийгөө гадаад байдал, зан төлөв, чадвараа эерэгээр үнэлдэг, үйл ажиллагаанд оролцоходоо өөртөө итгэх итгэл сайтай зан төлөвийн онцлог харагдаж байна.
- Хүүхдүүдийн нас нэмэгдэхэд өөртөө итгэх итгэл аажим буурдаг тал ажиглагдаж байна. Энэ нь тэд өөрийн чадвар боломжоо илүүтэй мэдэрч байгаатай

холбоотой байхаас гадна өөрийн үнэлгээ нь илүү бодит шинжтэй болж байгааг илэрхийлнэ.

- Бага боловсролын насны хүүхдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадвар дунджаас дээш түвшинд байна. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд нь бие биеэсээ хамааралтай хөгждөг байна.
- Судалгааны 2 дугаар шатанд 6-10 настай хүүхдүүдийн нийгэмшлийн чадварууд эерэгээр нэмэгдсэн байна.
- Багшийн өгсөн гэрийн даалгавар амархан байх нь өөртөө хандах хандлага (-.175**), бие хүний онцлог (-.169**), сэтгэлийн хөдөлгөөн (-.181**) болон дасан зохицох (-.131**) чадваруудтай статистик ач холбогдлын түвшинд нөлөөтэй байна ($p < 0.01$).
- Хүүхдүүдийн оройд унтдаг цаг нь бие хүний онцлогийн хөгжилд нөлөөлж байна ($p < 0.01$).
- Өөртөө хандах хандлага, бие хүний онцлог болон дасан зохицох чадваруудтай; бие хүний онцлог нь дасан зохицолт, ээнэгшилт болон харилцааны чадваруудтай хамааралтай байна.
- Судалгаанд хамрагдсан 6-10 настай хүүхдүүдийн нийгэмшлийн хөгжил сайн байна.

Суурь боловсролын насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

- Судалгаа 1 ба 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн нийгэмшлийн зарим чадварууд статистикийн хувьд ач холбогдолтой ялгаатай байна. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд буюу өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөний удирдах болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадварын хувьд Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийнх нэмэгдсэн байна.
- Судалгаанд хамрагдсан 11-14 насны хүүхдүүдийн нийгэмшлийн чадварт, ялангуяа бие хүний онцлог, дасан зохицолт болон харилцааны чадварт орой хэдэн цагаас унтдаг байдал нь статистик ач холбогдлын түвшинд нөлөөлдөг байна.
- Спортоор хичээллэх нь нийгэмшлийн зарим чадварууд, нэн ялангуяа өөртөө хандах хандлага, сэтгэлийн хөдөлгөөн, харилцааны чадварт нөлөөлж байгаа тул энэ насны хүүхдүүдийг биеийн тамир, спортоор хичээллүүлэхэд анхаарах нь чухал байна.
- Хичээлтэй холбоотой асуух зүйл гарвал ээждээ ханддаг хүүхдүүдийн бие хүний онцлог болон ээнэгшилтийн чадварууд сайн байна.

- Нийгэмшлийн чадварууд харилцан хамааралтай байна. Бие хүний онцлогийн чадварууд нь сэтгэлийн хөдөлгөөн, дасан зохицолт, ээнэгшилт болон харилцааны чадваруудтай хамааралтай байна.

Бүрэн дунд боловсролын насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

- Нийгэмшлийн онцлогийг илрүүлэх судалгаанд ашигласан даалгавруудын тохирц болон найдвартай чанар хангалттай байна.
- 15-17 хүүхдүүдийн нийгэмшлийн чадваруудын ихэнх нь судалгааны 2 дугаар шатанд нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.
- Судалгаанд хамрагдсан 15-17 настай хүүхдүүдийн хувьд өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл, өөрийн үнэлэмж нь дунджаас дээш, өндөр байна.
- Өөртөө хандах хандлагын чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийгөө үнэлэх, өөртөө итгэх итгэл, мөн өөртөө хандах хандлага эерэг байна ($M=4.0$).
- Өөртөө итгэх итгэлийн чадварууд болох өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл, өөрийн үнэлэмж нь хоорондоо эерэг хамааралтай байна. Өөрийн үнэлэмж сайн байх тусам өөртөө итгэлтэй байна ($r=.523^{**}$, $p<0.01$).
- Анхааралтай хандах зан төлөв, идэвхтэй зан, нийцтэй зан, өөрийн зан төлөвийг удирдах чадвар, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, ухамсартай зан төлөвүүд нь харилцан эерэг хамааралтай байгаа тул харилцан нөлөөлдөг тал байна.
- Бие хүний онцлогийн чадварууд болон нас хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. Харин сэтгэл гутралтгүй байдал болон айдасгүй байдал болон хүйсийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаатай буюу судалгааны 2 дугаар шатанд хамрагдсан хүүхдүүдийн идэвх, урам зориг нэмэгдэж, айдас буурсан үзүүлэлттэй байна.
- Судалгаанд хамрагдсан 15-17 насны эмэгтэй хүүхдүүдийн өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох түвшин өндөр түвшинд байна.
- Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд болон нас, хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.
- 15-17 настай хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд эерэг хамааралтай байна. Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах нь бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгохтой хамааралтай байна ($r=.450^{*}$, $p<0.01$).
- Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын хувьд Судалгаа 1 ба

- Судалгаа 1-ийн хувьд харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын дундаж үзүүлэлт хангалтгүй ($M=2.22$) түвшинд байсан бол Судалгаа 2-т 1,5-аар өссөн буюу дунджаас дээш, өндөр ($M=3.77$) түвшинд болж өссөн эерэг үзүүлэлттэй байна.
- Судалгаа 2-ын хувьд багш ангийн хүүхдүүдтэй ижил харилцах, амжилт гаргахад баяр хүргэх, хүссэнээрээ байхад ач холбогдол өгөх нь нэмэгдсэн байгаа бол бусад хүмүүсээр хүндлүүлэхэд анхаарах нь багассан байна.
- Судалгаа 1 болон судалгаа 2-ын үзүүлэлтүүдийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.
- Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадварууд болон нас, хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.
- Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадварууд хоорондоо өндөр харилцан хамааралтай байна.
- Судалгаанд хамрагдсан 15-17 насны хүүхдүүдийн өөртөө хандах хандлага, бие хүний онцлог, ээнэгшилт болон харилцааны чадварууд нь эрүүл мэндийн байдал сайн байхаас хамаардаг байна.
- 15-17 настай хүүхдүүдийн нийгэмшлийн чадварт ялангуяа, ээнэгшилтийн чадварт орой унтдаг цаг, ээжтэйгээ ойр дотно харилцаатай байх, гэрийнхний буюу гэр бүлийнхний эерэг харилцаа болон багшийн эерэг харилцаа нөлөөлдөг байна.